

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indhold.

af Postmester C. Klitgaard.

"Det jydsk historisk-topografiske
Selskab. 1866-1941."

"Slægten Toft fra Klim".

"Sejlstrup Slots Historie 1335-1685".

"Bidrag til Harreslev-Rakkeby-Sejlstrups
Præstehistorie".

"Strid om Fruestole i Vennebjerg Kirke".

"Flade Kirke".

"Af Aaby og Biersted Kirkers Regnskaber
1574 - 1671".

"Hirsholmenes Adskillelse fra Elling Sogn"

"Skoleforholdene i Vester Brønderslev
før Skoleloven 1814".

"Røgelhede i Hellevad Sogn".

"Gunderup i Vrejlev Sogn".

"Landeværn og Bavnevagt".

"Den nordjydske Skudehandel".

"Lerup Marked".

"Saltværkerne paa Læsø".

"Søbys første Apoteker og Apotekere".

"Sæby Havn".

"Lidt Strandingshistorie fra
Sydvest-Vendsyssel". (Sirtsskibet)

"The Crescent's" Stranding ved Lønstrup
1808."

"Slaget ved Sct. Jørgensbjerg 1441".

"Spredte Emner fra vendsysselske
Tingbøger."

"Børglum Kongsgaard".

Georg Bruun:

"Kolding før 1700."

"En Rejse gennem Vendsyssel 1875".
gengivet af Anton Jakobsen.

Det jydsk Historisk-topografiske Selskab.

1866—1941.

Ved *C. Klitgaard.*

Den 16. Februar 1941 var der forløbet 75 Aar, siden »Det jydsk historisk-topografiske Selskab« stiftedes, og i Løbet af 1866 udkom de første to Hæfter af »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, populært kaldet »Jyske Samlinger«, hvilket Navn Tidsskriftet fik officielt 1932, da det nævnte Selskab blev sammen-sluttet med »Jysk Forening for Historie og Sprog« under Navn »Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur«.

Oprettelsen 1866 af »Det jydsk historisk-topografiske Selskab« skyldes væsentligst en enkelt Mands Initiativ, daværende Adjunkt ved Aalborg Cathedral-skole, senere Overlærer der, Daniel Høffding Wulff (1829—1900). 1859 var der blevet stiftet et »Fyens Stifts litterære Selskab«, som udgav »Samlinger til Fyens Historie og Topografi«, og Wulff, der var meget historisk interesseret, kom da paa den Tanke at faa et lignende Selskab stiftet for Jyllands Vedkommende og talte med mange herom.

I Sommeren 1865 rejste han rundt i en stor Del af Jylland for at vinde Interesse for Sagen, og det lykke-

des i høj Grad. Efter sin Hjemkomst udsendte han Udkast til en Opfordring om Dannelse af Selskabet til en Række Personer i forskellige Livsstillinger, og af de i Selskabets Arkiv værende Breve fremgaar det, at Wulffs Plan fandt god Tilslutning, og i Oktober 1865 udsendtes en af 37 Mænd underskrevet Opfordring til Offentligheden om at støtte Planen.

Denne Indbydelse havde følgende Ordlyd:

»I den Overbevisning, at meget endnu kan og bør gjøres for at udbrede Kundskab om og Interesse for Jyllands historiske og topografiske Forhold i Fortid og Nutid, ere vi undertegnede traadte sammen for at søge en Forening stiftet til at virke i denne Retning.

Paa Grund af Landets store Udstrækning, der vanskeliggjør personlige Sammenkomster, kan Foreningen, som vil kalde sig »det jydske historisk-topografiske Selskab«, i Regelen kun stræbe at naa sit Maal dels ved at understøtte, eller ved endog selv at udgive, saadanne større historiske Værker og Beskrivelser af Byer og større eller mindre Egne, f. Ex. Herreder, Sogne o. s. v., som ellers af rent materielle Grunde have Vanskelighed ved at komme frem, og dels ved i tvangfri Hefter (om mulig 1—2 aarlig) at udgive Samlinger af mindre, især mere populære Afhandlinger og Artikler, vedkommende Halvøens forskjellige Egne. Disse »Samlinger til jydske Historie og Topografi« skulle danne det ydre Bindemiddel mellem Selskabets Medlemmer, til hvem de uddeles gratis, hvorimod hin Understøttelse som en Hjælp i rent videnskabelige Øjemed ikke vil medføre noget direkte Udbytte for Medlemmerne, uden forsaavidt de maatte kunne erholde saaledes understøttede Værker til nedsat Pris.

Det aarlige Medlemsbidrag er 2 Rd. (4 Kr.), og det første Regnskabsaar begynder den 1ste Januar 1866; skulde nogen af særlig Interesse for Selskabet og for end yderligere at sikre dets Bestaaen ville tegne sig for et større aarligt Bidrag eller et kontant Tilskud

strax, vil Selskabet med Taknemmelighed modtage det.

En Bestyrelse paa 3 Medlemmer, valgte ved almindelig Stemmegivning for 5 Aar, varetager saavel Selskabets pekuniære som litterære Tarv; den kan af sin egen Midte vælge en Kasserer, men leder og besørger i Fællesskab Selskabets litterære Virksomhed, Vedtagelsen af Understøttelser til litterære Arbejder i den angivne Retning og Antagelsen af Artiklerne til Tidsskriftet m. m., hvilket i Regelen vil kunne ske skriftlig, saa at Bestyrerne ikke behøver at bo paa samme Sted. Desuden udnævnes for Regnskabets Skyld en Revisor og en Decisor, ligeledes paa 5 Aar.

Enhver af os undertegnede modtager Anmældelse om Indtrædelse i Selskabet, som og kan ske igjennem Boghandlerne i de forskjellige Byer; Anmeldelserne bedes inden dette Aars Udgang tilstillede medundertegnede Adjunkt Wulff, som da i Forening med de andre i Aalborg bosiddende Indbydere vil lade Medlemsfortegnelse affatte og tilligemed Stemmesedler til det første Bestyrelsesvalg omsende til de enkelte Medlemmer og ligeledes senere, naar Stemmesedlerne indkomme, optælle disse og bekendtgjøre Udfaldet. Siden vil dette Hverv tilfalde de hver Gang afgaaende Bestyrere eller dem, disse maatte overdrage det.

Skulde denne vor Indbydelse vinde nogenlunde almindelig Tilslutning, vil derved ikke blot efterhaanden i Tidernes Løb kunne samles en Skat af værdifulde Værker om jyske Forhold og saaledes virkes endel til nyttige Kundskabers Udbredelse, i hvilken Henseende vi kunne henvise til den betydelige Virksomhed, som Fyens Stifts litterære Selskab har udfoldet, men tillige ved Følelsen af fælles Interesser skabes et indre Sammenhold, hvis Betydning netop nu turde være indlysende¹⁾.

I Oktober 1865.

H. P. Barfoed,
Amanuensis, Aalborg.

Chr. Beck,
Gartner, Aalborg.

P. Brandorff,
Kjøbmand, Kolding.

¹⁾ Hermed sigtes naturligvis til Følgerne af Krigen 1864.

- C. Bruun*,
Redaktør, Hjørring.
- J. B. Daugaard*,
Biskop, Ribe.
- H. R. Fangel*,
Forpagter,
Gudumlund.
- J. J. F. Friis*,
Præst, Horne.
- Chr. v. Jessen*,
Kmhherre, Borger-
mester, Horsens.
- J. Kinch*,
Overlærer, Ribe.
- A. E. Meinert*,
Præst, Fjaltring.
- C. Olsen*,
Kancelliraad, Proku-
rator, Randers.
- U. Schow*,
Byfoged, Thisted.
- C. N. Tang*,
Justitiarius, Viborg.
- H. L. Carstensen*,
kst. Branddirektør,
Blokhus.
- E. Erslev*,
Adjunkt, Aarhus.
- A. F. Feddersen*,
Adjunkt, Viborg.
- N. H. Fulling*,
Vinhandler, Aarhus.
- N. Juel*,
Statsraad, Amtsforv.,
Hjørring.
- N. E. Krarup*,
Justitsraad,
Udskrivningschef,
Ringkjøbing.
- H. J. Müller*,
Kjøbmand, Ribe.
- M. H. Rosenørn*,
Kmhherre, Amtmand,
Randers.
- E. Skeel*,
Kmhherre, Birkelse.
- J. P. Trap*,
Gehejme-Etatsraad,
Kabinettssekretær,
Kjøbenhavn.
- T. C. Dahl*,
Kammerherre, Stift-
amtmand, Moesgaard.
- O. Fabricius*,
Provst, Lundum.
- J. Forchhammer*,
Overlærer, Aalborg.
- I. Helms*,
Adjunkt, Ribe.
- J. Jørgensen*,
Redaktør,
Ringkjøbing.
- H. C. F. Lassen*,
Professor, Rektor,
Kolding.
- Chr. H. Nielsen*,
Konsul, Kjøbmand.
Hjørring.
- A. V. Sandberg*,
Kjøbmand, Viborg.
- A. E. M. Tang*,
Etatsraad,
Nørre-Vosborg.
- J. Vahl*,
Præst, Aarhus.
- N. T. M. G. R. Wolters*,
Distriktslæge, Tarm.
- J. J. A. Worsaae*,
Etatsraad, Direktør f.
de antilkvariske Min-
desmærkers Bèvaring,
Kjøbenhavn.
- D. H. Wulff*,
Adjunkt, Aalborg.

Opfordringen mødte saa god Tilslutning, at der ved Begyndelsen af 1866 havde tegnet sig 210 Medlemmer, hvilket Tal kort efter steg til 244, og der blev da udsendt en trykt Medlemsfortegnelse og Stemmesedler til Udfyldning og Tilbagesendelse inden 14. Feb. Optællingen af Stemmesedlerne fandt Sted 16. Feb. 1866, og fra den Dag, da der altsaa valgtes Bestyrelse, maa Selskabets Oprettelse regnes.

Til Bestyrelse valgtes Adjunkt D. H. Wulff, Aalborg, Overlærer J. K i n c h, Ribe, og Amtmand, Kammerherre M. H. R o s e n ø r n, Randers. Til Revisor valgtes Branddirektør H. L. C a r s t e n s e n, Blokhus, og til Decisor Købmand L. K i e r, Aalborg.

Den nyvalgte Bestyrelse gik derefter i Gange med at træffe nærmere Bestemmelse om Udgivelse af Skrifter m. v., og det blev besluttet, at »Saml. til jydsk Historie og Topografi« saa vidt muligt skulde udgaa med 2 aarlige Hæfter à ca. 6 Ark; det skulde trykkes med latinske Bogstaver (corpus antiqua), og hver Forfatter skulde i Regelen beholde sin egen Retskrivning. Forfatterhonoraret blev fastsat til 12 Rdl. pr. Ark (altsaa i Nutidsmønt 1½ Kr. pr. Side), og der skulde antages en Forlægger til Tidsskriftet, for at man altid kunde have Overblik over Status.

Til Forlægger antoges ved Kontrakt af 19. Marts 1866 Boghandler Marinus M. Schultz, Aalborg, der vedblev at være Forlægger indtil Udgangen af 1895, altsaa i 30 Aar.

Oplaget af »Samlingerne« fastsattes første Gang til 750 Eksemplarer, og heraf skulde Forlæggeren levere hvert Medlem et Eksemplar for 3½ Skill. pr. Ark (hvilket altsaa for 12 Ark aarlig blev ca. 87 Øre, og med et Medlemstal af 300 vilde det kun give ca. 21 Kr. pr.

Ark for Papir og Trykning, et ringe Beløb sammenlignet med Nutidens Priser paa Trykarbejder).

Det blev saa at sige udelukkende Wulff, der kom til at administrere Selskabet, ligesom han ogsaa forestod Udgivelsen af Tidsskriftets I og II Række, ialt 14 Bind, og udarbejdede og udgav Fællesregister og systematisk Indholdsfortegnelse til I Rækkes 10 Bind (1889).

Da han med Udgangen af 1895 trak sig ud af Bestyrelsen efter 30 Aars energisk Virke for Selskabet, idet han var blevet meget svagelig, overgik Redaktionen til daværende Arkivassistent i Viborg, men fra 1896 Raadstuearkivar i Kbh., Dr. phil. Chr. Villads Christensen, efter hvem Redaktionen 1911—20 fortsattes af Arkivassistent H. S. A. Nygård, Viborg, fra 1912 Arkivsekretær ved Rigsarkivet, og derefter 1921—30 af Underarkivar i Viborg, 1924 Landsarkivar i Odense Hans Knudsen.

Selskabets Bestyrelse har fra 1866 til den ovenfor omtalte Sammenslutning med »Jysk Forening for Historie og Sprog« 1932 fandt Sted bestaaet af følgende Personer:

Adjunkt, senere Overlærer D. H. Wulff, Aalborg, 1866—95, død 1900.

Overlærer J. F. Kinch, Ribe, 1866—88, død 1888.

Amtmand M. H. Rosenørn, Randers, 1866—95, død 1902.

Sognepræst Vilh. Bang, Føvling, senere Hvalsø, 1888—1910, død 1910.

Rektor, Dr. phil. C. A. L. Heise, Viborg, 1896—1915, død 1915.

Raadstuearkivar, Dr. phil. Chr. Villads Christensen, Kbh., 1896—1922, død 1922.

Arkivar H. S. A. Nygård, Viborg, senere Kbh., 1911—31.

Landsarkivar Georg Saxild, Viborg, 1915—20.

Arkivar Hans Knudsen, Viborg, senere Landsarkivar i Odense, 1921—30.

Postmester C. Klitgaard, Brønderslev, senere Hjørring, 1922—32.

Landsarkivar Svend Aakjær, Viborg, 1930—32.

Fra 1866 til 1895 inkl. var Boghandler Marinus M. Schultz, Aalborg, Tidsskriftets Forlægger; derefter blev Selskabet selv Forlægger, men med en Hovedkommissionær, der 1896—98 var Rud. Kleins Eftf. (Th. Sørensen), Kbh., og 1899—1911 Tillges Boghandel, Kbh. Ved sidste Firmas Likvidation 1911 tabte Selskabet 770 Kr. eller med Renter fra 1911 til 1925, da Boet sluttede, ca. 1200 Kr. Fra 1912 til 1931 inkl. var G. E. C. Gad, Kbh., Selskabets Hovedkommissionær.

Som foran anført var Medlemstallet 1866 ved Selskabets Stiftelse 244, og det kulminerede 1881 med 315; i den følgende Snes Aar laa det mellem 260 og 300 for derefter 1910 at gaa ned til 240 og 1920 til 224. Der blev da foretaget en Agitation for at bringe Tallet i Vejret, hvad der resulterede i, at det 1922 atter naaede op til 271, men efterhaanden som de gamle Medlemmer døde bort uden at erstattes af nye, daledede det atter langsomt, men sikkert og var ved Selskabets Overgang til den ny Form 1932 kun ca. 225.

Indtil 1922 blev man staaende ved et aarligt Medlemskontingent af 4 Kr., men med det ringe Medlemstal i de under og efter Verdenskrigen stærkt stigende Priser paa Trykarbejde kunde Tidsskriftet ikke holdes oppe med de smaa Indtægter, og efter at Udgivelsen havde været indstillet 1920—21, genop-

toges den 1922 for et Kontingent forhøjet til 6 Kr. aarlig, ved hvilket man blev staaende i de følgende Aar til Omordningen 1932.

I denne Forbindelse skal ikke lades uomtalt, at Selskabet i Tidens Løb har modtaget Understøttelser fra forskellig Side, saaledes 1872 fra Det Classenske Fideikommis 400 Kr., 1874 fra Aalborg Bys og Omegns Sparekasse 100 Kr., 1880 fra samme 200 Kr., 1891 fra samme 100 Kr.; en Unævnt gav 1882: 200 Kr., og fra En unævnt Ven af Selskabet fik det 1895: 150 Kr. Hertil kommer, at det fra 1898 fik Statsunderstøttelse, der fra 1898 til 1919 var 300 Kr. aarlig, derefter 1920—1925 forhøjet til 600 Kr. aarlig og 1926 nedsat til 540 Kr., 1927—1931 til 420 Kr.

Som anført i Indbydelsen til Dannelsen af »Det jyske historisk-topografiske Selskab« var Selskabets litterære Virksomhed tænkt udført paa to Omraader, nemlig dels ved Udgivelse af »Samlingerne« og dels ved Understøttelse til Udgivelse af historiske Arbejder.

I sidstnævnte Henseende har Selskabet ydet Understøttelse til følgende Værker:

- L. J. Bøttiger: Ebeltoft og Omegn (Mols), nærmest til ca. 1814.
- O. Fabricius: Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie.
- L. Ch. Th. Frølund: Holstebro, en historisk, topografisk og statistik Kjøbstadsbeskrivelse.
- Kl. Gjerding: Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie, udg. ved D. H. Wulff, med et Tillæg ved A. C. Nielsen: Sønder-Kongerslev Sogn.
- J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen.
- J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse fra Re-

- formationen indtil Enevoldsmagtens Indførelse (1536—1660).
- E. T. Kristensen: Gamle jyske Folkeviser, samlede af Folkemunde, især i Hammerum Herred.
- E. T. Kristensen: Nogle Efterretninger om Herregaarden Lerchenfeldts (Bonderups) ældre Historie.
- A. H. Nielsen: Personalhistoriske Notitser om Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg i Fortid og Nutid, samlede af Etatsraad, Rektor E. Tauber, supplerede og fortsatte fra 1847. Med 3 Tillæg.
- O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Malt Herred.
- M. H. Rosenørn: Greve Gert af Holsten og Niels Ebbesen af Nørreris. Første Del. Forundersøgelser. Samme Værk: Anden Del.
- F. Wedel: Gilder og Laug i Flensborg.
- D. H. Wulff: Jens Bang, Kjøbmand i Aalborg 1605—1644.
- D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie i det 16de og 17de Aarhundrede.
- D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Aalborg Stifts Historie i Slutningen af det 17de Aarhundrede.
- Chr. Villads Christensen: Nykjøbing paa Mors.
- Emil Madsen: Jylland i det 16de Aarhundrede.

Til nogle af disse Publikationer er der ogsaa ydet Understøttelse fra anden Side, men det tør dog siges, at vort Selskabs økonomiske Støtte har været af væsentlig Betydning for deres Fremkomst.

Stigning i Prisen paa Trykarbejde i Forbindelse med Selskabets aftagende Medlemstal har imidlertid efter 1912 udelukket slige Understøttelser.

Naar Medlemstallet efter 1910 gik saa stærkt tilbage — bortset fra en kortvarig Fremgang 1922 — til

Trods for, at Interessen for Lokalhistorie uimodsige-
ligt var i stærk Stigning og var naaet ud i det jævne
Befolkningslag, hvor den tidligere kun sporedes i ringe
Grad, hænger det utvivlsomt sammen med Oprettelsen
af de historiske Amtssamfund, der tog sin Begyndelse
med Ribe Amt 1902 og i Løbet af godt en halv Snes
Aar dækkede hele Jylland. Disse Samfunds Aarbøger
naaede ud til de respektive Medlemskredse i Antal, der
varierede fra ca. 500 til ca. 1400, og selv om deres Ind-
hold jo er stærkt lokalt begrænset, tilfredsstillede de
Befolkningens Interesse for Hjemstavnshistorien og
slog derfor i nogen Grad Grunden væk under »Jyske
Samlinger«. Men der er dog stadig og vil stadig ved-
blive at være Brug for et Tidsskrift, som kan indtage
Arbejder vedrørende hele Jylland eller mere omfat-
tende Dele deraf end et enkelt Amt, og dette Syns-
punkt foranledigede, at Flertallet af »Det jyske hi-
storisk-topografiske Selskab«s Medlemmer 1931 ved-
tog at sammenslutte Selskabet med »Jysk Selskab for
Historie og Sprog« for derigennem at blive i Stand til
at fortsætte »Jyske Samlinger«, hvilket da ogsaa hid-
til er lykkedes, idet Medlemstallet nu er ca. 300.

Paa Generalforsamlingen 8. Marts 1932, hvor Sam-
menslutningen endelig bestemtes og »Jysk Selskab
for Historie, Sprog og Litteratur« oprette-
des, vedtoges følgende Love:

§ 1.

Selskabets Navn er: »Jysk Selskab for Historie,
Sprog og Litteratur«, og Selskabet har Sæde i Aarhus.

§ 2.

Selskabets Formaal er at fremme Interessen for og
Studiet af historisk-topografiske og sproglig-litterære
Emner, hovedsagelig med Tilknytning til Jylland.

§ 3.

Selskabets Formaal søges naaet gennem Udsendelse af Skrifter samt eventuelt Afholdelse af Foredrag.

§ 4.

Selskabets Virksomhed er delt i en historisk-topografisk og en sproglig-litterær Afdeling, saaledes at den ene Afdelings Rettigheder og Forpligtelser er den anden Afdeling uvedkommende. Hver Afdeling har derfor sin egen Kasse og Regnskabsføring.

Selskabets Medlemmer kan enten være Medlemmer af begge Afdelinger eller af en af Afdelingerne alene. Den, der er Medlem af begge Afdelinger, er ogsaa stemmeberettiget i hver Afdeling.

§ 5.

Selskabets Bestyrelse bestaar af 7 Medlemmer, som vælges af Generalforsamlingen ved simpel Stemmerflerhed, idet 3 vælges paa 3 Aar, 2 paa 2 Aar og 2 paa 1 Aar. Af de 7 Bestyrelsesmedlemmer vælges de 4 af den historisk-topografiske Afdelings Medlemmer og de 3 af den sproglig-litterære Afdelings Medlemmer.

Paa hver aarlig Generalforsamling skal der herefter vælges det fornødne Antal Medlemmer til Supplering af Bestyrelsen op til 7 Medlemmer, hvert 3. Aar 3 Medlemmer — 2 fra den historisk-topografiske Afdeling og 1 fra den sproglig-litterære Afdeling — og de 2 Aar 2 Medlemmer — 1 fra hver Afdeling. Genvalg kan finde Sted. Paa Generalforsamlingen vælges endvidere for en 3aarig Periode 1 Bestyrelsessuppleant for hver Afdeling — Suppleanten indtræder automatisk ved Vakance. Bestyrelsen vælger af sin Midte Formand, Næstformand, Sekretær og Kasserer og fastsætter selv sin Forretningsorden. Formand og Næst-

formand maa ikke vælges blandt Bestyrelsesmedlemmerne for samme Afdeling. Paa Generalforsamlingen vælges endvidere 2 Revisorer — en fra hver Afdeling — for et Aar ad Gangen. Revisorerne gennemgaar i Forening begge Afdelingers Regnskab.

§ 6.

Bestyrelsen fører Protokol over sine Møder, og der kræves simpel Stemme flerhed for dens Beslutninger. Bestyrelsen er beslutningsdygtig, naar mindst 4 (fire) Medlemmer — to for hver Afdeling — er til Stede. I Tilfælde af Stemmeliged gør Formandens Stemme Udslaget.

§ 7.

Til at forestaa, tilrettelægge og lede Udgivelsen af Selskabets Publikationer udpeger Bestyrelsen blandt sine Medlemmer et Redaktionsudvalg for hver af de to Afdelinger. Hvert Udvalg bestaar af 3 Medlemmer: Sekretæren, som er selvskrevet Medlem, samt 2 af Bestyrelsesmedlemmerne for den paagældende Afdeling.

§ 8.

For de Forpligtelser, Selskabets Afdelinger maatte paatage sig overfor Tredjemand, hæfter alene vedkommende Afdelings Formue, og Medlemmerne hæfter saaledes aldrig personligt. For at Bestyrelsen gyldigt skal kunne forpligte en af Foreningens Afdelinger, kræves mindst Underskrift af Formanden eller Næstformanden i Forening med 2 af Bestyrelsesmedlemmerne for den paagældende Afdeling.

§ 9.

Generalforsamlingen er Selskabets højeste Myndighed. Til Generalforsamlingen kan fraværende Medlem-

mer stemme ved udsendte Stemmesedler, der tilsendes Selskabets Formand inden Generalforsamlingen. — Stemmeret kan kun udøves i den Afdeling, som den paagældende er Medlem af.

§ 10.

Selskabets Regnskabsaar løber pr. 1. September til 31. August. Regnskabet gennemgaaes og paategnes af Revisorerne.

§ 11.

Den aarlige Generalforsamling afholdes i September. Paa denne fremlægges Selskabets Regnskab til Godkendelse, og Valg af Bestyrelsesmedlemmer, Suppleanter og Revisorer finder Sted.

§ 12.

Ekstraordinær Generalforsamling kan enten indvarsles af Bestyrelsen eller kræves afholdt paa derom fremsat skriftligt Forlangende af mindst 30 Medlemmer.

§ 13.

Der indvarsles til Generalforsamling, saavel ordinær som ekstraordinær, med skriftligt Varsel mindst 8 Dage før Afholdelsen, med Angivelse af Dagsorden.

§ 14.

Enhver lovlig indvarslet Generalforsamling er beslutningsdygtig. Beslutninger vedtages ved simpel Stemmeferlighed paa Generalforsamlingen. Til Vedtagelse af Lovændringer kræves dog to Tredjedele af de afgivne Stemmer. Begge Afdelingers Medlemmer stemmer under et, bortset fra Valg af Bestyrelsesmedlemmer, Suppleanter og Revisorer. I disse Tilfælde stemmer hver Afdelings Medlemmer for sig.

§ 15.

Kontingentet bestemmes paa Generalforsamlingen. Det fastsættes for hver Afdeling for sig¹⁾).

§ 16.

Udmeldelse kan kun ske pr. 31. August og med mindst 6 Maaneders skriftligt Varsel.

§ 17.

Beslutning om Selskabets Ophævelse kan kun træffes af Generalforsamlingen, og der kræves hertil 3 Fjerdedele af samtlige stemmeberettigede Medlemmers Stemmer.

Ophæves en af Selskabets Afdelinger, overgaar dens Formue til den anden Afdeling. I Tilfælde af at begge Afdelinger ophæves, træffer Generalforsamlingen Beslutning om Formuens Anvendelse.

Saaledes vedtaget paa Generalforsamlingen den 8. Marts 1932.

Formand for Selskabet har siden dets Oprettelse været Docent, nu Professor Peter Skautrup.

Bestyrelsen for den historisk-topografiske Afdeling har bestaaet af:

Landsarkivar Svend Aakjær, Viborg, 1932—40.
Næstformand. Redaktør af »Jyske Samlinger« 1932—1937.

Postmester C. Klitgaard, Hjørring, 1932—
Næstformand fra 1940.

¹⁾ Kontingentet har fra 1932 været uforandret: 10 Kr. aarlig for Medlemmer af begge Afdelinger, 6 Kr. aarlig for Medlemmer af enten den historisk-topografiske Afdeling eller den sproglig-litterære Afdeling.

Kriminaldommer H. H. Hvass, Aarhus, 1932—1935. Død 1935. Kasserer.

Docent Albert Olsen, Aarhus, 1932—1935.

Museumsbestyrer H. P. Hansen, Herning, 1935—.

Museumsinspektør, Dr. phil. Helge Søgaard, Aarhus, 1935—. Fra 1938 Redaktør af »Jyske Samlinger«.

Arkivar Johan Hvidtfeldt, Aabenraa, 1940—.

Foruden »Jyske Samlinger« har denne Afdeling til sine Medlemmer udsendt »Jyske Lov« (1241), udgivet og kommenteret af Professor Peter Skautrup.

Selskabets Publikationer udkommer paa Universitetsforlaget i Aarhus og Hovedkommissionær er C. A. Reitzel, København.

C. KLITGAARD

SLÆGTEN TOFT FRA KLIM

*SÆRTRYK AF
HISTORISK AARBOG FOR
THISTED AMT*

Thisted Amts Tidendes Bogtrykkeri . 1942

DER FINDES her i Landet flere Slægter af Navnet *Toft*, som ikke har nogen indbyrdes Forbindelse, og ligeledes har der paa det norske Sørland været *Toft'er*, som vel maa antages at stamme fra det nordlige Jylland, men som næppe henhører til Slægten fra Klim, og som muligt har haft Hjemstavn i Rær, Hansted, Sennels eller Hundborg Sogne, hvorfra der ogsaa i sin Tid dreves Handel paa Norge. *Toft* er nemlig et Stedsnavn, der betyder Hjemmemarken eller den om Gaarden liggende Særjord, som var udenfor Markfællesskabet, og hvis oprindelige Størrelse var bestemmende med Hensyn til Gaardens Andel i Fællesmarken.

„Tomt ær tegs modhur“ hedder det i de svenske Landskabslove og svarer til dansk „*Toft* er Agers Moder“¹⁾. *Toft*, *Tofte* forekommer ogsaa hyppigt i Forbindelse som *Toftegaard*, *Toftelund*, *Toftebjerg*, *Toftager* o. s. v.

Den Slægt *Toft*, som her skal omtales, spredte sig fra Klim Sogn langs den vendsysselske Vestkyst, hvorfra den navnlig drev den saakaldte Skudehandel paa Sydnorge, og ligesom adskillige andre af disse Skudehandlerslægter var mange Medlemmer af *Toft-*

¹⁾ Svend Aakjær i „*Nordisk Kultur*“ XXX, S. 221.

slægten Selvejrbønder, hvis Efterkommere har gjort sig ret bemærket i det nordjyske Samfund baade som Godsejere og Embedsmænd og paa anden Vis.

Jeg bringer Direktionen for „*Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencronske Stiftelse*“ min ærbødige Tak for Understøttelse til mine Arkivstudier, og ligeledes skylder jeg Kommunelærer *P. Rønn Christensen*, Charlottenlund, Arkivar *S. Nygård*, København, Dr. *P. E. Toft*, Vestervig, og Lærer *A. Skjødsholm*, Løkken, Tak for Hjælpsomhed. C. K.

I. GENERATION.

Svend Jensen boede 1607 i en Gaard i Klim, der laa under Sejlstrup Len, og som i Matriklen 1688 fik Nr. 6. Han og hans „Bolig“ nævnes i en Synsforretning af 24. Okt. 1607 angaaende sandføget Gods¹⁾. Han døde ca. 1644 og havde 3 Børn²⁾.

II. GENERATION.

Svend Jensens Børn.

1. *Karen Svendsdtr.*, var gift med *Christen Levigsen* i Nørrebjerre i Gøttrup Sogn, der nævnes her 1660 og døde her 1684. De havde følgende Børn:
 - a. *Søren Christensen* i Nørrebjerre 1684.
 - b. *Anne Christensdtr.*, d. ca. 1693, ugift.
 - c. *Anne Christensdtr.*, gift med *Jens Christensen* i Gammelholm i Lendrup i Malle Sogn.
 - d. *Johanne Christensdtr.*, gift med *Lars Svendsen* i Klim Odde.
2. *Anne Svendsdtr.*, d. o. 1652³⁾, gift med *Hans Pedersen* af Klitgaard i Klim, der sidst boede i V.

1) Indkomne Sager til Danske Kancelli 1607. Sejlstrup Lens Jordebøger 1611 f. f.

2) Skifte i Hannæs Tgb. 11. Aug. 1649.

3) Han H. Tbg. 18. Okt. 1652.

Svenstrup i Hjortdal S., og som formodentlig var gift 2 Gange. Han havde følgende 6 Børn, af hvilke det sidstnævnte formodentlig har været af hans 2. Ægteskab, da hun næppe kunde være gift med sit Søskendebarn.

- a. *Søren Hansen*, f. o. 1644 i Klim, boede i V. Svenstrup i Hjortdal S.
 - b. *Svend Hansen*, f. 1644 i Klim, begr. Hjortdal 4. Jan. 1702, boede 1695 og 1697 i V. Svenstrup, var ugift.
 - c. *Peder Hansen*, f. 16 . . .
 - d. *Johanne Hansdtr.*, f. 16 . . .
 - e. *Anne Hansdtr.*, f. 16 . . .
 - f. *Dorte Hansdtr.*, f. 16 . . ., se nedenfor under 3 b, gift med *Svend Jensen* i Klim o. 1700.
3. *Jens Svendsen*, overtog 1640 Faderens Fæstegaard i Klim⁴⁾, levede 1650, men var vist død før 1672⁵⁾. Var gift med *Margrete Christensdtr.* og havde 8 Børn (a—h).
- a. *Christen Jensen*, boede 1684 og 1700 i Fædrenegaarden i Klim og gav 6 Marts 1700⁶⁾ paa egne og sine Brødre *Peders* og *Anders'* Vegne Broderen Svends Enke Afkald for Arv 70 Rdl. efter hendes Mand. Gift med *N. N. Pedersdtr.*, D. af Selvejer Peder Nielsen i Klim. Christen Jensen var antagelig Fader til følgende 7 Børn:
 - (1) *Christen Christensen Klim*, f. 1701, d. 1776, Selvejer⁷⁾ og Skudehandler i V. Thorup og 1744 „af Formue“. Gift o. 1742 med *Dortea Kirstine Obel*, f. o. 1718, d. 1782, D. af Sognepræst Ole Obel i Øsløs og *Sofie Hansdtr. Tanche*. Børn⁸⁾:

4) Sejlstrup Lens Jordebog.

5) Mandtal til Familie- og Folkeskat.

6) Han H. Tgb.

7) Aalborgshus m. fl. A. Skifter Nr. 584 og 748.

8) Foruden 2 Sønner af Navn *Peder*, der døde 1756 og 1758.

- (a) *Ole Christensen Klim*, f. o. 1743, druknet i Havet 1769, begr. 27. Juni i V. Thorup, 25 Aar gl. Han tituleres i Kbg. Sr., og „hans Død blev beklaget af mange i Eggen“.
- (b) *Christen Christensen Klim*, f. o. 1744, var 1782 Købmand i Løgstør.
- (c) *Niels Christensen Klim*, f. o. 1751, d. 1820, fik Hjemmet efter Faderen. Var Skudehandler, gift med *Anne Christensdatter Krog*, f. 1755, d. 18 . . . 3 S. 2 D.
- (d) *Svend Christensen Klim*, født 1759, død 18 . . .⁹⁾, var Skudehandler ved Torup Strand, ejede 1801 en Skude og V. Torup Kirke, var Medejer af Briggen „Christian og Elisabet“ af Slettestrand, som 10. Marts 1809 blev kapret af Englænderne, da den var paa Rejse til Norge, ført af Poul Andersen Bisgaard fra Øsløs — senere Kaperfører i Løkken og Skudehandler i Lønstrup. Briggen blev ført til Gøteborg, hvorfra Mandskabet hjemsendtes, medens Skibet blev solgt til Arendal.

(Se VI. Generation 3 (8)). Gift med *Anne Margrete Toft*, f. 1774, d. 1803, D. af Peder Jensen Toft og Sidsel Andersdtr.

- (e) *Sofie Marie Christensdtr. Klim*, f. 1744, d. 16. Aug. 1776¹⁰⁾, gift med Selvejer *Chr. Christensen Torup* i Amtoft i Arup S., men 1782 i Ø. Klitgaard i Klim S., S. af Christen Christensen Torup i V. Torup og Mette Christensdtr., f. o. 1710, „hæderligen begravet“ 1777, 67 Aar. 3 Børn, af hvilke Sønnen *Christen Amtoft*, født 1776, var Skipper hos Farbroderen Niels i V. Torup 1801.

⁹⁾ Ses ikke begr. i V. Torup.

¹⁰⁾ Aalborghus m. fl. A. Skifter Nr. 585.

- (2) *Jens Christensen Klim* boede i 1719 i Arendal, da hans Søn *Christen* 17. Dec. blev begravet der.
- (3) *Niels Christensen Klim*, død før 1756, Selvejer i Klim og Ejer af en Del Bondegods i Haverslev Sogn. I hans og Hustrus Bo var en stor Del Sølvtoj, og Boet viste et Overskud af 1585 Rdl.¹¹⁾. Han anføres i Mandtal til Ekstraskat 1744 som værende af Formue. Gift før 1745 med *Helle Svendsdtr. Bondrup*, f. 16. . . ., d. Klim 6. Sept. 1760, D. af Svend Nielsen (Kiib) i Bonderup i Haverslev Sogn og *Anne Jensdtr.* (Slægten Bondrups Ascendenter). Ingen Børn.
- (4) *Kirsten Christensdtr. Klim* levede 1760, gift med *Frands Christensen*, død 1753, Selvejer i Klim.¹²⁾. 3 Børn.
- (5) *Anne Christensdtr. Klim*, levede 1760, gift med *Jakob Jensen Brus* i Klim.
- (6) *Anne Christensdtr. Klim*, d. før 1760, gift med *Peder Lauridsen*, Selvejer i Vust.
- (7) ~~*Anne Christensdtr. Klim*~~, d. før 1760 uden Livsarvinger.
- b. *Svend Jensen*, d. o. 1700, boede i Klim, gift med *Dorte Hansdtr.* (se ovenfor 2 f.). Ingen Børn.
- c. *Jens Jensen*, boede 1662 og 1684 i Klim. Gift med *Anne Svendsdtr.*, Enke efter *Peder Pedersen* i Klim¹³⁾. Børn: *Peder Jensen* og *Margrete Jensdtr.*, f. o. 1669.
- d. *Anders Jensen*, Opholdssted ubekendt, da hans Broder *Christen* 6. Marts 1700 gav Arveafkald paa hans Vegne¹⁴⁾.
- e. *Maren Jensdtr.*, var gift med *Christen Sonne-*sen i Klim Odde, der 6. Marts 1700 gav Afkald for Arv efter hendes Broder *Svend*.

¹¹⁾ a. St. Nr. 296.

¹²⁾ Aalborghus Skifteprotokol 1751—56, Bl. 1106.

¹³⁾ Han H. Tgb. 6. Okt. 1684.

¹⁴⁾ a. St. 6. Marts 1700.

- f. *Johanne Jensdtr.*, nærmere ubekendt.
- g. *Laurs Jensen*, boede paa Toften i Klim, se III. Generation 1.
- h. *Peder Jensen*, boede paa Toften i Klim, se III. Generation 2.

III. GENERATION 1 (1—2).

Jens Svendsens og Margrete Christensdtr.s Børn.
(Se Side 203).

1. *Laurs Jensen*, boede o. 1680 paa Toften (Toftegaard) i Klim, der ejedes af Slægten Kiib fra Klim Nørgaard, som var Skudehandlere i Klim. Efter denne Gaard tog Laurs Jensen ligesom sin Broder Peder Navnet *Toft*. Han er antagelig den Laurs Jensen i Klim, som 1731 betalte 1½ Rdl. i Brandstyr til Kbh. i H. t. Forordn. 21. Dec. 1728¹⁵⁾, og i hvert Fald levede han 1724. Han var gift med *Karen Laursdtr.*¹⁶⁾, med hvem han havde 5 Børn.

Børn se IV. Generation 1 (1—5).

2. *Peder Jensen*, f. 164*, d. 1715—20. Boede 1668 og 1672 paa Gaarden Toften i Klim, efter hvilken han tog Navnet *Toft* til Adskillelse fra en samtidig Peder Jensen i Klim. Han flyttede derefter til Torup Holme i V. Torup Sogn, hvor han drev Skudehandel fra Torup Strand, og 13. og 20. Juli 1695 havde han Proces med Niels Poulsen i Torup Holme angaaende Varer paa Skib fra Norge¹⁷⁾. 1692 solgte han en Del Bøndergods i Vesløs

¹⁵⁾ Mandtal til Brandstyret, Rigsarkivet.

¹⁶⁾ Mandtal til Kop- og Kvægskat 1682.

¹⁷⁾ Han H. Tgb.

Sogn¹⁸). 1700 købte han af sin Hustrus Stiffader Just Jakobsen Wolf¹⁹) paa Molland ved Grimstad Gaarden i Torup Holme, men overdrog den dog atter s. A. til Just Wolf²⁰), hvorefter han 1715 paany fik Skøde paa den af sin Hustrus Søstermand, Raadmand i Kristiansand Jens Christensen Rodsted, gift med Helvig Friis²¹). 1704 pantsatte Jørgen Pallesen paa Skarregaard i Sejerslev Sogn paa Mors for 300 Rdl. til ham en Bodegaard i Torup Holme²², hvilken Peder Toft ejede 1710²³). Han blev gift antagelig o. 1675 (før 1682) med *Inger Jakobsdtr. Friis*, f. 165*, d. efter 1708, Datter af Adelsmanden *Jakob Henriksen Friis* til Molland og *Dorte Christensdtr Torup*, f. 1631, d. Molland 1708²⁴). Dorte Torup var sandsynligvis af Selvejerbondeslægt fra V. Torup Sogn, thi hendes 2. Mand (gift 1661) Just Jakobsen Wolf stod 1682 som Ejer af flere Gaarde her, af hvilke en beboedes af *Steen Iversen*²⁵), gift med *Maren Jakobsdtr. Friis*.

Børn se IV. Generation 2 (1—2).

18) Viborg Landstings S. og Pb. 1692. Bl. 334.

19) Borger i Kristiansand og Søn af Gæstgiver i Lillesand Jakob Justesen Wolf og Agnete Larsdtr. Nørholm. Just Wolf, der var født 1634, døde paa Molland 1711.

20) Viborg Landst. S. og Pb. 1700, Bl. 70 og 258.

21) a. St. 1715. Bl. 328.

22) a. St. 1704. Bl. 387b.

23) Mandtal til Ekstraskatten.

24) Danmarks Adels Aarvog 1886. S. 151.

25) *Steen Iversen* var 1673 Foged paa Vraa (Gl.), hvor ogsaa hans Søster *Sofie Helvig Iversdtr.* var 1673 til 1678, da hun blev gift med Præsten *Claus Mortensen Kjørulff* i Flade-Gærum. *Steen Iversen* døde ca. 1695 som Forpagter paa Aas i Taars Sogn, og hans Enke, der døde ca. 1700, blev gift 1696 med den efterfølgende Forpagter *Anders Christensen*.

IV. GENERATION 1 (1—5).

Laur Jensen Tofte og Karen Laursdatters Børn.
(Se Side 206).

1. *Jens Laursen Toft*, boede i Klim 1716 og 1735. Udstedte 1735 Pantebrev til sin Farbroders Søn Jens Pedersen Toft i Torup²⁶). Betalte 1731 1 Rdl. i Brandstyr til Kbh.
Gift med *Kirsten Jensdtr.* (1731). Børn kendes ikke.
2. *Anders Laursen Toft*, boede i Sandviken paa Hisø i Øjestad Sogn (ved Indsejlingen til Arendal) og var antagelig Skipper. Gift Øjestad 29. Nov. 1714 med *Anne Christensdtr.*, D. af *Christen Thomsen* paa Guldsmedengen og *Anne Løversdtr.*²⁷).
3. *Christen Laursen Toft*, boede 1703 i Klim Odde i en Gaard, der tilhørte Herredsfoged Chr. Lassen paa Aggersborggaard, og gav da 10. Febr. paa Herredstinget Afkald for sin Hustrus Arv til hendes Broder Anders Svendsen i Faarbæk i Klim. Boede endnu 1739 i Klim Odde. Gift med *Anne Svendsdtr.*, D. af *Svend Pedersen* i Faarbæk i Klim og *Maren Andersdtr.*
Børn kendes ikke, men en Søn var muligt *Svend Toft* i Klim, der 1731 gav 4 Mark i Brandstyr til Kbh. Han boede 1739 i Klim Odde og var Parthaver i Skuden „Fortuna“.
4. *Niels Laursen Toft*, boede i V. Mølle i Gøttrup Sogn 1723, død der, begr. 1. Nov. 1758²⁸). Betalte 1731 1 Rdl. i Brandstyr til Kbh.

²⁶) Viborg Landst. S. og Pb. 1735, Bl. 537b.

²⁷) D. af Skipper Løver Joensen og Bodil Steffensdtr. i Vestre Sandviken.

²⁸) Skifte Ullerupgaard Bl. 183b.

Gift med *Margrete Pedersdtr. Torup*²⁹⁾, med hvem han havde 11 Børn.

Børn se V. Generation 1 (1—11).

5. *Peder Laursen Toft*, f. Klim o. 1687, d. Ullerupgaard i Sennels Sogn 16. Nov. 1774, 87 Aar gl. Var 1719 og 1731 Skudehandler ved Slettestrand i Hjortdal Sogn og betalte 1731 2 Rdl. til Kbh.s Brandstyr. Hans Skude forliste 1741, ved hvilken Lejlighed „ærlige og ædle unge Person“ Niels Jensen af Slettegaard omkom paa Hjemrejse fra Norge, 17 Aar 12 Uger gammel; Liget drev i Land efter 8 Ugers Forløb og blev begravet i Hjortdal 5. Juli. Skuden førtes af Peder Tofts Søn Laurs, der tillige med flere Folk blev reddet.³⁰⁾

1742 angiver Herredsfogeden i Han Herred, at Peder Larsen Toft i Slettestrand ejer Skuden „Haabet“, 4 Læster (ca. 8 Reg. Tons), som han i Foraaret 1741 havde købt af Skudehandler Jens Svendsen Bondrup i Blokhus, efter at hans Skude „Fortuna“ samme Foraar var forlist i en stor Storm³¹⁾. 1744 angives Peder Toft i Hjortdal, Husmand, at være Medejjer af en norsk Sandskude og at være af Formue³²⁾. Senere — vist 1756 — flyttede han til Lienggaard i Lerup Sogn, som hans Søn Lars da ejede, og ca. 1763, da Sønnen solgte

²⁹⁾ Hun var Søster til *Maren Pedersdtr. Torup*, død 1752, 54 Aar, gift med Købmand *Lars Christensen Westergaard* i Løgstør, født i Klim o. 1696. d. 1762, af hvis Sønner *Christian*, *Lars* og *Jens* blev kendte Købmænd i Drammen, Arendal og Frederikshald.

³⁰⁾ Hjortdal Kbg. og Han H. Tbg. 7. Okt. 1741 og 17. Feb. 1742.

³¹⁾ Akter vedrørende Skudehandelen (Rigsarkivet).

³²⁾ Mandtil til Ekstraskat 1744 (Rigsarkivet).

denne Gaard, flyttede han til Sønnen paa Ullerupgaard, hvor han døde og kun efterlod sig ringe Formue.

Han blev gift o. 1715 med *Maren Nielsdtr. Høeg*, f. o. 1694, d. paa Ullerupgaard 7. Juli 1773, 79 Aar gl.³³). Hun var antagelig af Slægten Høeg fra Klim³⁴), men hendes Søskende boede i Norge, og hun var muligt selv fra Kristiansand.

Børn se V. Generation 2 (1—7).

IV. GENERATION 2 (1—2).

Peder Jensen Tofts og Inger Jakobsdtr. Friis' Børn.
(Se Side 207).

1. *Jakob Pedersen Toft*, f. o. 1675?, d. før 1756, boede i Torup Holme og var 1744 Væрге for sin Broder Jens 2 Børn³⁵). Gift med ?

Børn se V. Generation 3 (1—3).

2. *Jens Pedersen Toft*, f. o. 1676, d. 4. Jan. 1737 i V. Torup. Købte o. 1720 sin iboende Gaard i Klim af Ryttergodset og var da Ungkarl³⁶). 1726 udstedte Niels Andersen Kiib i Klim Pantebrev til ham paa 300 Rdl.³⁷) og 1729 Pantebrev til ham fra samme paa 200 Rdl.³⁸), 1735 Pantebrev til

³³) Skifte Ørum Amt 1773, Bl. 521b.

³⁴) Hun var Søkendebarn til „Sejlingskarl“ *Niels Laursen Hjørring* fra Norge, f. o. 1692, d. 16. Marts, begr. med Prædiken i Hjørring St. Katrine under Taarnet 23. Marts 1719, som var kommet syg til Hjørring, og hendes Søkende var Gertrud, Johanne og Halvsøster Anne Pedersdtr., alle i Norge, samt en „Svoger“ Rasmus Nielsen i Kristiansand (Hjørring Tbg. 10. Aug. 1723).

³⁵) Mandtal til Ekstraskat.

³⁶) Aalborghus m, fl. A. Ekstraskatteregnskab. 1720.

³⁷) Viborg Landstings S. og Pb. 1726, Bl. 464.

³⁸) a. St. 1729, Bl. 373.

ham fra Jens Laursen Toft i Klim paa 200 Rdl³⁹). 1731 betalte han 25 Rdl. til Kbh.s Brandstyr, og han boede da i V. Torup, hvor han efterhaanden blev Ejer af 5 Gaarde og 10 Huse, Torup Mølle og Kirken der, og hans Bo, i hvilket der var mange Obligationer og meget Sølvtoj: Kander, Pokaler, Bægre, bl. a. en Sølvkande med hans Forældres Initialer P. J. T. - I.J.D., udviste et Overskud paa 7500 Rdl.⁴⁰).

I V. Torup Kirke er der et Pulpitur med 11 Billedfelter, der viser Frederik d. 4.s Navnetræk og 10 bibelske Scener. Paa det nederste Rammetræ staar:

„Anno 1729 hauffer Ærlig og Welagte Jens Pedersen Toft her i Thorup med sin Elskelige Hustru Charlotte Amalia Bast til Guds Ære, Kirkens Ziir og Prydelse ladet paa egen bekostning Altertaflen, dette Choer med meere Renovere og Stafere. Kircken tillige Udvendig samme tiid Reparere“.

Antagelig er Ægteparret begravet i Kirken; men der er ikke nu Gravsten eller Epitafier over det.

Gift o. 1720 med *Charlotte Amalie Bast*, f. Arendal 1692, d. V. Torup 1773, begr. 13. Marts, D. af Toldvisiterer *Frederik Bast* og *Anne Margrete Rhode*⁴¹). Charlotte Amalie Bast blev gift 2. Gang 1738 med *Lars Christian Lassen*, f. o.

³⁹) a. St. 1735, Bl. 537b.

⁴⁰) Aalborghus m. fl. A. Skifter 4. Feb. og 2. Dec. 1737.

⁴¹) *Anne Margrete Rhode*, død Arendal 1696, var Søster til den rige Amtsforvalter i Kbh. *Jokum Fred. Rhode*, d. 1722, og hendes Børn arvede betydelige Midler efter ham. (Personalh. Tidsskr. 11, II, 117 f.)

1710, d. 10. Marts 1787, begr. i V. Torup Kirke, Søn af Herredsfoged Christian Lassen paa Aggersborggaard og Anne Albrektsdatter Manstrup.

Jens Pedersen Toft og Charlotte Amalie Bast havde kun 2 Børn, der blev voksne.

Børn se V. Generation 4 (1—2).

V. GENERATION 1 (1—11).

Niels Laursen Tofts og Margrete Pedersdtr Torups Børn.

(Se Side 209).

1. *Else*, f. 1725, d. før 1758 uden Livsarvinger.
2. *Laurits*, f. 1729, d. s. A.
3. *Laurids Nielsen Toft*, dbt. 1. Jan. 1729, d. før 1769⁴²), gift 1° Gøttrup 22. Sept. 1757 med *Karen Pedersdtr.* paa Heden, f. o. 1731, begr. 3. Febr. 1760, 29 Aar, gift 2° 3. Okt. 1764 med *Karen Mortensdtr.*, f. o. 1717, begr. 24. Juli 1768, 51 Aar.
4. *Peder Nielsen Toft*, f. Dec. 1728, begr. Jan. 1729, 1 M. gl. Er ikke indført som døbt.
5. *Karen*, f. 1731, d. 1732.
6. *Karen*, f. 1733, levede 1758.
7. *Marie*, f. 1736, levede 1758.
8. *Peder Nielsen Toft*, f. 1739, levede 1758.
9. *Anders Nielsen Toft*, f. 1741, levede 1758.
10. *Niels Nielsen Toft*, f. 1743, levede 1758.
11. *Jørgen Nielsen Toft*, f. 1746, levede 1758.

Videre om disse Børn er ikke fundet i Gøttrup Kgb. eller Ullerupgaards Skifteprotokol.

⁴²) Ses ikke begr. i Gøttrup.

V. GENERATION 2 (1—7).

*Peder Laursen Tofts og Maren Nielsdatter**Høegs Børn.*

(Se Side 210).

1. *Niels Pedersen Toft*, angives født Slettestrand 1716, men ses ikke døbt i Hjortdal. Fremviste ved sin Trolovelse i Arendal 4. Jan. 1740 sin Sognepræst (i Hjortdal) Hr. Jørgen Lunds „berømmelige Skudsmaal“⁴³), begr. Arendal 27. Jan. 1741, antagelig Skipper. Gift Arendal 18. Jan. 1740 med *Anne Osmundsdr.*, Enke efter Søren Christensen Samsing, f. Fjære (ved Grimstad) 1701, d. 1742. Niels Toft og Hustru ejede nogle Huse paa Arendal Strand paa Gaarden Langesevs Grund⁴⁴). Ægteparret havde en Søn *Søren Nielsen Toft*, f. 1740, der saa vidt man vidste var død før Farmoderen 1773⁴⁵).
2. *Lauris Pedersen Toft*, f. 17. Dec. 1718, dbt. Hjortdal 25. Jan. 1719, død Ullerupgaard 2. Juni 1773. Var 1741 Skipper for Faderen i Slettestrand og forliste Skibet „Fortuna“ i Foraaret paa Rejse fra Norge. Var 1744 og 1748 Ridefoged paa Nørtorp i Rær Sogn, købte ved Skøde af 2. April 1750 Lienggaard i Lerup Sogn af Svend Pedersen Lassen (Roed) ⁴⁶ for 700 Rdl., men solgte den igen 29. Juni 1763 til Jakob Jespersen af Vester Mølle⁴⁷). Købte 1749 Sønder Ullerupgaard i Sennels Sogn af den senere Kommerceraad Lars An-

⁴³) Arendal Kbg.

⁴⁴) Arendal Pantebog Nr. 2, 11. Marts 1743.

⁴⁵) Ørum Amts Skiftepr. 1773, Bl. 521 b.

⁴⁶) Søn af Selvejer *Peder Lassen Roed* og *Maren Svendsdr. Bondrup* i Tanderupgaard i Bejstrup Sogn.

⁴⁷) Han H. Pantebog Bl. 102 og 182.

dersen Hviid og 1756 Nr. Ullerupgaard for 14.498 Rdl. af Justitsraad Jørgen Thomsens Fallitbo, hvorefter han atter sammenlagde Gaardene til een, efter at denne gamle Herregaard var blevet delt 1688; den havde 64 Tdr. Hk., Hovedgaards Takst, 58 Tdr. Hk. Tiender og godt 400 Tdr. Hk. Fæstegods. Gift 31. Okt. 1749 i Vigsø med *Karen Hesseldal*, f. Vigsø 13. Sept. 1714, dbt. 28. Okt., d. Ullerupgaard 4. Juli 1774, D. af Skudehandler *Niels Christensen Baun* i Hesseldal og *Maren Berteldatter*. Karen Hesseldal blev 1737 gift med Sr. *Jørgen Edvardsen*, f. 1700, begr. Vigsø 8. Aug. 1747, Selvejer og Skudehandler? i Vigsø⁴⁸). Med *Jørgen Edvardsen* havde Karen Hesseldal 4 Børn⁴⁹), og af hans første Ægteskab var der 2 Børn, saa hun var Moder for 6 Børn, da Toft ægtede hende; men hun var utvivlsomt formuende. Laurs Toft og Hustru gav Lysekrone til Sennels Kirke, som de ejede, og Karen Hesseldal gav som Enke 1774 Halvdelen af Sognets Konge-Korn-tiende til Sennels Sogns Fattige.

I Sennels Kirke er der Mindetavle over Laurs Toft og Hustru med følgende Tekst:

„Esaias 26. Cap. 19. V.: „Dine Døde skal leve, tillige med min døde Krop skal de opstaa“. Her-

⁴⁸) Han var Søn af Degn *Edvard Olsen Ulstrup*, f. 1674, d. 1758 i Rær, og *Karen Bendixdtr. Hartvigsen*, f. 1661, d. 1729 (adelig), af Klim Oddegaard, og *Jürgen Edvardsen* havde tidligere været gift med *Kirsten Iversdtr.*, der døde 1736 uforløst.

⁴⁹) *Kirsten*, f. 1740, *Peder*, f. 1744, senere Ejer af Tandrupgaard i Ty, *Maren Kirstine*, f. 1746, d. 1788, gift med *Claus Gottlob Kjærulf* til Faddersbøl og Nørhaa, *Jørgen*, f. 1748. Blandt Fadderne 1746 og 1748 Skipper og Borger i Kristiansand *Peder Jørgensen* (Hjarde-maal), Borgerskab 21. Dec. 1745.

under giemes det, der kunde giemes, men af de efterlevende aldrig bør forglemmes, af den i Livet velædle Hr. Lars Thoft, Eyere af Ullerupgaard, født ved Slette Strand i Hjortdals Sogn d. 19. Dec. Anno 1718, Død paa Ullerupgaard d. 2. Junij Anno 1773. — En Mand, der fremfor mange havde meget af Naturens, Lykkens og Naadens Gaver, dem han meget vel anvendte til Guds Ære, til Næstens Nytte, til Sit og Sines Beste.

Med hannem hviler og herunder hans elskværdige Hustru, velædle Madame *Karen Hesseldal*, fød udi Hesseldal i Wixø Sogn d. 13. Sept. Anno 1715 (s: 1714), død paa Ullerupgaard d. 4. Julii 1774. Der af hendes første Ægteskab med salig Sr. *Jørgen Edvartsen* tilbragte ham 6 Børn, 3 Sønner og 3 Døtre, af hvilke 2 Sønner og 2 Døtre ere døde, og ved hendes andet Ægteskab med denne sin anden kiere Mand blev af Gud velsigned med tvende Sønner, af hvilke den ene og ældste, *Peter Georgius*, døde i sit Alders 14. Aar, med dennem her hviler; en Hustru, der i Dyd, Fromhed og Huslighed var et stort Exempel for hendes Kiøn. Thi hendes Prydelse var Hjertets skjulte Menniske i en sagtmodig og stille Aands uforkrænkelige Væsen, som er meget kostelig for Gud. 1. Peter, 3. Cap. 4 V. (Derefter et Vers). Forfærdiget 1770⁵⁰).

Ved Karen Hesseldals Død kom Ullerupgaard til deres eneste efterlevende Søn.

Børn, se VI. Generation 1 (1—2).

3. *Johanne Pedersdtr. Toft*, f. Slettestrand 9. Maj 1721⁵¹), begr. Vigsø 27. Marts 1801, „95 Aar gl.“, hvor hun levede som Indsidderske paa Hesseldal. Gift med Sr. *Lars Larsen Bleg*, f. o. 1721, d.

⁵⁰) Tidsangivelserne er paamalet efter det øvrige.

⁵¹) Bl. Fadderne *Christen (Laurson) Toft* i Klim (Side 208).

Nørresundby 1797, 76 Aar gl. Boede 1750—63 paa sin Hustrus Broders Gaard Liengaard i Lerup Sogn, 1773 i Vadum og var senere Konsumtionsbetjent i Nørresundby⁵²). Ægteparret havde følgende 4 Børn:

- a. *Anne Margrete Bleeg*, f. o. 1755, blev gift med den yngre *Niels Christensen Baun* i Hesseldal.
 - b. *Peder Bleeg*, var 1797 Tjener i Kbh.
 - c. *Mette Marie Bleeg*, var 1797 Husholderske paa Refsnæs i Komdrup Sogn.
 - d. *Rosaline Bleeg*, var 1797 gift med *Sigvard Rasch*, Kromand i Nørresnede, senere Forvalter paa Hastrup ved Silkeborg.
4. *Jens Pedersen Toft*, født Slettestrand d. 16. Juli 1723⁵³), begr. 8. Feb. 1725.
 5. *Marie Pedersdtr. Toft*, f. Slettestrand, dbt. Hjortdal 5. Dec. 1725⁵⁴), død o. 1765. Var antagelig gift med en *Lars Sundby i Kristiansand* og var Moder til *Birgitte Sundby*, der 1773 var gift i Kristiansand, samt til *Anne Margrete Larsdtr. og Anders Larsen Toft*, f. o. 1757, der som fader- og moderløse Børn blev opdraget 6—8 Aar hos Bedsteforældrene paa Ullerupgaard, men 1773 rejse til Kristiansand⁵⁵).
 6. *Anne Margrete Pedersdtr. Toft*, dbt. Hjortdal 9. Juni 1728, begr. sst. 3. Jan. 1732.
 7. *Jens Pedersen Toft*, dbt. Hjortdal 3. Juni 1731, begr. sst. 3. Jan. 1732.

⁵²) Thisted Amts Aarvog 1923, S. 436, Chr. Petresch-Christensen: Nørresundbys Historie II, S. 110.

⁵³) Blandt Fadderne *Jens (Laurson) Toft* i Klim og *Niels (Laurson) Toft* i V. Mølle.

⁵⁴) Blandt Fadderne *Christen (Laurson) Toft* og Hustru *Anne Svendsdtr.* i Klim Odde, *Jens (Laurson) Toft* og Hustru *Kirsten Jensdtr.* i Klim, *Niels (Laurson) Toft* og Hustru *Margrete Pedersdtr.* i V. Mølle.

⁵⁵) Skiftet efter Mormoderen, se foran S. 210.

V. GENERATION 3 (1—3).

Jakob Pedersen Tofts og N. N.s Børn.

(Se Side 210).

1. *Peder Jakobsen Toft*, født o. 1709, død 14. Maj 1756⁵⁶), Selvejer i Torup Holme og 1744 „af Formue“⁵⁷). Gift med *Karen Christensdtr. Torup*, f. o. 1706, d. 1772⁵⁸).

Børn se VI. Generation 2 (1—4).

2. *Jens Jakobsen Toft*, boede Dybdal, antagelig i Kaastrup Sogn og blev 1757 Kurator for Broderens Sønner⁵⁹).
3. *Karen Jakobsdtr. Toft*, levede 1765 som Enke efter Selvejer *Jens Steffensen Haugaard* i Øsløs, død 1765. Ingen Børn.

V. GENERATION 4 (1—2).

Jens Pedersen Tofts og Charlotte Amalie Basts Børn.

(Se Side 211).

1. *Dorte Margrete Toft*, f. 1722, d. V. Torup 1766, ugift.
2. *Peder Jensen Toft*, f. o. 1730, d. V. Torup 31. Maj 1786⁶⁰). Blev 1750 Student privat fra Ribe, 20 Aar gl., men opgav Studierne og blev Ejer af Forældrenes Gaard i V. Torup. Gift (kgl. Bevill. u. Tr. og L.) 27. Aug. 1762 i V. Torup med *Sidsel Andersdtr.*, f. o. 1738, begr. 4. Jan. 1799 i V. Torup. I Følge Folketællingen 1787 holdt hun paa Gaarden 3 Karle og 2 Piger.

Børn se VI. Generation 3 (1—12).

⁵⁶) Aalborghus m. fl. A. Skifter Nr. 233.

⁵⁷) Mandtal til Ekstraskat.

⁵⁸) Søster til *Christen Christensen Torup*, Selvejer i V. Torup og 1744 „af Formue“.

⁵⁹) Aalborghus Skiftepr. 1757, Bl. 2.

⁶⁰) Skifte Aalborghus m. fl. A. 30. Juni 1786.

VI. GENERATION 1 (1—2).

Laur's Pedersen Tofts og Karen Hesseldals Børn.

(Se Side 213).

1. *Peter Georg Nicolaj Toft*, dbt. Sennels 30. Aug. 1750, d. 12. Nov. 1763.

Nicolai Toft.

Barbara Agnete Brorson.

2. *Nicolai Toft*, dbt. Sennels 2. Juli 1752, d. paa Momtoft i Sennels 25. Febr., begr. 18. Marts 1803⁶¹). Ejer af Ullerupgaard 1774 til 1802 og derefter af Momtoft. Udvidede meget Ullerupgaards Gods, saa han efter 1801 at have solgt en stor Del Fæstegods 1802 kunde sælge den med 66 Tdr. Hk. Hovedgaardstakst, 108 Tdr. Hk. Tiender og 452 Tdr. Fæstegods. Prisen for Gaard og Gods var 110,000 Rdl. kurant⁶²), og Køberen var Ju-

⁶¹) Jfr. Lengnicks Stamtavle, hvor han fejlagtigt er kaldt *Lars Toft*.

⁶²) à ca. 3 Kr. 20 Øre.

stitsraad Poul Marcussen til Krastrup. Var Kancelliraad. Fotografiske Gengivelser af Malerier af Toft og Hustru findes hos forskellige af Efterslægten; men det vides ikke, hvor Malerierne er. Gift 1° 14. Okt. 1774 i Sennels med *Barbara Agnete (Nicolette?)*⁶³) *Brorson*, dbt. 22. Nov. 1752 i Hillerslev, d. 13. Maj 1792 paa Ullerupgaard, begr. 2. Juni i Sennels Kirke, D. af Sognepræst *Oluf Adolph Nicolaisen Brorson og Mette Marie Winding*.

Gift 2° 27. Juli 1797 i Bedsted efter Bevilling u. Trolovelse og Lysning med *Karen Hesseldahl Jørgensen*, dbt. 11. Aug. 1776, d. 21. Jan. 1821, D. af Proprietær Peder Jørgensen til Tanderupgaard i Bedsted Sogn⁶⁴). Dette Ægteskab blev opløst, og Karen Jørgensen ægtede derefter 23. Nov. 1804 Stiftsfysikus i *Aalborg Jens Koefoed*, f. 1766, d. 1821, med hvem hun havde 3 Børn.

Børn se VII. Generation 1 (1—10).

VI. GENERATION 2 (1—4).

Peder Jakobsen Tofts og Karen Christensdtr.s Børn.
(Se Side 217).

1. *Laur's Pedersen Toft*, f. o. 1732, d., boede i Torup Ullerup og var Fæster under Restrup, men synes at have forladt Sognet 1772—73. Gift 1° V. Torup 1757 med *Maren Jensdtr.*, begr. 1. Juli 1770⁶⁵), gift 2° 1772 V. Torup med *Margrete*

⁶³) Kaldes saaledes i Richters „Dødsfald“, men er ikke døbt med dette Navn.

⁶⁴) Halvbroder til Nicolai Toft og Søn af Jørgen Edvardson i Vigsø.

⁶⁵) Skifte Restrup 25. Juli 1770.

Sørensdtr., f. 17 . . . , d. . . . Af deres 8 Børn døde de 5 spæde.

Børn se VII. Generation 2 (1—3).

2. *Niels Pedersen Toft*, f. o. 1735, d. . . . , var 1757 Fadder hos Broderen Laurs, nærmere ubekendt.
3. *Kirsten Pedersdtr. Toft*, f. o. 1739, d. . . . , var 1757 Fadder hos Broderen Laurs, nærmere ubekendt.
4. *Maren Pedersdtr. Toft*, f. o. 1743, levede 1757.

VI. GENERATION 3 (1—12).

Peder Jensen Toft og Sidsel Andersdtr.s Børn.

(Se Side 217).

1. *Jens Pedersen Toft*, f. 1764, d. 1764.
2. *Jens Pedersen Toft*, f. 1765, d. 1765.
3. *Charlotte Amalie Toft*, dbt. 1. Jan. 1766, d. 5. Okt. 1785 i Barselseng, gift V. Torup 21. Okt. 1784 med Fisker *Jens Thomsen Sand* i Torup Strand, f. o. 1750, d. 1825, S. af *Thomas Jensen Sand* i TorupStrand⁶⁶⁾ og *Maren Jonsdtr. Krog*. *Jens Thomsen Sand* blev gift 2° med *Sofie Henneberg*, f. o. 1765, d. 1813, D. af Herredsskriver i Han Herred *Frederik Henneberg* og *Petronelle Oeder* i Klim Odde og senere i Torup Strandgaard.
4. *Dorte Margrete Toft*, dbt. 28. Juni 1767, d. 22. Jan. 1789, gift V. Torup 25. Nov. 1785 med *Niels Jensen Møller*, f. 17. . . . , d. Nov. 1788, Selvejer i V. Torup⁶⁷⁾. Hans Enkes Lavværge var *Peder Høeg* i Klim Odde. (1 Søn *Niels Møller*, f. 1788).

⁶⁶⁾ F. ca. 1705, d. 1775. Skifte Aalborgshus m. fl. 1782 Nr. 773. *Møren Krog*, f. o. 1708, d. 1789, var D. af *Joen Pedersen Krog* „af Norge“, der 1714 bosatte sig som Skudehandler ved Torup Strand og byggede Hus paa 3. Rytteriregimentets Grund (Regimentsregnskaberne).

⁶⁷⁾ Skifte Aalborgshus Amt 12. Dec. 1788 Nr. 1024. Han var Broder til *Jens Møller* i Vigso.

5. *Helle (Helene) Kirstine Toft*, dbt. 11. Marts 1770, d. 24. Aug. 1818 i Løgstør. Var hjemme 1787, gift Arendal 13. Jan. 1791 med *Christen Olesen Krog*, f. 1750 i Vigsø, d. 13. Maj 1812 i Løgstør, S. af *Ole Pedersen Krog* i Vigsø (f. o. 1704, d. 1789) og *Karen Sørensdtr. Korsø* (f. o. 1706, d. 1765). Christen Krog var først Skipper og ejede en Skude, med hvilken han sejlede mellem Norge og Danmark. Han boede i Sandviken paa Hisø i Øjestead Sogn ved Arendal, men flyttede ca. 1806 til Løgstør, hvor han var Gæstgiver.

Da en Del af hans Efterkommere fører Navnet *Toft*, skal her oplyses følgende om dem (a—e).

- a. *Karen Christensdtr. Krog*, dbt. 18. Sept. 1792 i Arendal, d. 18. . . . Fik 21. Jan. 1812 u. Æ. en Søn med *Niels Christian Sejlmagersvend*, hvilken Søn i Daaben (Aalborg Frue) fik Navnet *Christian Peter Toft*. Han blev Skipper i Løgstør og sidst Færgemand ved Løgstør Kanal, død 16. Sept. 1878. Gift Løgstør 14. Dec. 1837 med *Karen Marie Christensdtr. Schou*, f. Løgstør 15. April 1814, d. 1891, med hvem han havde 7 Børn:
1. *Larsine Toft*, gift med Maler *I. C. Tøttrup*, Løgstør.
 2. *Christine Toft*, gift med Sømand *Peder Sørensen*, Løgstør.
 3. *Rasmus Peter Toft*, Slagter i Løgstør. 4 S., 3.D.
 4. *Theodor Sofus Toft*, Skomager, senere Fiskehandler i Løgstør.
 5. *Anthon Toft*, Skræder i Aarhus. 3 S., 5. D.
 6. *Ole Toft*, Sømand, druknet i Vesterhavet 1873, ugift.
 7. *Carl Christian Toft*, Skipper i Lønstrup, se VIII Generation 4 (1).

- b. *Cecilie Christensdtr. Krog*, f. 7. Nov. 1794, dbt. Arendal 13. Nov., d. som Barn.
- c. *Cecilie Christensdtr. Krog*, f. 18. Jan. 1801, dbt. Arendal 14. Marts, nærmere ubekendt.
- d. *Peder Toft Christensen Krog*, dbt. Øjestad 22. Maj 1803, d. Løgstør 18. Nov. 1854, boede som Skipper 1837 i Virksund (Limfjorden), senere i Strandet Mølle i Ørum S. og var sidst Gæstgiver i Løgstør. Kaldte sig Peder Toft.

Gift Løgstør 15. Juli 1833 med *Anne Sofie Christensdtr. Sund*, f. 7. Maj 1810 i Løgstør, d. 7. Dec. 1887⁶⁸), D. af Gaardejer Christen Nielsen Sund og Johanne Nielsdtr. Krog fra Hald i Ørslevkloster S.

Børn:

- 1. *Helene Kirstine Toft*, f. Virksund 2. Feb. 1848, d. 10. Maj 1914 i Slagelse, gift med Farver og Købmand *Niels Nielsen* i Fuglebjerg.
- 2. *Johan Christian Toft*, f. 15. Sept. 1841 i Virksund, d. 18. April 1917 i Tisted, Købmand, gift 7. Sept. 1875 med *Martha Simonsen Fruergaard*, f. Tisted 28. April 1858, d. 24. Dec. 1931. De havde efternævnte 4 Sønner:
 - (a) *Peder Evan Toft*, Sygehuslæge i Vestervig.
 - (b) *Christian Toft*, Assurandør i Kbh.
 - (c) *Johan Toft*, Manufakturhdl. i Nibe.
 - (d) *Hjalmar Toft*, Købmand i Aarup.
- 3. *Christine Petrea Toft*, f. 21. Okt. 1847 i Strandet Mølle i Ørum S., d. Fuglebjerg ca. 1899, gift med Læderhandler og Sadelmager *Frederik Pedersen* i Fuglebjerg.
- 4. *Anton Sofus Toft*, f. 26. April 1850 i Strandet Mølle, Ørum S., Købmd. i Løgstør og Nykøbing Mors, rejste til U.S.A. Gift 1875 i

⁶⁸) Hun blev gift 2° 5. Jan. 1856 i Næsborg med Gaardejer *Henrik Andersen*, fra hvem hun blev skilt.

- Nykøb. Mors med *Ane Frederikke Caroline Langbein*, f. 13. April 1849, d. Hadsund 17. Nov. 1920.
5. *Evan Mogens Jensen Toft*, f. Løgstør 22. Aug. 1852, d. Løgstør 2. Dec. 1874, Farverlærling, ugift.
- e. *Ole Christian Toft*, f. o. 1805, d. Løgstør 18. Maj 1813, 7 Aar.
6. *Frederik Bast Toft*, dbt. 26. Maj 1771, begr. 13. Maj 1773.
7. *Katrine Marie Toft*, dbt. 12. Juli 1772, d. . . . 18 . . ., levede 1834 i Løkken, gift 1° o. 1797⁶⁹) med Skipper og fra 1804 Skudehandler i Løkken *Jens Mogensen Beck.*, dbt. Hune 23. Marts 1768, begr. Fureby 2. Aug. 1808, Søn af Skipper *Mogens Sørensen Beck* i Blokhus og *Anne Jensdtr.*, gift 2° Fureby 10. Maj 1814 med enrulleret Matros *Niels Jakobsen* fra Sdr. Kjettrup i Ingstrup Sogn. Med J. M. Beck havde hun 5 Børn.
- a. *Mogens Jensen Beck*, hjdbt. Løkken 6. Dec. 1797, d. Hals 11. April 1850, Skipper og Skudehandler i Løkken, sidst Skipper i Hals, gift 4. Jan. 1841 i Fureby med *Charlotte Amalie Larsdtr. Toft*, f. Løkken 30. Marts 1820, d. Hals 15. Feb. 1866, hvor hun var Jordemoder, D. af *Lars Chr. Pedersen Toft* og *Else Nielsdtr. Møller* og altsaa Søskendebarn til sin Mand. De havde 5 Børn, af hvilke de 4 døde som smaa, det femte var *Jens Jensen Mogensen Beck*, f. Løkken 1846. d. Vennebjerg 1876, Skolelærer i Lønstrup og sidst i Vennebjerg.
- b. *Anne Jensdtr. Beck*, hjdbt. Løkken 26. Juli 1800, rejste 1814 til Slettestrand, nærmere ubekendt.

⁶⁹) Ej i V. Torup.

- c. *Cecilie Jenstdr. Beck*, hjdbt. Løkken 18. Marts 1803, d. Løkken 9. Feb. 1837. Hun fik 2. Okt. 1824 i Fureby døbt en Søn u. Æ. *Frederik Bast*, hvis Fader var Vinhandler P. Weile i Aalborg. Denne Søn blev 1839 konfirm. i Fureby, men nærmere om ham er ikke fundet.⁷⁰⁾ 6. Marts 1832 blev Cecilie Beck i Fureby gift med Skipper *Jakob Nielsen*, der døde tidligt.⁷¹⁾
- d. *Charlotte Amalie Beck*, hjdbt. Løkken 11. Marts 1805, d. Løkken 5. Nov. 1855, rejste 1825 fra Løkken til Arendal, gift Løkken 22. Dec. 1829 med Skudehandler *Jens Christensen Jensen*, f. Vrensted 3. Nov. 1804, d. Løkken 23. Nov. 1855, S. af Skudehandler, Sognefoged, Strandfoged Dannebrogsmænd *Christen Jensen Aasendrup*, Ejer af Løkkensholm og Søndergaard i Aasendrup, og *Gertrud Ane Thomsen*, D. af Forpagter Nicolaj Thomsen, Hjermelevgaard.
Charlotte Amalie Beck havde 11 Børn.
- e. *Peder Toft Beck*, f. Løkken 20. Sept. 1807, d. Lønstrup 21. Nov. 1892. Var indtil 1848 Skipper i Løkken og derefter Skipper i Lønstrup, hvor han 1852 blev Opsynsmand ved Redningsstationen, flyttede ca. 1864 tilbage til Løkken og blev Toldmedhjælper, var derefter Strandkontrolør i Blokhus 1876—90 og flyttede saa paany til Lønstrup. Som Skipper var han en af Vestkystens dristigste Smuglere og som Opsynsmand ved Redningsvæsenet en uforfærdet Fører, der var dekoreret med Dannebrogskorset og 4 udenlandske Redningsmedailler. Gift 1° Vrensted 9. Jan. 1835 med *Gertrud Ane Jensen*, hjdbt. Vrensted 9. Marts 1808, d. Lønstrup 30. Septb. 1865, D. af Skudehandler m. m. *Christen Jensen Aasendrup* i Løkken⁷²⁾ og 2.-

⁷⁰⁾ Han er antagelig gaaet til Søs.

⁷¹⁾ Børn: *Jens Mogensen Nielsen*, f. 1833, og *Niels Chr. Nielsen*, f. 1835, død 1855 i Danzig. Disse Børn blev efter Forældrenes Død opdraget hos Morbroderen Mogens.

Hustru *Else Jensdtr.*, gift 2° 11. Juni 1869 i Fureby med *Anne Katrine Nielsdtr.* I 1. Æ. havde Beck 3 Børn, af hvilke de 2 døde som Børn⁷³), i andet Ægteskab var der kun 1 Søn.

Børn: (1) *Jens Mogensen Beck*, f. Løkken⁷⁴) 8. April 1835, d. Lønstrup 11. Marts 1904, kom ca. 1849 i A. R. Segelckes store Skudehandlerforretning i Lønstrup og overtog den efter Segelckes Død 1881. Gift med *Petrine Hansine Milling*, f. 25. Okt. 1858, d. 27. Maj 1900. Ingen Børn.

(2) *Christen Jensen Beck*, f. Løkken 6. September 1868, d. Lønstrup 1908, ugift. Overtog 1904 sin afdøde Broders Forretning i Lønstrup.

8. *Anne Margrete Toft*, dbt. 26. Maj 1774, d. V. Torup 21. Okt. 1803, gift med Skudehandler og Kirkeejer *Svend Christensen Klim*, f. V. Torup 1759, d. 18 . . , S. af *Christen Christensen Klim* og *Dortea Kirstine Obel*.⁷⁵) *Anne Margrete Toft* og *Svend Klim* havde 2 Børn. *Peder Toft Klim*, f. 1798, og *Ole Christian Klim*, f. 1800.

9. *Frederik Bast Toft*, dbt. 3. Juli 1775, levede 1787, er ikke sporet i V. Torup Kirkebog indtil 1814 og heller ikke paatruffet andet Sted. Er maaske gaaet i udenlandsk Søfart og død paa Havet. Hans Navn gaar igen i Slægten i Løkken, hvor ogsaa en *Frederik Bast Larsen* blev døbt 17. Feb. 1844 som Søn af ugifte *Helene Kirstine Nielsdtr.* (Datter af Husmand *Niels Nielsen*) og *Lars Chr. Nielsen*, Tjenestekarl i Stenum.

⁷²) Boede 1808 i Søndergaard i Aasendrup.

⁷³) *Else*, f. og d. 1836, *Christen*, f. 1838, d. 1846.

⁷⁴) Paa Aasendrup Kær, o: sydlige Del af Løkken By, men i Vrensted Sogn.

⁷⁵) Se Side 203.

10. *Lars Christian Toft*, dbt. 16. Marts 1778, begr. 21. Juni s. A. Opkaldt efter Faderens Stiffader Lars Chr. Lassen i V. Torup.
11. *Lars Christian Toft*, f. i Dec. 1779, begr. 9. Jan. 1780, 14. D. gl. Ikke indført som døbt.
12. *Lars Christian Toft*, dbt. 28. Juni 1781, d. Løkken 9. April 1855, Skipper, senere Smed og vistnok Værtshusholder i Løkken, hvor han en Tid boede i Løkkens Møllehus. Gift Fureby 19. Nov. 1802 med *Else Nielsdtr. Møller*, dbt. Fureby, 11. Sept. 1780, d. Løkken 19. Marts 1839, D. af *Niels Christensen Møller* og *Johanne Jensdtr.* i Fureby Mølle. 10 Børn.

Børn se VII. Generation 3 (1—10).

VII. GENERATION 1 (1—10).

Nicolai Tofts og Barbara Agnete Brorsons Børn.

(Se Side 218).

1. *Lars Peter Toft*, f. 4. Aug. 1775, d. 4. Marts 1778.
2. *Oluf Adolph Brorson Toft*, f. 19. Juli 1776, d. 31. Okt. 1779.
3. *Karen Toft*, f. 30. Sept. 1777, d. 7. Maj 1784.
4. *Nicolette Andriette Toft*, f. 2. Feb. 1779, d. Hjørring 5. Okt. 1850, gift 4. Juli 1800 med *Søren Christoffersen Kabell*, f. Aarhus 12. Maj 1771, d. Aalborg 30. Maj 1854, sidst Sognepræst i Hjørring og Provst i Vennebjerg Herred, Medlem af Hjørring Amtsraad, R. af Dbg. 8 Børn⁷⁶).
5. *Christiane Marie Toft*, f. 27. Marts 1781, d. 18.⁷⁷), gift Hundstrup 9. Dec. 1803 med *Christen Overgaard*, f. Hillerslev 25. Okt. 1761, d. 7.

⁷⁶) Se C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 324 f.

⁷⁷) Ikke begr. Hundstrup.

Nov. 1807, Ejer af Kølbygaard i Hundstrup Sogn. Ingen Børn.

6. *Lars Toft*, f. 27. Marts 1781, d. før 1818⁷⁸), exam. jur. 1800, Løjtnant, 1808—11 Ejer af Bjørnkær, 1810 Ejer af Østeraagaard i Hals S., som hans Arvinger solgte 1818. Gift i Bælum 29. Maj med *Jepbine Christine Gundorph*, f. paa Skodborghus 30. Oktb. 1781, d. 8. Aug. 1843 i Aalborg. Ingen Børn.
7. *Ole Adolph Brorson Toft*, f. 28. Sept. 1782, d. 13. Okt. 1847, Premierløjtnant, Ejer af Landlyst ved Tisted, boede en Tid i Aarupgaard i Vindblæs Sogn. Gift 11. Nov. 1807 i Visby med *Charlotte Elisabeth Gynther*, f. 1784, d. Hals 1. Juni 1863. 7 Børn.
- Børn se VIII. Generation 1 (1—7).

8. *Nicolai Peter Georg Toft*, f. 9. Jan. 1784, d. 30. Sept. 1832, Student Randers 1801, cand. jur. 1806, Prokurator 1808, Byskriver i Tisted og Herredsskriver i Hillerslev og Hundborg Herreder 1815, Kancelliraad, Ejer af Hovedgaarden Kovstrup i Sønderhaa Sogn, Legatstifter⁷⁹). Gift 15. Sept. 1809 i Randers med *Judithe Petrine Estrup*, f. 12. Juli 1788 i Kbh., d. i Tisted 8. Jan. 1833, D. af Rektor, senere Sognepræst i Randers *Peter Estrup* og *Gedske Katrine Jungersen*. 2 Børn.

⁷⁸) Ses ikke død i Hals Sogn. Han omtales i Kjær Herreds Justitsprotokol 1818 som „formentlig afdød“ (Blad 541 og 571). Hans Arvinger gav 2. Maj 1818 Købekontrakt paa Østeraagaard til Niels Nielsen i Broerholt, som 1817 flyttede til Gaarden (Jydske Efterretninger 88/1817). Lars Toft havde 1817 holdt Auktion paa Gaarden, som han havde bortforpagtet fra 1. Nov. s. A., da han rejste derfra (Jydske Efterretninger 79, 85, 88—1817).

⁷⁹) Se H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer. S. 330.

Børn se VIII. Generation 2 (1—2).

9. *Karen Toft*, f. 18. April 1785, d. Blegind 5. Marts 1836, gift 1° 1. Nov. 1805 Hundstrup med *Andreas Stadel*, f. paa Sø 10. Okt. 1772, d. 3. Juni 1812, Premierløjtnant, Forpagter paa, gift 2° 30. Juni 1813 med *Peder Mikkelsen Schinnerup*, f. Skinnerup Marts 1778, d. 2. Sept. 1859, sidst Præst i Blegind-Hørning og Provst i Hjelmslev Herred. I første Ægteskab havde *Karen Toft* ingen Børn, i sidste 6 Børn.
10. *Mette Marie Toft*, f. 13. Marts 1788, d. paa Ullerup 11. Marts 1823, gift med Justitsraad *Frederik Hauch Stadel*, f. paa Sø 12. Aug. 1783, d. paa Ullerup 6. Okt. 1860, Ejer af Sø og Ullerup paa Mors, cand. phil., S. af Kammerraad *Jens Stadel* til Sø og Ullerup, d. 1820, og *Sigbrith Ilum*, d. 1831. *Mette Marie Toft* havde 1 Søn, 2 Døtre.

VII. GENERATION 2 (1—3).

Laurs Pedersen Tofts og Maren Jensdtr.s Børn.

(Se Side 219).

(6 Børn: *Peder, Anne, Mads, Niels, Jens* og *Jens* døde spæde 1757—60).

1. *Peder Laursen Toft*, f. 1759, levede 1770.
2. *Christen Laursen Toft*, f. 1765, levede 1770.
3. *Anne Laursdtr. Toft*, f. 1767, levede 1770.

Disse Børn er ikke paatruffet efter 1770.

VII. GENERATION 3 (1—10).

Lars Christian Pedersen Tofts og Else Nielsdtr.

Møllers Børn.

(Se Side 226).

1. *Peder Larsen Toft*, f. Løkken 25. Marts 1803,

druknet paa Løkkens Red 11. Feb. 1861, Liget ilanddrevet paa Tranum Strand og begr. Fureby 13. Marts 1861, Skipper i Løkken. Gift 1835 med *Gertrud Ane Torchelsen*, f. Løkken 28. Sept. 1815, d. i Aastrup Mølle, Hjørring Sct. Hans S., 13. April 1863, D. af Skudehandler *Tarild Torchelsen* og *Anne Jensen*.⁸⁰⁾ 9 Børn.

Børn se VIII. Generation 3 (1—9).

2. *Cecilie Larsdtr. Toft*, hjdbt. 12. Nov. 1804, d. Torslev 13. Febr. 1881. Gift Fureby 3. Nov. 1826 med *Morten Christensen*, f. Fureby o. 1806, d. 18... Møllebygger. Flyttede 1829 til Aastrup i Kær Herred. Gift 2° med *Haagen Casper* i Kobbermølle i Dronninglund, senere paa Bødkerbjerg i Torslev S., Dronninglund Herred.

En Søn var Sognefoged, Møllejejer, Dbmd. *Christen Mortensen* i Hals, f. Løkken 7. Nov. 1826, d. Hals 19. Dec. 1895. Med Casper havde hun 1 Søn og 1 Datter.

3. *Niels Larsen Toft*, født 26. Okt. 1806, d. Lønstrup 28. Okt. 1885, Skipper i Lønstrup, „Korset“⁸¹⁾ ved Kragerø og Hals. Gift o. 1848 med *Mette Marie Olsen*, f. Ø. Risør 10. April 1828, d. Hjørring 30. Sept. 1901, D. af Lods Anders Olsen. 7 Børn.

Børn se VIII. Generation 4 (1—7).

4. *Jens Jensen Larsen Toft*, dbt. 17. Jan. 1809, konf. Fureby 1823, nærmere ubekendt.
5. *Indiana Toft*, dbt. 24. Nov. 1811, d. Hals 20. Okt. 1883, gift 1° Mosbjerg 11. Marts 1834 med *Lars*

⁸⁰⁾ Datter af Skudehandler Christen Jensen Aasendrup og 1. Hustru Gertrud Ane Thomsen.

⁸¹⁾ „Korset“ paa Skaatøy, hvis Navn antagelig hidrører fra et Sømærke, er en Lodshavn og lille Bebyggelse paa Øst-siden af Kragerø Fjord.

- Christensen*, f. o. 1811, d. 1834—38, Møllebygger og Møllejer i Svenstrup S., gift 2° Hals 21. Okt. 1838 med *Andreas Als*, f. Skibsted 12. Marts 1811, d. før 1862, Møllebygger og Møller i Hals, Søn af Degn Jens Madsen Als, gift 3° før 1862 med *Jens Frederik Als*, f. Skibsted 1805, d. Hals 22. Jan. 1881, Gaardmand i Skovshoved i Hals og Broder til hendes anden Mand^{81b}). Flere Børn.
6. *Johanne Kirstine Toft*, dbt. 22. Aug. 1813, d. 1820.
7. *Anne Margrete Toft*, f. 15. Dec. 1815, d. Løkken 16. Okt. 1845, sindssvag.
8. *Anne Marie Toft*, f. 25. Marts 1818, d. . . 18. . ., gift efter 1845 med *Peder Christensen*, Gaardejer og Sognefoged i Dronninglund, boede ved Asaa.
9. *Charlotte Amalie Toft*, f. 30. Marts 1820, d. Hals 15. Feb. 1866, gift Løkken 4. Jan. 1841 med *Mogens Jensen Beck*, Skipper i Løkken, sidst i Hals, hvor hans Enke var Jordemoder (Se Side 223).
10. *Christen Jensen Larsen Toft*, f. 1. April 1823, d. 18. . ., Møllebygger, boede paa „Jensminde“ i Hals. Gift med *Frederikke Georgine Augusta Baggesen*, f. Ørre 10. Aug. 1829, d. . . ., D. af Pastor *Niels Baggesen* og *Vilhelmine Nicoline Bjerring*. 2 Børn.

Børn se VIII. Generation 5 (1—2).

VIII. GENERATION 1 (1—7).

Ole Adolph Brorson Tofts og Charlotte Elisabet Gynthers Børn. (Se Side 227).

1. *Agathe Christine Marie Toft*, f. Aarupgaard 2. Sept. 1808, d. Hæstrupgd. 7. Juni 1839, gift Tisted

^{81b}) Gift 1° Hals 1834 med *Karen Marie Jensdtr.*, f. 1805, d. 18. Nov. 1849 paa Mølholt i Hals.

27. Sept. 1833 med sit Søskendebarn *Nicolai Toft Kabell*, f. Tisted 1. Juni 1801, d. Hæstrupgd. 14. Juli 1849, Ejer af Hæstrupgd. i Børglum Herred. N. T. Kabell blev gift 1° 1829 med *Helmiche Margrete Wilsbech*, f. o. 1808, d. 1830.*)
2. *Nicolai Georg Toft*, f. 4. Jan. 1810, d. 11. Jan. s. A.
3. *Anine Olivia Toft*, f. 8. April 1811, d. 18. April s. A.
4. *Anine Olivia Toft*, f. 15. April 1812 paa Aarupgaard, d. 20. Maj 1884 i Hals, gift 29. Okt. 1837 i Tisted med *Christen Aagaard Rafn*, f. 16. Septb. 1805 i Harreslev ved Hjørring, d. 8. Juli 1895 i Hals, Søn af Sognepræst *Otto Rafn* og *Sidsel Holm Aagaard*, Læge i Tisted 1833, i Vestervig 1838, i Ørsø i Dronninglund Sogn 1851, i Hals 1859. Flere Børn.
5. *Casper Alvild Nicolai Georg Toft*, f. Aarupgaard 30. Maj 1813, d. 24. Febr. 1894, Ejer af Guldager Mølle ved Varde og 1862 af Nebel Mølle, senere af Landlyst ved Kolding. Gift 23. Maj 1837 med *Charlotte Dorteia Wulff*, f. Nebel Mølle 20. Sept. 1806, d. 28. Dec. 1894 i Hadsund, D. af Justitsraad, Stænderdeputeret *Hans Andreas W. og Caroline Christiane Poulsen*^{81c}). Ingen Børn.
6. *Jenny Alvilde Toft*, f. Aarupgaard 12. Juni 1814, d. . . 18 . . , gift Odder 26. Nov. 1847 med *Peter True*, f. 18 . . , d. 18 . . , Gaardejer i Guldager 1858, Møller paa Jagtvejen i Kbh. 1863. Hun var ved sit Bryllup Husjomfru paa Rathlousdal. 2 Børn.
7. *Elvine Charlotte Adolphine Toft*, f. 8. Otk. 1823

*) Personalh. Tidsskr. 10, III., 148.

^{81c}) Axel Noack: Familien Wulff, S. 32 (1941).

paa Landlyst ved Tisted, d. 21. Okt. 1813. Gift 17. Okt. 1845 i Hals med *Janus Magnus Terndrup*, f. 18. April 1817 paa Petersminde ved Odder, d. 7. Marts 1895 i Odder, S. af Godsinspektør ved Rathlousdal *Thomas Jensen T.* og *Elisabet Margrete Bærentzen*. Eksam. juris. 1838, Prokurator Godsforvalter ved Rathlousdal, Justitsraad.⁸²⁾

Flere Børn.

VIII. GENERATION 2 (1—2).

Nicolai Peter Georg Tofts og Judithe Petrine

Estrups Børn.

(Se Side 227).

1. *Harald Peter Nicolai Toft*, f. Kbh. 22. Feb. 1812, d. 24 Nov. 1841, cand. jur. 1837, Ejer af Rønnebæksholm, gift 9. Juni 1840 med *Ane Marie Elise Carlsen*, f. Gl. Køgegaard 4. Aug. 1813, d. Kbh. 9. Juli 1854, D. af *Christen Rasmussen Carlsen* og *Else Marie Nyhus* og gift 2° 24. Okt. 1851 med Biskop *Nicolai Frederik Severin Grundtvig*.⁸³⁾ Tofts havde kun Dattere *Haralde Judithe Toft*, f. 17. Feb. 1842.
2. *Agnete Katrine Thora Toft*, f. Kbh. 23. Dec. 1814, d. 23. Dec. 1891, gift 1842 med *Harald Iver Andreas Raasløff*, f. Kbh. 4. Okt. 1810, d. 4. Nov. 1893, S. af Indrulleringschef *Andreas R.* og *Johanne Catharine Hansen*, Departementschef i slesvigske Ministerium 1854, Minister for Slesvig 1854—56 og 1860—61 Minister for Holsten og Lauenburg. Konferensraad, Kommandør af Dbg.⁸⁴⁾

⁸²⁾ Se H. Hiorth-Nielsen: Danske Prokuratorer, S. 325.

⁸³⁾ Danmarks Adels Aarvog XLV 5.

⁸⁴⁾ C. F. Bricka: Dansk biogr. Leksikon XIII, 333 ff.

VIII. GENERATION 3 (1—9).

*Peder Larsen Tofts og Gertrud Ane Torchelsens
Børn.*

(Se Side 229).

1. *Else Toft*, f. 1836, d. 1854, ugift.
2. *Anne Mogensine Toft*, f. 1839, d. 1858, ugift.
3. *Laurids Torchelsen Toft*, f. 1841, d. i Amerika, nærmere ubekendt.
4. *Kirstine Marie Toft*, f. 1843, d. 1846.
5. *Frederik Toft*, f. 1846, d. 18 . ., Hovmester i Kbh., ugift.
6. *Jens Johan Andreas Toft*, f. 1848, d. 18 . ., død ung og ugift.
7. *Jakob Toft*, f. 1851, d. 18 . ., Skomager i Kbh., gift.
8. *Nicolette Elsiné Toft*, f. 1853, d. 1854.
9. *Elsine Kirstine Toft*, f. 1856, d. Hjørring 1940, gift med Bogholder *Johannes Milling* hos Kbmd. Segelcke i Lønstrup, senere Viktualiehandler i Aalestrup, død Hjørring 1931. Ingen Børn.

VIII. GENERATION 4 (1—7).

Niels Larsen Tofts og Alette Marie Olsens Børn.

(Se Side 229).

1. *Else Marie Toft*, f. Korset ved Kragerø 22. Aug. 1849, d. 14. Dec. 1932, gift med *Carl Christian Toft*, f. Løgstør 26. Juni 1852, d. 25. Feb. 1916, Skibsfører i Lønstrup og sidst Telegraf- og Telefonbestyrer dér. (Se Side 221). 2 Sønner.
2. *Laura Amalie Toft*, f. Lønstrup 6. Sept. 1851, d. Viborg 17. Marts 1874, gift 12. Marts 1874 med *Christian Bendix*, Købmand i Viborg.
3. *Johanne Petrea Toft*, f. Lønstrup 11. Aug. 1855,

bor 1942 i Hjørring, ugift. Tidligere Husjomfru forskellige Steder.

4. *Thomas Toft*, f. Korset ved Kragerø 1858, d. Hals 13. Okt. 1865.
5. *Peder Larsen Toft*, f. Korset ved Kragerø 21. Marts 1861, d. Aalborg 16. Juli 1930. Købmand i Løkken og sidst Handelsrejsende i Aalborg, gift med *Julie Iwers*, D. af Toldassistent I. i Lønstrup. 2 S., 2 D.
6. *Niels Andeas Toft*, f. Hals 6. Feb. 1864, d. 1940, Sømand i Amerika, ugift.
7. *Thomas Toft*, f. Lønstrup 23. Nov. 1868, Købmand i Hjørring, gift Tolne 1895 med *Marie Møller*, f. 18. December 1876, D. af Restauratør Martin Møller i Hjørring. 2 S. 2 D.

VIII. GENERATION 5 (1—2).

Christen Jensen Larsen Tofts og Frederikke Georgine Augusta Baggens Børn.

(Se Side 230).

1. *Niels Thuerecht Fürchtegott Toft*, f. Hals 16. Juli 1856, nærmere ukendt.
2. *Petrea Vilhelmine Teodora Toft*, f. Hals 2. Marts 1861, nærmere ukendt.

SPREDTE TOFT'ER I THISTED AMT.

Brix Christensen Toft i Hansted. Søn *Christen*, bl. Faddere *Bodil Toft*.

Christen Christensen Toft, var 1725 Fadder i Hundborg, kaldes af Janderup.

Christen Nielsen Toft, f. o. 1662, begr. 23. Juli 1725, 63 Aar, i Hundborg.

Jens Larsen Toft, f. o. 1744 (ej i Hjortdal), begr. Hjortdal 23. Jan. 1814, 70 Aar. Var Husmand og Fisker paa Hjortdal Præstegaards Gods. Gift 1° *Karen Christensdatter*, f. o. 1742, begr. Hjortdal 20. Maj 1798, 56 Aar (Skifte 15. Juni 1798, Præstegaards Gods). Gift 2° 1798 med *Anne Poulsdatter*. Børnenes Værge var Niels Laursen i Andrup i Kollerup S.

Børn:

1. *Karen Jensdtr. Toft*, f. 1775, var 1798 antaget af Slægtinge i *Bergen* som deres eget Barn.
2. *Lars Jensen Toft*, f. 1777, tjente 1798 i Hjortdal Præstegaard.
3. *Johanne Jensdtr. Toft*, f. 1782, var hjemme 1798.
4. *Karen Marie Toft*, f. 1799.

Kirsten Toft, f. o. 1700, begr. Hjortdal 1775, 75 Aar.

Lars Pedersen Toft, f. o. 1727, var 1787 Gaardmand i Kollerup (V. Han Herred) og gift med *Karen Mortensdtr.*, f. o. 1737. Søn: *Peder Laurssen Toft*, f. o. 1773 (Folketællingen).

Lars Thomsen Toft, Gaardmand i Hundborg By i Ty, Skifte Nørtorp 3. Maj 1732. Gift 1° *Anne Jensdtr.*, gift 2° *Anne Olesdtr.*, f. 1670, begr. Tr. Søndag 1733, 63 $\frac{1}{4}$ Aar.

Børn af 1. Æ.:

1. *Jens Larsen Toft*, var 1732 Ladefoged paa Nørtorp i Rær Sogn.
2. *Karen Larsdtr. Toft*, var 1732 gift med *Ole Pedersen* i Hundborg.

Af 2. Æ.:

3. *Anne Larsdtr. Toft*, ugift 1732.

4. *Kirsten Larsdtr. Toft*, ugift 1732.

5. *Maren Larstdr. Toft*, ugift 1732.

Peder Nielsen Toft, gift Sennels 19. Juni 1802 med Enke *Maren Sørensdatter*.

Poul Christensen Toft, f. o. 1710, d. Nandrup paa Mors paa en Rejse 19. Marts 1767, ugift (Skiftepr. for Dueholm Amt 1767, Bl. 188). Han arvedes af sine Søkende, der var:

Anne Katrine Toft, gift med *Lars* i Febbersted i Rær.

Karen Toft, var Enke i København.

Kirsten Toft, var ugift i København.

Mette Toft, død før 1767, gift i Grimstad med *Jens Larsen Nygaard*, der 1767 med deres Børn *Lars* 27 Aar, og *Ingeborg*, 20 Aar, boede paa Sæveli i Øjestad Sogn.

Maren Toft, død før 1767, var gift med *Lars Foged* i Østerild Sogn, med hvem hun havde 2 Børn.

Peder Christensen Toft, død før 1767 efterladende sig 1 Søn og 1 Datter ved Fredericia.

Simon Christensen Toft, f. o. 1685, d. 1748, 63 Aar, i Rær (Hjertebjerg), gift med *Margrethe Pedersdtr.* (Toft), f. o. 1683, d. 1749 i Rær.

Sejlstrup Slots Historie

1335—1685.

Af C. Klitgaard.

1926 udgav Georg Østergaard en lille Bog om Sejlstrups Historie fra Middelalderen til Nutiden, et i flere Henseender yderst slet Arbejde. Det har ikke kunnet undgaas, at nærværende Arbejde indeholder en Del af det samme Stof, som nævnte Bog har, men for den behandlede Tid (1335—1685) giver det dog adskilligt mere om Gaarden, hvorimod Biografier af Lensmændene er udeladt.

Til mine Arkivstudier har *Carlsbergfondet* velvilligt ydet Understøttelse.

Sejlstrupgaard i Sejlstrup Sogn var vist allerede i den ret tidlige Middelalder en anselig Bedrift, hvis Oprindelse vel kan føres tilbage til Tiden før Aar 1000, thi Navnet »Sighæls-torp« indeholder formentlig i første Led Navnet paa Gaardens Grundlægger, og Sognet har utvivlsomt faaet Navn efter Gaarden og ikke omvendt. Sognekirken, der er fra romansk Bygningstid omved Aar 11—1200, kaldtes ogsaa i ældre Tid Sejlstrup *Kapel* og er vel bygget som Kapel for Hovedgaardens Beboere og Fæstere under den.

Gaarden nævnes tidligst 1335, da den tilhørte Væb-

neren, senere Ridder *Markvard Rostrup*¹⁾, og han har vist afhændet den til *Børglum Bispestol* snart efter, thi 1340 træffes han som den holstenske Grev Johans Befalingsmand paa Skanderborg Slot, da Niels Ebbesen belejrede det og faldt her. Markvard Rostrup ejede iøvrigt Labinggaard og Aakjær i Aarhus Amt og havde med sin Hustru *Cæcilie*, Datter af Ridderen Laurits Trugotsen, foruden Aakjær arvet Part i Gylling i samme Amt. Anden Gang var Markvard Rostrup gift med en tysk Fru *Grete*, og i første Ægteskab havde han 1 Søn og 3 Døtre, i andet Ægteskab 2 Sønner og 2 Døtre²⁾, der dog ikke vedkommer Sejlstrup. 1354 døde Biskop Andreas i Børglum og efterfulgtes af *Mogens Jensen*, som 1365 blev Biskop i Ribe. Denne Biskop Mogens ses at have været i Besiddelse af Sejlstrupgaard, thi efter hans Bortflytning til Ribe klagede hans Eftermand Biskop *Johannes Mikkelsen* i Børglum og Kapitlet der til Pave Urban V., der 29. Jan. 1367 gav Biskoppen i Schwerin Ordre til at undersøge Klagerne og apostolisk Fuldmagt til, hvis Klagerne var rigtige, at bansætte Biskop Magnus, indtil han gjorde sin Forseelse god igen og gav Møde ved Kurien med et Bevis fra Bispen i Schwerin om, at Sagen var ordnet. I Pavens Brev til Schwerin siges, at Klagen lød paa, at Biskop Magnus havde beholdt *Sejlstrup* og flere andre Borge (Herregaaarde), Byer, Gaarde, Jorder, Indkomster, Besiddelser og Rettigheder og Goder i Børglum Stift, hvilket retteligt hørte til Børglum Bispebord og Børglum Kirke, og at han stadig vægrede sig ved at tilbagegive Biskop Johannes dette Gods og oppebar de Fordele, der flød deraf, og at han — som han erklærer — faktisk havde overdraget nævnte Gaard Sejl-

¹⁾ Erslevs Diplom. I. Nr. 1726.

²⁾ a. St. III. Nr. 7407.

strup til en Adelsmand fra Egnen, og at han havde bemægtiget sig Landgilde (Aarsindkomster af Korn) og andet Gods, som hørte til nævnte Gaard Sejlstrup og med Rette hørte til Biskop Johannes' Bord. Biskop Magnus havde ogsaa bortjaget Biskop Johannes' Tjenere og bedragerisk stjaalet Kapitlets Segl og havde foretaget mange svigefulde Afhændelser, Pantsættelser og andet mere af Børglum Kirkes Gods, ligesom han uden Kapitlets Vidende havde forseglet med nævnte Segl. Efter sin Forflyttelse havde han taget mange Præster og Tjenere fra Børglum Kloster, havde fængslet dem og ladet dem grusomt piske, ja var end ikke bange for at iværksætte de værste Ulykker¹).

Vi ved ikke, hvorledes Sagen endte. 1394 ses Biskop *Svend*, der 1369 havde efterfulgt Biskop Johannes, at have opholdt sig paa Sejlstrup Slot, da han herfra skrev til Kapitlet i Viborg og mod en aarlig Afgift overdrog til det den gejstlige Jurisdiktion paa Læsø med visse Forbehold, og ogsaa Biskopperne *Gert Pedersen Gyldenstjerne* og *Jakob Friis* har udstedt Breve her.

I Bispetiden blev Sejlstrupgaard bestyret af bispelige Lensmænd; af saadanne kendes *Jes Thomesen* 1465, *Henrik Friis* 1480 (senere Ejer af Odden), *Markvard Jensen* (Rodsteen) 1486 og 1494²) og *Laurids Konge* 1513. I Klemensfejden 1534 blev Sejlstrup Slot afbrændt; Gaarden laa da lidt nord for Kirken, hvor der endnu spores et lavt, firkantet Voldsted omgivet af en Grav og en Ydervold. Sandsynligvis er Gaarden ved Genopbygningen blevet flyttet til dens nuværende Plads. Tomten, hvor Sejlstrup oprindeligt stod, kaldes Gammelgaards Fald, og her er der i 1870 fundet

¹) Acta pontificum Danica, Nr. 634.

²) Jerslev H. Tgb. 7. Juni 1660.

Rester af forkullede Bjælker, Munkesten og Mønter af Sølv og Bronze. Paa Gaardens Mark blev ogsaa 1879 fundet en Fingerring af Guld med en Madonnafigur i Basrelief, nu i Nationalmuseet.

Ved Reformationen kom Sejlstrup Slot ligesom det øvrige Bispegode under Kronen og blev et kongeligt Len, der som oftest var pantsat til Adelsmænd, saaledes 1535—1541 til *Sivert Svin*. 1541—44 var *Enevold Jensen Seefeld* til Visborggaard Lensmand her¹), 1544 fik *Christoffer Gøye* til Clausholm m. m. Lenet i Pant for 3000 Gylden og havde det indtil 1560, da *Otto Banner* til Asdal overtog Pantet, og efter hans Død 1585 overgik det til hans Enke, Fru *Ingeborg Skeel* til Voergaard, død 1604. Otto Banner og Fru Ingeborg havde 1563 og 1578 faaet Lenet paa Livstid mod at afstaa Pantesummen, der 1563 var blevet noget forhøjet, og en Del af Øklosters Gods blev lagt ind under Lenet, da dette Kloster 1573 solgtes til Privateje. Forøvrigt var Sejlstrup Len mærkeligt ved dets Spredthed; det havde nemlig i Tiden henimod 1660 sit Gods spredt i 16 Herreder og 76 Sogne²), deraf meget i Thy. Efter Ingeborg Skeels Død 1604 blev Sejlstrup Len lagt under Aalborghus Len (Lensmand *Mandrup Parsberg*), men allerede det følgende Aar og til 1608 havde *Enevold Kruse* til Hjermelevgaard Sejlstrup Len og efterfulgtes af *Jørgen Friis* til Krastrup. I Ingeborg Skeels Tid var *Christen Eriksen* i Bistrup ved Hjørring Ridefoged til Sejlstrup, død 1599. Af et Syn, der 1612 blev taget over Gaardens Bygninger, ser vi, at *Hovedbygningen* var et stort, rødt, teglhængt Hus i to Stokværk,

¹) Der staar i Lensbrevet, at han skal give Jomfruerne derinde (Nonnerne) fornødent Underhold, men det er vist en Fejl i Konceptet til Brevet, thi Sejlstrup var jo ikke et Kloster.

²) Arent Berntsen: Danmarks og Norges frugtbare Herlighed. 1650—52.

der laa sønderst i Gaarden; der nævnes en Laage, som der var en Gang ud af paa Volden, samt den østre Kvist paa Volden, hvilket vil sige mod Volden. Vindebroen for Borggaarden skulde fornyes. Nogle af de andre Huse var ligeledes teglhængt¹⁾. Gaardens Besætning bestod 1605 af 17 gamle udlevede Øg og en Plag, 12 Plovstude, 2 unge Stude, 16 Køer, 5 Studekalve, 5 Kviekalve, 16 Faar og 13 Lam, 20 Svin og 6 Grise, og til Gaarden hørte 2 Plove med Tilbehør²⁾.

Da Jørgen Friis døde 1617, blev Lenet overtaget paa Regnskab (»Genant«) af Landsdommer *Gunde Lange* til Brejning, der dog kun beholdt det ét Aar, hvorefter Jørgen Friis' Søn, *Anders Friis* til Hungstrup, Krabesholm og senere Vrejlevkloster m. m. fik Lenet paa Genant og beholdt det til 1627. Hans Ridefoged var 1618 *Erik Iversen*, der 1619 havde en uheldig Ægte-skabshandel i Sæby³⁾. I hans Tid var Udsæden til Sejlstrup 30 Tdr. Rug, 48 Tdr. Byg og 170 Tdr. Havre, og Høavl ca. 230 Læs. 21. April 1624 udstedtes et kgl. Missive til en Række Lensmænd om, hvor mange Bønder der skulde udtages til at drive Avlen til hvert Len, og deraf ses, at Sejlstrup skulde drives med Ægt og Arbejde (Høveri) af 100 Bøndergaarde og 15 Gadehuse⁴⁾, de øvrige skulde vel saa svare Arbejdspenge i Stedet.

1623 blev der taget Syn over Sejlstrups Bygninger⁵⁾. Det *store røde Hus* havde én Skorsten og var sat i Stand med en Jordkælder under, og en Kviststue var nylig opbygget paa søndre Side af Huset. Det *nordre Hus* i Borggaarden var forraadnet, nedfaldet og øde.

1) Sejlstrup Lens Regnskab 1612/13.

2) Lensregnskabet.

3) C. Klitgaard: Embedsmænd i Sæby. S. 5.

4) Kancelliets Brb.

5) Lensregnskabet 1623/24.

Det *østre Hus* i Borggaarden var slet fordærvet paa Tømmer, der var lagt nyt Tag paa *østre Side*, og det var »taglam« paa *vestre Side*. Det *vestre Hus* i Borggaarden var meget forfalden paa Tømmer og Tag. Samtidigt toges ogsaa Syn over Ladegaarden. 1625 byggedes et nyt nordre Hus i Stedet for det nedfaldne.

I Efteraaret 1624 rejste Anders Friis' Skriver til København med den kongeligt Skat og for hos Rentemesteren at faa Kvittance for Lenets Regnskaber¹⁾. Ved Hjemkomsten aflagde Skriveren Regnskab over Rejsseudgifterne, og gennem dette kan man fra Dag til Dag følge hans Rejserute. Antagelig anvendte han Lenets Befordring det første Par Dage, thi den første Udgift, han havde, var 18. November, da han betalte 7 Skill. i Færgepenge ved *Aggersund*. Herfra kom han om Aftenen til *Løgsted*, hvor han var om Natten og for Mad og Øl Aften og Morgen betalte 1½ Mark 4 Skill. Den 19. Nov. betalte han 8 Skill. i Færgeløn for Foged²⁾ og Vogn ved *Hvalpsund*, og derfra kørte man til *Krabbesholm* ved Skive, hvor Anders Friis, der 1622 havde solgt denne Gaard til sin Broder Kansler Chr. Friis, da opholdt sig. Den 20. fortsattes Rejsen med Vogn fra *Krabbesholm* til *Engesvang* vest for Silkeborg, og her fortærede Skriveren Øl og Mad for 1 Mark og gav Kusken fra *Krabbesholm* 6 Skill. i Drikkepenge. I *Engesvang* lejede han for 9 Mark en Vogn til *Hvolgaard* nord for Vejle. Det angives ikke, hvad Ærinde han havde her, men af Kancelliets Brevbøger 19. Juli 1624 ses, at Anders Friis med flere havde gjort Indførsel i Gaarden, der ejedes af *Henrik Holck*, men som Anders Friis derefter overtog. Fra *Hvolgaard* kørte en af Gaardens Folk d. 21. Skriveren til *Vejle* og videre

1) Bilag til Sejlstrup Lens Regnskab 1624/25; Rigsarkivet.

2) Det omtales ikke, hvad det er for en Foged, der her var med.

til *Middelfartsund*. I Vejle nød han Øl og Mad for 1 Mark, og Kusken fik Øl for 3 Skill. samt 6 Skill. i Drikkepenge, da de kom til *Middelfartsund*. Her fik Færgemanden 12 Skill., og Skriveren fik i *Middelfart* et Maaltid Mad samt 1 Kande Øl for ialt 1 Mark. En Vogn herfra til *Odense* kostede 2 Daler, og »Drengen« (∴ Kusken) fik $\frac{1}{2}$ Mark i Drikkepenge. Efter at have overnattet i *Odense* og der nydt Øl og Mad for $1\frac{1}{2}$ Mark befordredes han d. 22. af en af Folkene fra *Sct. Knuds Kloster*, der da var forlenet til Anders Friis' Broder Kansler Christian Friis, til *Nyborg*, hvor han gav Kusken 4 Skill. i Drikkepenge og selv tog Logis hos *Thomas Buus*, hvor han brugte $2\frac{1}{2}$ Mk. 4 Skill. Den følgende Morgen gav han Færgemanden 3 Mk. 4 Skill. for at komme over Storebælt og nød Øl og Mad i *Korsør* for 20 Skill. Her traf han en Vognmand fra *København*, som han for 3 Daler 1 Mk. lejede til at føre sig til *Vordingborg*, og paa Vejen hertil overnattede han i *Næstved* og »fortærede« for $1\frac{1}{2}$ Mk. 6 Skill. Den 24. og 25. opholdt han sig i *Vordingborg*, men hvad han foretog sig her, er ikke angivet; det har vel været i sin Principals Ærinde. Den 26. lejede han en Vogn her til *København* for $3\frac{1}{2}$ Daler 1 Mk. og overnattede i *Køge* med en Udgift af 2 Mk. Fra 27. Novbr. til 6. Decbr. opholdt han sig i *København*, hvilket kostede $7\frac{1}{2}$ Daler, og i Rentekammeret gav han 2 Daler for at faa Kvittance til »Junker« (∴ Anders Friis) paa Sejlstrup Slots Regnskab. Saa lejede han 6. Dec. for 7 Mk. en Vogn til *Roskilde*, hvor han overnattede og brugte $3\frac{1}{2}$ Mk., og den følgende Dag fik han for $6\frac{1}{2}$ Mk. en Vogn herfra til *Ringsted*, hvor han overnattede og brugte $2\frac{1}{2}$ Mk. 2 Skill. Den 8. lejede han for 6 Mk. 6 Skill. Vogn herfra til *Antvorskov*, hvor Ernst Normand var Lensmand, og til hvem han

vel havde Ærinde fra Anders Friis, og en af Folkene fra Antvorskov kørte samme Dag Skriveren til *Korsør* og fik 4 Skill. i Drikkepenge. Den 9. og 10. opholdt han sig — vel paa Grund af Vejrforhold — i *Korsør* og gav for Mad og Øl $5\frac{1}{2}$ Mk., og han gav $\frac{1}{2}$ Mk. til 6 Karle, »som tvende Gange var ude med en Baad og skulde ro Skuden til Sejls med os«. Færgemanden fik 3 Mk. 4 Skill. for at sætte ham over til *Nyborg*, hvor han atter tog ind hos *Thomas Buus* og brugte $2\frac{1}{2}$ Mk. Den 11. gav han 6 Mk. for en Vogn til *Odense*, hvor han fortærede for $1\frac{1}{2}$ Mk., og en af Sct. Knuds Klosters Folk, som fik 7 Skill. i Drikkepenge, førte ham derefter til *Rugaard* midtvejs mellem *Odense* og *Middelfart*, og her overnattede han hos *Mølleren* og fortærede for $1\frac{1}{2}$ Mk. 2 Skill. Det var paa hin Tid almindeligt, at der var Kro i *Møllehusene*. Den 12. lejede han for $3\frac{1}{2}$ Mk. 4 Skill. *Mølleren*s Vogn til *Middelfart*, hvor han overnattede og brugte $1\frac{1}{2}$ Mk. 4 Skill., Færgemanden fik 14 Skill., og d. 13. fik han Vogn fra *Middelfartsund* til *Vejle* for 6 Mk. I *Vejle* fortærede han for $1\frac{1}{2}$ Mk. 2 Skill. og lejede saa for 3 Mk. Vogn til *Hvolgaard*, hvor han overnattede, og den følgende Dag kørte en af *Hvolgaards* Folk ham til *Knudstrup* i *Torning Sogn* syd for *Viborg* og fik 4 Skill. i Drikkepenge. Efter Aftensmad, Natophold og Morgenmaaltid for $1\frac{1}{2}$ Mk. 4 Skill. i *Knudstrup* kørte Skriveren d. 15. til *Krabbesholm* og gav $6\frac{1}{2}$ Mk. i Vognleje. Her opholdt han sig kun til den følgende Dag, da han med »Junkers Postvogn« kørte til *Hvalpsund* og gav 7 Skill. i Færgpenge. Om Natten laa han og *Mads Postdreng*¹⁾ derefter i *Ildris*, hvilket kostede 2 Mk., og d. 17. lejede han Vogn fra *Ildris* til *Aggersund* for 5 Mk., gav Fær-

¹⁾ Vel Kusken paa »Junkers Postvogn«, der maaske skulde ad *Aalborg* til.

gepenge 7 Skill. og betalte 12 Skill. for en Vogn fra Færgehuset til *Manstrup* i Bejstrup Sogn, hvorfra han vel er befordret hjem til Sejlstrup af en af Lenets Bønder der i Eggen. Rejsen, der varede lige en Maaned, medførte ialt en Udgift af 48 Daler 1 Mk. 4 Skill., hvilket Beløb var den omtrentlige Værdi af en Landejendom paa 1 Td. Hartkorn.

I Anders Friis' Lensmandstid indtraf den store nordjyske Hekseepidemi, der gav baade ham og hans Ridefoged *Niels Christensen* forøget Arbejde, og Anders Friis ses i hvert Fald til Tider at have opholdt sig paa Sejlstrup, hvad Lensmændene næppe sædvanligvis gjorde.

Anders Friis fratraadte Lenet 1. Maj 1627, da det overtoges af *Christen Thomesen (Sehested)* til Tandrup, og Anders Friis' økonomiske Forhold var da saa slette, at han maatte gøre Opbud og tilbyde sine Kreditorer at overtage Panterne¹⁾, men samme Aar synes han dog at have købt Vrejlevkloster, og hans Opbudsbo blev først ordnet efter Kejserkrigen 1627—29. Christen Thomesen, der fik Sejlstrup Len paa Afgift, fik ikke Anledning til at befatte sig meget dermed, thi i Efteraaret 1627 besatte de kejserlige Tropper Vendsyssel, hvor de blev til Juni 1629, og samme Aar fratraadte han atter det udpinte Len.

Før Christen Thomesen overtog Lenet, blev der optaget Syn over Bygningerne paa Sejlstrup²⁾. Af den udførlige Synsforretningsakt ses, at det *store røde Hus* inderst i Borggaarden var af Bindingsværk og to Lofter højt samt teglhængt. I østre Ende af det var Fruerstuen med en muret Skorsten i, derefter Borgestuen

¹⁾ Kancelliets Brb. 17. Febr. 1630.

²⁾ Trykt i »Danske Saml.« I. R., 6. Bd., S. 369, efter Lensregnskabet 1629.

(Folkestuen) og i vestre Ende Stegers (Køkken). Ved østre Ende af Huset¹⁾ fandtes en lille Kvist, som Lensmanden Jørgen Friis havde ladet bygge; den var 3 Bindinger lang og havde Skorsten, og en Del af Væggene var muret af Teglsten, medens en Del var »slagen med Ler« (o: klinet). Kvisten var tækket med Tegl, og den havde et lille Udskud ved Siden. Paa søndre Side af det røde Hus hen imod østre Ende var der ogsaa en Kvist, som Anders Friis havde ladet opsætte; den var 7 Bindinger lang og af Bindingsværksmur (»muret mellem Stænger«) samt teglhængt og med muret Skorsten i søndre Ende og Jordkælder under, saa langt som Fruerstuen i samme Kvist naaede. I Fruerstuen var der Panel. Over Fruerstuen og Borgestuen var der adskillige Skillerum af Brædder, som Jørgen Friis havde ladet lave.

Det *østre Hus* i Borggaarden var et Loft højt, 17 Bindinger langt og straatækket; det rummede Bryggers og Baggers, og det var paa vestre Side forfalden²⁾ paa Tag. Det havde 2 Skorstene, og de fleste af Væggene var klinet, men nogle faa muret. En Del af Fodstykkerne var forraadnet. I nordre Ende af Huset var 3 Kamre med Loft over og under Kamrene en øde Kælder.

Det *nordre Hus* i Gaarden, som Anders Friis havde ladet opsætte (1625), var 14 Bindinger langt og af Bindingsværk paa søndre og østre Ende, men iøvrigt med klinede Vægge. Det var i ét Stokværk med Straatag og havde Loft af Fyrretræ. I østre Ende var der 2 Kamre med en dobbelt Skorsten imellem, og i vestre Ende var der 2 Kamre.

Det *vestre Hus* var gammelt og forfaldent baade paa

1) Vist paa nordre Side.

2) »farlam« = ferdelam, af at »ferde« = istandsætte.

Fodstykker, Tømmer og Tag. En Del af Væggene var klinet, en Del muret, og der var 2 Skorstene. I Huset var Skriverstue, Mælkehus, et Svendekammer og en Saltkælder. Ud fra Skriverstuen i nordre Ende gik et lille Udskud paa 2 Bindinger og af klinede Vægge.

De fleste af Vinduerne paa disse Huse var ved Magt.

Broen, som førte fra Slottet over Graven til Ladegaarden, var »flux farlam« (∴: aldeles forfalden) paa Tømmer og kunde ikke staa længer uden Hjælp.

Ladegaarden bestod af en *Stald* af Bindingsværk, 18 Bindinger lang; den laa østligst i Gaarden og hældede Øst over, hvorfor der var en Støtte ved østre Side. Fodstykkerne var forraadnet. Ved nordre Ende af Stalden var et 7 Bindings-*Hus*, som Anders Friis havde ladet opsætte.

Kornladen af Bindingsværk, 33 Bindinger, laa sydligst i Ladegaarden ud mod Marken. Paa søndre Side var den øverste Del af Væggene klinet. Huset var temmelig ved Magt.

Fæhuset laa vest for Laden og bestod af 30 Bindinger; paa nordre Side var det af muret Bindingsværk, og paa søndre Side var det dels klinet og dels med Vægge af Tørv. Det var meget gammelt og havde Støtter paa begge Sider, saa det var »flux udelig«.

Foruden af disse 4 Huse, der alle havde Straatag og altsaa dannede en Vinkel, der var aaben mod Nord og Vest, bestod Ladegaarden af 3 *Jordhuse*, der brugtes til Kalve og Ungkvæg, samt af et *Jordhus*, hvori der var *Smedie*.

Paa Gaarden fandtes nogle gamle Stykker rødt Klæde, hvormed den gamle Fruerstue havde været betrukket, men som nu var ubrugelige. I et lille Kammer østen for Fruerstuen var der et Sengested med 4 drejede Stolper, og paa Fruerstueloftet stod en gam-

mel Fyrrekiste. I Bryggerset var 2 gamle, ubrugelige Ølkar; i Stegerset en gammel ubrugelig Jerngryde og en gammel Brandfork; i Mælkehuset en Kærne, en Flødebøtte, en Spand og 20 Stavkar; i Borgestuen 2 lange Svendeborde, 1 Svendestob (o: Bæger) med Hank og 3 Bænke, og endelig var der 6 Øltønder i Kælderen. Det var saaledes et meget sparsomt Inventar, som hørte Gaarden til.

Da de fjendtlige Tropper 1627 besatte Vendsyssel, fik Sejlstrup Indkvartering af Ritmester Eltz ved »de gamle Ryttere«, og i Foraaret 1628 blev Gaarden henlagt til Underhold for 1. Livkompagni under Kaptajn Otto. Vi har ikke særlige Efterretninger om Fjendens Husering paa Sejlstrup, men der er ingen Tvivl om, at Ødelæggelsen var stor her ligesom andre Steder, og da Lenet fra 1. Maj 1629 afgaves af Christen Thomsen til Ritmester *Reinhold Heidersdorff*¹⁾ til Rugballegaard, viste Afleveringssynet af 14. Sept., at Bygningerne paa Sejlstrup var yderligere forfaldne end 1627, og 22. Okt. fik Heidersdorff Ordre til at foretage den mest paatrængende Istandsættelse, »thi Tiden og Lejligheden tillader det ikke anderledes nu«²⁾. Ved denne Overlevering var Inventaret ogsaa meget sparsomt, og Gaardens Besætning bestod kun af 5 Køer, 7 Svin og 8 Smaagrise. Derimod var der et righoldigt Arkiv.

Registreringen foretoges af den afgaaende Lensmands Ridefoged *Knud Thomsen Holst*, der senere blev Ridefoged til Sæbygaard og Borger i Sæby³⁾, og Heidersdorffs Ridefoged *Peder Lauridsen Tønder*, der havde tjent ham, medens han var Lensmand paa Ørum Slot i Thy. Peder Tønder begik Underslæb og

1) Kaldes sædvanligvis Heidenstrup.

2) Kancelliets Brb.

3) Om ham se C. Klitgaard: »Embedsmænd i Sæby«, S. 44 f.

rejste bort med Lenets Regnskaber og Jordebøger, hvorfor Heidersdorff rejste Tiltale mod ham¹⁾), og bedre gik det vist ikke med hans Efterfølger *Niels Jensen*, thi 2. Aug. 1630 udgik der kgl. Brev til Iver Dyré til Hvidstedgaard og Hans Basse til Gærumbaard om at undersøge Heidersdorffs og hans tidligere Ridefoged Niels Jensens Mellemværende og Strid om nogle Aars Regnskaber for Sejlstrup Slot m. v. og afsige Dom, hvis de ikke kunde faa Parterne forligt²⁾). Det var sikkert ogsaa vanskelige Tider for Ridefogederne (Godsforvalterne) den Gang, thi efter Krigen var Samfundsforholdene paa Landet ret opløst, Bønderne var udpint, og mange havde forladt Hus og Hjem og drog i plyndrende Bander omkring for at opholde Livet. Jorden henlaa ubesaaret, og Husene var mange Steder brudt ned; i Smidstrup i Sejlstrup Sogn var Chr. Madsens, Chr. Svenningsens og Jens Andersens Gaarde helt nedbrudt, af Niels Pallesens Gaard stod kun et Jordhus, og af Niels Markvorsens Gaard var der to ubrugelige Stykker Hus igen, medens der af *Nørgaard* ogsaa kun var to ugavnige Stykker Hus igen³⁾). 11. Marts 1630 beordrede Kongen 400 Tdr. Byg sendt til Sejlstrup til Hjælp til Bøndernes Udsæd. 1630 byggedes et nyt Vesterhus til 40 Kreaturer paa *Sejlstrup* i Stedet for det Fæhus, der 1627 var »flux udueligt«, og 1632 fornyedes 20 Bindinger af Kornladen med Egebinding⁴⁾). 1632 hedder det, at Vesterhuset i Borggaarden med Skorstenen var faldet ned, og 18. Juni 1632 gav Kongen Ordre til at opbygge saavel Borggaarden som Ladegaarden, der var ruineret i Fjendernes Tid. Der skulde være Plads til 100 Nød i Fæhuset,

¹⁾ Børglum H. Tgb. 16. Marts og 21. Septbr. 1630.

²⁾ Kancelliets Brb.

³⁾ Børglum H. Tgb. 20. April 1630.

⁴⁾ Lensregnskabet 1630/31, 1631/32.

og Stalden skulde nedtages og opbygges med det gamle Tømmer¹). Slige Arbejder gav naturligvis Lenets Fæstere forøget Hoveri og Ægter (Kørsel), og 23. April 1632 gav Kongen endvidere Ordre til, at Kronens og Kirkens Bønder aarligt i 3 Aar skulde arbejde 8 Dage hver paa Aalborg Befæstning, for saa vidt de ikke boede over 8 Mil fra Aalborg²), og dette Krav ramte Størstedelen af Sejlstrups Fæstere. 1. Maj 1632 fraatraadte Reinhold Heidersdorff Lenet og afgav det til *Niels Friis* til Krastrup, der skulde yde Heidersdorff en aarlig Pension. Samtidigt fraatraadte antagelig ogsaa Lenets Skriver og Ridefoged, »ærlig og velagtede Karl« *Jens Thomsen* sin Stilling, thi i Januar tog han Tingsvidne af Lenets Fæstere om sin Opførsel mod dem i den Tid, han havde været Slotsskriver, og hans Skudsmaal var godt³).

1633 blev det store teglhængte 2 *Etagers Hus* i Borggaarden repareret; der indlagdes nye Fodtræer af Eg og Fyr, og der byggedes en ny Kvist sønden ud⁴). Det ses, at *Slotshaven* laa mellem Borggaarden og Lade- gaarden. Det følgende Aar byggedes et *nyt Hus østen i Gaarden* i Stedet for det gamle med Stegers og Baggers. Det nye var 21 Bindinger, af Ege-Bindingsværk og teglhængt. Om Niels Friis' Lensmandstid er iøvrigt kun at bemærke, at han 28. Sept. 1633 paa Hvetbo Herreds Ting lod kundgøre, at Lenets Fæstere ikke »skal lide noget Arbejde enten af Ladefogeden, Bud- deren eller nogen af hans Folk«, og der maa vel være givet Anledning til et saadant Forbud. Han og Hustru *Susanne Krabbe*, der begge døde 1639, gav 1638 Alter- stager til Sejlstrup Kirke.

1) Kancelliets Brb.

2) a. St.

3) Han H. Tgb. 16. Jan. 1632.

4) Lensregnskabet 1633/34.

1640 overtog Ritmester *Steen Holgersen Bille* til Billeskov og Hedegaard paa Mols Sejlstrup Len, og han var for saa vidt noget knyttet til Egnen, da hans Hustru *Karen Ottosdatter Skeel* var fra Hammelmose og ejede Burholt, Bangsbo m. m.

Den Oppositionslyst hos Lenets Fæstere, der allerede havde vist sig under hans Formand, gav sig ogsaa Udslag straks ved hans Tiltrædelse af Lenet, idet Bønderne nægtede at køre den afdøde Lensmands Efterladenskaber til Aalborg, saa Kongen maatte til at gribe ind og beordre 12 Bønder til at køre, og hvis de ikke vilde lystre, skulde de gaa i Jern i Slaveriet paa Bremerholm. Det synes, som om Ægt og Arbejde til Lenet efterhaanden er blevet strammet, thi da der afkrævedes Beboerne i Allerup i Hellevad Sogn Penge for Kørsel med Ved (Brænde) til Sejlstrup, som de havde undladt, vidnede en Mængde Folk, der mindedes indtil 50 Aar, paa Jerslev Herreds Ting 19. Oktober 1643, at Lenets Fæstere i Allerup aldrig før havde givet Penge i Stedet for Vedagen. Lenets Skriver var da *Søren Jørgensen*, som 5. Oktober 1646 paa Han Herreds Ting tog Vidne om, hvorledes han havde forholdt sig mod Fæsterne i de Aar, han havde været Skriver, og da fik et godt Skudsmaal.

Efter Træfningen ved Nørresundby 18. Januar 1644, da Svenskerne gik over Isen paa Limfjorden og adspalttede de vendsysselske Landeværnsfolk, som mistede ca. 400 Mand, deriblandt den gamle Bondehøvding *Lars Dyrskjøt* fra Aagaard i Ørum, blev Vendsyssel atter besat af Fjenden ligesom 17 Aar tidligere, og selv om Besættelsen kun varede til August, blev den dog en tung Byrde for Befolkningen, da de fjendtlige Tropper jo ikke for frem med Lempe. Hvad særligt Sejlstrup Slot angaar, ser vi af en Synsforret-

ningsakt af 14. Nov. 1645¹⁾), at Bygningerne var i efternævnte Tilstand:

Det store røde Hus: Paa søndre Side var 15 Bjælkehoveder forraadnet ligesom Fodstykkerne under 12 Bindinger, og Huset var derefter sunket; der manglede 12 Vinduer. Under vestre Ende var Fodstykkerne ligeledes bortraadnet, og et Vindue og Vindskederne manglede. Forstuen foran Stegersdøren var ganske øde. Paa nordre Side af Huset var 2½ Vindue borte. Flere Døre manglede Laase, og Loftsfjælene over 12 Bindinger paa det øverste Loft var borte, medens Loftet over 11 Bindinger var forraadnet paa det nederste Loft.

Paa *Skriverstuehuset*, der var 16 Bindinger, var hele Taget borte med Tømmer og Tække, paa vestre Side var den nederste Del af Væggen nedfaldet og Tømmeret ubrugeligt og sønderslaget, Vinduerne med Karmene samt Dørene med Hængsler og Laase var borte, og den Smule Loft, som endnu laa tilligemed Bjælkerne, var forraadnet.

Det østre Fruerstue Hus: Her manglede i Bryggers og Bagets 2 Vinduer, i Fruerstuen 3½ Vindue. Paa Husets Udskud var Fodstykkerne under 5 Bindinger raadnet bort, hvorefter Huset var sunket. Paa østre Side var 2½ Vindue ude og ligeledes 6 Vinduer paa den søndre Kvists østre Udskud, hvor en Del af Grundvolden ogsaa var skredet ud. Iøvrigt var Huset meget forfaldent baade paa Murene og Tegltaget.

Det nordre Hus: Gavlen paa østre Ende var ganske forraadnet, 11 Vinduer manglede, og Karmene var raadne, ligesom Fodstykkerne under nævnte Gavl og under 6 Bindinger af Husets Nordside. Paa denne Side manglede ogsaa et Vindue, og 11 Væggetavl skulde op-

¹⁾ Synsvidner efter Svenskekrigen, Rigsarkivet.

mures. Paa nordre og vestre Udskud var Fodstykkerne forraadnet, et Vindue manglede, og Gavlen var slaet ned. Paa Husets vestre Ende var Fodstykkerne forraadnet, og paa søndre Side var 6 Vinduer borte, ligesom der manglede Jernstænger for de andre Vinduer, og Tegltaget var brøstfældigt.

Vindebroen mellem Borggaarden og Ladegaarden var ganske øde.

Af *Inventar* fandtes kun et gammelt Egebord i Fruerstuen og nogle Stykker af en gammel Jernkakkelovn; i Skriverstuen var to gamle Fyrretræsborde og to gamle Bænke af Fyrretræ samt en tom Brevkiste; Lenets Arkiv og Jordebog var borte.

Ladegaarden var ligeledes meget forfalden; den bestod af *det østre Hus* med Ridestald, Folestald og Gæstestald, *Laden*, *søndre Fæhus*, *vestre Hus* samt *Smedie* og *Jordhus*.

Gaardens *Udsæd* havde 1645 været 26 Tdr. Rug, 30 Tdr. Byg og 100 Tdr. Havre, og Høstudbyttet havde været 3 Fold. *Høavlen* beløb sig til 150 Læs, og der kunde staldes 90 Stude.

Det bemærkes, at Jorden var meget kold og vaad, og at Kornavlen fordærvedes af Havtaage og Blæst.

Af Tingsvidner, der er vedlagt Lensregnskabet¹⁾ for 1643, som først blev aflagt 1646, erfares noget nærmere om Forholdene paa Sejlstrup i Svenskens Tid.

Da Slotsskriveren *Søren Jørgensen* fik at vide, at Fjenden var gaaet over til Vendsyssel 18. Jan. 1644, besluttede han at faa Lenets Kassebeholdning, ca. 130 Rdl., ført bort, og han holdt i den Anledning Raadslagning med Lenets Ridefoged *Anders Nielsen Maagaard*, *Mølleren Chr. Jensen* i Sejlstrup Mølle og et Par andre paalidelige Folk, og de blev enige om at faa

¹⁾ Skatteregnskabet.

Pengene, Arkivsagerne og Regnskabsdokumenterne samt andre værdifulde Ting fjernet, inden Fjenden kom til Sejlstrup. Sagerne blev pakket i en Kuffert, som Søren Jørgensen saa skulde køre til Anders Magaards Bopæl, en Gaard i Hundeleve, og det gjorde han saa om Aftenen, og Anders Magaards Hustru *Kirsten Christensdatter* tog imod den og hjalp til med at grave Kufferten ned i Faarestien. Et Par Dage efter besatte Svenskerne Sejlstrup, og efterhaanden som Beholdningerne af Mad og Drikke slap op, foretog de Udflugter i Omegnen for at røve saadant og hvad andet af Værdi, de kunde føre med sig. De blev naturligvis skuffet over intet saadant at finde paa selve Sejlstrup og anede, at det var skaffet bort, og Søren Jørgensen blev truet med Pinsler, hvis han ikke vilde røbe Gemmestedet, hvorfor han flygtede fra Gaarden. Omsider kom Svenskerne paa det rette Spor, og Kaptajnen og et Par Mand tog til Anders Maggaard i Hundeleve, og da de ikke kunde faa ham til at røbe Gemmestedet, blev han pint og mishandlet, saa han maatte tages under Bartskærbehandling i Hjørring. Da Søren Jørgensen, der havde holdt sig skjult paa Egnen, fik at vide, at Svenskerne havde været i Hundeleve, fik han Sejlstrupmølleren og et Par andre Mænd til en Nat at tage med til Hundeleve for at faa fat i Kufferten, men den af Svenskerne posterede Vagt paa Gaarden var for paapasende, saa de maatte vende om med uforrettet Sag, og det lykkedes heller ikke Søren Jørgensen senere at komme i Forbindelse med Anders Maggaard, der efter sin Hjemkomst fra Hjørring var sengeliggende af Mishandlingen, og den 15. April 1644 døde han i sin Alders 48. Aar og blev begravet i Jelstrup Kirke, hvor hans 24 Uger gamle Datter Maren var blevet begravet 1643, og hvor hans Enke og Børn 1651 lagde en endnu be-

varet Gravsten paa Graven. Indskriften omtaler ikke, hvor Anders Nielsen Maggaard var født, men han var muligvis fra Hune Sogn, hvor der i 1600erne var en af Sandflugt ødelagt Gaard af Navn Maggaard, der hørte under Sejlstrup Len og vist laa øst for Hunetorp. Om-sider fik Svenskerne opspurgt, at Værdisagerne var nedgravet i Faarestien, og Skærtorsdag 18. April fik de saa Kufferten frem, men blev meget skuffet over det ringe Pengebeløb, den indeholdt, og Anders Maggaards Enke kom atter i Forhør. Antagelig blev hun bange for ogsaa at blive mishandlet, og med Hjælp fra Sejlstrupmølleren, Peder Pedersen i Hundeleve og Anders Andersen i Overklit lykkedes det hende at flygte og holde sig skjult, indtil Svenskerne drog bort om Sommeren. 25. Aug. 1645 lod Steen Bille tage Tingsvidner paa Vennebjerg Herreds Ting om denne Sag for at benytte dem som Regnskabsbilag vedrørende det af Svenskerne røvede Beløb; Anders Maggaards Enke Kirsten Christensdatter var da blevet gift paany med en Mand i Hundeleve.

Efter Krigens Afslutning 1645 var Befolkningen meget udpint, og maaske var det medvirkende til, at Fæsterne under Sejlstrup blev endnu mere opsætsige end forhen, men det synes dog heller ikke at have været uden Grund, thi det krævedes blandt andet af Lenets Fæstere i *Han Herred* og paa *Hannæs* (!) — en halv Snes Mil borte — at de skulde udføre Høstarbejde til Sejlstrup, og da de 1646 undlod det, rejste Lenets Delefoged, *Jens Pedersen* i Bejstrup, ved Han Herreds Ting 2. Nov. 1646 Tiltale mod 23 af dem til Fæstes Forbrydelse, og fik dem dømt. Dette synes dog ikke at have haft den tilsigtede Virkning, thi Steen Bille fandt sig i Foraaret 1647 foranlediget til at klage til Kongen over Forholdene i Lenet. Bille havde be-

rettet, at Lenets Bønder, som burde arbejde til Sejlstrup Ladegaard, hidtil havde anstillet sig modvillige. Især havde han beklaget sig over Bønderne paa Han-næs og i Han Herred, som han havde været nødsaget til at lade tiltale og dømme fra deres Fæste for deres Modvillighed. De havde derefter nogle Gange lovet Forbedring, men fortsatte med deres Modvillighed, og Bille mente ikke, at han kunde straffe dem eller sætte dem fra deres Gaarde, fordi de var saa mange. Kongen gav derfor 28. Juni 1647¹⁾ Jens Høg til Vang og Manderup Due til Halkær Fuldmagt og Ordre til som Kommissarier at sætte Bønderne fra Fæstet. De skulde ogsaa med Flid forhøre sig om Aarsagen til Opsætsigheden og om, hvem der var Hovedmænd for den, for at disse kunde blive straffet, andre til Eksempel og Afsky. Dernæst skulde Kommissarierne gøre en rigtig Arbejdsbog over, hvad Arbejde enhver Bonde skulde gøre. Det var blevet berettet, at Lenets Gods laa spredt i 16 Herreder, og at en Del af det laa saa langt borte, at der ikke kunde gøres Arbejde deraf. Kommissarierne skulde derhos gøre en Specifikation paa, hvilke af Sejlstrup Bønder der burde regnes for Ugedagsbønder (∴ hoverigørende), thi Steen Bille havde ogsaa berettet, at nogle Bønder, der hidtil havde været Ugedagstjenere, boede længere borte fra Sejlstrup end andre, der ikke havde været Ugedagstjenere.

Hvorledes Kommissariernes Undersøgelse med videre forløb, vides ikke — den fandt vist først Sted i Sommeren 1648 —; men ved Vennebjerg Herreds Ting 1. Maj 1648 blev Sejlstrups »Tjenere« (∴ Fæstere) i dette Herred tilsagt at møde paa Sejlstrup d. 4. Maj med deres Fæstebreve, for saa vidt Fæsterne havde fæstet af Steen Bille eller hans Fuldmægtige, siden Bille kom

¹⁾ Jyske Tegnelser.

til Lenet, og en lignende Indkaldelse er vel foregaaet i de øvrige Herreder, hvor Lenet havde Gods, idet Formaalet formentlig har været at godtgøre, at Steen Bille ikke havde stillet forøgede Krav til Fæsterne.

15. Maj 1648 og 18. Maj s. A. læstes dernæst paa henholdsvis Vennebjerg og Jerslev Herreders Ting en enslydende Skrivelse fra Steen Bille af følgende Indhold og dateret 10. Maj:

»Eftersom jeg fornemmer, Tjenerne her til Sejlstrup,
 »formedelst jeg hertildags ikke haver villet straffe dem
 »for deres Modvillighed og Forsømmelse, som de beter
 »med hvis de bliver buddet til her til Lenet at gøre,
 »og af den Aarsag kan eragte, det jeg ikke haver straf-
 »fet dem enten paa deres Krop eller Formue, som jeg
 »med al Ret haver kunnet, og det formedelst de des-
 »bedre kunde blive ved Magt og udgive, hvis (∴: hvad)
 »de kunde tilkomme med Rette, andet end med Ord
 »og Trusel. Da det Gode ikke haver kunnet hjulpet,
 »haver jeg foregivet (∴: bestemt), at skal gøres 2 Dage
 »for 1, de forsømmer, at de lydige skal komme des-
 »mindre til og de modvillige desmere. Jeg haver for-
 »arsaget det for højere Øvrighed (∴: Kongen) at
 »andrage og derpaa bekommet Befaling til tvende
 »gode Mænd (∴: Kommissarierne), som herudi skal
 »kende og nogle af de modvillige til Bremerholm i
 »Jern at forskikke med videre samme Befaling inde-
 »holder. Og saa snart Gud vil, jeg denne min Rejse
 »faar endt, det vil til Ende føres, paa det nogle af de
 »modvilligste kan blive straffet og de andre dem der-
 »udi at spejle og for Skade at tage Vare, at det ikke
 »i Fremtiden skal gaa dem ligesaa, og herom vil have
 »dem advaret paa det, de kan vide dem derefter at
 »have at rette, naar de bliver tilsagt for fornævnte
 »Kommissarier at møde«.

Vi ser altsaa heraf, at Kommissarierne ikke endnu havde sluttet Sagen i Maj 1648, ja maaske end ikke var begyndt paa Undersøgelserne; man forhastede sig sjældent i de Tider.

Steen Bille fratraadte Lenet 1. Maj 1651 med en aarlig Pension paa 1000 Rdl., da dets Forhold ganske var blevet omordnet, men endnu saa sent som 10. og 13. Jan. 1653 fandt han sig foranlediget til ved Vennebjerg og Jerslev Herreders Ting at tage Tingsvidner om, hvorledes han havde forholdt sig i de ca. 10 Aar, han havde Sejlstrup Len, og han fik da et overmaade godt Vidnesbyrd af Herredsmændene, der sagde, at de gerne vilde have beholdt ham som Lensmand, om det havde behaget Gud og Kongen, og at han stedse havde haft Medlidenhed med de Fattige. De erklærede ogsaa, at han ikke havde besværet dem med usædvanlig Tyngde, men i de forgangne dyre Aaringer havde han hjulpet dem af sine egne Midler og givet Afslag paa Landgilden for forarmede Folk.

Efter Christian IV's Død 1648 vedtog Rigsraadet at afhænde en hel Del — ca. 20,000 Tdr. Hk. — af Kronens Gods til Dækning af dens Gæld fra Svenskekrigen til en Mængde Kreditorer af forskellige Stænder, og blandt disse Mænd var Borgmester i Arensburg paa Øsel¹⁾ *Jacob Kohl*, der havde forstrakt Kronen med 32,000 Rdl. + paaløbne Renter 841 Rdl. *Jacob Kohl* skyldte imidlertid Oberstløjtnant *Reinhold v. Hoffmann* 5885 Rdl. og gav ham Transport i sin Fordring paa Kronen, hvorefter Oberstløjtnanten fik sin Betingelse af denne, og for Restbeløbet, 26,956 Rdl., overdrog Kronen 14. Jan. 1651 Sejlstrupgaard med en Del

¹⁾ Øen Øsel ved Indløbet til Rigabugten hørte under Danmark fra 1583 til 1645, da den afstodes til Sverige.

Gods som brugeligt Pant, men med Indløsningsret (Reluition), til Jacob Kohl.

Hovedgaarden med Bygninger og Avl samt Vandmøllen og Thomas Lauridsens Hus paa Bakken blev beregnet til 90 Tdr. Hk. à 80 Rdl., og Bygningerne ansattes til 600 Rdl., men endvidere fik han en Del Bøndergods i Rakkeby, Smidstrup, Stagsted, Aalstrup, Jelstrup, Gølstrup, Gunderup, Aarup, Sdr. og N. Vraa, Vollerup, Borup, Taars og Krogsdam i Torslev Sogn samt Sæby Mølle og Sæby Enge, hvilket Gods efter dets forskellige Godhed blev beregnet fra 40 til 70 Rdl. pr. Td. Hk.¹⁾. Christen Lange til Rønnovsholm og Henrik Sandberg til Bøgsted fik 8. April 1651 Ordre til at besigtige Bygningerne og Inventaret paa Sejlstrupgaard, naar Overleveringen fra Steen Bille til Jacob Kohl skulde finde Sted, hvilket skete 20. Maj, og Sten Rodsteen til Lerbæk mødte da i Stedet for Henrik Sandberg, og som Jacob Kohls Fuldmægtig var tilstede *Feder Hansen Høyer*, den senere saa bekendte Tolder og Borgmester i Skagen, der 1651 fik Proces med Jacob Kohls Søn om nogle Regnskaber, hvorfor Christen Lange til Rønnovsholm og Henrik Below til Hvidstedgaard fik kgl. Ordre til at dømme i Sagen²⁾.

Ved Aflevering af Sejlstrupgaard blev der afholdt et meget detailleret Syn over Bygningerne og Inventaret under Hensyn til, at Kronen muligt senere vilde benytte sig af sin Indløsningsret. Af Synsforretningsakten³⁾ skal her anføres følgende:

Borggaarden: Det 2 Lofter høje Hus sønden i Gaarden var 19 Bindinger langt og tækket med Tegl samt muret mellem Stolper og med 2 Skorstene muret op

¹⁾ Kronens Pantebog.

²⁾ Jyske Tegn. 1653. Bl. 157.

³⁾ Bilag til Sejlstrup Lens Regnskab 1651.

gennem Taget. Gennem Huset gik *Porten*, der var forsynet med 2 Portdøre. I Huset var en gammel Fruerstue, Borgestuen og Køkkenet, og i Fruerstuen var Dør med Laas for samt 5 Vindueskarme af Eg og 4 Vinduer i hver Karm, endvidere en Karm med 2 Vinduer. I Husets vestre Ende var et lille Sengekammer med en Karm med 2 Vinduer, og i østre Ende af Huset var der ogsaa et lille Kammer, adskilt fra Fruerstuen ved en Fjælvæg, hvilket Kammer ligeledes havde en Karm med 2 Vinduer samt en Paneldør med dobbelt Laas for ind til Fruerstuen, fra hvilken endvidere var en Dør ind til et Halvtagudskud ud mod Borggaarden, og i Gangen ved Fruerstuen var en Trappe op til det nederste Loft, hvorfra der atter gik en Trappe op til det øverste Loft. Under Fruerstuen var Kælder med 3 Rum og Lem op til Fruerstuen, og saavel Huset som Kælderen var temmelig vel ved Magt. Der omtales ikke, hvad det øverste Stokværk anvendtes til, men antagelig brugtes det til Korn.

Kvisten paa søndre Side af Huset var 7 Bindinger lang og med Tegtag samt muret mellem Stolper; der var 5 Karme med 6 Vinduer i hver samt en Kælderhals af Panel ned til en Jordkælder med 2 Vinduer og endelig 2 Døre i Kvisten.

Det vestre Hus var 20 Fag langt, klinet af Ler og med Straatag. Her var Skriverstuen og 3 andre smaa Kamre samt et Hønsehus og et Brænderum. I Skriverstuen var 2 smaa Kamre og et lille Kontor afdelt med Brædder samt en Alkoveseng. Der var muret Skorsten gennem Taget, og der var 6 Karme med ialt 16 Vinduer i. Huset var vel ved Magt.

Paa vestre Side af Huset var en *Kvist*, 4 Bindinger lang og muret mellem Stænger samt tækket med Langhalm. I denne var 4 Fyrrekarme med nye Vinduer i.

I Kvisten var et Sengekammer og et Kontor med Sprinkelværk af Jernstænger for Vinduerne. Endvidere var der i det vestre Hus et Gæstekammer med 2 Vindueskarme med 5 Vinduer i.

Det nordre Hus var 13 Fag langt og muret mellem Stolper paa søndre Side, men klinet paa nordre og tækket med Straa. Det havde 2 Skorstene opmuret gennem Taget. Her var Mælkestue og 2 Gæstekamre med Loft over og temmelig vel ved Magt. I det østre Gæstekammer, der havde Yderdør mod Nord og en Inderdør, var 2 Kamre med ialt 12 Vinduer, og i det vestre Kammer var der 2 Karme med ialt 6 Vinduer i og en Dør ud til Gangen paa søndre Side og en lille Dør ud til nordre Side. I Gangen, der var klædt med Brædder, var ligeledes en Dør. I Mælkestuen var der en Karm med 3 Vinduer og en Dør samt en Dør til et lille Udskud og en Dør ud til Borggaarden. Endvidere var der i Huset en Loftstrappe med Lem for. I Gaarden var endvidere *et lille Hus*, 5 Fag langt og muret mellem Stænger; det havde Straatag og intet Loft. Der var en Dør i Huset, og i nordre Ende var en Fjælgavl.

Det østre Hus var 20 Fag langt, muret mellem Stænger, teglhængt og med 6 Skorstene muret op gennem Taget. Her var en grønmalet Fruerstue med 4 Karme af Egetræ og 4 Vinduer i hver. Endvidere en lukket Kælderhals af Panel og med Dør for. Fra Gangen førte en Dør ind til Fruerstuen, hvorfra der førte Døre ind til 3 smaa Kamre, og i Kamrene var ialt 11 Vinduer (Ruder). Fra Fruerstuen førte ogsaa en Dør til Gangen til Sengekammeret, og over Døren var et Vindue samt 3 Vinduer i Kammeret. Ved Siden af Sengekammeret var endnu et Kammer med Dør og 3 Vinduer. I Gangen var en Dør samt et lille Spisekammer med Dør for og 2 Vinduer i en Karm. Fra Gangen førte

endelig en Dør til Svendekældereren. I Huset var endvidere Bryggers med Ovn og Kølle og en »tuekast« (o: delt) Dør for Bryggerset og 2 Vinduer. Her gik en Trappe op til Loftet og Maltkøllen, og fra Bryggerset førte en Dør ind til Bagerstuen, der havde 2 Vinduer. Østen for Huset var et lille Stakitværk og ligeledes ind mod Borggaarden. Huset var vel ved Magt.

Laden var 16 Gulv og 33 Fag, iberegnet 2 smaa Fag, som Dørene var i. Den vendte i Øst og Vest, var af Klining og havde Straatag. Der var 6 korte og lange Bindinger borte samt 5 Udskud med Bjælker og Fodstykker borte paa vestre Ende. Den nederste Del af Gavlene var muret mellem Stolper, den øverste af Fjæl. Der var 2 dobbelte Porte paa Laden og 2 tvedelte Døre. Ved vestre Ende af Laden var et *Fæhus*, 19 Fag langt, tækket med Straa og af Klining.

Vester i Gaarden var et Hus paa 22 Fag, straatækket og af Klining. Det havde 4 tvedelte Døre og var nylig bygget.

Øster i Gaarden var et Hus paa 35 Fag, tækket med Straa. Vestersiden var af Klining, Østersiden dels af Klining og dels af muret Bindingsværk. Begge Gavle var opmuret indtil Udhængsgavlene, der var af Fjæl. Husets Østerside var meget brøstfældig paa Tømmer. Der var 5 tvedelte Døre paa Huset og Loft over 11 Fag af det. I nordre Ende af Huset var Ridestald med 2 Kamre med Døre for, og i Kamrene var 5 smaa Vinduer.

I Ladegaarden fandtes endvidere en *Smedie* paa 3 Fag og med muret Esse gennem Taget, der var af Fladtørsv. Huset var muret mellem Stolper.

Broen mellem Borggaard og Ladegaard var vel ved Magt.

Af *Inventar* fandtes i *Fruerstuen* et gammelt Bord

af Eg med dobbelt Plade, en Jern-Kakkelovn med 6 Stykker og 2 Skinner. I *Skriverstuen* var 2 gamle Fyrretræs-Borde, 2 Fyrre-Bænke, en Brevkiste, en Seng med drejede Piller og en gammel drejet Stol. I *Stegerset* var 2 gamle Retterbænke. I *Ladefogedens Kammer* et gammelt Sengested og et gammelt Bord. I *Borgestuen* et drejet Bord af Eg og 3 gamle Bænke.

Alle Papirer vedrørende Gaarden saavel som Tingbøgerne (fra Børglum Herred) blev nedlagt i Kisten i *Skriverstuen*, der forsegledes af de to Adelsmænd for at forblive urørt, indtil Kongen traf Bestemmelse om, hvad der skulde gøres med dem.

Da *Jacob Kohl* havde faaet Gaard og Gods overdraget, satte han sin Søn *Henrik Kohl*, der var gift med *Ane Bay*¹⁾, til at bestyre Ejendommen, hvilket blev et brydsomt Hverv for ham, da *Jacob Kohls* økonomiske Forhold efterhaanden blev værre og værre.

Om *Jacob Kohl*, der døde 1656, skal oplyses, at han var gift med *Agate Petri*, der overlevede ham, og de havde 14 Børn, som sammen med Moderen fik mange Ubehageligheder af denne jyske Besiddelse. Børnene var²⁾:

1. *Jacob*, opholdt sig 1651 i København hos Boghandler *Jokum Müller* eller *Molken*.
2. *Karl*, opholdt sig 1651 i Kbh.
3. *Henrik*, Bestyrer paa *Sejlstrup* 1651—56³⁾, var 1660 Forvalter paa *Hæstrupgaard*⁴⁾.
4. *Antoni*, opholdt sig paa *Sejlstrup* 1651—56.
5. *Johannes*, opholdt sig paa *Sejlstrup* 1651—56.
6. *Andreas*, levede 1656.

¹⁾ En *Johan Bay* fra Lolland opholdt sig 1656 paa *Sejlstrup* hos dem.

²⁾ *Børglum Herreds Tingbog* $\frac{5}{8}$ til $\frac{5}{8}$ 1656.

³⁾ Se foran.

⁴⁾ *Jerslev H. Tgb.* 30. Aug. 1660.

7. *Nicolaus*, opholdt sig paa Sejlstrup 1651—56.
8. *Frederik*, levede 1656.
9. *Helene*, levede 1656.
10. *Anna Sofie*, levede 1656.
11. *Margrete*, levede 1656.
12. *Katrine*, levede 1656.
13. *Apolone*, levede 1656.
14. *Mette*, levede 1656.

Ligesom Jacob Kohl havde faaet udlagt Jordegods fra Sejlstrup Len for sin Fordring paa Kronen, havde *Christian Lund*, Borger og Indvaaner i Christianstad i Skaane, faaet udlagt 3 (?) Gaarde i Gølstrup og 8 Gaarde i Hundeleu, og Købmand *Verner Klaumann*, Raadmand i Kbh. († 1657), og Stadshauptmand i Kbh. *Jørgen Mathisen* havde faaet udlagt 9 Gaarde i Hundeleu. Alt dette Gods overdrog de til Jacob Kohl, der lagde det under Sejlstrup¹⁾.

Da Borgmester Jacob Kohl i Arensburg ikke selv havde Midler i fornøden Maalestok til under Krigen 1644—45 at forstrække Christian IV med, laante han Penge hos *Galtie Grates* og *Andreas Peitersen van Stawern* i Amsterdam, og 1649 gav han dem Transport i en Fordring paa den danske Konge paa 12,000 Rdl. Da Kohl døde 1656 efter 1651 at have faaet Sejlstrupgaard med en Del Gods udlagt for sin Fordring paa Kronen, skyldte han endnu Hollænderne 7990 Rdl., og hans Arvinger indgik da paa at overlade dem Sejlstrupgaard med Vandmølle og 2 smaa Bol (Møllegaard og »Paa Bakken«) til brugeligt Pant, hvilken Overlevering fandt Sted ved 2 Adelsmænd 2. Juni 1656. 15. Juli s. A. stævnedes Henrik Kohl paa Børglum Herreds Ting *Galtie Grates* og *Medinteresserede* for Sejl-

¹⁾ Vennebjerg H. Tgb. 21. Juli 1651 og 22. Juni 1653.

strup Port for Synsafhjæmning over Gaardens Bygninger.

Af et Synsvidne af 19. Sept. 1654, optaget ved Børglum Herreds Ting, ses, at Bygningerne da var saa forfaldne, at den *søndre Kvist* paa det store røde Hus stod paa Fald og skulde nedtages, 4 Gulv af *Laden* var for nogle Aar siden nedblæst og skulde opføres paany, og *Reberhuset* i Ladegaarden (∴ Fæhuset), 19 Bindinger, stod paa Støtter og var forraadnet paa Tømmer og Tag, saa det skulde ogsaa nedbrydes, men Henrik Kohl maa have anstrengt sig med Hensyn til Bygningernes Forbedring, thi efter Synsvidnet af 15. Juli 1656 var *det store Hus* helt igennem vel ved Magt og de øvrige Huse i Borggaarden ogsaa i ordentlig Stand, og paa det østre Hus var der nu 9 Skorstene til 6 Ildsteder.

Ladegaardens Huse var ogsaa gennemgaaende »vel ved Magt«; der var kommet nyt Straatag paa flere af dem, Smedien havde faaet Straatag i Stedet for Tag af Fladtørv, og der var nylig opsat et *Jordhus* med 11 »Rejs« (Par Tagspær) vesten for Fæhuset; det var dog tækket med Fladtørv.

Jacob Kohl havde imidlertid mange flere Kreditorer end de to Hollændere, af hvilke *Andreas v. Stawern* var død før 1656, og hans Enke og Søn *Peiter Andreasen v. Stawern* i Amsterdam indtraadte som Panthavere i Sejlstrup i hans Sted. Blandt andet skyldte Jacob Kohl 5175 Rdl. specie til Købmand *Thomas Jensen Ringkøbing* i Amsterdam i Henhold til Gælds-brev dateret Stockholm 30. Okt. 1654, og Thomas Ringkøbing stævnedes derfor Jacob Kohls Enke og Børn med Landstingsstævning og krævede Indvisning i Sejlstrupgaard og Gods for sin Fordring, hvad han ogsaa

fik, men naturligvis bag efter de Panthavere, som forud havde gjort deres Krav gældende¹⁾).

29. Sept. 1651 og 20. Sept. 1655 havde Jacob Kohl pantsat en Del af Sejlstrup Gods til Oberstløjtnant over Bohuslenske Regiments *Johan v. Wittberg* for 7000 Rdl.; Wittberg krævede 29. Juli 1656 paa Børglum Herreds Ting Indvisning i Pantet, men Sagen blev afvist, da Stævningen ikke var lovlig forkyndt for Henrik Kohl.

Mere Held havde Raadmand i Kbh. *Verner Klauermann*, Raadmand i Kbh. *Henrik Friis'* Arvinger, Stads-hauptmand i Kbh. *Jørgen Mathiesen* og Handelsmand i Kbh. *Samuel Meher*, der havde faaet 7 Gaarde i Smidstrup i Sejlstrup i Pant af Jacob Kohl for 2500 Rdl. specie; de fik 16. Sept. 1656 ved Døm Indvisning i Pantet.

Henrik Kohl stævnedes 1656 af flere andre for store Gældsposter fra Faderens Tid, men der var vist ingen Dækning til dem, bl. a. stævnedes han af *Christian Lund*, (før i Christianstad i Skaane) nu i Sct. Peders Kloster i Skaane, for 2090 Rdl. specie²⁾).

1660 fik Oberstløjtnant Johan v. Wittbergs Enke, *Katrine v. Vittinghoff*, ved Kommissarier Indvisning i Sejlstrup Gods for Jacob Kohls Gæld til hendes afdøde Mand, men da *Thomas Ringkøbing* i Amsterdam erfarede det, og han jo for lang Tid siden havde faaet Indførsel i Pantet, klagede han til Kongen, der 4. Feb. 1661 befalede, at han ikke maatte »præjudiceres«³⁾ (∴ paaføres Tab derved). Det lykkedes dog Fruen at redde noget Gods, saaledes i Sønder Vraa Sogn, og til Foged over sit vendsysselske Gods antog hun Peder

¹⁾ Børglum H. Tgb. $\frac{5}{8}$ til $\frac{5}{8}$ 1656.

²⁾ a. St. 14. Oktbr. 1656.

³⁾ Børglum H. Tgb. 1661 (Dato mgl.).

Dyrskjøts Svigerfader *Jens Sørensen Steen* i Sdr. Vraa og efter hans Død Sønnen *Søren Jensen Steen* i Sdr. Vraa, men 1681 tiltaltes han af Fru Katrine Vittinghoffs Søn, Oberstløjtnant ved Drabantgarden *Johan Didrik v. Wittberg* for manglende Betaling af Godset 741 Rdl.¹⁾). Han undskyldte sig med, at en Del af hans Kvæg var død af Lungesot og Resten fordærvet deraf, men han blev dømt, og Oberstløjtnanten udvirkede 17. Sept. s. A. kgl. Arrestordre over ham, hvilken tinglystes 24. Okt. 1682. Søren Jensen Steen drev iøvrigt en ret omfattende Sagførervirksomhed, og han blev senere Ridefoged til Nibstrup, men her gjorde han sig ogsaa skyldig i Underslæb og rømte 1708 paa en Hest med 500 Rdl.²⁾). Om Katrine v. Vittinghoff skal endnu anføres, at hun 1699 boede hos sin Datter og Svigersøn, *Anne Dorte v. Wittberg*, gift 1665 med Oberst til Hest *Otto Hartvig v. Deden* til Dragsgaard i Bælum Sogn, hvor hun døde 1727 efter 17. Nov. 1699 at have solgt sit Jordegods i Vraa ved Auktion³⁾).

Vi har foran hørt, at Købmand *Thomas Jensen Ringkøbing* i Amsterdam 1661 havde klaget til Kongen over, at Fru Vittinghoff havde gjort Udlæg i Sejlstrup Gods. Han var Søn af Borgmester Jens Olufsen i Ringkøbing († 1646) og havde flere Søsken, bl. a. Søsteren Mette Jensdatter, gift med Købmand Laurids Baggesen i Ribe⁴⁾), og han omtales i Holbergs Danmarks Riges Historie III. 95 ff som en streng Kreditor overfor Jokum Beck til Gladsakse, der satte sin store Formue til paa sit Alunværk og efter sin Død 1682 maatte staa 2 Aar ujordet, fordi der manglede Penge til standsmæssig Begravelse. Thomas Ringkøbing, der

¹⁾ a. St. 2. Aug. 1681.

²⁾ a. St. 26. April 1708.

³⁾ a. St. 23. Juni 1707.

⁴⁾ Jyske Saml. I. V. 68—70.

forøvrigt 1661 boede i Haarlem, men ellers altid nævnes i Amsterdam, var en meget formuende Mand, der ogsaa overfor sin Søsters umyndige Børn i Ribe gik haardhændet frem, og af Sejlstrups Gods lykkedes det ham at bjerge Fæstegods i Rakkeby, Smidstrup, Sønder og Nørre Vraa, Kirkholm i Vejby og Sulbæk Enge nord for Sæby, men det kneb for ham med at faa Afgifterne ind, og 19. Jan. 1669 stævnedes hans her-værende Fuldmægtig *Iver Poulsen (Vilholt)*, Forpagter paa Sejlstrup, hans Fæstebønder i Børglum Herred for Restancer fra 1668, saa han lod ikke Gælden blive gammel. Han døde vist 1680 uden at efterlade sig Livsarvinger og arvedes derefter af en Mængde Slægtninge. Sulbæk Engene havde han 1662 bortfæstet paa Livstid til daværende Borger i Sæby *Christen Christensen*, senere boende i Kirkeskov i Albæk, Birkeskriver til Voergaard og Stamfader til den dansk-norske Slægt Kjærskov. Chr. Christensen opdyrkede i Aarene 1680—83 disse Enge, udgrøftede og indhegnede dem samt gødede dem med Tang til Kornavl, men efter Thomas Ringkøbings Død havde hans Arvinger 1682 solgt Engene til *Mathias Pedersen Søltoft* paa Hørbylund, der atter havde overdraget dem til Pastor *Albrecht Christensen* i Volstrup, som 1683 tog Engene i Besiddelse, og da Chr. Christensen mente sig forurettet, stævnedes han Thomas Ringkøbings Arvinger for Børglum Herreds Ting¹⁾, hvor han dog henvistes til Lands-tinget, da Fæstebrev og Skøde var modstridende. Disse Arvinger var: *Jens Jensen*, Raadmand i Ringkøbing og vel Broder til Thomas Ringkøbing samt gift o. 1650 med *Ingeborg Pedersdatter Baggesen* fra Ribe, *Rasmus Pedersen*, Raadmand i Ringkøbing, *Peder Jensen*, *Margrete Jensdtr.* og *Maren Jensdtr.*, salig *Jens Nielsens*,

¹⁾ 5. Juni, 10. Juli, 7. Aug. 1683.

alle i Ringkøbing, *Laurids Lauridsen Baggesen* (Borgmester i Varde, død 1695, Søstersøn af Thomas Ringkøbing), *Thomas Andersen Vendelbo*, *Hans Gregersen Hvid* og *Jens Lauridsen Baggesen*, Raadmand i Ribe (død 1702)¹). En Arving efter Thomas Ringkøbing var antagelig ogsaa den dydrige Matrone *Vibeke Jensdtr.* i Ribe, der 1686 ejede Nørgaard i Smidstrup²).

Den overvejende Del af det Fæstegods, Jacob Kohl havde faaet med Sejlstrup, kom iøvrigt senere tilbage til Gaarden, da *Arnold Chr. Dyssel* 1689 købte den, men noget kom dog til Rønnohvsholm, Ormholt, Vrejlevkloster og Linderumgaard.

Ved *Sejlstrup Mølle*, men paa den anden Side af Aaen og i Harreslev Sogn laa et Stykke Jord, som blev brugt af Mølleren, og som 1688 blev sat for 1 Td. Hk. Det kaldes en »Have«, hvilket vil sige et inddiget eller indhegnet Jordstykke, og der havde fra ca. 1600 været svaret en Landgilde af 1 Td. Byg samt 1 Td. Byg i Stedet for Arbejde. Dette Jordstykke tilhørte 1662 tidligere kongelig Kaptajn *Chr. Dencker*, der vel havde faaet det udlagt for en Fordring paa Kronen, og han udstedte 19. April 1662 Gælds-brev til *Peder Dyrskjøt*, da Underskriver paa Aastrup, for 44½ Sletdaler mod, at Dyrskjøt fik Indtægten af Jorden³), som senere kom under Aastrup.

Da Hollænderne Galtie Grates og v. Stawern 1656 overtog Sejlstrupgaard fra Jacob Kohls Arvinger, sendte de straks en paa Tysk affattet Ansøgning til Kongen, i hvilken de redegjorde for den Maade, paa hvilken de havde faaet Gaarden, og da de ikke kunde

¹) Se endvidere Børghlum H. Tgb. 9. Aug. 1681 og 28. Nov. 1682, da Thomas Ringkøbings Arvinger stævner Fæstere for Restancer fra 1678—82.

²) a. St. 29. Juni 1686.

³) a. St. 23. Oktbr. 1666.

gøre noget ved denne store Gaard med de øde og ubebyggede Marker, som der ingen Hovbønder var til at drive eller til at vedligeholde Bygningerne, ansøgte de om, at Kongen allernaadigst vil anse deres store Skade og tage Gaarden igen mod at betale dem de 7990 Rdl., som de havde overtaget den for, eller i modsat Fald vil tillade, at de udstykkede en Del af Marken i smaa Bøndergaarde eller Husmandssteder til bedre Fremme af Agerbruget og brugte Resten af Marken og Husene til bedste Nytte for dem selv. Endvidere androg de om at maatte nedbryde de gamle, ubrugelige Bygninger paa Borggaarden til at reparere de andre med, samt at disse Omkostninger maa blive dem godtgjort ved en senere Afstaaelse af Sejlstrup. Og endelig søgte de om, at de Bønder, der fra Arildstid havde leveret Straa eller Langhalm til Tækning af Ladegaarden paa Sejlstrup, fremdeles maa svare denne Ydelse.

Kongen bevilgede, at de maatte bygge Huse paa Gaardens Mark og gøre sig den saa nyttig, som de formaede, samt at de maatte nedbryde Borggaardens gamle Huse og reparere Ladegaarden med Materialet¹⁾. Der blev dog næppe foretaget noget ved Sejlstrup foreløbig, thi i Oktober 1657 rykkede de svenske Tropper op gennem Jylland og besatte hele Halvøen, og først i Foraaret 1660 kom der roligere Forhold igen, efter at vore Allierede, Polakker og Brandenburgere, havde huseret her værre end Svenskerne.

Hvorledes Forholdene var paa Sejlstrup i disse Krigstider, vides ikke, men 27. Nov. 1660 blev der paa Børglum Herreds Ting paa Foranledning af kongelige Kommissarier, som skulde besigtige Kronens Gods saavel som det fra Kronen pantsatte Gods, optaget Synsvidne over Bygningerne paa Sejlstrup, og det ses

¹⁾ Jyske Reg. 25. Septbr. 1656.

deraf, at det *2etages Hus* sønderst i *Borggaarden* var meget medtaget paa Træværket, særligt paa søndre Side, og Lofterne var meget skrøbelige; Gavlen paa østre Ende hængte paa Fald, og af Husets 7 Skorstene var det meste ovenfor Tagryggen nedfaldet. Det *vestre Hus* i *Borggaarden*, 20 Bindinger, var ganske ubrugeligt, Vinduer og 5 Døre var borte, og Huset syntes ikke værd at reparere. *Det nordre Hus*, 14 Bindinger, manglede Størstedelen af Loftet, og Fodtræerne paa søndre Side, vestre Ende og nordre Side var ganske borttraadnet. Paa *det østre Hus* var Fodtræet ligeledes borttraadnet paa østre Side, og i Fruerstuen var en Del Vinduer udslaaet. I *Ladegaarden* stod det *vestre Hus*, 22 Bindinger, paa »Syller« (afstivet med Støtter) og 5 Døre var borte, et *Hus vesten for Laden*, i hvilket der kunde være 40 Øksne, havde hverken Tømmer eller Tag, af *Ladens* vestre Ende syntes 4 Gulv at være borte, men ellers var den ved Magt. Der var intet Korn avlet til *Gaarden*¹⁾.

I Aarene 1660—84 var Sejlstrup bortforpagtet til *Iver Poulsen (Vilholt)*, der i 1650 havde været Ridefoged til Bøgsted. Hans Besætning paa Sejlstrupgaard var 1682 10 Heste, 2 Føl, 26 Øksne over 4 Aar, 14 unge Øksne, 10 Kvier, 16 Ungkreaturer og Kalve, 26 Vædre, Faar, Lam samt 8 Svin. Han boede paa *Gaarden* sammen med sin Hustru, 1 Søn og 1 Søster, og han holdt 8 »Dreng«, 3: Karle og Piger²⁾.

Imidlertid betalte de hollandske Ejere ikke de kongelige Skatter af *Gaarden*, hvis Drift vel ikke betalte sig, og efter at de var kommet i en Skatterestance paa 1128 Rdl., til hvis Inddrivelse der havde været indlagt Eksekverer (Militære) paa *Gaarden* uden Virkning,

¹⁾ Jyske Saml. I. IX. 141 f.

²⁾ Kvæg og Kopskat Mandtal.

blev den 25. Marts 1684 ved Dom af Børglum Herreds Ting kendt hjemfalden til Kongen, hvis Panthaverne ikke indløste dem inden Aar og Dag, hvad de ikke gjorde, og fra 1. Maj 1685 bortforpagtedes Gaarden af Staten til *Helmich Galskyt* af Kornumgaard, hvis Fader Peder Thomsen Galskyt i sin Tid (1650) havde været Steen Billes Ridefoged til Sejlstrup, men ogsaa da levede paa Kornumgaard, hvad Helmich Galskyt ogsaa vedblev at gøre. Helmich Galskyt fik Gaarden paa de Betingelser, at han skulde være fri for alle Hartkornsskatter og Tiender, Staten skulde lade Husene istandsætte, og endvidere skulde der forrettes Hoveri til Gaarden af 18—20 Plove af Kronens Gods, af hvilke Plove der ogsaa skulde ydes Tørveskæring, Kørsel til Aalborg, Hjørring eller Stranden m. v. Galskyt skulde saa svare 300 Rdl. aarlig i Forpagtning, men Kronen havde vist ikke det fornødne hoverigivende Gods i Egnen at afgive til Sejlstrup, og Forpagtningskontrakten blev derfor forandret, saa Galskyt ikke fik Hoveri til Sejlstrup, men fik Forpagtningsafgiften nedsat til 160 Rdl.¹⁾

Da Staten overtog Sejlstrup 1684, var i Følge Sognevidne af Børglum Herreds Ting 25. Juni s. A. *det søndre, store Hus*, 2 Lofter højt og 20 Bindinger langt, tækket med Tegl paa de 13 østre Bindinger, men med Straa over de øvrige. Vesten for Porten var paa søndre Side et Udhus tækket med Tag. Af Skorstenene var 2 faldet ned, og Jordkælderens under Husets 10 østre Fag var ganske forfalden paa Grundvold og Bjælker. Hele Brøstfældigheden ansloges til 550 Rdl.

Det østre Hus, 21 Bindinger, med Udskud ved østre Side af de 17 Bindinger havde Jordkælder under 6 Bin-

¹⁾ Aalborg og Viborg Stifters Kopibog B.

dingen og havde Tegltag. Heri var Kølle, Bagerovn m. m. — Brøstfældighed 500 Rdl.

Det vestre Hus, 21 Bindinger og tækket med Straa, havde Skorsten i søndre Ende og ved denne Ende var der vesten ud bygget et lille Hus paa 4 Fag. — Brøstfældighed 100 Rdl.

Det nordre Hus i Borggaarden omtales ikke og var vel blevet nedtaget.

I *Ladegaarden* fandtes følgende Huse:

Det vestre Hus, Bygfældighed 70 Rdl.

Laden inden i Gaarden, 12 Gulv, Bygfældighed 80 Rdl.

Det østre Hus med Øksenstald og Kohus, 36 Bindinger, ganske øde paa Tømmer og Tag, Bygfældighed — — 210 Rdl.

Smedien, 4 Bindinger, Bygfældighed 4 Rdl.

Vindebroen var optaget og erstattet med en Tørv- og Grusvase¹⁾ over Graven og Rækværkerne var nede ved begge Sider. Skulde der igen laves Træbro med Rækværk, vilde det koste 56 Rdl.

Og endelig var der Brøstfældighed paa *Vandmøllen* med Hus for 6 Rdl.

I Helmich Galskyts Forpagtningskontrakt fra 1684 hedder det, at det 2 *Loft høje Hus* nu var ganske forfalden, ruineret og stod paa Fald. Det skulde derfor nedbrydes og laves til et 1etages Hus med mindst mulig Bekostning og med Anvendelse af, hvad der var anvendeligt af det gamle Materiale.

Hermed forsvandt vel det sidste Minde om Sejlstrups Stortid.

Vi skal nu ikke følge Gaardens Historie videre, men

¹⁾ Opfyldning.

kun bemærke, at Staten 1687 atter afstod Sejlstrup som Dækning af en Del af dens Skyld til Kancellisekretær *Peder Rodsteen*, hvis Farbroder, Admiral *Jens Rodsteen*, 1689 solgte den til den senere Amtmand *Arnold Dyssel*, og med ham kom Sejlstrup atter til Magt. Gaarden med Møllen og et Par Huse stod efter Matriklen 1664 for 90 Tdr. Hk., og Rodsteen tog den for 2700 Rdl., men efter Matriklen 1688 blev Hartkornet nedsat til 55 Tdr. Med Hensyn til Husenes Istandsættelse 1685 var det nok saa som saa, thi 21. Dec. 1688 nedblæste et 16 Bindinger langt Hus i Lade-gaarden, vel det gamle Fæhus²⁾.

²⁾ Børglum-Jerslev H. Justitspr. 10. Jan. 1689.

BIDRAG TIL HARRESLEV-RAKKEBY- SEJLSTRUPS PRÆSTEHISTORIE.

Ved C. KLITGAARD.

(De efterfølgende Optegnelser hidrører fra mine af Carlsbergfondet støttede Arkivundersøgelser vedrørende Vendsyssels indre Historie.)

I ældre Tid udgjorde Harreslev-Rakkeby-Sejlstrup ét Pastorat, men ved Reskript af 27. Novbr. 1857 bestemtes, at Sejlstrup skulde være Annekts til Vejby, der tidligere havde været annekteret Børglum-Furreby, og denne Omlægning fandt Sted 8. Aug. 1860, da den sindssyge Præst i Harreslev Peter Georg Behrend blev afskediget.

Angaaende de ældste Præster i Harreslev kan oplyses følgende, der for en Del supplerer Wibergs Præstehistorie.

1. Peder Laursen var Halvbroder til Peder Thomsen, der var den første Superintendent i VendelboStift efter Reformationen, og Peder Laursen havde selv været Munk i Børglum, men blev efter Reformationen Præst i Harreslev. Han var en »belæst og forfaren Mand«, fortæller Peder Dyrskjødt,¹⁾ og Biskop Ole Chrysostomus noterede o. 1550, at han havde et Bibliotek paa 13 Bøger. Han var endnu i Embede 1553, da han indberettede om Embedet, og han skal være død ved at komme i Rakkeby Aa. Hans Hustrus Navn kendes ikke, men han havde en Søn Chri-

¹⁾ Jyske Saml. 1. III. 266.

sten Pedersen, f. o. 1550, d. 1626, der var Byfoged i Hjørring, og hvis fire Sønner kom til at beklæde Magistrats- og Embedsstillinger i denne By.¹⁾

2. Niels Mortensen var Præst her o. 1566 og indberettede om Embedet 1571.

3. Oluf Sørensen var Præst her o. 1580 og døde o. 1589.

4. Christen Andersen blev Præst her o. 1589, død 1599.

5. Jørgen Andersen (eller Jørgensen) Klyne blev Præst her 1599, men blev 1602 flyttet til Thisted-Tilsted, blev Provst der 1610 og døde o. 1614. Han flyttede fra Harreslev, fordi Lensmanden paa Sejlstrup, Fru Ingeborg Skeel til Voergaard, »satte ham haardt efter«. Var gift med Anna Jespersdtr., der ægtede hans Eftermand i Thisted Palle Knudsen. (Wiberg.)

6. Jens Tagesen (Thomsen) Kældersvend, f. o. 1579, blev Præst her 1602, død 17. Juli 1614. I Kirken er Træepitafium over ham: Foroven Billede af Jonas, der er udspyet af »Fisken«s Mund, til Venstre Billede af Moses med Lovens Tavler, til Højre Billede af Aron, i Midten et firkantet overmalet Felt med et Kors, forneden Paaskrift: Joannes Thomæ Hafslevi / Sacro Muneri Postqm. Præfue / Rat 13 Pie in d no Obdor / Mivit Ao 1614: 17. Julii i Ætat 35. (Jens Thomsen Kældersvend. Efter at have beklædt det hellige Embede i 13 Aar hensov han fromt i Herrens Navn Aar 1614, 17. Juli, i sit 35. Aar.)

Havde en Søn Poul Jensen Harreslev, Præst i Jelstrup-Lyngby, død 1648.

¹⁾ C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 266.

7. Peder Bertelsen Aalborg kom i Embedet 1614. Han var Søn af Skipper Bertel Jørgensen i Aalborg (født i Ribe) og Maren Christensdr. (født i Fjaltring ved Lemvig), og 1651 kendte han ingen Slægtninge paa fædrene eller mødrene Side. 1651 var han kommet i økonomiske Vanskeligheder som Følge af »adskillige fjendtlige Indfald og i andre Maader«, og han fik derfor af sin Hustru og hendes fire Børn af 1. Ægteskab bevilget Penge af Børnenes Fædrene arv mod, at de indsattes til hans Universal-arvinger, og i den Anledning indkaldte han 22. Okt. 1651 sine eventuelle Slægtninge med Landstingsstævning.¹⁾ Han var i Følge Peder Dyrskjøt historisk interesseret og havde en Del Bøger og Haandskrifter, som Dyrskjøt læste, men hans Bibliotek blev efter hans Død »henrykt ødt«, saa Dyrskjøt fik kun ganske lidt deraf, som han købte af Enken.²⁾ Hr. Peder, der 1624 fæstede Rakkeby Kongetiende, døde 1657 i en Bondes Hus i Rakkeby, altsaa formodentlig pludseligt. Han var gift I med Johanne Nielsdatter, II (1646) med Kirsten Christensdr., der var Enke efter en Anders . . . i Hjøring,³⁾ og som levede 22. Decbr. 1651, og III med Anne Nielsdatter.

Tidligere Epitafium i Harreslev Kirke med Hr. Peder og 2 Hustruer samt Stifbørn; det er nu borte.

1618 nævnes en Hr. Jørgen i Harreslev, der overværede et Hekseforhør paa Sejlstrup;⁴⁾ det maa have været en Kapellan hos Hr. Peder.

I Hr. Peders Tid forefaldt den Tildragelse i Rakkeby Kirke, at Mads Sørensens Søn i Rakkeby fik

¹⁾ Vennebjerg H. Tgb. 22. Decbr. 1651.

²⁾ Jyske Saml. 1. III. 259,

³⁾ Hjøring Tingbog 1646 Bl. 25 b.

⁴⁾ Vends. Aarb. 1915, S. 36.

en Peder Christensen til Paaskedag at gaa til Offers i Kvindeklæder, hvorfor førstnævnte maatte betale en stor Bøde til Sejlstrup Len.¹⁾ En lignende Tildragelse fandt Sted 3. Juledag 1718 i Sindal Kirke, hvor en Karl fra Baggesvogn ofrede i Kvindeklæder.²⁾

8. Hans Lauridsen Lunde blev Kapellan hos Hr. Peder 1647 og efterfulgte ham som Præst 1657, død 24. Marts 1683. Var gift I med Kirsten Povlsdatter, Enke efter Anders . . . , død o. 1674, gift II med Kirsten Christensdatter,³⁾ der døde 1679. Om Hr. Hans oplyser Wibergs Præstehistorie, at han lod Præstegaarden forfalde, og det Synsvidne, som Eftermanden 7. Juli 1684 fik afhjemlet ved Vennebjerg Herreds Ting, vidner da ogsaa om Bygningernes elendige Tilstand.

Paa Raalingen manglede 22 Læs Tag, og havde Eftermanden ikke allerede ladet lægge 5 Læs paa den, mente Synsmændene ikke, at han havde kunnet ligge eller sidde tørt at faa sin Mad, naar det regnede. Bygningens Tømmer var meget raadent. Paa den østre Kvist paa søndre Side var Fodstykkerne raadne, og Loftet var saa raadent, at man ikke kunde gaa paa det. Skorstenen i Bryggerset stod paa Fald, saa det var livsfarligt at gaa der ned. Begge Porte var borte og Vinduerne forhavede.

Paa Laden vester i Gaarden manglede 34 Læs Tag, og Træværket var raadent. Et Hus ved nordre Ende af Laden manglede 4 Læs Tag; det nye Hus norden i Gaarden manglede 2 Læs Tag samt Hængsler og Kroge paa Døren, og et Hus sønden i Gaarden manglede 11 Læs Tag, og Tømmeret var lige-

1) Lenets Regnskab 1615/16.

2) Vendsysselske Aarbøger 1921, S. 163.

3) Erh. Qvistgaard: Præstehustruer, S. 122.

ledes raadent. Om Præstens Forhold til Eftermanden se denne.

9. Niels Thomsen Paal blev 1683 Præst her, hvor han siden 1681 havde været personel Kapellan hos Hans Lunde. Han var født i Kaveltvad i Mygdal Sogn,¹⁾ antagelig o. 1636 og Søn af Thomas Jensen Paal og Sofie Nielsdatter af Bjergby Præstegaard,²⁾ og 1656 blev han Student fra Aalborg. Hvad han har foretaget sig i de følgende Aar er ikke oplyst, men Krigsforholdene 1657—60 har vel forstyrret hans Studeringer, og han er vist den Niels Thomsen Hjøring, som (atter?) blev indskrevet ved Universitetet i Kbh. 26. Okt. 1664.

1666 ses han at have laant 217 Sletdaler af Skræder Enevold Olufsen i Aalborg, for hvilket Beløb han udstedte en Obligation, som ikke var indløst 1684, da Skræderens Broder, Fændrik Oluf Olufsen af Kaptajn Rasmus Olufsens Kompagni under Agerhus' Regiment i Bragernes, fik Halvdelen af Obligationen i Arv efter Broderen og lod Hr. Niels stævne for en Gæsteret. Niels Paal bad om Henstand og tilbød at afdrage Gælden med 20 Rdl. aarlig, men han dømtes 18. April til at betale eller lide Indvisning i sit Bo.³⁾ Allerede før 1670 fik han kgl. Kaldsbrev af Fred. III paa at være Vice-Sognepræst i Harreslev-Rakkeby-Sejlstrup og betjene Kaldet i Sognepræstens Sted, naar denne ved Sygdom, Alderdom eller paa anden Maade var forhindret, dog uden Løn; Hr. Hans Lunde vilde dog ikke have ham til Stedfortræder,

¹⁾ Vennebjerg H. Tgb. 18. April 1684, Horns H. Tgb. 2. Novbr. 1629 og u. D. 1631.

²⁾ Hendes Forældre var Hr. Niels Pedersen og Inger Thomasdatter. Thomas Jensen Paal var en velhavende Mand, der i Svenskekrigen 1644 forstrakte Sognemændene med Penge, men Slægten var meget stridbar.

³⁾ Vennebjerg H. Tgb.

men benyttede andre, hvorover Hr. Niels klagede til Biskoppen og bl. a. berettede, at der i 12 Uger ikke var holdt Altergang i nogle af Hr. Hans' Sogne, at døde Folk havde staaet ubegravet over Tiden, og at Barselkvinder ikke var blevet indledet i Kirkerne m. v. Hr. Niels bad Biskoppen om at foranledige, at hans Kaldsbrev blev respekteret, og da Hr. Hans paa Grund af Svagelighed ikke kunde undvære Kapellan, ønskede Kapellanen ogsaa, at han fik nødtørftig Underholdning af Præsten. Brevet er uden Dato, men er vist fra ca. 1680.¹⁾

Han var vist yderst slet stillet i økonomisk Henseende og havde vel tidligt opbrugt Midlerne fra sit Hjem, og det gjorde ikke hans Forhold bedre, at hans Formand synes at have været noget efterladende med at indkræve Tiende.

23. Juni 1684 indstævnedes Hr. Niels Tiendeyderne i sine Sogne og krævede Tienden ydet paa Kærven.²⁾ Beboerne svarede, at de vilde yde Tiende som forhen i 100 Aar, men da de hidtil havde ydet, som de selv fandt passende, og da Hr. Hans Lunde ikke havde efterladt sig noget Tienderegister, som Hr. Niels kunde rette sig efter, vilde han nu have Tienden in natura, med mindre Tiendeyderne forud traf Akkord med ham. Blandt Ankerne mod Hr. Niels anføres, at han lod grave Tørv om Søndagen, men farligere for ham var det dog, at han allerede medens han var Kapellan her fik Uvenskab med to af Egnens Stormænd, Junker Adam Ernst Pentz til Aastrup, som ejede Harreslev Kirke og næsten alt Bøndergodset i Sognet, og Forpagter paa Sejlstrup, Iver Poulsen (Wilholt), der var Ridefoged over det meste af Fæstegodset i Rakkeby og Sejlstrup Sogne.

¹⁾ Jydske Saml. 2. II. 404 ff.

²⁾ Vennebjerg H. Tgb.

Den 19. Septbr. 1682 førte Junker Pentz Vidner ved Børglum Herredsting om Præstens Forhold,¹⁾ og Vidnerne fra Sejlstrup erklærede, at Bededag den 9. Aug. havde de set, at Hr. Niels havde en Langbøsse med sig i Sejlstrup Kirke og satte den ved Skriftestolen op til den nordre Mur ved Siden af sig, medens han skriftede Menigheden, og Bøssen blev staaende der under Gudstjenesten og Altergangen. Paa Prædikestolen nævnte Hr. Niels velbyrdige Adam Ernst Pentz paa Aastrup og sagde, at det var for hans Skyld, han førte Bøsse med sig i Kirken, fordi Pentz i Gaar havde overfaldet ham ved hans Hus i Harreslev med Trusel og mange Ukvemsord, og Hr. Niels havde intet Liv, som han skulde have skudt ihjel, og ikke heller Lemmer at skulle have slaet fordærvet. Vidnerne fra Rakkeby erklærede, at de samme Dag saa, at Hr. Niels havde en Langbøsse med i Rakkeby Kirke, og den stod i Kirken, medens han prædikede, og ogsaa fra Prædikestolen dér havde han sagt, at han havde Bøssen med sig i Kirken af Hensyn til Pentz' Trusler. Hr. Niels, der var indstævnet til Vidners Paahør, mødte ikke i Retten.

Nu var Junker Pentz just ingen Helgen; en Aften 1685, da han gik grassat paa Gaden i Hjøring og vilde trænge sig ind i Byfoged Jens Nielsens lukkede Hus, vilde han skyde 2—3 Gange ind ad Vinduet efter Byfogedens Hustru, som havde bebrejdet ham hans Adfærd, men hver Gang klikkede hans Bøsse,²⁾ og Pentz forførte ogsaa 1694 Byfogeddatteren Marichen Jørgensdatter Muus, som ved ham blev Moder til Kapellan og Rektor i Skagen Ernst Henrik Hjøring; — men selv om Pentz har været udfor-

¹⁾ Børglum H. Tgb.

²⁾ Hjøring Tgb. 22. Decbr. 1685, 3. Febr. 1686.

drende over for Hr. Niels, kunde denne dog ikke tillade sig at medføre Skydevaaben i Kirkerne.

19. Septbr. 1682 tog Forpagter Iver Poulsen (Wilholt) paa Sejlstrup ligeledes Tingsvidne ved Børglum Herreds Ting angaaende de Bønner, som Hr. Niels Paal havde gjort for og om ham paa Prædikestolen i Sejlstrup Kirke 25. Juni, 16. Juli og 30. Juli. Blandt Vidnerne var Augustinus Degn.¹⁾ Den 25. Juni havde Kapellanen blandt andet i Bønnen fra Prædikestolen udtalt:

»Udi samme vor Bøn ville vi ihukomme at bede for en Dannemand her i Menigheden, som med et ædende og fortærende Had er beladen, at Gud vil oplyse ham med sin Helligaand til en sand Omvendelse«. 16. Juli sagde Kapellanen efter Bønnens Ord »Glæd de sorrigfulde«: »End ihukom, o Gud, den Dannemand Iver Poulsen for Godt, han gør mod Din Tjener, forlad alle vore Fjender og hjælp dem at omvende sig. Hør os, kære Herre Gud — —!«

Og endelig udtalte Hr. Niels 30. Juli:

»Saasom Herren har befaleet os, at vi skulde bede for dem, os bande, og gøre dem godt, os hade, saa ville vi ogsaa ihukomme den Dannemand Iver Poulsen her paa Gaarden, for han er saa from mod Herrens Tjenere«.

Der blev saa rejst Sag for gejstlig Ret mod Hr. Niels Paal, og ved Landemode-Dom af 11. Oktober 1682 dømtes han for sit forargelige Forhold med at medføre Bøsse i Guds Hus og siden paa Prædikestolen føre saadanne Ord, som det hellige Sted ej sømmer, baade i Sejlstrup og Rakkeby Kirker, til at gøre offentlig Afbedelse, hvilket skulde ske i Provstens Overværelse, og til fattige Præsteenker skulde han bøde 8 Rdl., Halvparten til Juli 1683 og Halvparten til Paaske 1684, hvilke Penge skulde betales

¹⁾ Augustinus Jensen Hjøring. Se P. M. Rørsig: Skoler, Degne og Skoleholdere i Vendsyssel, S. 209.

til Provsten. Endelig skulde han gøre Pentz offentlig Afbedelse for Retten, og Provsten gøre det samme paa Hr. Niels' Vegne i de forargede Menighed, og Hr. Niels skulde betale Pentz Sagens Omkostninger og for Trættekærhed 30 Rdl. Niels Paal betalte naturligvis ikke, kunde ikke betale, og Pentz rejste saa Sag mod ham til Opfyldelse af Dommen, som Pentz 7. Novbr. 1682 lod forkynde i Harreslev Præstegaard i Niels Paals Hustrus og Stifdatters Overværelse. Hr. Niels bad om Henstand, men ved Dom af Vennebjerg Herreds Ting 17. Decbr. 1683¹⁾ fik Pentz Indvisning i hans Bo.

1685 anlagde Forpagter Niels Poulsen (Børglum) paa Aastrup paa sin Principals, Jomfru Frederikke Amalie Pentz' Vegne Tiltale mod Niels Paal, fordi han havds udlejet et Hus til en af hendes Fæstere Bagge Thomsen, men senere taget Dørene af Huset ~~for at fortrænge ham~~. Præsten sagde, at han havde udlejet Huset af Medynk den Tid, Bagge laa paa Gaden og skreg« og mod, at han lovede ikke at gøre Præsten Fortræd, men nu gjorde han det alligevel, idet han efter Niels Poulsens Ordre havde taget af Præstens Gødning. Hr. Niels frifandtes ved Dommen.²⁾

Niels Paal døde i Juli 1685 og efterlod sig Enke Anne Mikkelsdtr., hvem han 13. Febr. 1670 havde ægtet i Holmens Kirke i Kbhvn, men ingen Børn, hvorimod hans Hustru havde en Datter Apollone af et tidligere Ægteskab med Jens Pedersen Krudtz i Kbhvn. Anne Mikkelsdtr. var Datter af Tøjmester Mikkil Andersen i Kbhvn.³⁾

Skifte efter Hr. Niels blev holdt 24. Aug. og 23.

1) Vennebjerg H. Tgb.

2) Vennebjerg H. Tgb. 2/8, 9/8, 29/8 1685.

3) Erh. Qvistgaard: Præstehustruer, S. 101.

Septbr.,¹⁾ og Boet var insolvent. Den foran omtalte norske Fændrik fik bl. a. udlagt af Boet 1 Barettes Bonet (Hat) med Flos omkantet for 4 Dlr. 2 Mk., 1 tyrkisk grovgrøns Præstekjole — 12 Dlr., 1 hvid Hoppe 11 Dlr., 1 Messingbækken — 1 Dlr. 2 Mk. samt følgende Bøger: Henrich Bulling Esaiam — 2 Mk., Brensius in Esaiam — 2 Mk., Syrach Mathei (tysk) — 2 Mk. 8 Sk., Hellige Sabbatsarbejde til Herren — 1 Dlr. 3 Mk. og Ligprædiken over sal. Fru Lisbet Krabbe — 8 Skill., men han kunde ikke sælge det til Vurderingssummen.²⁾ Ved Hr. Niels' Død synes Bygningerne i Harreslev Præstegaard at have været lige saa daarlige, som da han kom til Gaarden, Husene var faldefærdige.³⁾

10. Peder Poulsen Bloch blev Præst her 1. Aug. 1685. Han var født i Ferslev Sogn i Himmerland 24. Aug. 1652 som Søn af Poul Justesen og Mette Sørensdatter og var opkaldt efter en Peder Bloch. Han blev Student fra Aalborg 1670 og cand. theol. 1672.

2. Febr. 1689 druknede han i Rakkeby Aa tillige med sin Kusk, da han var paa Vej mellem Kirkerne. Ulykken skete ved, at Befordringen kom ud over Broens Rækværk — Broen var som oftest i meget maadelig Stand — og Isen paa Aaen gik i Stykker.

Var gift med Birgitte Pedersdatter Paludan, Præstedatter fra Øsløs i Hanherred, f. 1647, begr. 14. Decbr. 1723, 76 Aar, med hvem han havde 2 Sønner, hvis Navne ikke kendes. Den ene var spæd, da Pastor Bloch omkom, og i Skiftet efter ham siges om Børnene »Det ene ligger paa Moderens Bryster«.

¹⁾ Arvinger og Kreditorer indkaldt med Landstingsstævning 12. Aug. 1685.

²⁾ Vennebjerg H. Tgb. 1. Marts 1686.

³⁾ a St. 29. Marts 1686.

Hun blev anden Gang gift med Hans Sørensen Faber (som 1696 blev Præst i Harreslev), efter at hun havde været Husholderske for hendes første Mands Efterfølger.

11. Hans Thomsen Bondum eller Bunting blev Præst her 16. Febr. 1689 efter at have været residerende Kapellan i Nysted paa Laaland; han var født i Odense og døde i Rakkeby 1695. I Kirken fandtes der tidligere Billede af ham. Var ugift og havde sin Formands Enke til Husholderske.

12. Hans Sørensen Faber var født 21. Sept. 1669 i Hundslund Præstegaard ved Horsens, blev Student fra Horsens 1689, cand. theol. 1693 og blev 1695 personel Kapellan hos Hans Bondum her, efter hvis Død han 4. Januar 1696 kaldedes til Embedet. ~~Antmand~~ Arnoldus Chr. Dyssel til Sejlstrup klagede 1698 over ham til Biskop Bircherod.¹⁾ 1725 blev han Provst, død 5. Juli 1752. Var gift I med Birgitte Pedersdtr. Paludan, Enke efter Nr. 10, med hvem han havde 2 Sønner og 1 Datter. Der findes intet Skifte. Gift II (1725) med Helvig Dorthea Andersdtr., født 1698 i Vrejlev, levede 1768. Datter af Herredsfoged i Børglum-Jerslev Herreder Anders Laursen i Lille Nygaard i Serreslev og Karen Lauridsdtr.

I sidste Ægteskab havde Hans Faber 1 Søn og 1 Datter, af hvilke Datteren Birgitte Faber, død 1768, blev gift med Christian Høymark, der efterfulgte Hans Faber som Præst i Harreslev, og Sønnen Anders Faber blev Degn i Bjergby-Mygdal. (Se P. M. Rørsig: Skoler og Degne i Vendsyssel, S. 144 f.) Pastor Faber og 1. Hustru gav 10. Novbr.

¹⁾ Bircherods Dagbøger 1. Novbr. 1698.

1723 en Lysekroner til Harreslev Kirke paa den Betingelse, at Sognemændene aarlig hver gav 2 Skilling til Lys, hvilke Penge Degnen skulde indkræve efter Præstens Død. Lysekronen bruges endnu i Kirken.

Ungdommen kommer til saagodt Fornuft af historisk Læsning.

(Peder Dyrskjøt i Brev til Biskop Jens Bircherod 1699.)

Strid om Fruestole i Vennebjerg Kirke.

Ved *C. Klitgaard*

(med velvillig Understøttelse af *Carlsbergfondet*).

I det sydlige Hjørne af Skallerup Sogn tæt ved Grænsen mod Vennebjerg Sogn ligger Hovedgaarden *Villerup*, som fra sidste Halvdel af 1400erne ejedes af Familien *Smalsted*. Da *Henrik Ottesen Smalsted* var død o. 1620 og var barnløs, solgte hans Enke *Dorte Friis* 1626 *Villerup* til *Claus Kaas* til Øland i Ty, som 1629 skødede den til sin Datter *Berete Kaas'* Ægtefælle *Hans Wulff Unger*, der døde 1665.

Unger var født i *Steyermærk* paa *Godset Optog 1596*, blev Officer i Tyskland, men ca. 1626 gik han i dansk Tjeneste og deltog i Slaget ved *Luther* am *Barenberg 1626*. Da de kejserslige Tropper faldt ind i *Jylland 1627*, blev han taget til Fange af dem, men kom fri¹⁾ og opholdt sig under den fjendtlige Besættelse paa en Gaard *Blæsbjerg* i *Vennebjerg Sogn*, der hørte under *Villerup* og var bortfæstet til en *Jens Mortensen*, som med *Hustru* og *Børn* forlod Gaarden, hvor der ogsaa var indlagt en fjendtlig Rytter. Efter Krigen rejste *Søren Jensen* i *Hjørring*²⁾ Tiltale mod *Unger* for hans Forhold paa Gaarden. *Jens Mortensens Enke*, der nu —

¹⁾ Personalh. Tidsskr. 10. IV. 69.

²⁾ Hans Søn *Jens Sørensen Blæsbjerg* blev Skudehandler i *Knolde* i *Skallerup* og havde stor Efterslægt (Fam. Sand).

1632 — boede i Nørlev, med flere vidnede, at Unger kom til Gaarden at bo i Fjendernes Tid¹⁾, og da tog han der 4 Køer, 1 Gulv Rug paa 6 Læs, 1 Gulv Foder med 6 Læs i, 3 Bistokke, 5 Kobbergryder, 2 Staalgryder, 5 Kister, hvoraf 1 af Egetræ, 2 Ølkar, 1 Staalharve, 1 Bagplov, 2 Øltønder, 2 Standtønder, 2 Lysestager, 1 Messingbækken, 1 Kobberpande, Sengeklæder m. v., og Søren Jensen mente, at Unger burde skaffe det tilbage igen eller lide Tiltale. Hertil svarede Ungers Fuldmægtig, at Unger havde handlet med Ritmesteren, som laa i Hjørring²⁾, og havde betalt ham for de 4 Køer³⁾. Sagen blev derefter opsat i 14 Dage, og 20. Febr. begærede Søren Jensen Dom over Unger. Ungers Fuldmægtig oplyste ogsaa nu, at Unger havde købt Køerne af Ritmesteren og havde betalt dem med Penge samt en Guldring med Diamant i.

Det andet Gods, som han tiltaltes for, havde Jens Mortensens Hustru Karen Andersdatter og ~~deres Børn~~ (Morten, Maren, Agitta, alle i Nørlev, og Søren i Hjørring) udtaget af Blæsbjerg i hans Fraværelse, og de havde nedhugget Løsholter og Baand og slaaet Rollingens Vægge ud, saa den kort efter faldt ned, og Fuldmægtigen mente, at de burde staa Unger til Ansvar herfor. Hvad Rytteren i Blæsbjerg havde ødt eller bortført, kunde Unger ikke gøres ansvarlig for, og Jens Mortensen eller hans Arvinger havde ikke overgivet noget til Unger til Forvaring. Han mente ogsaa, at hvis Jens Mortensen og Familie var blevet i Blæsbjerg, havde han vel beholdt sit Bo ved Magt, da han var en formuende Mand paa Penge og Gods, — hvad jo ogsaa det borteblevne Løsøre vidner om.

1) Antagelig i Efteraaret 1627.

2) Han hed Schierstedt.

3) Vennebjerg Herreds Tingbog 6. Febr. 1632.

Endvidere protesterede Fuldmægtigen mod de Vidner, der havde erklæret sig i Sagen, thi det var salig Jens Mortensens Enke og Børn og altsaa vildige Vidner.

Der ses ikke at være faldet Dom i Sagen; den blev atter opsat i 14 Dage, men forekommer ikke paany i Tingbogen.

Endnu før Fredsslutningen 17. Maj blev Hans Wulff Unger 9. Maj 1629¹⁾ gift med *Berete Kaas*, og Brylluppet stod paa Claus Kaas' Gaard Strandet. 1631 var Unger hjemme i Steyermark for at faa sit Adelskab dokumenteret, idet en Bonde i Nørre Mølle i Skallerup, med hvem han førte Proces, ikke vilde anerkende det, og Unger ophængte derefter sin og Hustrus Ane-tavle i Skallerup Kirke, hvor den endnu hænger²⁾. 1634 fik han dansk Adelspatent, da han havde giftet sig med en dansk Adelsperson.

Da Unger ved sit Ægteskab kom i Besiddelse af **Villerup**, bosatte Ægteparret sig her, og Unger lod Blæsbjergs Bygninger, der som foran nævnt var stærkt medtaget under Krigen, nedbryde og lagde Jorden til Gaarden samt 2 nærliggende Bol i Vennebjerg Sogn ind under Villerup, hvis Bygninger han fornyede med Materiale fra de nedbrudte Steder³⁾.

Der var nu to adelige Herskaber, som søgte Vennebjerg Kirke, nemlig Herskabet paa Overklit i Vennebjerg Sogn og Herskabet paa Villerup. Denne Gaard laa ganske vist i Skallerup Sogn, men havde nærmest til Vennebjerg Kirke, og Herskabet søgte vel af denne Grund sidstnævnte, hvor det havde taget de øverste Kirkestole i Besiddelse, hvad vel let kunde ske, da

¹⁾ Klevenfeldt har 9. Maj, Unger siger selv 19. Maj, hvilken Forskel maaske skyldes Kalenderforandringen 1700.

²⁾ »Vends. Aarbøger« 1921. S. 115.

³⁾ Vennebjerg H. Tbg. 30. Jan. 1643.

der fra ca. 1580 til ca. 1625 næppe boede adeligt Herskab paa Overklit, idet den var bortfæstet til Bønder.

Men da der kom adeligt Herskab paa Overklit ca. 1625, opkom der Strid om Kirkestolene her, særlig Kvindestolene.

18. Sept. 1626 vidnede Simon Jakobsen i Stade i Vennebjerg Sogn paa Vennebjerg Herreds Ting og efter Landstingsstævning, at han mindedes i 50 Aar — altsaa fra ca. 1576 —, og da havde Claus Kaas til Villerup og hans Formand (∴ Henrik Ottosen Smalsted) haft deres Stolestader øverst i Vennebjerg Kirke, de »gode Mænd« (∴ Adelmænd) paa Karlesiden og deres Fruer øverst paa Kvindesiden, og deres Piger havde staaet i Stolen bag ved Fruens Stol hos de andre i denne Stol. De, som havde boet i de 3 Byggesteder paa Villerupgaards Mark, havde haft Stolestade i Vennebjerg Kirke, var gaaet til Sakramente der og havde svaret Ydelse til Kirken som andre Sognemænd¹⁾. 4 andre Mænd vidnede det samme.

Forinden vi gaar videre, skal forudskikkes følgende: 1577 solgte *Niels Iversen Juel* til Eskær Overklit til *Daniel Bildt* til Abildgaard i Hvetbo Herred og Næs i Norge, og hans Søn *Otto Bildt* til Næs ejede den ca. 1616. Han blev 1590 gift med *Inger Jespersdatter Vogensen* af Hæstrupgaard, og med deres Datter *Blanceflor Bildt*, f. o. 1595, d. 1667, kom Overklit til hendes Ægtefælle *Christoffer Kaas*. Denne var født 1601 som Søn af Gjord Kaas til Taarupgaard, som avlede denne Søn med sin Fætter Niels Kaas til Starupgaards Enke Birgitte Rosenkrantz, og da et saadant Elskovsforhold i Datiden ansaas for Blodskam, blev Fru Birgitte henrettet 1603, medens det lykkedes Gjord Kaas at flygte

¹⁾ Vennebjerg Herreds Tingbog 16. Jan. 1643.

til Udlandet, hvorfra han først 1616 kom tilbage og da blev grebet i Han Herred og henrettet.

Christoffer Kaas var Officer og fik 1628 Bestalling som Kaptajn ved Landfolket; han døde ca. 1656. Hans Ægteskab med Blanceflor Bildt fandt antagelig Sted ca. 1625, og ved den Tid synes Ægteparret at have bosat sig paa Overklit, der indtil da havde været beboet af Bønder; men da det stedse er Blanceflor Bildt, der optræder i Retssager som Herskab paa Overklit, har Christoffer Kaas formodentlig sædvanligvis opholdt sig andetsteds. Ægteparret havde kun Datteren *Inger Kaas*, som 1643 sammen med Moderen var indstævnet for Vennebjerg Herreds Ting. Hun blev gift o. 1660 1° med *Laurids Lunov*, f. 1622, d. 1665, der med hende fik Overklit, og som ligger begravet i Vennebjerg Kirke, gift 2° o. 1675 med *Jens Hvas* til Gærumgaard, f. 1650, d. efter 1703. De solgte 1686 Overklit, og 1686 og senere (1698) boede de paa en middelstor Bondegaard i Vennebjerg By¹). Fru Inger Kaas levede endnu 1698. Hun og Jens Hvas maatte i hele deres Tid kæmpe med Armod.

Da *Blanceflor Bildt* og *Christoffer Kaas* ca. 1625 bosatte sig paa Overklit, gjorde hun som Sognets eneste adelige Kvinde Krav paa den øverste Kvindestol i Vennebjerg Kirke, men som foran nævnt vidnede Simon Jakobsen i Stadegaard m. fl. 18. Sept. 1626, at Villerup Herskab havde haft denne Stol i 50 Aar, og Niels Mørk i Brønderup, da i Dommers Sted paa Vennebjerg Herreds Ting, Peder Olufsen i Hjørring, Anders Rugtved i Bagterp og Jens Mortensen i Blæsbjerg gjorde vitterligt, at paa nævnte Vennebjerg Herreds Ting var skikket Jens Ibsen i Lyngby paa hans Hus-

¹) I Aarene 1682—84 var Overklit bortforpagtet til en af deres Kreditorer, *Chr. Pedersen Mejling*.

bond Claus Kaas til Ølands Vegne, som fik et fuldt Tingsvidne af 8 Dannemænd, nemlig Anders Rugtved (i Bagterp), Jens Mortensen (i Blæsbjerg), Peder Jensen i Krustrup, Chr. Nielsen i Vidstrup, Oluf Madsen i Glimsholt, Chr. Jensen i Størup, Niels Pedersen i Nørsum og Niels Jensen i Vennebjerg, som vidnede, at de hørte og saa, at Simon Jakobsen i Stadegaard havde aflagt det foran nævnte Vidne paa Herredstinget, og at 4 andre Mænd havde vidnet det samme¹). Dommen kendes ikke, men det ses, at den kom til at gaa Fru Blanceflor imod, og hun lod sig saa 1629 lave en ny Fruestol paa Altergulvet, hvor Døbefonten stod; denne lod hun nedbryde, og den blev derefter »opmuret« igen paa andet Sted for Kirkens Penge²).

Der høres nu ikke om Unighed om Kirkestolene i en Aarrække; men maaske har Biskop Anders Ringkøbing i Aalborg, der tiltraadte sit Embede 1642, krævet Fruestolen paa Altergulvet fjernet, thi dette Aar kom Fru Blanceflor atter paa Krigsstien og forlangte nu den næstøverste Kvindestol for sig, »saa hun som en Adelsperson maa nyde sit Stolestade og ikke fortrykkes af udensogns Folk«. Hun havde vist ogsaa ladet denne Stol aflaa, thi 30. Jan. 1643 udtalte Peder Thorsen i Vennebjerg paa Tinget, at han, der havde Nøglen til Kirken og lukkede op og i, ikke vidste, hvem der havde anbragt Laasen. Samme Dag mødte Jakob Nielsen i Løkkegaard i Vennebjerg Sogn paa Tinget paa Hans Wuff Ungers Vegne og havde dertil indstævnet Fru Blanceflor og hendes Datter (Inger Kaas) for

1) Vennebjerg Herreds Tgb. 23. Jan. 1643.

2) s. St. 16. Jan. og 21. Aug. 1643.

3) Ikke »Lykkegaard«. En »Løkke« var en med Grøft eller Dige indkastet Græsningsjord; jvf. Byen Løkken, der før 1678 var et ubebygget Areal kaldet Fureby Løkke liggende mellem Fureby Bæk og Lerbæk.

Spørgsmaals Besvarelse, »om den gode Frue har budt sig til enten før Fjendernes Tid (1627—29) eller efter at ville gaa i den Stol i Vennebjerg Kirke næst opad de omtvistede«, hvilket vel vil sige, den Stol bag Ville-
rup Fruestol, hvor Villerups Piger havde Plads. For Fru Blanceflor mødte paa Tinget hendes Fuldmægtig Oluf Albrektsen paa Overklit, der mente, at der ikke burde udstedes Tingsvidne herom, før Fruens Broder Daniel Bildt i Norge blev stævnet¹⁾.

Foran er nævnt, at der 16. Jan. 1643 var blevet frem-
lagt nogle Tingsvidner fra 1626 angaaende Striden om Fruestolene, men samme Dag vidnede yderligere gamle Jens Winter i Vennebjerg, at han mindedes i 60 Aar, og da søgte den Kvinde, som boede i *Blæsbjerg*, i den nærmeste Stol ved Fruestolen, og Villerups Piger stod indenfor hende, og *Overklits* Kvinder søgte samme Stol, og der, hvor Fru Blanceflor nu havde sin Stol, stod ~~Døbefonten~~ dengang, men Fruen lod den ned-
bryde, hvorefter den for Kirkens Penge blev opmuret et andet Sted.

Peder Christensen i Harreslev, der ligeledes mindedes i 60 Aar, kunde huske det samme, hvad ogsaa mange Vidner, som mindedes i kortere Aaremaal, kunde.

Før Fru Blanceflor kom til Overklit, boede der Bøn-
der paa Gaarden. 6. Marts 1643 vidnede Anders Rug-
tved i Bagterp i St. Hans Sogn, at for 64 Aar siden stod en Kvinde, som boede i *Blæsbjerg*, i den næst-
øverste Stol og stod yderst i Stolen (o: den fornemste Plads), og kun Villerups Piger stod i Stol med hende. Den Bondekvinde, som da boede i Overklit, stod i *Løkkegaards* Stol ved Anders Rugtveds Moder og Pe-

¹⁾ Han var Fru Blanceflors ældste Broder og vel hendes Lav-
værge. Skrives til Hafslund i Norge og døde ca. 1664. Mærke-
ligt nok nævnes Fru Blanceflors Ægtefælle Christoffer Kaas
ikke i Tingsvidnet.

der Christensen i Harreslevs Moder, og efter at Anders Rugtveds Fader var blevet dræbt i Overklit, lukkede hans Enke Stoledøren for Kvinden, som boede i Overklit, og saa kaldte Fruen, der da boede paa Villerup, paa Kvinden fra Overklit og sagde, at hun skulde komme op og staa i Stol hos hendes Piger, og hun stod saa i den Stol, saa længe hun var i Vennebjerg Sogn, men om Overklitkvinden havde sit rette Stolestade i Løkkegaards Stol, vidste Anders Rugtved ikke. Endvidere vidnede han, at for 64 Aar siden stod de 3 Karlfolk, som da var i Overklit, ikke i den nærmeste Stol ovenfor Kirkedøren, men i den 2. ovenfor Døren og havde det yderste Stade. Jens Winter i Vennebjerg kunde mindes det samme i 66 Aar.

1. Maj 1643 lod Fru Blanceflor paa Tinget læse Landstingsstævning af 12. April s. A. angaaende det Vidne, som Hans Wulff Unger havde forhvervet paa Herredstinget 16. Jan. s. A.

Til Herredstinget 15. Maj 1643 havde Fru Blanceflor indstævnet Anders Rugtved i Bagterp, Jens Winter i Vennebjerg, Peder Christensen og Johanne Pedersdtr. i Nørre Harreslev for det Vidne, de 6. Marts havde aflagt angaaende Stolestaderne, og endvidere havde hun indstævnet en hel Del Folk, der havde vidnet paa Herredstinget 16. Jan. s. A., idet de ikke udtrykkeligt havde vidnet, at Villerups Piger havde noget bestemt Stolestade i Kirkens næstøverste Kvindestol, men kun, at de havde gaaet inderst i den Stol. Fru Blanceflor mente ogsaa, at det ikke skulde kunne bevises, at Vennebjerg Kirke var ret Sognekirke til Villerup, hvorfor hun mente, at det aflagte Vidne burde dømmes magtesløst.

26. Juni 1643 lod Unger igen føre Vidner paa, at for 64—66 Aar siden stod Villerups Piger og Kvinden i

Blæsbjerg i Stolen nærmest ved Fruens Stol. Blæsbjerg havde stedse ligget til Villerup, og nu brugtes dens Mark og Eng under denne Gaard.

Der vidnes yderligere, at salig Henrik Ottesen (Smalsted) og hans salig Moder og Søskende og Folkene fra Villerup gik til Alters i Vennebjerg Kirke og søgte mere denne Kirke end Skallerup Kirke, i hvilken de havde deres Begravelse.

10. Juli 1643 lod Fru Blanceflor fremlægge Tingsvidne af Hvetbo Herreds Ting 1. Juli 1643, i hvilket Chr. Gregersen i Faarup vidnede, at han mindes, at i 40 Aar havde det yderste Stolestade i den næstøverste Kvindestol i Vennebjerg Kirke været ret Stolestade til Overklit, og hans Moder, salig Maren Anderdatter, søgte dette Stade i 40 Aar »ulast og ukæret«, medens hun boede i Overklit. Laust Jensen i Kaas vidnede, at han boede i Overklit i 26 Aar, og da stod hans Kone, salig Maren Gregersdatter, i nævnte Stade »ulast og ukæret«, naar hun søgte Kirken efter salig Maren Andersdatters Død. Hans Datter Karen Laustdatter fra Sønderby i Jetsmark var født i Overklit, og hun kunde mindes, at hendes Moder Maren Gregersdatter havde staaet i Stadet i 22 Aar. Chr. Gregersen i Faarup vidnede yderligere, at saa længe, han kunde huske, havde de, der boede i Villerup, ladet deres Børn kristne i Skallerup Kirke og der brugt Sakramentet og ofret »om Christtids Dage«, og de havde ogsaa deres Begravelse i denne Kirke. Hermed skulde Fru Blanceflors Paastand om, at Vennebjerg Kirke ikke var ret Sognekirke til Villerup, dokumenteres og hendes Krav paa den næstøverste Stol i Kirken for sig alene bestyrkes.

Efter at der 7. Aug. 1643 endnu engang var ført Vidner paa Vennebjerg Herreds Ting om, at Villerups Piger i 50 Aar upaaklaget havde haft Plads i den næstøverste

Kvindestol, og at Kvinden i Overklit havde staaet i samme Stol, blev Sagen optaget til Dom 21. Aug. s. A.

Ved den Lejlighed fremlagdes Tingsvidne af Vennebjerg Herred 31. Aug. 1629, i hvilket Anders Rugtved i Bagterp med flere vidnede, at i 50 Aar havde den øverste Kvindestol i Vennebjerg Kirke været til Ville-
rup og de adelige Personer der havde brugt den alene, medens Kvinderne i Overklit og Villerups Piger havde staaet i den næstøverste. Endvidere fremlagdes Tingsvidne af Børglum Birks Ting 14. Juli 1643 angaaende, at i 50 Aar havde Overklits Kvinder søgt den næstøverste Stol i Kirken. Yderligere fremlagde Unger adskillige af de foran omtalte Tingsvidner. Fru Blanceflor fremsatte sit Krav om, at Stolen skulde høre til Overklit alene, »saa hun som en Adelsperson maa nyde sit Stolestade«, men ved Dommen blev den næstøverste Stol anset for at være fælles for Overklit og Villerup, og den gode Frue trak saaledes det korteste Straa og maatte med sin Datter gaa i Stol med Ville-
rups Piger.

At *Christoffer Kaas* til Tider har opholdt sig paa Overklit ses af, at han 27. Oktbr. 1634¹⁾ blev tiltalt for at have jaget med 2 Mynder paa Harreslev Sogns Mark, hvor Hundene rev 3 Faar ihjel og bed andre, saa de maatte dræbes. Faarene tilhørte Sognepræsten *Peder Bertelsen* og Lars Andersen i Harreslev, og gennem Lensmandens Fuldmægtig *Anders Nielsen (Magaard)*²⁾ krævede de Skadeserstatning, hvortil *Christoffer Kaas* svarede, at han ikke skulde vogte deres Faar.

Ved samme Tid, 20. Oktbr., blev han tiltalt af *Andreas Jakobsen* i Hundeleve i Jelstrup Sogn, som Chr.

¹⁾ Vennebjerg Herreds Tgb.

²⁾ Død 1644 efter Mishandling af Svenskerne. Gravsten i Jelstrup Kirke.

Kaas havde medhandlet saa ilde lidt sønden for Overklit, saa Andreas ikke troede, at han forvandt det.

Christoffer Kaas sagde, at Andreas var kommet til Overklit med »raadende Raad og ufrmet ham« (havde udstdt Trusler mod ham), og han rejste Tiltale mod Andreas for Krænkelse af Gaardfreden. Andreas overgav sin Sag til Lensmanden paa Sejlstrups Fuldmægtig Anders Nielsen (Magaard), og Herredsfogden udmeldte derefter 2 Mænd, som udmeldte Niels Christensen i Nørre Harreslev til at gøre Ed og Tov over Andreas for Krænkelse af Gaardfreden; men Niels Christensen svor ham fri. 10. Novbr. s. A. sagsøgte Andreas Christoffer Kaas for Tilføjelse af 20 »Straffehug« (Saar) mere, end han fr havde sigtet ham for, men for Godtfolks Forbns Vegne frafaldt Christoffer Kaas sin Sag for Krænkelse af Gaardfreden, og de blev saa venlig og vel forligt om al deres Trætte.

Imidlertid kunde Andreas Jakobsen ikke frafalde **Kongesagen**, der hørte under Lensmandens Retsomraade, og Anders Magaard krævede 8. Decbr. 1634 Christoffer Kaas idømt Bde til Husbonden (Lensmanden), som havde antaget sig Sagen. Den blev saa opsat i 3 Uger, og imidlertid kom Julehelg, da der ikke holdtes Ret, og i Tingbogen for 1635 forekommer Sagen ikke, saa Christoffer Kaas har vel faaet den jævnet med Lensmanden uden Dom.

Det var ellers en haard Behandling, Andreas Jakobsen havde faaet, thi ifølge Synsvidne af 22. Septbr. 1634 af 4 Synsmænd, havde de set, at Manden, der laa tilsengs, havde 4 blaa Slag i Hovedet, et aabent Saar paa venstre Haand, 3 blaa Slag paa samme Haand og begge Arme, 2 blaa Slag paa højre Ben og 3 paa Ryggen. Christoffer Kaas havde skubbet ham omkuld, og Andreas havde nogle Gange tiggert for sit Liv.

Flade Kirke.

Af C. Klitgaard

(med velvillig Understøttelse af *Carlsbergfondet*).

I mægtig Majestæt rager Flade Kirkebakke sydøst for Frederikshavn op over det omgivende Terræn og krones øverst af Kirken, hvorfra der er en storslaet Udsigt over Havet mod Øst og over Landet i alle andre Retninger. De Folk, der ved Aar 1250 lagde Kirken her oppe, har ikke ladet sig afskrække af Besværet med at føre Materialerne til Vejrs og har heller ikke taget Hensyn til, at det gennem Aarhundreder vilde volde Kirkegængerne Besvær med at vinde herop; de har som Sognefolkene i Tise, Børglum, Vennebjerg og mange andre Steder ønsket, at deres Gudshus skulde kunne ses viden om, og at deres jordiske Levninger skulde stedes til Hvile paa »Bjergets Top«, hvor man var nærmest Guds Himmel.

Som Kirken fremtræder nu, bestaar den af *Skib* og *Kor*, *Vaabenhus* mod Nord og en *Sidebygning* mod Syd, men den har i Aarenes Løb paa forskellig Maade forandret Udseende, og herom skal, væsenligst paa Grundlag af Kirkens Regnskabsbøger 1596—1698, berettes følgende¹⁾:

Kirkens ældste Del, *Skib* og *Kor*, er fra romansk Tid og er opført af Munkesten, saa Tidspunktet kan an-

¹⁾ Kirkens Regnskaber 1596—1880 findes i Landsarkivet i Viborg.

tagelig sættes til ca. 1250, Slutningen af den romanske Byggetid. Mærkeligt nok har man i denne stenrige Egn foretrukket at bygge Kirken af Tegl i Stedet for af Kamp, som jo er det almindeligste Byggemateriale i Vendsyssels Kirker fra den Tid; men maaske har man i Teglstenenes tidligste Tid anset dem for smukkere end Granit, som var saa almindeligt i den foregaaende Tid, og ved Hjælp af Mursten kunde ogsaa lettest tilvejebringes den Udsmykning med Lisener og Rundbuefriser, der endnu ses paa Kirkens Nordside, men er forsvundet ved Ombygning af Sydsiden ligesom ogsaa Korgavlen, som ombyggedes 1654, da den var skredet ud. Kirken minder meget om Hjørring Sct. Hans Kirke, der er fra samme Tid og ligeledes bygget af Mursten med samme Udsmykning.

I den senere Middelalder forlængedes Flade Kirke $7\frac{1}{2}$ Meter mod Vest, hvad der kan tyde paa en tiltagende Folkemængde i Sognet — vel forarsaget af det da foregaaende store Fiskeri ved Kysten, og samtidigt tilføjedes *Vaabenhuset*. Kirken har fladt Bjælkeloft og har nu Tegltag, men den har tidligere været blytækket. Ved Korbuens Sydside er der en muret Niche, i hvilken der vel engang har været anbragt en Helgenfigur.

Indtil 23. Nov. 1689 tilhørte Kirken *Kongen*, der da bortmageskiftede den til Kancellisekretær *Christian Mule* tillige med Kaldsretten og Kaldsretten til det 1688 i Fladstrand byggede Kapel. Senere kom Flade Kirke under *Knivholt*, men 1693, da Otto Arenfeldt til Knivholt havde den »i Forvaltning« efter Transaktion mellem ham og Mule, kom den tilbage til Kongen, da Præsten Jens Wang gjorde opmærksom paa, at Tinden var henlagt under hans Kald. (Missive af 18. Marts 1693.)

Kirketienden var 7 Tdr. Rug, 7 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre, ialt Hk. 16 Tdr.; men ved Kongebrev af 18. Juni 1632 blev den perpetueret til daværende og efterfølgende Præster i Flade mod Afgift (til Kirkens Vedligeholdelse), men uden Indfæstning, og da Kronen solgte Kirken, skulde Køberen derfor have nogen Refusion, og Kirken kom saa tilbage til Kronen.

Til *Kirkens Lys* var henlagt et Stykke Jord, som Søren Pedersen i Røntved havde i Brug o. 1600. Det er vel de 7 smaa Stykker Jord, som en Mand i Kærskov havde i Brug, da de solgtes med Kirken 1689. De angaves 1658 at ligge østen for Røntved og norden for Torndal, og Jordlejen af dem var da 3 Mark.

Byggearbejder paa Kirken.

- Ca. 1605 købtes 1 Skippund (160 kg) Bly af *Kirsten Thomasdatter* i Lindet i Aasted Sogn.
- 1635 købtes 6 Læster *Kalk* (72 Tdr.) i Sæby og 600 *Mursten* paa Stenshede; Kirken var da meget brøstfældig.
- 1637 købtes 2 Skippund *Bly* paa Hirsholmene¹⁾, og *Blymesteren fra Vrensted* lagde 11 Skippund Bly paa Kirken. *Benhuset* istandsattes.
- 1639 *Klokkehuset* istandsattes.
- 1642 Eftersom de gamle Folk, baade Adel og andre, har beklaget sig over, at det Træ i Altergulvet, som de sad paa, naar de annammede Sakramentet (Knæfaldet), var alt for lavt, havde Fru *Birgitte Lindenov*²⁾ foræret et Træ dertil.
- 1643 købtes *Bly* i Aalborg og hentedes der med Vogn.
- 1646 byggedes et nyt *Benhus* paa nordre Side af Kirken.

¹⁾ Vel Strandingsgods.

²⁾ Til Bangsbo, død 1648, gift med *Otto Skeel*.

- 1648 lagdes nyt *Bly* paa søndre Side af Koret af *Blytækkeren* fra Vrensted, der hentedes ved Albæk Kirke. Den *søndre Kirkedør* omtales.
- 1649 købtes 18 Tdr. *Kalk* i Sæby og hentedes paa 6 Vogne. *Jakob Murmester* i Mosbjerg arbejdede ved Kirken.
- 1651 hentedes 200 *Mursten* i Sæby af 4 Vogne.
- 1654 var *Kirkens østre Gavl* udfaldet og ommuredes af *Christen Murmester*, der hentedes ved Lengsholm.
- 1661 foretog *Christoffer Murmester* i Sæby en Hovedreparation paa Kirken.
- 1663 istandsattes *Brigsdøren* (Gitterdør mellem Kor og Langskib).
- 1675—76 blev Kirken omdannet til en *Korskirke* efter Stiftsøvrighedens Befaling »formedelst Folkenes Trængen og Stolenes Mangel« (Fladstrand var da i stærk Vækst som Følge af Anlæg af Fæstningsværkerne og tiltagende Handel her). Ved samme Tid synes Kirken at have faaet *Taarn*.
- 1680 lod *Otto Arenfeldt* til Knivholt efter Tilladelse og paa egen Bekostning mure Dør for sin Stol og betalte herfor 4 Rdl. til Kirken.
- 1682 blev der bortstjaalet en Stang af et Vindue i den nye Korskirke (Udbygningen paa søndre Side af Kirken). Kirkens *Vinduer* blæste hyppigt ud.
- 1688 blev der lagt nye Kamme paa *Taarnet* paa vestre Ende af Kirken, Vinduet paa Taarnets søndre Side fornyedes, Gavlen paa Taarnet fra det øverste til midtpaa istandsattes ligesom Kammen paa Vaabehuset. *Jakob Hansen* i Købstrup (tidl. Køgstrup) var Murmester. Der købtes *Kalk* af *Holger Pachs* til Sæbygaard og Borgmester *Chr. Rhuus* i Sæby samt af (Tolder) *Frans Melvins*

- Enke *Dorte* (Nielsdatter) i Fladstrand; *Tagsten* købtes paa Sæbygaard, *Mursten* af Peder Thomsen (Kjærulf) paa Haven og Teglblænder *Jens Olufsen* i Kæret. *Lægter* købtes af *Kirsten Nielsdatter* i Fladstrand. *Mads Thomsen Smed* paa Stenhaven lavede *Smedearbejdet*, Glarmester *Roland Pedersen* lavede nye *Vinduer*, og *Chr. Poulsen Aastedmand* lavede *Drejerarbejdet*.
- 1692 fornyedes *Klokkehuset* (Klokken hang altsaa ikke i Taarnet).
- 1694 lagde Blymester *Thomas Nielsen Mørk* i Vrensted Bly paa søndre Side af Taget fra Koret til Taarnet samt nordre Side af Koret og paa Vaabenhuset. Blyet købtes af *Chr. Lauridsen* i Aalborg, *Laurids Klim* i Fladstrand og *Peder Jensen* i Vejle.
- 1695—96 reparerede Murmester *Peder Aggesen* af København¹⁾ Vaabenhus og Taarn, alle Materialer købtes i Fladstrand.

Inventaret m. v.

Kirkeklokken omtales ikke i Regnskabet; den er i Renæssancestil med Indskrift: WELBØRDIGE MAND. MOGNS. IUEL. TIL. KNIFHOLT. VERBVM. DOMINI. MANET. IN. ÆTERNVM. MICHEL WESTFAL. ANNO 161.

1624 solgtes Kirkens gamle *Altertavle* for 10 Sletdr. til Hirsholmene²⁾. (Den findes endnu i Hirsholmens Kirke, er trefløjet og fra ca. 1500 med Gud Fader og Søn i Midtpartiet og Sct. Laurentius og Sct. Katharina paa Sidefløjene).

¹⁾ Antagelig *Peder Aggesen Kron*, der senere bosatte sig i Hjørning og nød stor Anseelse som Murmester.
²⁾ Kirken paa Hirsholmene byggedes først 1638, men der er altsaa længe før gjort Forberedelser.

- 1639 lavedes *Alterlysene* i Sæby.
- 1648 købtes 13 Alen Lærred til en *Messesærk* hos *Samuel Hermansen (Gesmel)* i Sæby. *Skabet* i Kirken istandsattes.
- 1657 havde Kirken følgende *Inventar*: 2 *Messing-Lysestager*, den ene var brudt midt over¹⁾, *Frederik II's Bibel* i Folio, en gammel, aldeles ubrugelig *Alterbog*, en gammel *Gradual* (Messebog), et gammelt *Alterklæde* af halvt Damask, en *Messehagel* af det samme Slags Tøj, som er draged (∴ foret) med »smittid« (∴ farvet) Lærred, en gammel *Messeværk*, en forgyldt *Kalk*²⁾ med tilhørende *Patel* (Disk), vejer tilsammen 31 Lod 3 Kvintin, en *Vinflaske* af Tin paa 2 Potter, en ny *Bibel* af sidste Edition (∴ Udgave), et gammelt *Skab* at forvare Messeklæderne udi, med dobbelte Døre og Laas, et *Jern-Ildkar* at hente Ild udi. Til Daaben var intet »*Bækken* eller noget andet end en *huggen Sten*«. *Christen Guldsmid* i Sæby fik 5 Sletdr. 1 Mk. 3 Skill. for Patellen og Forgyldning m. v.
- 1661 blev *Skriftestolen og Altertavlen*³⁾ istandsat af *Ib Tømmermand*, Kirken fik ny *Messehagel* og *Messesærk* af sort »stakket Flods« (Fløj) med Guld- og Sølvfrynser og nyt *Alterklæde* af samme Stof.
- 1663 fornyedes *Stolene* i Koret (Kirkens øverste Stole er fra 1592 og udskaarne med *Otto Skeel* til

1) Det er vel næppe Kirkens nuværende anelige Malmstager, der bærer Aarstal 1591 og Navnet *Villum Frandsen*.

2) Den nuværende er fra 1692 med Otto Arenfeldts og Hustru Agate Kirstine Becks Vaabener og Navnecifre.

3) Det maa være en ca. 1624 anskaffet Altertavle, der atter blev fornyet i det 18. Aarh. med en Tavle i Barokstil.

- Bangsbo og Fru *Birgitte Lindenovs* fædrene og og mødrene Vaabener).
- 1665 lavede *Thomas Smed* paa Stenhaven en ny *Kirkerist*, da tyvagtige Folk havde stjaalet den tidligere.
- 1669 købtes en ny *Messesærk* af *Claus Høg* i Aalborg, da Tyve havde stjaalet den, der blev anskaffet 1661.
- 1674 havde Kirken en *Blok* staaende ved Fladstrand, den var nylig opsat og gav god Indtægt.
- 1679 blev *Klinkerne* paa Stenterne stjaalet og fornyedes derfor.
- 1683 havde Kirken bl. a. en forgyldt *Alterbog* og en sort *Fløjlsprung*.
- 1686 havde Kirken faaet et stort, drevet *Bækken* af *Messing* i *Døbefonten*.
- 1692 var den gamle *Alterkalk* ganske ubrugelig; den vejede 28 Lod og omlavedes med Tillæg af 11 Lod og 3 Kvintin Sølv samt Guld for 6 Sletdlr. 2 Mk. Arbejdet kostede godt 20 Sletdlr., og heraf gav Præsten 2, medens Otto Arenfeldt til Knivholt gav Resten. Alterkalken, der endnu findes, bærer *Otto Arenfeldts* og hans første Hustru *Agathe Kirstine Becks* Vaabener og Navnecifre. Samtidigt gav Præsten *Jens Olufsen Wang* og Hustru *Anne Pedersdatter Hemmet* et nyt *Alterklæde* af rødt Atlask, og den forrige Præst Hans Borchhorsts Enke, *Elle Poulsdatter Tanche*¹⁾, gav en *Messehagel* af brunt, blommet, ostindisk Atlask med Kors paa af Sølv- og Guld knipling.

¹⁾ Udvendig i Korets Sydmur er Gravsten over ham og Hustru. I Kirken fandtes 1727 Epitafium med latinsk Indskrift over ham og Hustru. Han var født 6. Juni 1638, død 15. Feb. 1678. Hun var født 1624 og døde 28. Aug. 1695.

- 1693 forærede Præsten *Jens Wangs* Hustru et *Ligklæde* til Kirken, der udlejede det.
- 1696 gav *Henrik Bille* til Bangsbo og Hustru *Ingeborg Kirstine Pentz* en *Lysekrone* af Messing.
- 1705 gav Pastor *Jens Wang* og Hustru en *Oblatæske* af Sølv med deres Navnecifre.
Prædikestolen ses ikke at være restaureret 1596—1698; den er fra 1588 og skænket af *Mogens Juel* til Knivholt, død 1605¹⁾).

Kirkens Indtægter m. v.

- 1627 blev *Kirketienden* ydet paa Knivholt, »da Fjenderne kom til Landet«.
- 1629 blev den ligeledes ydet paa Knivholt, »da Fjenderne var uddraget«.
- 1635 betaltes *Lejerstedspenge* 2 Sletmark for *Kirstens* Lig i Flade Vestergaard²⁾).
- 1648 betaltes 1 Rdl. til Hr. *Hans Christensen* i Ulsted efter kgl. Bevilling.
- 1648 *Jakob Andersen*, som boede ved Fladstrand, havde i sin Velmagt lovet Kirken 10 Sletdlr., de skulde indkræves hos hans Arvinger³⁾).
- 1651 betaltes *Lejerstedspenge* for *Jens Skræder* i Rævdal 2 Mark og for *Ingierd* i Trunderup 2 Mark.
- 1653 betaltes *Lejerstedspenge* for *Søren* i Vestergaard 2 Mark.
- 1654 for *Jens* i Rævdal 2 Mark.
- 1655 eftergav *Anne Bendtsdatter*, salig *Hans Sørensen Tolders* i Aalborg, Kirken hendes Mands Krav

¹⁾ I Korvæggen er opsat Gravsten over hans Fader *Mogens Juel*, død 1579, og hans to Hustruer, *Ingeborg Galskyt* og *Inger Tidemand*.

²⁾ Antagelig for Grav paa Kirkegaarden.

³⁾ Han kom fra Viborg til Fladstrand, fordi *Hans Dyre* til Knivholt holdt saa meget af ham. Sæby Tgb. 16. Nov. 1707.

- paa 24 Sletdr. for *Bly* samt *Provstepenge* 9 Sletdr. Hans Sørensen (død 1651) havde været Fuldmægtig for Regnskabsprovsten over Vendsyssel, Dr. med. Poul Moth og havde vist haft Stillingen i Forpagtning af ham.
- 1658 besværede Præsten sig over at holde Kirken med *Vin og Brød* for 1½ Td. Rug, 1½ Td. Byg aarlig, »formedelst den store Conflux af fattige Folk, som dagligen did søger og sig ved Stranden ned-sætter«. Betalingen forhøjedes saa med ½ Td. Rug, ½ Td. Byg og 3 Mark. Denne Tilstrømning af fattige Folk var en Følge af Svenskekrigen 1657—60 og Brandenburgernes og Polakkernes Udplyndring samt Pest (Hungertyfus?), der tvang Befolkningen til at søge Udkommet, hvor der var lidt Udsigt til at finde det, og det var der vel nærmest ved Fiskeriet ved Flade Strand, og fra nu af opstod her en hel Bebyggelse, medens der før den Tid kun synes at have været faa Beboere her¹). Efter at de omfattende Befæstningsanlæg var begyndt 1675, fik Fladstrand yderligere Vind i Sejlene.
- 1671 betaltes 2 Mark for »Kirkens Jord at bryde« (∴ Grav) til en fremmed *Skibmand*.
- 1673 betaltes 6 Tylter Fyr- og Gran-Deller (Brædder) for en fremmed *Skibskarls Lejersted* i *Kirken*.
- 1673 betaltes 4 Daler for salig *Hans Schrøders Begravelse* i *Kirken*²).

¹) 1568 var her dog 26 »Strandbyggere« (Præsteindberetning), men da Storfiskeriet ophørte i første Del af 1600erne, gik denne Bebyggelse for Størstedelen til Grunde.

²) H. S. var fra Lübeck og var 1663—66 Købmand i Aalborg, hvor han 1663 blev gift med *Marie Petersdatter Røring*, f. i Aalborg 1636. Han flyttede ca. 1666 til Fladstrand, hvor han drev Handel. Begravet 3. Okt. 1672. Enken og Børnene fragik Arv og Gæld. (Vennebjerg H. Tbg. 30. Sept. 1672. »Personalh. Tidsskr.« 7. VI. 156.)

- 1676 betaltes 3 Daler for salig *Mette Olufsdatters* Lejersted (i Kirken).
- 1676 forærede *Knud Hjulmand* 2 Mark til Kirken.
- 1680 betaltes 4 Daler »for et Lig, som blev begravet i Kirken«¹⁾.
- 1681 forærede en *rejsende Mand* 1 Daler, 3 Mark, 8 Skill., og *Poul Gassi* ved Fladstrand gav 1 Dlr. »i hans Svaghed«.
- 1682 gav *Poul Gassi* 2 Mark.
- 1685 bemærker Biskop *Henrik Bornemann* »ej uden Berømmelse«, at Præsten *Claus Kjærulf* ikke i flere Aar har taget sin lovmæssige Betaling for at skrive Kirkens Regnskab.
- 1686 gav Kirken 1 Dlr. 2 Mk. til det nye *Kapel i Fladstrand*.
- 1686 udlaantes af Kirkens Beholdning 24 Sletdlr. til »den fattige Kirke« i *Rubjerg*.
- 1687 betaltes Begravelsespenge for *Søren* i Stendet og »en gammel Pige« i Suderbo, ialt 1 Mk. Samme Aar forærede en ubekendt *Baadsmand* 3 Mk.; for Klokken at ringe for *Chr. Poulsens Hustru* i Flade betaltes 8 Skill., og Pastor *Jens Wang* gav et Par *Vokslæs* paa 16 Marker (o: 4 kg).
- 1688 betaltes 6 Dlr. for salig *Sofie Helvigs* Lig (o: den afdøde Præst *Claus Kjærulfs Hustru Sofie Helvig Iversdatter*, der døde i Sommeren 1688. Hun tjente 1672 paa Vraa og var Søster til *Steen Iversen Thorup*, der ogsaa da var paa Vraa, men 1683 i V. Torup og derefter Forpagter paa Aas i Taars S., død o. 1695)²⁾). Samme Aar betaltes

¹⁾ Kirkebogens »Døde« haves først fra 1784.

²⁾ Han var gift med velb. *Maren Jakobsdatter Friis* af *Landvik* ved Grimstad, død o. 1700, som efter *Steen Iversens* Død var Forpagterske paa Aas og blev gift II med *Anders Christensen*, der fortsatte Forpagtningen.

- 10 Skill. for *Madses* Hustru i Flades Begravelse og 6 Skill. for *Søren Madsen* paa Gaden samt 4 Skill. for »et gammelt Kvindeligt« ved Fladstrand. En *ubekendt Person* forærede Kirken 3 Mark. Præsten *Jens Wang* lod Kirken og Messeklæderne renholde uden Betaling, hvilket glædede Biskoppen.
- 1690 gav *Holger Billes* Arvinger til Bangsbo 15 Dlr. til Kirken (utvivlsomt for hans Begravelse, der fandt Sted 22. Jan. 1690).
- 1692 gav *Henrik Bille* til Bangsbo 3 Dlr.
- 1693 gav *Oluf* paa Vangen 6 Skill. for sin Moders Begravelse, og i Begravelsespenge for *en Kvinde* i »Guds Fred« (o: en Gaard nordligst ved Fladstrand) betales 1 Mark.
- 1695 gaves 6 Dlr. for *Elle Tanches* Begravelse (i Kirken, se Side 80) samt 1 Mk., 8 Skill. for *Niels Toersens* Begravelse (paa Kirkegaarden).
- 1696 gav *Otto Arenfeldt* til Knivholt 10 Dlr., *Otto Bille* til Bangsbo 4 Dlr. og Præsten *Jens Wang* 3 Mk., 4 Skill. Fra salig *Maren Simonsdatter* modtog Kirken 9 Dlr., og *Christen Nielsen* og Hustru i Donbæk forærede den 2 Dlr. for to ledige Stolestader.
- 1698 22. Juni gav *Maren Jensdatter Winter*, sal. Borgmester *Laasbys* Enke i Aarhus, 20 Rdlr. til Kirken ved sin Fuldmægtig *J. Kampmann*. Denne Gave staar antagelig i Forbindelse med en eller anden Tildragelse paa Havet.

— — —

Efter Indvielsen af Fladstrands Kapel i 1690 overtog det Flade Kirkes Rolle som »Søfartskirke«, og det synes i nogen Grad at være blevet et Sidestykke til den bekendte Kirke i *Jannerup* i Ty, til hvilken nødstedte

Søfolk i Aarhundreder bragte Ofre¹⁾ eller til *Flosta Kirke* i Dyvaag Sogn mellem Arendal og Tvedestrand²⁾ eller *Vegaardshejens Kirke* ved Risør.

I *Fladstrand Kapel* fandtes i Følge Præsten Jens Olufsen Wangs Meddelelse til Alb. Thura 1727 efternævnte Ting givet af Søfarende: En Tavle med Fremstilling af Døberen Johannes, der døber Kristus i Jordan, givet af *Henrik Brask* fra Kalundborg, en Tavle med Billede af Peders Fiskedræt, givet af *Søren Svane* fra Aarhus, en Tavle med Billede af Jesus og Discipleene paa den oprørte Genesaret Sø, givet af *Just Simonsen* fra Randers, en Tavle med de Vise fra Østerland, givet af *Peder Christensen* fra Aalborg, en Tavle med de Dødes Opstandelse, givet af Skipper *Hans Bruun* fra Flensborg, et Skib, givet af *Jørgen Nielsen* og *Anders Hansen Storm* fra Aarhus, og en Tavle med Moses og Kristus, givet af Skipper *Henrik Lorentsen* fra Flensborg.

Kirkens Værger.

1596—1602 var *Mogens Juel*, † 1605³⁾, til Knivholt Kirkeværge, Regnskabet aflagdes 1597 af ham, men 1599 og 1600 af hans Fuldmægtig *Oluf Bang*. 1603—05 aflagdes det paa Mogens Juels Arvingers Vegne af *Tyge Krabbe* til Bustrup, der 1580 var blevet gift med Mogens Juels Søster Ingeborg Juel.

¹⁾ Se »Jyske Samlinger« 4. III. 338.

²⁾ Denne saakaldte »Lovekirke« blev bygget for Indtægten af et strandet Vrag og var som Jannerup Kirke i Ty kendt viden om blandt Søfolk, der i Havnød gav Løfte om Gaver til den, hvis de slap fra det med Livet. Over Flosta Kordør stod: »Af Vrag min Opkomst er — af Sjøfolk mest opholdt — naar Sjøen her og der — dem Sorrig har forvoldt.« (Fr. Scheel: »Den norske Sjøfarts Historie«. II. 131).

³⁾ Kirkeklokken, som bærer hans Navn og Aarstal 161?, er alt-saa skænket efter hans Død.

- 1606 var Sognepræsten *Niels Jensen* og *Søren Pedersen* i Røntved Værger.
- 1607 *Jens Mørk* i Køgstrup og *Søren Pedersen* i Røntved.
- 1609 Præsten *Niels Jensen* og *Jens Mørk* i Køgstrup.
- 1610—12 *Jørgen Arenfeldt* til Knivholt.
- 1613—24 *Niels Arenfeldt* til Knivholt.
- 1624 blev *Jens Mørk* i Køgstrup og *Thomas Laursen* i Flade Værger.
- 1630 blev *Palle Tøgersen* i Suderbo og *Søren Pedersen* i Røntved Værger.
- 1632 *Peder Christensen* i Hanbæk og *Søren Pedersen* i Røntved.
- 1634 afgik *Søren Pedersen* som Værge paa Grund af Alder og efterfulgtes af *Just Nielsen* i Torndal.
- 1641 var *Anders Christensen* og *Søren Thomsen* i Flade Værger.
- 1652 var *Anders Lauridsen* i Dal og *Tord Thomsen* i Trunderup Værger.
- 1656 blev *Thomas Christensen* i Smedegaard i Flade Værge i Stedet for *Tord Thomsen*.
- 1668 blev *Jens Pedersen* ved Bangsbostrand og *Thomas Smed* paa Stenhaven Værger.
- 1676 blev *Peder Christensen* i Hanbæk og *Laurids Nielsen* i Køgstrup Værger.
- 1678 var *Laurids Knudsen* i Køgstrup og *Palle Christensen* i Flade Vestergaard Værger.
- 1684 blev *Christen Nielsen Damsgaard* i Flade og *Jens Jensen Safmand* (Savmand) i Flade Værger.
- 1688 blev *Hejle Christensen* i Hanbæk og *Peder Jensen* i Fladbjerg Værger.
- 1694 blev *Jens Nielsen* i Flade og *Christen Lisberg* ved Bangsbostrand Værger.
- 1697 blev *Niels Mortensen* i Røntved og *Thomas Thomsen* i Flade Værger.

AF AABY OG BIERSTED KIRKERS REGNSKABER 1574—1671.

Ved C. KLITGAARD, Postmester.

Vore Kirke regnskabsbøger er en Art Arkivalier, der næppe i tilstrækkelig Grad paaagtes af Lokalhistorikerne i Almindelighed; som oftest er disse Regnskabsbøger langt ældre end de mere hyppigt benyttede Arkivalier som Kirkebøger, Skifteprotokoller, Tingbøger o. l., og selv om de langt fra kan erstatte disse for den personalhistoriske og kulturhistoriske Forskning, idet Regnskabsbøgerne jo navnlig tager Sigte paa Kirkernes økonomiske Forhold og giver Oplysning om disse og desuden væsentlige Bidrag til Kirkernes Bygningshistorie, indeholder de dog som Regel adskilligt, der ogsaa vil kunne udnyttes i andet Øjemed, f. Eks. Oplysninger om de i Kirkerne begravede Personer, der jo hørte til Sognets mere fremstaaende Beboere ligesom Kirkeværgerne.

I Aarenes Løb er der til Landsarkivet i Viborg indgaaet adskillig flere Kirkeregnskabsbøger end de i »Meddelelser om Rigsarkivet med Provinsarkiverne 1901—1905«, S. 58 ff, anførte, idet en Del saadanne Bøger har været i privat Eje, og bl. a. er fra Arkivet paa Birkelse nylig indgaaet Regnskabsbøger for Aaby og Biersted Kirker 1574—1671, af hvilke her meddeles nogle Uddrag, idet bemærkes, at Kirkebøgerne for de nævnte Sogne først haves fra 1724.

Det her foreliggende lille Arbejde er ligesom Fler-tallet af mine andre lokalhistoriske Arbejder en Frugt af den Understøttelse til Arkivstudier, som Carls-bergfondet velvilligst yder mig.

Aaby Kirke.

Paa Bogens første Side staar: Reddite Cæsari qvæ sunt Cæsaris et Deo qvæ sunt Dei (Giv Kejseren, hvad Kejsereis er, og Gud, hvad Guds er). Tilførslen er først gjort 1672 og underskrevet O. Skeel O.søn, o: Otto Skeel Ottosen til Birkelse, der nævnte Aar havde købt Kirken af Friherre Jens Juel til Voergaard m. m., som 21. Septbr. 1672 havde faaet Mage-skiftebrev paa den af Kronen.

Kirkeværgerne var 1573 Henrik Madsen og Jens Sørensen; de afløstes 1574 af Anders Pedersen Galt til Birkelse og Sognepræsten Poul Hegelund, og de følgende Værger var: 1575—1577 Christen Ørind og Søren Mortensen, 1578—1582 Rasmus Kiær i Havgaard og Søren Mortensen, 1582—1592 Peder Jørgensen i Rævkærgaard og Søren Skriver i Aastrup, 1596 Jens Madsen og Svend Christensen, 1597 Rasmus Kiær og Peder Nielsen, 1598 Sognepræsten Laurids Justsen og Rasmus Kiær, 1599 Rasmus Kiær og Simon Jensen (Rasmus Kiærs Søn Christen Rasmusen aflagde 30. Decbr. 1600 Regnskab paa sin salig Faders Vegne; Rasmus Kiær havde paataget sig at betale en Gæld til Kirken, 149 Daler, som to tidligere Værger Peder Pallesen og Søren Pallesen i Aastrup skyldte; hans Arvinger fritoges for at tilsvare den, og Peder Pallesen betalte en Del af Gælden med 6½ Skippund Bly; 1604 var han blevet Borger i Aalborg og skyldte fremdeles Kirken 31

Daler, og 1608 afskrevet Søren Pallesens Gæld, da der intet var at faa hos ham).

Aar 1600 var Juel Jensen og Jens Lauridsen Værger; 1601 afregnede Juel Jensens Arvinger, og 1602—03 var Jens Lauridsen i Rævhede og Mikkel Lauridsen i Aastrup Værger, 1604—1612 var velbaaren Niels Kaas til Birkelse Værge, 1613—1614 Niels Jensen i Torngaard og Lars Jensen, 1615—1616 Thomas Lauridsen og Laurids Knudsen, og 1616 blev velb. Jørgen Lunge til Birkelse og Odden beskikket til Kirkeværge efter Anordning af Provstiskriverens Fuldmægtig Svend Pedersen i Lunderager i Hundslund Sogn (Dronninglund), og 1617—1624 aflagdes Kirkens Regnskab af Karl Andersen, Foged paa Birkelse, hvis Søn (?) Anders Karlson 1626 var Foged paa Birkelse og da aflagde Regnskabet. Jørgen Lunge døde paa Birkelse 1619, og Kirkens Værgemaal overgik da til hans Enke Sofie Brahe, som døde 1659. Fra 1630 til 1660 aflagdes Regnskabet af Ridefogeden til Birkelse Jesper Pedersen i Havgaard, der er Stamfader til den vendsysselske Godsejerslægt Haugaard. 1661—1662 var Laurids Jensen i Fristrup og Laurids Eriksen i Aaby Kirkeværger, og 1663—1664 var Laurids Eriksen i Aaby Værge; 1669—1672 var Morten Jensen i Aaby og Jøp Mortensen i Vedsted Kirkeværger; sidstnævnte var Efterkommer af en af Skipper Klemens Søskende og var Broder til bl. a. Borgmester Peder Mortensen Wedsted i Nakskov og Pastor Laurids Mortensen Wedsted i Nakskov. (Om denne Familie se C. Klitgaard: Hvetbo Herred II. 515 f.)

Kirkens Ornamente bestod 1574 af en forgyldt Kalk og Disk, som der var støbt noget Bly inden i; vejede tilsammen 39½ Lod; 1 Messe-

hagel af grønt Silkedamask med et Kors, »bestukket« med Guldsnore, Sølvsnore og Silke; 1 Messesærk, 2 Klokker i Taarnet, 1 Primklokke (∴ en lille Klokke, som der i katolsk Tid ringedes med, naar Nadveren var endt; den hang i Kirkens Kor), 1 Tinpotte, 1 Gradual (Bog med Messesange), 1 Ny Testamente, 1 Haandbog, 1 Alterklæde foret med rødt og gult, 2 smaa Duge, som brugtes paa Altret, naar Sakramentet uddeltes, 1 Skab med 2 Laager. Alterstager nævnes ikke før 1580, da det hedder, at Sognepræsten Hr. Poul Hegelund har udlovet 2 Tdr. Byg paa et Par Lysestager, som staar i Kirken, hvilket forholdes ham af Kirkeværgerne. Det synes altsaa, at han har villet have Alterstagerne som Pant for 2 Tdr. Byg. 1606 havde Kirken et Sejrværk (Ur), som Anders Smed i Aaby stillede for 4 Daler aarlig, 1609 blev Kirkens **Kalk og Disk** omlavet.

1620 var Kirkens Inventar følgende: 1 gammel Messehagel af rødt Fløjl, 1 Messesærk, 1 Alterklæde af rødt Fløjl og gult Damask fordelt (?) med Kappe og Silkefrynser om, som velb. Fru Anne Lunge (gift med Just Høg til Gjorslev) havde givet til Kirken og med hendes Slægtsvaaben paa; 1 andet Alterklæde med noget rødt »Sain« (∴: Silke) under; 1 Kalk og Disk af Sølv og en anden lille **Kalk og Disk** af Sølv, vejede tilsammen 48 Lod; 2 Messing-Lysestager, 2 Stykker Vokslys, 2 Klokker i Taarnet, 1 Primklokke, et stort Sejrværk, ufærdigt (∴: i Stykker), 1 Pengeblok med Jern beslaaet og Hængelaas for, 2 Pengeposer til Blokken at gaa om med i Kirken, den ene af Fløjl; 1 Ligbaare, 1 gammel ubrugelig Kiste med Jernbeslag og nogle Stykker Jern udi, 1 Skab med 2 Rum udi; 1 Bibel, 1 Luthers store Postil, 1 Ma-

n u a l (o: Haandbog), 1 forslidt Gradual (Messe-tekster).

1625 lavede Peder Snedker i Aalborg en ny Prædikestol med Himmel over (det maa være den, der endnu findes i Kirken, og som blev renoveret 1742); Henrik Maler i Aalborg stafferede og malede den, og den kostede ca. 80 Daler eller ca. 40 Tdr. Rug. 1638 lavedes et nyt Kirkeskab (1632 havde Sofie Brahe skænket Daabsfad med Jørgen Lunges og sit Vaaben og Navnetræk, men det omtales ikke i Regnskabet), 1639 istandsattes 2 Skabe, som Kalk og Disk og andet gemtes i; 1659 købtes 1 Vinkande og 1 lille Tinflaske til Brug ved Sygebesøg, 1661 købtes for 61 Daler en ny Kalk og Disk af Sølv, forgyldt indeni og udenpaa, vejede 50 $\frac{1}{2}$ Lod, og der købtes hos Peder Nielsen Remsnider i Sæby et Læderfural til Kalk og Disk. 1664 købtes et presset Messingbækken til Døbefonten, 1666 købtes Timeglas til Prædikestolen, og samme Aar købtes atter et stort presset Messingbækken til Døbefonten, det andet var blevet stjålet, thi 1667 hedder det, »eftersom Kirken ofte er blevet berøvet i adskillige Maader, da er igen til dens Fornødenhed købt Lærred til Alterdug og et stort Messing-Døbefad. 1668 gav Otto Skeel Ottosen til Birkelse og Hustru Sofie Rosenkrantz »til Guds Ære og Kirkens Gavn og Brug« en Vinkande af Sølv og et Sølvkar til at gemme Alterbrødet i. Endvidere lovede Skeel at forære Kirken et nyt Sejrværk.

Kirkens visse Indkomst var 1574: Landgilde af 3 Agre, som kaldtes Klokkerager og tilhørte Kirken. Korntiende: 12 Tdr. Rug, 30 Tdr. Byg. 1605 blev Bygtienden forhøjet til 32 Tdr., 1642 til 34 Tdr. og 1646 til 36 Tdr., og ved Kirkens Salg

fra Kronen 1672 var Tienden sat til 48 Tdr. Hk. Kvægtienden var uvis; den var 1604: 12 Lam, 1 Gris og 1 Kalv; det følgende Aar 16 Lam, 4 Grise.

Anders Pedersen Galt til Birkelse fæstede 1574 Korntienden og betalte 22 Daler i Indfæstning; ved den Tid blev Kirkens Tiendelade antagelig nedbrudt, thi Anders Pedersen skyldte da 15 Daler for den. 1603 stod en Del af Ejendommene i Sognet øde som Følge af Pesten 1602, og der herskede Dyrtid. 1623 betalte Fru Sofie Brahe 44 Rdl. i Indfæstning af Kirke-Korntienden og 1660 fæstede Fru Ide Lunge Kirkens Korntiende og gav 72 Daler i Indfæstning; 1668 havde Otto Skeel den i Fæste.

Kirkens visse Udgifter var 1574 for Vin og Brød til Sakramenterne 6 Tdr. Rug, Herredsprovsten for en Visitats og en Nats Hold 2 Mark Penge; Regnskabsprovsten for at forklare Kirkens Regnskabs Penge 3 Mk. 2 Skill. Sognepræsten Poul Hegelund havde uden Godtgørelse holdt Regnskabsprovsterne i 8 Aar, baade i Mester Henrik Gerckens, Peder Stubs og Rasmus Pedersens Tid, og det godtgjordes ham 1574.

1601 havde velb. Jørgen Kaas til Hemmestrup og Havgaard laant 2 Skippund à 20 Lispund Bly af Kirken; Fordringen afskrevet 1617 som uerholdelig. 1638—40 lagde Ib Blytækker fra Thise nyt Bly paa Korskirken, der tidligere havde Tegtag. 1640 lavedes en Luge til den hvælvede Gravi Korskirken (her var bl. a. begravet Niels Kaas til Birkelse og Rævkærgaard), 1641 fornyedes 39 Kirkestole, og der lavedes Pulpitur med Sprinkelværk og Trappe. 1647 betaltes 1½ Daler til den, som gik i Kirken med Kæppen og vækkede Folk; det

var en Foranstaltning, som Christian 4. nævnte Aar indførte, men i Praksis faldt den hurtigt bort; 1648 byggedes nyt Kalkhus, og 1650 arbejdede 2 Blytækkere fra Vrensted ved Kirken; 18 Kvindestole i Korskirken fornyedes; Niels Pedersen fra Tømmerby i Tolstrup Sogn og Mads Nielsen fra Møllehuset i Em skulde lægge Kirkegaardsdige ved Præstegaarden, hvor der før stod et Hus (Tiendeladen?), og Diget var helt borte i en Længde af 24 Favne. De skulde selv tage de store Sten af Jorden og lægge i Diget, og der købtes 117 Læs Kampesten af Bønderne. 34 Favne af det østre Dige omlagdes, hvortil købtes 17 Læs Sten, og det nordre og det vestre Dige omlagdes paa en Længde af 36 Favne, hvortil medgik 60 Læs Sten.

1662 købtes 13 Tdr. Kalk hos Niels Simonson i Svinbjerggaard i Biersted; sædvanligvis købtes Kalk ellers i Aalborg; 2 nye Vinduer og 40 Ruder i de gamle indsattes af Hans Glarmester i Sundby. Ved Vesterstrand (o: Blokhus) købtes 10 Egetræer, og Christen Murmester i Aalborg arbejdede ved Kirken, hvor den murede Trappe fornyedes fra Grunden, bl. a. med 32 Læs Kampesten til Grundvold; Anders Lauridsen i Aaby lavede Tømmerværket over Trappen og Vindeltrappen m. m., og Christoffer Blymester i Vrensted arbejdede ved Kirken. 1663 lavede Peiter Snedker 2 Stole øverst i Kirken, og der købtes 11 Egetræer ved Vesterstrand. 1665 lavedes Dør mellem Kirkeskibet og Taarnet; der lagdes Bly paa Kirken og over den grundmurede Trappe af Christoffer Blymester fra Vrensted. 1672 havde Kirken 44 Daler tilgode hos Provstiskriveren Claus Nielsen i Sæby, og der forsøgte Udlæg hos ham for Beløbet, men der var intet at faa, og Aaby Kirke saavel som adskillige andre mistede deres Tilgodehavender.

Der nævnes kun en enkelt Gang, at der er betalt for Begravelser i Kirken, nemlig 1634, da Ridefoged til Birkelse Jesper Pedersen i Haugaard gav et Par Vokslys for sin Hustru Anne Eriksdatters Lejersted.

Biersted Kirke.

Biersted Kirkes Regnskabsbogs første Blad har den samme Paategning af Otto Skeel som Aaby Kirkes, og Biersted Kirke blev ligesom Aaby Kirke 1672 mageskiftet fra Kronen til Friherre Jens Juel, der samme Aar solgte den til Otto Skeel til Birkelse. Kirkeværgerne var 1574 Peder Skræder i Svinbjerggaard og Morten Andersen, 1575 kom Laurids Christensen i Bjørnkær i Stedet for sidstnævnte, og 1576 kom Bertel Kjærulf¹⁾ i Stedet for Peder Skræder. 1578—1587 var Laurs Bertelsen i Nordkær og Laurs Christensen i Bjørnkær Værger, 1588—1592 Laurs Christensen og Tord Sørensen, 1593—1605 Laurs Christensen, 1606 Laurs Christensen i Bjørnkær og Lars Ovesen i Nørhalne,²⁾ 1607 Gregers Laursen i Nørhalne og Holden Jensen i Krogen, 1608—1615 Laurs Christensen i Bjørnkær og Christen Knudsen i Nordkær.³⁾

¹⁾ Bertel Andersen Kjærulf, d. o. 1576, gift med Gertrud Pedersdatter Munk; fik 1567 Livsbrev paa Ø. Aslund i Ø. Hasing Sogn, som hans Fader havde fæstet til ham. Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 80.

²⁾ Laurs Ovesen Jensen i Nørhalne, f. o. 1550, d. 1638, gift med Anne Bertelsdr. Kjærulf, d. ca. 1643. Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 166.

³⁾ Var Fader til Christen Christensen i Nordkær, død 1667, og til Herredsfoged i Hvetbo Herred Knud Christensen i Drustrup, født ca. 1614, død 1688. (Kjær H. Tgb. 14. Maj, 25. Juli, 3. Septbr. 1667 og C. Klitgaard: Hvetbo Herred I, 227.)

1616 Christen Mortensen og Laurids Knudsen, 1617 Lars Nielsen i Biersted og Lars Ibsen i Nørhalne, 1618 Lars Nielsen i Biersted og Peder Jensen Roed i Nørhalne, 1619—1622 Christen Mortensen i Svinbjerggaard og Niels Olsen i Nørhalne, 1623—1633 Christen Mortensen, Svinbjerggaard, alene, 1634—1651 Jens Christensen i Biersted, 1652—1654 Jens Christensen i Biersted og Niels Simonsen i Svinbjerggaard, 1654—1668 »velfornemme« Niels Simonsen i Svinbjerggaard, 1669 Jens Bertelsen (Kjærulf) i Nørhalne og Peder Bendtsen i Biersted; sidstnævnte fandtes ikke »suffisant« (vederhæftig) nok til at være Værge, hvorfor Sognepræsten Hr. Hans Poulsen Tanche i Aaby traadte i hans Sted.

Kirkens Ornamenter var 1574: En Kalk og Disk, hvid, vejede 25 Lod (1620 siges de at være af Sølv, 1633 vejede de 32 Lod), 1 Tinpotte (1620 anføres en Tinflaske til at hente Vin i og en lille Tinflaske til at besøge syge med); 2 Primklokker (smaa Klokker i Koret til at ringe med, naar Nadveren var endt; 1625 skrives, at den ene er blevet brugt og omsmeltet til den store Klokkes Hjælp, og den anden »forvilget« (o: bortkommen) hos Præsten Mester Peder (Jakobsen Holm) i Aaby, 1 Klokke i Taarnet (Kirkens Taarn blev nedbrudt 1809 i Højde med Skibet), 1 Bibel, 1 Gradual (o: Messebog), 1 Haandbog (1620 endvidere 1 Passional (Kristi Lidelseshistorie) og Mester Hans Thomisens Salmebog, 1 ny rød-blomme Fløjs-Hagel med et bladgyldent Fløjs-Kors paa, omsat med gule Silkeborter, 1 anden gammel Hagel af gult Silkestik (ikke 1620), 1 Skab med 2 Laager (1620: 1 gl. Egeskab uden Laas), 1 Messe-

særk af cambridge Lærred (var 1620 gammel), 1 Kobberkande med 3 Fødder (1620: til at hente Ild i), 1 lille ny Fyrrekiste med Laas for, som Bøger og Alterklædet ligger i. Der nævnes ingen Alterstager eller Fattigblok, men 1620 anføres blandt Ornamenterne 1 jernbunden Blok og 2 Messing-Alterstager samt 1 Timeglas. 1658 endvidere 1 Kobber-Buddike til Alterbrød og 1 Ligbaare.

Kirkens visse Indtægt.

Korntienden, som Bertel Kjærulf skulde udrede og yde til Kirken: Rug 18 Tdr., Byg 18 Tdr., Havre 8 Tdr. (3 = 40 Tdr. Hk., samme Størrelse havde Korntienden, da Kronen 1672 solgte Kirken).

Landgilde: 1 Td. Byg og 1 Mk. (1652 oplyses, at Kirken havde 2 Stykker Jord paa Ø. Halne Mark i Vadum Sogn, hvilke Anne, salig Christen Andersen (Kjærulfs) Enke i Fogedgaard havde i Fæste, samt 4 smaa Stykker Jord ved Biersted Kirke — Afgift 20 Skill. — som Rasmus Bentsen brugte, og 1657 noteres, at Kirken ejer 2 Stykker Jord i Ø. Halne Mark og 1 Stykke i V. Halne efter Biskop Styge Krumpens Brev.

Kirkens visse Udgifter: 3 Tdr. Rug for Vin og Brød (1636: 4 Tdr.)

1590 solgtes Kirkens Tiendelade for 6 Mk.

1626 havde Kirken 1½ Skippund (= 30 Lispund) Bly i Behold; under Krigen 1627—29 blev det gravet ned, men de kejserlige Tropper gravede det op og førte det til Sundby.

1633—1635 foretoges stor Reparation paa Kirken, hvis Ovre fornyedes, og der lagdes nyt Bly paa. 1637 nævnes Vaabenhuset. Kalk førtes fra Stranden til Kirken 1 Mil (3: fra Halager Grunde). 3000 Mursten købtes af Ridefogeden til Aalborg-

hus Iver Jensen og hentedes i Sundby af 60 Vogne. Tømmer købtes ofte af »Nordbagger« og hentedes i Sundby og Aalborg. 1640 fik Kirken en ny Dør. Samme Aar nævnes Fredsklokken første Gang. 1646 købtes et Messing-Døbebakken. 1647 lavede Herman Guldsmid i Aalborg den brækkede Kalk i Stand; 1648 og ofte senere arbejdede Christoffer Blymester fra Vrensted ved Kirken; der lavedes en Dør af Egetræ i vestre Side af Taarnet samt Pulpitur i Kirken, og der betaltes 2 Sletdaler til den, som efter Lensmandens og Biskoppens Befaling gik med Kæppen (for at vække sovende Kirkegængere). 1649 købtes rødt Fløjl til en ny Messehagel — 28 Dlr. — samt guld- og sølvindvirkede Kniplinger dertil. Af den gamle Messehagel lavedes et Barnevaar, som herefter opføres blandt Kirkens Inventar, og som udlejedes ved Barne-daab.

1652 arbejdede Claus Murmester fra Voergaard ved Kirken; der lavedes nye Kvindestole og 4 Lysepiber til at sætte i Kirken paa de 3 Bededage. 1655 blev der stjaalet 2 Reb. 1660 købtes et nyt Alterklæde for 21 Dlr. 1662—1663 var der atter stor Reparation paa Kirken; der købtes Mursten og Tagsten af Peder Rasmussen fra Grenaa, vel en Skipper, der laa i Aalborg. Karlstolene fornyedes af Peder Snedker i Aaby, og Tømmer købtes af en Nordbagger ved »Blokhuset«. 1665 blev Alterlysene m. m. stjaalet. 1667 købtes 1 nyt Messingbakken til Døbefonden, da det tidligere var blevet stjaalet (antagelig 1665), og der købtes ogsaa en ny Alterdug; endvidere lavedes der ny Port og 3 Laager til Stenterne, da de gamle var stjaalet, og »efterdi Kirken ofte er bleven af tyvagtige Mennesker (bestjaalet), saa intet kan blive i Kirken

længer, end Tjenesten varer, da er der købt til at bære Kirkens Klæder udi til og fra Kirken Klæde og Lærred, hvoraf et Pudehynde er gjort«, og hos Daniel Remsnider købtes et Læderfutorial »til at bære og forvare Kalk og Disk udi«. 1671 havde Kirken 107 Dlr. tilgode hos den tidligere Provstiskriver, forhenværende Rektor i Sæby Claus Nielsen, og efter forgæves Udlæg hos ham mistede Kirken disse Penge.

Kirkens Korntiende var 1574 bortfæstet til Bertel Kjærulf; antagelig paa Sognefolkenes Vegne; han skyldte 1575 Kirken 22 Mark og skulde »anname af hans Fader¹⁾ for 1 Bøscop (Biskop?) Byg 2 Mk.« (antagelig Landgilden af Jorden i Ø. Halne). Hans Enke Gertrud Munk skyldte 1578 Kirken godt 18 Daler, som hun 1579 havde faaet betalt. Christen Mortensen, Svinbjerggaard, der gennem mange Aar var Kirkeværge, havde haft $\frac{1}{2}$ Kirke-Korntiende i Fæste paa Sognemændenes Vegne. Ved kgl. Brev af 4. Decbr. 1646 tilbødes Fæstet af denne Halvdal Sognemændene, men de vil de ikke have det, og Henrik Sandberg til Bøgsted fik det da 20. Juli 1648 mod 20 Rdl. i Indfæstning. Det oplystes 1648, at Lensmanden Jens Juel i sin Tid havde givet Kirkeværgerne Christen Mortensen og (Niels Olsen?) Fæstebrev paa Sognemændenes Vegne paa den Betingelse, at saa længe en af Værgerne levede, skulde der ikke fæstes paa ny. 1657 havde Anders Pedersen i Nørhalne Tienden i Fæste paa Sognemændenes Vegne, og 1663 bortfæstedes den paa ny til dem mod Indfæstning 60 Daler.

Følgende Personer ses begravet i Kirken mod Betaling: 1643 Christen Mortensen (i Svin-

1) Herredsfoged i Kjær Herred Anders Andersen Kjærulf i Østerhalne. (C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 18, 80 og 166.)

bjerggaard) og Anne Bertelsdatter (Kjærulf),¹⁾ 1656 Karen Laursdatter i Svinbjerggaard, 1657 Maren Jespersdatter af Bjørnkær, 1663 Anders Pedersen af Nørhalne.

MISVÆKST.

I Aarbogen 1935 er S. 175 omtalt Misvækst.

Som et lille Supplement til det her anførte kan noteres, at i Foraaret 1651 var der stor Fodermangel i Sydvendssyssel, og Forpagter Rasmus Christensen paa Bratskov lod derfor noget af sin Heste- og Kvægbesætning føre til Nibe, men om Foraaret kunde Dyrene ikke komme tilbage til Bratskov — vel for Islægs Skyld — og 2 af Hestene sultede da ihjel, fordi Nibefolkene heller ikke havde Foder. I den Vinter mistede nævnte Rasmus Christensen ialt 10 Stude, 38 Køer, 88 Faar, 22 Lam, 12 Geder og 16 Ungkreaturer samt 5 Heste paa Grund af Fodermangel (Nibe Tgb., 10. Sep. 1653).

C. K.

Rettelse. I Aarbogen 1936, S. 273—274, er Navnene Øster og Vester Stenbjerggaard forbyttet.

¹⁾ Gift med Lars Ovesen Jensen i Nørhalne.

KALKMALERIERNE I JETSMARK KIRKE.

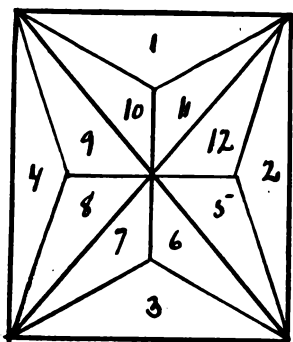
Ved C. KLITGAARD.

Som omtalt i min »Hvetbo Herred« II 462 blev der 1907 paa Foranledning af Provst Laurids Tolstrup, Præst i Jetsmark, ved Nationalmuseets Foranstaltning foretaget en Undersøgelse af nogle i Jetsmark Kirkes Kor værende Kalkmalerier, og ved denne Undersøgelse, der foretoges af Konservator Eigil Rothe, og som fortsattes det følgende Aar, konstateredes det, at der ikke alene i Kirkens Kor, men ogsaa under Kalklaget i dens Langskibs 3 østlige Hvælvinger og i begge Vaabehusets Hvælvinger og paa dets Vægge var Kalkmalerier.

I 1911 blev disse Malerier istandsatte af Eigil Rothe, og da de ikke alene virker stærkt dekorative i Kirken, men ogsaa er af betydelig Interesse i kunstnerisk Henseende, og da der ikke foreligger nogen trykt Redegørelse for dens Indhold, skal man her i Aarbøgerne paa Grundlag af Rothes Indberetninger til Nationalmuseet berette lidt om disse Billeder,¹⁾ idet man naturligvis maa udelade det Stof, der angaar Kunstnerens Behandling af Billederne, deres fortidige og nutidige Tilstand og lignende tekniske Emner.

¹⁾ Jeg bringer hermed Nationalmuseet min Tak for velvilligt Udlaan af Eigil Rothes Indberetninger.

Hvælvingen i Koret.

1. Ørn med Skriftbaand, hvorpaa Minuskler: Johannes Evangelistsymbol. I hver af Kappespidserne en Engel, der blæser i Basun.

2. Okse med Skriftbaand: Lukas Evangelistsymbol.

3. Engel med Skriftbaand Matthæus' Evangelistsymbol. Paa Forsiden af den Gjordbue der bærer Kappen

med dette Symbol, altsaa mod Vest, staar bl. a. 1- med Romertal og Navnet Dni. Nicolai L, rencii.¹⁾

4. Løve med Skriftbaand: Markus' Evangelistsymbol.

5. Hovedet af en mandlig Person; det øvrige var saa ødelagt, at det ikke kunde ses.

6. David. Af Skriftbaandets Minuskler kunde kun Navnet læses.

7. Jakob. Paa Skriftbaandet læses i Minuskler: Jacob / vere / locus / iste / sanctus / est / a / deo /

Stedet synes at henvise til 1. Mosebog, 28. Kap., 16.-17. Vers: Sandeligen Herren er paa dette Sted . .

8. Moses. Paa Skriftbaandet læses: Moises Rubus / ardescit / et / ingne / non / cavisit. (Stedet henviser til 2. Mosebog, 3. Kap., 2. V. Tornebusken brændte i Ilden og formindskedes (fortæredes) ikke.)

9. Ambrosius, Biskop med Krumstav og Bog. Paa Skriftbaandet staar: Sanctus Ambrosius.

10. Hieronimus. Manden bærer Kardinalhat

¹⁾ Hr. Niels Lauridsen, Præst til Sct. Nicolai i Jetsmark, afgik fra Embedet 1489. Acta pont. dan. Nr. 3137.

og holder Løven om højre Forpote, medens han trækker Tornen ud. Paa Skriftbaandet staar: Sanctus Hieronimus. Over hans Hat ses et Hul, der gaar gennem Hvælvingsskappen og synes slidt af et Klokkereb.

11. Pave Gregorius med tredobbelt Pavekrone.

12. Augustinus med Bispestav og holdende et Hjerter i venstre Haand.

Paa Forfladen af den østre Gjordbue — under Johannes-Symbolet — er der en med sort malet Indskrift, af hvilken nordre Halvdel kunde læses: Canet / Tim / tuba / et / mortui / resurgunt / incorrupcii. / sum / accepero / tempus / ego / . . . (Det er Citater fra 1. Korinthierbrev, Kap. 15, Vers 52 om Opstandelsen fra de døde, og fra Davids Salme 74, Vers 3: Opløft Dine Trin til de evigt ødelagte Steder . . .).

Paa Korhvælvingens Slutsten findes et Skjold med et Slægtsmærke — Skaktavl - Friisernes —, som utvivlsomt maa henføres til Jep (Jakob) Friis,¹⁾ som var Biskop i Vendelbo Stift, da Kirken 1474 fik Kalkmalerierne, og som virkede energisk for Kirkebyggeriet (Udvidelser og Ombygninger) i Stiftet, vel den største Byggeperiode siden Valdemarstiden.

Paa Korets Østväg sidder øverst paa Regnbuen Kristus som Verdensdommer med Lilje og Sværd. Mod Nord knæler Maria og Døberen Johannes, den sidste med Dyrehuden. Nederst ved samme Side ses Peter med Nøglen i en stor Taarnluge, og der er Rester af tilbedende, frelste Sjæle. Mod Syd staar Erkeenglen Mikael med Sjølevægten. I den ene Vægtskaal sidder en Sjæl, i den anden en Djævel med Flagermusvinger. Den sidste hænger med Armene ud over Vægtskaalens

¹⁾ Biskop fra 1453 til 1487, begr. i Børglum Kirke.

Rand og holder mellem Kløerne en Møllesten, til hvilken en Djævel klamrer sig med Ben og én Haand for at tyngre Skaalen ned, og yderligere holder denne Djævel en fyldt Sæk under venstre Arm. Nederst ved denne Side ses Straffestedet som et Levithansgab, og i de fordømtes Skare, der staar ved Indgangen til Straffestedet, ses Pave, Kejser m. fl.

Midt paa Væggen er et Monstransgemme der skriver sig fra Korvæggens Opførelsestid, altsaa 1474, og det bestaar af en stor Egetræs bjælke, der er indmuret i Muren, og i hvilken er hugget en rektangulær Aabning helt igennem, hvilken tjener til Opbevaringssted for Monstransen.¹⁾ Mod Vest — ud mod Koret — er Aabningen forsynet med et Smedejernsgitter, og ind mod Apsis ses en Fals langs Aabningen, saa der har vel været et Lukke, selv om der ikke ses Spor af Hængsler. Noget under denne Aabning er der inde fra Apsis udhulet et mindre Rum i Bjælken, ligeledes med Fals, og her maa Alterkalken have haft sin Plads. Et saadant Monstransgemme kendes ikke fra andre Steder i Landet, og det blev af Rothe istandsat og forsynet med Lukke ind mod Apsis.

Omkring Monstransgemmet fandtes ud mod Koret nogle Figurer malet, nemlig mod Nord Biskop Thomas med Bog og Krumstav, hvis Navn var malet,²⁾ og en Mand uden Hovedbeklædning og i Diakondragt samt med Bog og Rist, det er Sct. Laurentius; født i Spanien, Diakon og Skatmester i Rom, d. som Martyr 258, brændt levende paa en Rist. Mange Kirker og Klostre var indviet til ham. Paa Sydsiden var en Bisp med Krumstav; af

¹⁾ Et mer eller mindre pragtfuld Gemme til det indviede Alterbrød (Hostien).

²⁾ Det maa være Thomas af Canterbury, f. ca. 1115, d. 1170.

hans Navn kunde kun læses ... us, og det er utvivlsomt Sct. Nicolaus, til hvem Kirken var indviet,¹⁾ ligesom en af dens gamle Klokker bar Indskriften »Hanc tibi campanam Nicolae dicamus habendem.»²⁾ Endvidere findes paa Sydsiden en barhovedet Mandfigur med Skraakors, og paa Skriftsedlen staar S. A n d r e a s; det maa være Apostelen Andreas.

Saa vel Korets Syd væg som Nord væggen havde Spor af Figurmalerier fra samme Tid som Hvælvingsbillederne. De saa ud til at have været ordnet i to vandrette Bælter, hvert med Minuskelindskrift og bogen afsluttet af en Række halve Rundbuer hvilende paa Konsoller. Paa Syd m u r e n lykkedes det at afdække et lille nogenlunde sammenhængende Stykke, der vist forestillede Bebudelsen for Hyrderne eller Fødselsnatten.

Paa Nord væggen vest for Vinduet kom under Malingen fra 1474 ældre Malerilevninger frem paa ~~vodbrun~~ Grund. Et af Billederne forestillede vist Kongernes Tilbedelse og stammede antagelig fra Tiden ca. 1300. Et andet Billede fra den ældste Dekorering forestillede Kvindens Skabelse. A d a m ligger op ad en Bakkeskraaning, og E v a, af hvem kun Overkroppen var levnet, er aabenbart steget ud af hans Side. Foran de Mennesker staar H e r r e n, der vel-signer Eva med højre Haand og holder »Sidebenet» i den venstre. De ældste Billeder har været fortsat ned gennem hele Kirkeskibet.

Hvælvingerne i Skibet.

1. Hvælvning: I østre Kappe over Nadvermaaltidet; Kristus og Apostlene sidder ved et langt

¹⁾ Jfr. Acta pontificum danica, Nr. 3137 (3. Febr. 1489). Nicolaus var Biskop i Myra og døde o. 350. Mange Kirker var indviet til ham, der særlig var Søfolkenes Helgen.

²⁾ Denne Klokke indvies til Dig, Nicolaus, for at Du skal have den.

Bord. I nordre Kappe lærer Kristus som 12-
aarig i Fængslet. Paa Vægfladen neden under
har oprindeligt været flere mindre Figurer ordnet i
3 vandrette Friser, men en stor Part af dem var ble-
vet ødelagt ved Anbringelsen af et Kakkelovnsrør. Der
kunde dog ses: Kongernes Tilbedelse, Kristus
for Pilatus og Kristus for Ypperstepræsten.

Søndre Kappe har en stor Skare væbnede
Mænd til Hest, delt i to Halvdele og ridende mod
hinanden.

Vestre Kappe har i nordre Fløj Kristus
med Sejersfanen; Thomas knæler foran ham, og
Kristus fører hans Haand ind i Saaret fra Landse-
stikket. I søndre Fløj ses Kristus med en Spade
og i Samtale med Marie Magdalene.

2. Hvælving: Østre Kappe: I nordre Fløj
en væbnet Mand, der synes at være kronet.
Han er udrustet med Pigkølle, Sværd, Økse samt
Skedekniv ved Bæltet. Arme og Ben er klædt med
Skinner, Kroppen dækkes af en halvlang Kjortel med
nedfaldende Krave. Manden bærer Sporer. I søndre
Flig ses Kristus og de to Apostle paa Vandring
til Emaus. Nordre Kappe: Himmelfarten; paa en
græsklædt Høj ses Aftryk af Kristi Fødder, og Ma-
ria med Apostle knæler om Højen. Højere oppe er
en Skybræmme under hvilken ses det nederste af
Kristi Klædning med Fødderne omgivet af Lysstraa-
ler. Vægfladen har ogsaa her haft Figurbilleder i 3
vandrette Friser, og øverst mod Vest saas Bebudelsen.

Søndre Kappe: Prædikestolens Lydhimmel
hindrede fuldstændig Afdækning; mod Øst ses en
Konge med Scepter.

Vestre Kappe har i nordre Flig Maaltidet i
Emaus og i søndre Fløj Sct. Martin og Tiggeren.¹⁾

¹⁾ F. ca. 316 i Ungarn, d. 400, Biskop i Tours i Frankrig. Hans
Mindedag er 11. November.

3. **Hvælving:** Østre Kappe har i nordre Flig en Biskop Sct. Erasmus¹⁾ og i søndre Flig Sct. Barbara.²⁾

Nordre Kappe viser Pinsefesten og paa Vægfladen nedenunder Kristi Nedfart til Dødsriget og Rester af flere andre Billeder.

Søndre Kappe havde et meget ødelagt Korsfæstelsesbillede.

Vestre Kappes nordre Flig har Sct. Erasmus Martyrdød, idet to Bøddelknægte vinder Tarmen ud af Livet paa ham. I indre Flig ses Sct. Elisabeth.³⁾

Disse 3 Hvælvingfag er desuden dekoreret med Stjerner, Ranker, Lillieornamenter, Tavlm. v. Udførelsen af Malerierne er ringere end i Koret, og Billederne synes at være fra lidt senere Tid; men dog fra henimod Aar 1500.

Vaabenhuset har i begge Hvælvinger og paa alle Vægge haft Malerier fra samme Tid som Skibets, men de var delvis afskallet, og dels bandt Overkalkningslagene saa stærk, at en Fremdragning af dem maatte opgives indtil videre. At finde Vaabenhuse dekoreret er en Sjældenhed, som Eigil Rothe ikke kendte noget Sidestykke til.

Rothe henleder Opmærksomheden paa, at Kalkmalerierne i Jetsmark Kirke utvivlsomt har tjent som Forbillede for nogle Malerier i Ingstrup Kirkes Kor, der undersøgte 1906, samt paa, at Jetsmark Kirke ikke kan have haft Altertavle i Tiden 1474 til

1) Martyr fra Deocletians Tid. Hans Indvolde skal være blevet udrevne, og derfor paakaldtes han af dem, der led af Mavesmerter, og af Barselkoner. Kaldes ogsaa Sct. Elmo (deraf Sct. Elmsild).

2) Død som Martyr ca. 237 i Lilleasien, dræbt af sin egen Fader, som derefter dræbtes af Lyn. Paakaldtes under Uvejre.

3) Landgrevinde af Thüringen, f. 1207, d. 1231, ophøjet til Helgen 1235.

efter Reformationen, idet en saadan vilde dække for Monstransgemmet Gitterværk. Den protestantiske Fløj-Altertavle antages at være fra ca. 1570 og hænger nu i Skibet for ikke at dække Kalkmalerierne i Koret. Maleriet, der forestiller den fortabte Søns Hjemkomst, er nyt og har afløst et Billede af Kristus paa Korset.

Om Kirken, der bestaar af Skib, Kor, Apsis, Taarn og Vaabenhus skal iøvrigt tilføjes, at Skib og Kor med Apsis er opført af tilhugget Kamp og i romansk Tid (1050-1200). I Apsis ses et oprindeligt rundbuet Vindue, i hvis Overligger er hugget Evangelistsymbolerne Ørn og Okse (Johannes og Lukas) samt Løvværk. I gotisk Tid — vel i 1400erne — tilføjedes Taarn, der er opført af store gule og røde Munkesten samt Kvadre fra den nedbrudte Vestgavl, og endvidere byggedes Vaabenhuset og der indbyggedes Hvælvinger i hele Kirken.

Døbefonten af Granit er ny. Døbefadet har Fremstilling af Maria Bebudelse. Prædikestolen er fra ca. 1580 og har godt skaarne Fremstillinger af Kristi Historie. Klokkeren er omstøbt 1802 af Peder Mejlstrup i Randers; om den ældre Klokke se Side 15. Orgelet er skænket 1900 af Enke Johanne Marie Pedersen af Bundgaard. Under Koret og Apsis er en stor Begravelseskælder, hvor der 1844 henstod mange Ligkister. Over Sakristiet (Apsis) fandtes forhen et i Tavlebly udskaaret Kvindeansigt(?) med Hætte paa, hvilket Billede kaldtes Torshætte og mentes at forestille den, der havde ladet Sakristiet bygge. Hovedet, som gamle Folk endnu kunde mindes ved Aar 1900, faldt ned og bortkom. I Taarnet ses endnu det saakaldte »Puses Hul«, hvori den sidste katolske Præst Niels Pus skal have sultet sig

ihjel af Sorg over Reformationens Sejr.¹⁾ Pastor V. F. Bondorff i Jetsmark meddelte endvidere Pontoppidan ca. 1760, at Niels eller Christen Puus lod indrette et Hul oppe i Taarnet, hvor han vilde sidde og sulte ihjel, men da det ikke var saa hurtigt endt, hængte han sig, og Præsten tilføjer: »Der findes oppe i Muren i en af Pillerne ved Taarnet to smaa Trappetrin op til Stedet, som nu er tillukket«.

NB. R e t t e l s e : Side 111, Linje 2 f. n.: »over Nadvermaaltidet« læs »ses Nadvermaaltidet«.

¹⁾ E. Pontoppidan: »Marmora Danica« II, 261, efter Resens »Danske Atlas« fra ca. 1675.

HIRSHOLMENES ADSKILLELSE FRA ELLING SOGN.

Af C. KLITGAARD, Postmester.

(Med Understøttelse af Carlsbergfondet.)

I »Vendsysselske Aarbøger« 1936, S. 312, er omtalt, at Kronen 1583 overdrog Hirsholm, Græsholm og Deget til Mourids Podbusk, der lagde dem under sin Gaard Lerbæk i Elling Sogn, og efter hans Død 1593 kom de vist fra hans Arvinger til Otto Skeel til Bangsbo og Hammelmose m. m. Tiden for Otto Skeels Erhvervelse af Øerne kendes ikke, men i Marts 1632 var de i hans Besiddelse, og han lod da paa 4 Tingdage ved Horns Herreds Ting kundgøre »Laasebrev«¹⁾ paa Hirsholmen, Græsholmen, Tiufholmen (Tyvholm), Dey (Deget), Kølpen og Kronholm og lod samtidig læse 4 Skøder paa Øerne og en Opbydelse af dem, saa det maa vel antages, at de da nylig var kommet i hans Eje.

Paa den Tid havde Holmboerne allerede Planer om at faa Øerne, af hvilke Hirsholm, Græsholm og Tyvholm maaske den Gang var beboet, skilt ud fra Elling Sogn og faa egen Kirke og Præst, idet Storm og Islæg ofte hindrede Præsten i Elling i at komme derover; deres Planer om at faa bygget en Kirke paa Hirsholm fremgaar bl. a. af, at de 1624 købte Flade Sogns gamle katolske Altertavle for 10 Slettedaler,²⁾

¹⁾ Forbud mod at andre tiltog sig Ejendomsret.

²⁾ Flade Kirkes Regnskabsbog 1596—1698.

og der var da ogsaa paa hin Tid en ikke saa lille Menighed paa Øerne. Forinden Kirken blev opført, kom imidlertid »Kejserkrigen« 1627—29 og de forstyrrede Samfundsforhold i de nærmest følgende Aar, og først 1634, da Otto Skeel var blevet Øernes Ejer, kom der mere Fart i Planerne, som selvfølgelig mødte Modstand hos Præsten Oluf Madsen i Elling, da deres Gennemførelse i høj Grad vilde skade hans Indtægter. Holmboerne har dog utvivlsomt formaaet at faa Otto Skeel interesseret i Foretagendet, og 5 Maj 1634 havde han ved sin Foged Jens Christensen paa Bangsbo og med Landstingsstævning af 22. April s. A. ladet indstævne »menige Hirsholmens Mænd« til Horns Herreds Ting for at afgive Erklæring og deres Sandhed at vidne, og til Vidners Paahør var indstævnet Hr. O l u f M a d s e n i Elling Præstegaard. Der stilledes følgende Spørgsmaal til Holmboerne,

»om det er dem ikke fuldt vitterligt, at baade nu i forleden Aaringer saa vel som tilforn tit og ofte haver sket og tildraget sig, at de Præster, som har boet og endnu bor i Elling Præstegaard, formedelst stor Vind og Vejrlig saa ogsaa formedelst langvarende Vinter og streng Isvinter ikke paa nogle Ugers Tid kunde komme over til Hirsholm og der gøre paa Guds Vegne deres Embede Fyldest, som det sig burde, hvorudover tit smaa Børn er døde blevet, førend Sognepræsten ved den hellige Daab kunde indplante dennem udi den kristne Menighed; desligeste mange Mennesker, unge og gamle, bortdøde, førend Præsten kunde over komme og meddele dennem det højværdige Alterens Sakramente samt nyde Trøst og Vederkvægelse af Guds Ord. Udi lige Maade haver han (○: Otto Skeel) Tiltale til Eder for Eders Sandhed at vidne og bekende, om det Eder ikke vitterligt er, at salig Hr. L a u r i d s, forstum Præst til Elling og Tolne Sogne, der han paa sit Embeds Vegne vilde over til Hirsholm, blev druknet og udi Havet om-

kommet.¹⁾ Thi stævner jeg forskrevne Vidnesfolk hver udi egen Person at møde til Viborg Landsting, næste Landsting efter at denne Stævning er lovlig læst og forkyndt, saafremt I herforinden til Eders Værneting (o: Horns H. Ting) Eders Sandhed ikke vil vidne og bekende. Desligeste hæderlige og vellærde Mand Hr. Oluf Madsen, Præst til Elling og Tolne Sogne, om han haver dertil noget at svare.

Saa fremstod først paa Tinget Niels Rasmussen og vidnede, at i de 16 Aar, han kan mindes, har Storm og Uvejr ofte forhindret Sognepræsten i Elling i at komme til Hirsholm og gøre sit Embede paa Guds Vegne, og ligeledes vidnede han, at salig Hr. Laurids i Elling druknede mellem Strandby og Hirsholm, da han vilde drage ud til Hirsholmen. Jens Rasmussen, Jesper Klemmensen, Jørgen Suder, Niels Læsø, Oluf Simonsen, Jens Olufsen,²⁾ Mikkel Bertelsen, Jeppe Christensen, Christen Tøstisen, Christen Plovmand, Jens Snedker, Morten Gregeresen, Søren Jørgensen, Peder Hansen og Jens Thybo vidnede ligeledes, at Storm og Uvejr havde forhindret Sognepræsten i at komme til Hirsholm.

Hertil svarede Hr. Oluf Madsen, at han havde været Præst i Elling i 31 Aar, og da forment han sig

¹⁾ Hr. Laurids Mortensen druknede 6. Decbr. 1602 mellem Strandby og Hirsholm, da han med flere vilde over til Holmen i en Baad. Heksen Hose-Mette i Jerup blev beskyldt for at have forvoldt Ulykken. (Jyske Saml. 1. V. 82; Vends. Aarbøger I. 81.)

²⁾ Det er vel den Jens Olesen, Skipper og Handelsmand paa Hirsholm, som i særlig Grad skal have virket for Kirkens Opførelse. Han døde o. 1700, over 100 Aar gl., og han er Stamfader til den kendte norske Slægt Holmboe. (Jyske Saml. 4. IV. 144; den der omtalte Gravsten er dog en almindelig Flise uden Indskrift paa nogen af Siderne.)

at have gjort sit Embede hos Holmboerne med de syge at besøge, de døde at begrave, Børn at kristne og andet, som hans Embede udkrævede, saa vidt som hans Formænd havde gjort før ham, som han med Indbyggerne vilde bevise, og Kontrakten, der er ganget imellem hans Formand og Holmbyggerne, saa der intet er forsømt i nogen Maade.

Præsten gjorde derefter »sit Skudsmaal« til menige Holmboer, som da til Stede var, hvorledes han havde handlet og skikket sig i sit Embede og Kald, saa længe han havde været deres Sognepræst, om der var nogen, som kunde beskylde ham for noget i nogen Maade.

Saa fremkom Mikkel Bertelsen, Niels Nielsen, Chr. Plovmand, Niels Rasmus-Jens Rasmussen, Jens Suder, Oluf Simonsen, Jens Thybo, Jeppe Christensen, Chr. Tøstisen, Jens Snedker, Morten Greger-~~sen~~, Søren Jørgensen, Mikkel Samsing, Peder Hansen, Mads Samsing og Peder Nielsen, altsaa overvejende de samme Mænd, som havde afgivet det forrige Vidne, og de svarede paa Præstens Opfordring, at i 31 Aar, og saa længe enhver af dem kan mindes, har Hr. Oluf Madsen skikket sig udi sit Kald og Embede, saa at der ikke er Børn døde uden Daab, som de afved (o: ved af), ikke heller har han forsømt de syge, det de afved, at meddele dem Kristi Sakrament, ikke heller forsømt de døde at begrave, siden han kom til Elling Sogn.

Dette Skudsmaal afkræftede jo i nogen Grad Værdien af de tidligere faldne Udsagn, men 19. Maj 1634 mødte Otto Skeels Foged med et nyt Hold Vidner til at afgive Erklæringer paa Tinget, nemlig Holmboerne Søren Christensen, Jørgen Jensen, Jørgen Jakobsen, Peder Jensen, Jens Pe-

dersen Rævdal, Oluf Madsen og Erik Madsen,¹⁾ og til Vidners Paahør mødte atter Hr. Oluf i Elling.

Søren Christensen var første Vidne og udtalte, at det var ham vitterligt, at Storm og Uvejr ofte havde hindret Præsten i at komme til Hirsholm og forrette sit Embede, og ligeledes vidste han, at salig Hr. Laurids Mortensen var druknet mellem Strandby og Hirsholm, da han vilde drage til Hirsholm. Endvidere vidnede han, at Jørgen Laursens Lig laa ubegravet paa Hirsholm i 5 Uger formedelst Storm og Isvinter, saa man ikke kunde komme til Land med Liget, hvilket skete for 36 Aar siden. De øvrige Vidner udtalte, at i den Tid, de kunde huske, havde Storm og Uvejr ofte hindret Præsten i at komme til Øen.

Hr. Oluf Madsen svarede hertil, ligesom han havde svaret den foregaaende 5. Maj og mente ikke, at han havde udvist nogen Forsømmelighed.

Den 14. Juli 1634 havde Fogeden paa Bangsbo atter indstævnet »menige Indbyggere« paa Hirsholm, Mænd, Ungkarle og Enker for deres Sandhed at vidne paa Tinget, og til Vidners Paahør var ligeledes indstævnet Hr. Oluf i Elling.

Oluf Hofmand vidnede, at for 18—19 Aar siden døde en Dreng Erik Nielsen paa Hirsholm, og hans Forældre havde Bud efter Præsten i Elling, at han skulde komme derover og meddele Drengen Sakra-

¹⁾ Under Krigen 1643-45 sad Erik Madsen og Fogeden paa Hirsholm Peder Jensen fanget i Gøteborg. Erik Madsen leverede 33 Rdl. til Præsten paa Hirsholm, Hr. Peder Andersen, for at denne skulde løskøbe dem hos Hans Makolere (vel den Svensker, der havde taget dem til Fange), men Præsten sendte ikke Pengene til Sverige, og Erik Madsen maatte saa selv løskøbe sig, hvorfor han 5. Juni 1648 ved Horns Herreds Ting stævnedes Præsten til Tilbagebetaling af de 33 Daler.

mentet, men Præsten kom ikke; dog vidste Oluf Hofmand ikke, om Præsten havde været hjemme. For 18—19 Aar siden døde ogsaa en Kvinde Anne Hanses paa Hirsholm og laa 5 Uger (paa sin Seng?) og ikke fik Sakramentet formedelst Storm og Uvejr, saa Præsten ikke kunde komme derover.

Den næste Vinter, efter at Fjenden var draget af Landet (c: 1630), døde der tre Kvinder paa Hirsholm, nemlig Anne Gregersdatter, Karen Gregersdatter og Kirsten Nielsdatter, og Præsten kunde ikke komme over og meddele dem det hellige Sakramente og anden Trøst af Guds Ord formedelst Storm og Uvejr og Isvinter. Oluf Hofmand vidste ogsaa, at Hr. Laurids Mortensen i Elling druknede imellem Karredsbæk og Hirsholm, da han vilde drage til Holmen. Jens Hansen og ca. 30 andre Mænd og Kvinder vidnede delvis det samme, hvortil Hr. Oluf svarede, at naar der kom Bud til ham, besøgte han Holmboerne, medmindre Storm og Uvejr forhindrede det. Endvidere fremlagde han et skriftligt Indlæg, i hvilket han af Hensyn til Sognekaldets nuværende og fremtidige Forhold gjorde gældende, at han havde kongelig Kollats paa Kaldet i dets nuværende Omfang, og han støttede sin Sag med et Stokkenævn af Horns Herreds Ting 1570, i hvilket udtaltes, at Holmboerne havde givet deres »Rettighed« (c: Afgifter) til den Præst, som havde Elling Sogn, saa Elling Kirke var deres rette Sognekirke, hvor han i 31 Aar havde forrettet deres kirkelige Handlinger af de forskellige Slags, naar de kom i Kirken, og naar de for Storm og Is ikke kunde komme der en kort Tid, havde de haft nogle Personer — en efter anden — som havde informeret deres Børn og Ungdom i deres Børnelærdom og forelæst dem Søndage og Helligdage Guds Ord, saa

Præsten mente at have gjort sin Pligt mod dem ligesom hans Formand, der efter Kontrakt skulde komme til Hirsholm 3 Gange om Aaret, ved Jul, Paaske og Pinse, »som han forment er for deres Skyld, som er saa gamle, at de ikke kan komme til deres Sognekirke der at annamme Sakramentet, men da i deres Huse at meddele dem det, desligeste der ogsaa at besøge de syge som andre Steder i Sognet . . . «.

Imidlertid ansøgte Otto Skeel Kongen om at faa Hirsholm oprettet som selvstændigt Sognekald, hvilket bevilgedes 28. Oktbr. 1634, men 17. Decbr. s. A. døde Otto Skeel, og først 1641 fik hans Enke Birgitte Lindenov en Præst beskikket til Hirsholm, og ved samme Tid er vel Øens Kirke, der delvis forsynedes med brugt Inventar fra Hundslund Kloster Kirke, blevet færdig. Fru Birgitte var fra Hundslund Kloster. Hr. Oluf Madsen i Elling var endnu i Embede 1643, og han maatte altsaa finde sig i Kaldets Formindskelse, men han gjorde det ikke uden fortsat Protest, thi 10. Jan. 1642 tog han paa Horns Herreds Ting Tingsvidne af 36 Mænd fra Elling Sogn om et Sognevidne, og 2 Mænd fra Strandby havde været i en By, som kaldes Hirsholm i Elling Sogn og der havde de stævnet alle gifte Mænd og Enker til Tinget, og ligeledes havde de stævnet en Person, som de havde kaldet til deres Sognepræst, ved Navn Peder Andersen,¹⁾ og som boede hos en Kvinde paa Øen. Endvidere havde de stævnet alle Elling Sogns Beboere med Landstingsstævning af 22. Decbr. 1641. Fru Birgitte Lindenovs Fuldmægtig Jens Christensen

¹⁾ Peder Andersen Knudstrup, Student fra Aalborg 1633. Blev 1644 bortført til Sverige af Svenskerne, og kom ikke tilbage til Hirsholm, men blev 1662 afskediget efter i 14 Aar at have været sindssyg. Var 1683 Lem i Viborg Hospital og var gammel og apoplektisk (Viborg Amts Aarbog 1935).

i Sæby mødte paa Herredstinget paa sin Husbonds Vegne, og da Hr. Oluf udtalte, at han kun vilde føre Vidner om sit lovlige Kald og Præstegaards Bruglighed for, at han bedre kunde bevise overfor hans Herre og Konge, hvorledes der i hans ringe Kald nu var indsat en ny Præst, som de vilde gøre et nyt Sogn — hvad han formenten var imod Ordinansen —, fremlagde Jens Christensen det kgl. Brev af 28. Okt. 1634, hvori der gives Otto Skeel Tilladelse til at bygge en Kirke paa Hirsholm til en bosiddende Præst at forordne efter Ordinansen.

SKOLEFORHOLDENE I V. BRØN- DERSLEV FØR SKOLELOVEN 1814.

Ved C. KLITGAARD.

Som Lærer P. M. Rørsig har paavist i »Vendsys-
selske Aarbøger« III. 116, er det vendsysselske
Skolevæsen af forholdsvis meget gammel Datum;
Rørsig anfører en Række Skoler fra det 17. Aarh. og
endda fra dets første Halvdel, og denne Række kan
i væsentlig Grad suppleres paa Grundlag af foretagne
Arkivstudier, ligesom Skolevæsenet ogsaa hist og her
kan føres længere tilbage i Tiden end hidtil antaget.
Nævnte Forfatter anfører, at Thise Sogn i det da-
værende Jerslev Herred har haft Skolehold siden
omkring Aar 1626, og at Øster Brønderslev
Sogn har haft det fra ca. 1630; men ogsaa for det
mellemliggende Sogn Vester Brønderslev gæl-
der det, at der var fast Skolehold længe før 1682, da
Skolen her nævnes i Sognets Grandebrev¹⁾, og i Va-
dum Sogn omtales Skolemesteren i V. Halne 1612²⁾.
I det Hele gælder det, at Aalborg Stift var det af Lan-
dets Stifter, der var bedst forsynet med Skoler, inden
Christian VI 23. Januar 1739 anordnede Sogneskoler
over hele Landet.³⁾

1) Bjerge og Søegaard: Danske Vider og Vedtægter.

2) Aalborg Amts hist. Aarvog II. 166.

3) Kirkehist. Saml. 5. VI. 361.

Nogen egentlig Skolebygning har der dog vist ikke været i V. Brønderslev fra først af, thi den første Skolemester, vi hører om, boede i en Ejendom, der tilhørte Jørgen Grubbe til Vedbygaard; men 1640 omtales Skolehuset.

Under de Arkivstudier, som jeg med Støtte af Carlsbergfondet gennem en Del Aar har foretaget vedrørende Vendsyssels indre Historie, har jeg ogsaa samlet en Del Materiale angaaende Egnens Skoleforhold, og nedenfor skal berettes om Skoleholderne i V. Brønderslev i Tiden 1634—1814. Det kan vel antages, at Skoleholderne her hverken har været bedre eller værre end Skoleholderne andre Steder, saa at vi tør tro, at vi her har et Gennemsnitsbillede af Standen.

I 1634 var her en Skolemester **N i e l s H a n s e n**, der antagelig var kommet hertil fra Em 1626. Han havde 1616 opholdt sig paa Stougaard, antagelig Herregaarden i Tørring Sogn vest for Horsens, og dernæst havde han opholdt sig paa Rosenholm, hvorfra han 1618 fik Afskeds-pas af Holger Rosenkrantz. Saa tjente han Kaptajn Abraham Bierring paa Kongsgaard ved Ebeltoft i $1\frac{1}{2}$ Aar og havde Afskeds-pas derfra 30. Decbr. 1620; endvidere havde han Afskeds-pas fra velb. Hans Skade paa Rolsegaard i samme Egn, dateret 25. Maj 1624 og fra Sognepræsten i Knebel Hr. Albret Jensen 23. Maj 1625 samt Vidnesbyrd af Sognemændene i Em Sogn, hvor han havde opholdt sig nogen Tid, dateret Emb 9. Okt. 1626. Antagelig har han været Skriver paa de forskellige Herregaarde, og han synes at have været en ret bemidlet Mand, hvad der just ikke var almindeligt for Skoleholdernes Vedkommende; af en Registrering i hans Bo ses han saaledes at have haft følgende Gælds-breve: Gert Bryske til Margaard og Vedø¹⁾ 34 Daler,

¹⁾ Satte hele sin Formue over Styr og blev 1626 umyndiggjort.

Christen Jensen i Thise 6 $\frac{1}{2}$ Dlr., Thomas Christensen i Sulsted 14 Mark, Niels Nielsen i V. Brønderslev 5 $\frac{1}{2}$ Dlr., Thomas Nielsen i Klæstrup 8 Sldlr. og 3 Skp. Byg og Christen Sørensen i V. Brønderslev 5 Sldlr. I Boet var ogsaa 2 Sølvskeer, og endvidere havde han en Del Stude udstationeret i Omegnen, saaledes 1 i Lørslev i Ugilt Sogn, 1 i Svennum i Jerslev Sogn, 1 i Thise Sogn, 1 i Nørgaard i Vrensted S., 1 i Kalsensgaard i Jetsmark Sogn og 1 Kvie hos Hans Skræder i V. Brønderslev.¹⁾

Niels Hansen, der tillige var Foged over Jørgen Grubbes Gods her i Egnen, hørte altsaa næppe til den Kategori af Skoleholdere, der var Murer om Sommeren og Skolemester om Vinteren; men trods de tilsyneladende gode økonomiske Kaar, hvorunder han og hans Hustru Maren Thomasdatter levede, ramte Ulykken dem dog ved et Tilfælde, thi naar Uheld være skal o. s. v., som Fader Holberg siger.

St. Steffensdag 1634 kom en Karl Peder Jensen, som tjente hos Herredsfoged Peder Selgensen (Kjærulfs) Enke Inger Hansdatter Mørk i Saltumgaard²⁾ ind til Maren Mortensdatter, der holdt Krohus i V. Brønderslev, og noget efter kom Skolemester Niels Hansen derind og fik sig en Kande Øl. Sandsynligvis blev det ikke ved den ene Kande, og da Peder Jensen spurgte Skolemesteren, om de skulde brydes, tog denne ham, satte ham ovenfor sig ved Bordet, skænkede for ham i et Stob og bad ham drikke med sig, i modsat Fald skulde han slide Kanden itu paa ham. Peder Jensen vilde ikke lade sig lumpe af Skolemesteren, og saa røg de sammen paa Gulvet og fik hinanden i Haaret; men pludselig faldt Karlen om uden at nogen havde set, at Skolemesteren havde

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 19. Febr. 1635.

²⁾ Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 363.

gjort ham nogen Skade. Skolemesterens Hustru kom nu til, og da hun løste den døde Karls Klæder op, saa man, at han havde faaet et Knivstik i Bugen, og der blev saa taget Syn over Liget, og paa første Retsdag derefter blev der paa Jerslev Herreds Ting, hvor Lars Dyrskøt i Aagaard i Ørum som Fuldmægtig for Fru Birthe Lindenov til Bangsbo forfulgte Sagen, opkrævet Sandemænd til ved Landstinget 17. Febr. at sværge deres Tov over Skolemesteren, som var blevet sat i Fængsel paa Hjermelevgaard.¹⁾ Niels Hansen tilstod sin Forbrydelse baade for Præsten, der besøgte ham, og paa Tinget, og Sandemændene kendte ham skyldig, saa Udsigterne til at bjerge Livet var ikke gode. Men han gjorde dog Forsøg derpaa. Hans Hustru gik op til Thorsmark, hvor Ridefogeden til Hjermelevgaard Christen Hansen boede, og hun gav denne indflydelsesrige Mands Hustru Anne Jensdatter et Sølvstob, for at hun skulde faa sin Mand til at hjælpe Skolemesteren til sin Fred igen.²⁾ Endvidere lod Skolemesteren sig 3. Juledag syne af 4 ansete Mænd – Niels Baggesen Kjærulf i Kornumgaard, Christen Jensen i Burholt, Jens Nielsen og Oluf Sørensen i V. Brønderslev – for at de skulde se den Skade, som han foregav, at salig Peder Jensen havde gjort ham i Slagsmaalet, og da saa de, at der blandt andet var revet en Lok af hans Haar, og at han havde 2 Saar paa venstre Haand.³⁾ Og endelig tog Skolemesteren Stokkenævn af 24 Dannemænd tillige med de Mænd, som den Dag Tinget søgte, om hvorledes han havde skikket sig »i By og uden By, til Kirke, til Ting, til Stævne, i Forsamling og uden, og hvorledes han havde omgaaedes dem« i den Tid, han havde været hos dem. Og da svarede først

1) Jerslev H. Tgbg. 8. Jan. og 19. Febr. 1635.

2) a St. 24. Decbr. 1635. 3) a St. 22 Jan. 1635.

Stokkenævningerne af V. Brønderslev og senere de andre, at saa meget Niels Hansen havde været i deres Omgængelse . . . »havde han forholdt sig imod dennem som en ærlig, trofast Dannemand sømmer og burde at gøre og forholdt sig mod dennem uden Oprør, Parlement, Klammeri eller Trætte, troligen og vel før end nu en kort Tid siden den ulykkelige Tilfald, som omvundet er, sig haver paa St. Steffensdag (disver) tildragen imellem ham og en Dreng af Saltum¹⁾ Paa Tinget 8. Jan. fremkom endvidere Christen Pedersen i Hobro og tilbød paa Niels Hansens Vegne Sølv, Penge, Bod og Bedring for Manddrabet.²⁾

17. Februar svor Sandemændene fra Jerslev Herred altsaa deres Tov over Niels Hansen paa Viborg Lands-ting, og 19. Febr. faldt Dommen i Henhold hertil paa Jerslev Herredsting, hvor Herredsfogeden Peder Jensen Kjærulf tog 8 Meddomsmænd til sig (Peder Thomsen Galskyt i Kornumgaard, Lars Dyrskjøt i Aagaard, Niels Madsen i Musted, Niels Nielsen paa Nejst, Lars Moustsen i Hjermslev, Søren Sørensen i Pajhede, Chr. Nielsen i Vrensted og Jesper Christensen i Østergaard), og de dømte Niels Hansen til at straffes paa sin Hals.³⁾

Før Domfældelsen skete, gav Skolemesteren til Kende paa Tinget, at han skyldte Niels Baggesen Kjærulf i Kornumgaard 7 Daler i Rest paa en Hest samt Niels Brask i Aalborg Betaling for $\frac{1}{2}$ Tønde Byg og 2 Slettemark. Endvidere fremstod, før Dommen blev afsagt, Jens Madsen i Binderup paa sin Husbond Jørgen Grubbes Vegne og spurgte Skolemesteren, om han ikke havde oppebaaret mere af Jørgen Grubbes Tjenere, end hans Regnskab viste,

1) a St. 29. Jan. 1635. 2) a St. 8. Jan. 1635.

3) a St. 19. Febr. 1635.

samt om han skyldte den gode Mands Fogeder eller Fuldmægtige mere, end Opskriften viste, i saa Fald skulde han bekende det, nu da den visse Død var ham saa nær. Skolemesteren bekendte da, at han havde et Par Klædesbukser med 3 Lag Snore paa og saa gode som 8 Daler samt en kort Laas liggende hos Christen Pedersen i Hobro, men den Sadel paa den sorte Hest, som var anholdet, var Lars Nielsens i V. Brønderslev — han havde forsøgt at flygte efter Drabet.

Da Skolemesteren var en bemidlet Mand, blev der nedlagt Paastand om, at der forlods af hans Bo skulde udredes Omkostningerne ved hans Domfældelse ved Herredstinget, Sandemandstovet i Viborg og til Skarpretteren for hans Henrettelse; men Jens Madsen i Binderup, der skulde varetage Jørgen Grubbes Interesse i Niels Hansens Boslod, protesterede imod, at Skarpretteren fik mere Betaling, end han skulde have i Følge den mellem ham og Herredsmændene sluttede Kontrakt, og denne Paastand godkendte Dommeren.

Skolemesteren blev saa halshugget, og Jørgen Grubbe fik den Del af Fællesboet, der tilkom ham, deriblandt 1 Lovbog vurderet til 10 Mark¹⁾; i Slutningen af April holdtes der Skifte efter ham.²⁾ Imidlertid havde Christen Sørensen i Krogen stævnet hans Enke for hendes Anpart af Niels Hansens Gæld til ham for 1 Hørlagen, barket Læder til et Par Sko og 2 Dages Møgagen.³⁾ Forøvrigt sørgede Enken Maren Thomsa datter ikke længe; Henrettelsen fandt Sted sidst i Marts Maaned, og før 25. Juni samme Aar var hun gift med Niels Mortensen i V. Brønderslev, der i December gjorde Krav paa

¹⁾ Jerslev H. Tgb. Juli 1635. (Datum mangler.)

²⁾ a St. sidst i April. (Datum mangler.) ³⁾ a St. 19. Marts 1635.

Tilbagelevering af det Sølvstob, som Maren havde givet Chr. Hansens Hustru i Thorsmark paa Betingelse af, at hun skaffede hendes Mand sin Fred igen.¹⁾

Hans Eftermand i Skoleholdet blev antagelig Lars Sørensen, Søn af Søren Nielsen i Sterup i Jerslev Sogn, der var Skoleholder i V. Brønderslev 1640, og som sidstnævnte Aar blev gift med Karen Andersdatter, Datter af Anders Ludvigsen i V. Brønderslev, med hvem han ikke var beslægtet nærmere end i 4. Led.²⁾

16. Juli 1638 oprettedes en Kontrakt mellem Skolemesteren og Sognemændene,³⁾ men en enkelt af Gaardmændene vilde, som det ses af nedenstaaende Aktstykke, ikke efterkomme den. Paa samme Tid var der antagelig blevet bygget en Skole ved Kirken.

»Lars Nielsen i V. Brønderslev stævne Christen Jensen i Vrangdrup for Dom, at eftersom Vester Brønderslev Sognemænd efter Kgl. Majestæts og Øvrighedens Befaling først Gud til Ære og deres Ungdom til Forfremmelse og Forbedring udi deres Salighedssag der i Sognet og By holder en almindelig Skole og en Skolemester, som kan lære og undervise deres Børn udi deres Katekismus, Børnelærdom og andet, hvis (∴: hvad) der tilhører, da til samme Skoles Ophold haver de samtlig i Sognet vedtaget en aarlig Genant (∴: Ydelse) og Vished til Skolemesteren at udlægge, som af Sognemændene er indlagt paa hver Gaard 2 Skp. Rug, paa hvert Bol 1 Skp. Rug aarlig at udgive til Skolemesteren til Allehelgens Dag. Nok af Sognemændene er hannem samtykt i Tørvejerring 1 Læs Tørv til Vintervarme af saa mange, der haver Heste og Vogn, efter som den

¹⁾ a St. 24. Decbr. 1635. ²⁾ a St. 25. Juni 1640.

³⁾ Jerslev H. Tgb. 25. Juni 1640.

skriftlige Kontrakt dateret 1638 den 16. Juli omformuler, og som i Dag er læst inden Tinge og paa skrevet, som er af Sognepræsten og af Sognemændene underskrevet og forseglet; og iblandt andre findes Christen Jensen i Vrangdrup lagt for 2 Skp. Rug til aarlig Udgift, eftersom Kontrakten videre bemelder«.

Og derfor mente Lars Nielsen, at Christen Jensen burde dømmes til at betale. Herimod indvendte Christen Christoffersen i Hedegaard paa Christen Jensens Vegne, at da Chr. Jensens Husbond, Mogens Kaas til Nibstrup, som var den bedste Sognemand (∴ største Jordejer), ikke havde samtykt Kontrakten, kunde Chr. Jensen heller ikke anses for pligtig til at betale Ydelsen. Saa blev Sognemændene paraabt første, anden og tredje Gang, om nogen af dem ikke vilde samtykke i Vedtægten, men der fremkom ingen andre end Chr. Jensen, og i Henhold til Recessens 46. Kapitel om, at Vedtægter til det almene **Bedsté** ikke kan kuldcastes af en eller to, blev Christen Jensen dømt til at betale Ydelsen til Skolemesteren.

Lars Sørensen var her ikke længe som Skolemester, thi i Sommeren 1642 beklædtes Stillingen af en Niels Pedersen, der ikke hørte til de »gode Børn«.

30. Septbr. 1642¹⁾ havde Christen Hansen i Thorsmark indstævnet Skolemesteren med Landstingsstævning for at paa høre Vidneudsagn, og til samme Tid var indstævnet en Mængde Personer for at aflægge Vidne. Vester Brønderslev Mænd erklærede sig da over følgende Spørgsmaal:

»Om deres Skolemester Niels Pedersen har skicket sig saa udi samme sin Bestilling med Lærdom og Undervisning, Skriven og Læsen, saavel som i Regnekunsten, som det sig en god, from, læragtig

¹⁾ Jerslev H. Tgb.

Skolemester egner, bør og vel anstaar, saa at han Skolen og Sognemændenes Børn fremdeles kan betjene eller ej, saavel og ringet Fredsens Klokke, som han sin Løn for optaget haver, og om i Skolehuset er befunden Drik og Sværmeri, Parlament og Slagsmaal«. Mændene svarede, at Skolemesteren var borte fra Skolen hele Uger, og han holdt Drik og Sværmeri og førte Trætte til Herredsting og Landsting, hvorfor en Del af Sognemændene havde taget deres Børn af Skolen og holdt Skolemester til dem i deres Huse. Ligeledes havde han forsømt Klokkeringningen, naar han var borte, og han drev Prokuratorvirksomhed.

Samme Dag indstævnedes han for Dom angaaende, om han ikke burde ryddeligggøre Skolen, efterat det var bevist, at han ikke passede Skolegerningen, og endvidere indstævnedes han for Dom angaaende, at han havde ladet sig forlyde med, at han havde slaet en Karl ihjel i Skaane, hvorfor han burde fremvise Sandemandsed for, at han var svoret til sin Fred og havde betalt Sonebod. Skolemesteren mødte ikke paa Tinget, hvorfor Sagen opsattes i 3 Uger, men i den meget defekte Tingbog kommer den ikke igen senere. Af Tingbogen for 12. Jan. 1643 ses, at Skolemesteren havde klaget til Lænsmanden Jørgen Orning paa Aastrup Slot over de Beskyldninger, som Chr. Hansen i Thorsmark havde fremsat mod ham, og 9. Marts 1643 indstævnedes Lænsmanden saa Chr. Hansen til at bevise Klagemaalenes Rigtighed paa Tinget. Niels Jensen Mørk i Hellum Vestergaard mødte paa Lænsmandens Vegne og fremlagde Jørgen Ornings Brev, dat. Aastrup 30. Novbr. 1642, saalydende: »Hilsen med Gud! Vide maa I, Niels Jensen i Hellum, at Chr. Hansen i Thorsmark har været hos mig og beklaget, at der skal være en Karl i V. Brønderslev ved Navn Niels Pedersen, som skal have gjort

et Manddrab i Skaane og siden kommen her og opbaaret en Bod af hans Slægtninge,¹⁾ og beretter Chr. Hansen, at han ikke skal være svoren til nogen Bod, som (∴: hvor) Gerningen er sket. Tilmed har den forskrevne Niels Pedersen tjent i forskrevne Brønderslev for en Skolemester, og nu han skal være kommen af Tjenesten, skal han have truet og undsaagt Chr. Hansen paa hans Liv, hvorfor I skal lade ham stævne til Tinget med hvis (∴: hvad) Breve, han kan have sig udi saa Maade med at befri, at saadant maa straffes, om han ikke haver rigtig Besked, at han skal være svoren til Bod . . . < Chr. Hansen mødte ikke paa Tinget, men 20. April 1643 havde Jørgen Orning indstævnet Skolemesteren for Dom angaaende et Manddrab, som han havde begaaet i Skaane, og angaaende hvilket han ikke havde fremlagt Bevis for, at han i H. t. »Skaanske Lov« var bleven dømt af 15 Mand til sin Fred og til Bod. Han burde derfor paagribes og føres til Stedet, hvor Drabet var begaaet og straffes paa sin Hals. Niels Pedersen mødte ikke paa Tinget, og Sagen opsattes i 14 Dage, hvorpaa 11 Mænd 4. Maj vidnede, at Niels Pedersen, fordum Skolemester i V. Brønderslev, havde krævet Bod hos sine Frænder og tigget til Bod af Fremmede for det Manddrab. Han mødte heller ikke denne Gang i Retten og udeblev ligeledes 1. Juni s. A., da han domfældtes for sit Falskneri med Bodspengene; sandsynligvis er Jorden i denne Egn da blevet ham for hed. Han var gift med Karen Christensdatter, der nævnes i Tingbogen 4. Maj 1643, men hvis senere Skæbne er ukendt.

Den følgende Skolemester var P e d e r P o u l s e n,

1) Niels Pedersen synes altsaa at have været fra denne Egn. Slægtninge skulde efter Loven deltage i Sonebod.

der 14. Septbr. 1643 af en Pige i V. Brønderslev blev udlagt som Fader til det Barn, hun redte til Barsel med,¹⁾ og han er maaske i den Anledning afgaaet fra Stillingen, hvorefter vi ikke hører noget om Skolemestere før 1648; i Mellemtiden var der jo Krig. 31. Aug. 1648 stævnedes Morten Skolemester i V. Brønderslev en Mand for Betaling for $\frac{1}{2}$ Tønde Øl, saa han har maaske som saa mange andre — ogsaa Degne — søgt at bøde paa de smaa Indkomster ved at holde Ølsalg. Hans Navn var Morten Pedersen, og han virkede her i en lang Aarrække baade som Skoleholder, Ringer og Kirkebetjent. 23. Aug. 1649 toges der Syn over Skolehuset, hvor der var brudt Hul paa Taget over hans Vindue saa stort, at et Menneske kunde krybe igennem det. To Kvinder fra Himmerland tiltaltes i den Anledning og tilstod, at de havde stjaalet Brød fra Skolemesteren, hvorefter de forvistes fra Vendsyssel under Straf af deres Hals' Fortabelse.²⁾ 24. Marts 1653 stævnes han for Brohavre og 26. Okt. 1654 for en Bog i 3 Bind, som han havde laant af Chr. Nielsen i Gunders Mølle i Tolstrup Sogn; 1659 solgte han en Tønde saltet Kød,³⁾ og 17. Maj 1660 stævnedes han Sognemændene for resterende Skoleholderløn; det var jo i den fattige Tid efter Svenskekrigen, da Krig, Misvækst og Kvægpest havde ruineret mange af Beboerne. Han nævnes endvidere i Stillingen 1678, men døde antagelig inden 1684, da Kirkebogen begynder. Hans Hustrus Navn er ikke fundet; muligt er hun død tidligt, thi 28. April 1653 stævnes Maren Nielsdatter, »tilholdende« i V. Brønderslev Skole for Barnefødsel udenfor Ægteskab, og 27. Maj 1675 nævnes en Peder Christensen og Hustru Johanne Mogensdatter i Skolehuset.⁴⁾ 25. Jan. 1683 var der en Laurids

¹⁾ Tgb.²⁾ Tgb.³⁾ Tgb 12. Jan. 1660.⁴⁾ Tgb.

Mortensen i Skolen, som paa Tinget forligtes med en Mand, med hvem han i Drukkenskab havde haft Klammeri; det var antagelig Morten Pedersens Søn.

Den almindelige Forarmelse i sidste Del af det 17. Aarhundrede indvirkede ogsaa paa Skoleholdet rundt om, og for V. Brønderslevs Vedkommende udtaler Sognepræsten 1690, at der kun var et ringe Skolehus, thi Skoleholderen nød intet videre, end hvad Sognefolkene frivilligt vilde give ham, hvorfor der da heller ikke holdes Skole om Sommeren, da Skoleholderen paa Grund af manglende Underhold selv maatte være om sin Næring, og under saadanne Forhold har der næppe været fast Skoleholder. Af nogle Kirkebogsuddrag¹⁾ fremgaar, at Skolemester Christen Nielsen blev begravet 9. Marts 1710 i en Alder af 53 Aar; han efterfulgtes af en Jens Skoleholder, der 1711 havde et lille Tilgodehavende i Boet efter Degnen Søren Pedersen Baj i Jerslev, fordi han havde sunget i Kirken under Degnens Sygdom og senere under Vakancen. 9. Oktober 1719 begravedes Skolemester Henrik Jørgensen i V. Brønderslev i en Alder af 50 Aar.

Hvorledes det gik med Skoleholdet i de nærmest følgende Aar er ikke oplyst, men 1723 blev Hans Willumsen Wiium Skoleholder i V. Brønderslev, og han var her 1741, da der oprettedes offentlige Skoler over hele Landet i Henhold til Christian VI.s Forordning af 23. Januar 1739. Han var født o. 1687 og var fra Ungdommen af stærkt hengiven til Nydelse af Brændevin, og denne Last tog Overhaand med Aarene, hvorfor Sognemændene 1767 klagede til Skolepatronen Anders Skeel til Nibstrup og til Sognepræsten Jakob Holm i Jerslev og forlangte Skoleholderen afskediget. De udtaler, at han »dels

¹⁾ Velvilligst meddelt af Lærer P. M. Rørsig.

formedelst Alderdom, men fornemmelig for sin liderlige og strafværdige Levemaade ikke, saaledes som ske bør, nu i nogle Aar har været i Stand til at undervise vore Børn, men har ladet det komme an paa en sin, ikke fra Faderen vanslægtet, Søn, da den rette og gamle Skolemester jo snart altid, naar han har en Skilling i Hænde, søger sin Fornøjelse i umaadelig Brændevinsdrikken, til hvilken han altid har været og endnu særlig i sin Alderdom er saa hengiven, at hans elendige Krop formedelst umaadelig Drik maa lade sig nøje med Pjalter til Skjul. Deres Velbyrdighed og Deres Velærværdighed har selv set, i hvilken sælsom Dragt han har mødt i Kirken, den var jo som Betlerens, hvorfor vi beder, at den gamle Skoleholder maa vorde afsat, og ydmygelig bede vi, at han af Skolens Indtægter maa nyde en aarlig Pension, saa han ikke i sin høje Alderdom skal lide for stor Mangel«. Klagen blev indsendt til Biskoppen, der beordrede Provsteretten i Jerslev Herred til at afsige Dom i Sagen; Retten blev sat paa Nibstrup, og den gamle Skoleholder mødte her og bad om Naade for sine Forseelser og sin ofte imod Kammerherre Skeel udviste Trodsighed og Tværhed, og han tilbød at afstaa Embedet og lovede Bod og Bedring. Hans Skolegerning var dermed til Ende, men Kammerherre Skeel, der havde Medlidenhed med Staklen, gav ham frit Husly i et Hus i Brønderslev for Resten af hans Levetid.¹⁾ Han blev begravet i Brønderslev 27. Marts 1768, 81 Aar gammel. Hans Wium synes ellers tidligere at have været helt god som Skoleholder; Biskop Broder Brodersen omtaler ham rosende 1740, og endnu 1751 roses han for Flid og Ustraffelighed, selv om han var blevet gammel.²⁾ Han var gift med Inger Hansdatter, med hvem han havde flere Børn, og den ovenfor nævnte Søn, som han 1760

1) Jydske Saml. I. VIII. 283.

2) Vendsysselsske Aarbøger 1925 S. 30.

havde til Medhjælper, og som Biskoppen fandt »der-til vel oplagt«, var antagelig den Skole-Hans, der blev begravet 26. Jan. 1777, 54 Aar gammel.

Om Skolen i V. Brønderslev indberettede Sognepræsten Jakob Holm 1735, at der var et Skolehus, som Sognemændene holdt vedlige, og Skoleholderen fik af hver Hel- og Halvgaard $\frac{1}{2}$ Skp. Korn aarlig samt dertil frit Tørveskær. Han skulde læse med de fattige Børn uden Betaling, af hver af de andre fik han 1 Skill. om Ugen i Skoleløn.¹⁾ Sognet kunde nok nøjes med den ene Skole, og Skoleholderen kunde leve af Stillingen, naar han fik det Korn, han skulde have; men nogle Beboere, især Bolsmændene, var efterladende med Betalingen. Naar den gamle Skoleholder (☉: Hans Wium) ved Eksamination be-fandtes duelig, skulde han være nærmest til at faa Skoleholderstillingen, men ellers var der ikke i Sog-net nogen Person, der egnede sig hertil.

I Præsteindberetning af 1737 siges, at i V. Brøn-derslev er et gammelt forfaldent Skolehus uden al Inventarium og intet Beneficium (☉: Legat o. l.) der-til. Naar Skolehuset blev tilstrækkelig repareret eller saa godt som af nyt opbygget, hvilket vilde koste 70 Rdl., kunde Sognet nøjes med den ene Skole.

Efter ovennævnte Hans Wium fulgte 1767 som Skoleholder Jørgen Thomsen Wedsted, der var født 1745 i Vedsted i Aaby Sogn, Søn af Thomas Pedersen og Karen Simonsdr., og døde 26. Juni 1825 som Aftægtsmand. Han blev 11. Decbr. 1768 i V. Brønderslev gift med Måren Andersdatter, f. ca. 1739, med hvem han havde flere Børn. Jørgen Wedsted var antagelig Broder til Degnen Christen Thomsen Wedsted i Tolstrup-Stenum, senere i Jets-

¹⁾ a St.

mark, der havde været Lakaj hos Anders Skeel til Nibstrup.

Jørgen Wedsted efterfulgtes af Sønnen Jens Wedsted, der 1799 var Hjælpelærer hos Faderen, og som ved Skoleloven 1814 blev Skolelærer her, og dermed kom Skolevæsenet jo ind i et andet og højere Plan.

Røgelhede i Hellevad Sogn.

En Selvejer-Bondegaards Historie.

Af C. Klitgaard.

Til Arkivundersøgelserne har *Carlsbergfondet*
velvilligst ydet mig Understøttelse.

Ved Middelalderens Slutning, før »Klemensfejden« 1534 og Kronens Konfiskation af det ved Opstanden forbudte Selvejer-Bøndergods, var der selvsagt mange flere Selvejerbønder end senere hen, men langt fra en nogenlunde ensartet Procent i de forskellige Egne af Jylland. Thomas B. Bang kom ved sine Undersøgelser til det Resultat (Historisk Tidsskr. 8. VI, 191), at der i 13 Herreder i de vestjyske Len samt Skivehus og Hald Len var 15—20 pCt. jordegne Bondebrug før Konfiskationen, men at Antallet varierede fra ca. 3 pCt. i Nørlyng Herred til ca. 53 i Vandfuld Herred. For Sallings Vedkommende (4 Herreder) har Henrik Larsen fremsat en Række Oplysninger om Ejendomsforholdene 1524 (Jyske Saml. 5. V, 1), og af disse synes at fremgaa, at der dør var ca. 20 pCt. Selvejersondebrug. For Jyllands Vedkommende var Vendsyssel vist den Egn, hvor Selvejersondernes Antal var forholdsvist mindst før Fejden, nemlig efter min Beregning (Historisk Tidsskr. 10. IV, 86) knap 5 pCt. af det

samlede Antal Bondebrug i 6 Herreder og efter Konfiskationen kun ca. 2 pCt., hvilket udtrykt paa anden Maade vil sige, at 70—80 jordegne Ejendomme ikke blev genindløst, men kom i Kronens Eje.

Som i Salling og vel flere Steder fandtes der ogsaa i Vendsyssel Storbønder, der ejede flere Gaarde; Henrik Larsen anfører (Jyske Saml. 5. V, 6), at Niels Bron i Ø. Lyby ejede 7 Gaarde, og Jens Laustsen ejede 5; i Vendsyssel var mindst tre Selvejergods-Komplekser: *Kornumgaard*, *Røgelhede* og *Saltumgaard*, der paa Reformationstiden ejedes af Slægterne Kjærulf og Mørk, og desuden ejede Kjærulferne meget Jordegods i Vadum Sogn i Kjær Herred.

Kornumgaards Historie har jeg omtalt i Jyske Saml. 4. I, 466, og nedenfor skal omtales *Røgelhede-Godsets Historie*.

Navnet *Røgelhede*¹⁾ i Hellevad Sogn, Dronninglund Herred, indeholder i begge dets Led Betegnelser for Naturforhold; en Røgel er en langstrakt Banke, og Eggen her synes altsaa at have været Hede, da Bebyggelsen anlagdes i Middelalderen.

Gaarden nævnes, saa vidt vides, første Gang 1465, da der toges Tingsvidne af Jerslev Herreds Ting, at *Clemen Slagi* i Røgelhede undte *Poul Nielsen* i Horsens (Kjær Herred) 1 Gods i Hvorup og 1 Gods i V. Hassing som Medgift med hans Søster²⁾. Samme Aar toges Sognevidne af Hallund Kirkegaard, at den Lovhævd, som *Clemen Hansen* havde gjort paa Røgelhede og benævnt Sted fra Sted, at han eller hans Forældre

¹⁾ Jfr. *Røgelhede* i Idum og Vedersø Sogne, *Røgel* i Brovst Sogn og de med *Røgel* sammensatte almindeligt forekommende Marknavne.

²⁾ Æ. d. A. III, 56.

aldrig havde det (∴ Jorden) udi deres Haand og Hævd¹⁾, og Clemen Hansen, der antagelig er identisk med Clemen Slage, synes saaledes at have indværget mere Jord, end han kunde faa Hævd paa.

1480, 1483 og 1494 omtales han som Herredsfoged i Jerslev Herred²⁾, og 1483 gav Clemen Slage en Bøgeskov, takseret til 12½ Svins Olden til Hellevad Kirke³⁾.

1489 udstedte han Stadfæstelsesbrev paa det Gods, som hans Forældre havde afstaaet til Hundslund Kloster (Dronninglund), i Særdeleshed en Gaard i Hellevad⁴⁾.

Peder Dyrskjøt kalder ham Adelsmand og mener, at de svenske Grever Oxenstjerna'er »vare Nedarvinger efter Clemen Slage« i Røgelhede, hvad man dog næppe tør fæstne sig ved. Videre fortæller Dyrskjøt, at Clemen Slage solgte sin Del af Røgelhede til Landsdommer Mogens Munk (f. o. 1470, d. 1558), hvorved hans Medarvinger blev tvunget-til at sælge deres Parter til Sønnen (∴ Sønnesønnen) Peder Munk til Estvadgaard, Hammelmose, Sæbygaard m. v., død 1623, »fordi de var gifte i privat Stand« (∴ uadelige). Dyrskjøt havde haft et gammelt Skøde, der omhandlede disse Salg, men det var forkommet for ham i Svenskekrigens Tid 1658⁵⁾. Han havde endvidere haft Oplysninger om, hvem der var Clemen Slages Arvinger og nævner bl. a. *Kirsten*, »Clemen Slages Søsters ellers Datters Datter«, der o. 1500 var gift med Dyrskjøts Stamfader Peder Laursen i Nørre Ravnstrup i

1) a. St. 21.

2) Ny gl. Saml. 4°, 746 (P. Dyrskjøt), Jerslev H. Tgb. 18. Maj 1648 og 7. Juni 1660.

3) »Danske Atlas«, V, 291.

4) Æ. d. A. III, 4.

5) Jyske Saml. 1. III, 252.

Ørum Sogn¹⁾). Clemen Slage levede altsaa endnu ved Aar 1500.

1500 og 1501 nævnes *Peder Nielsen* i Røgelhede sammen med flere andre Selvejere som Vidner paa Jerslev Herreds Ting, da Børglumprovsten Anders Valkendorf fik Tingsvidne angaaende Skel mellem Man-na og Ø. Hjermelev og sidstnævnte Aar, da han tog Lovhævd paa Hammelse, Stavad m. m.²⁾). Han var ligeledes 1520 sammen med *Anders Svendsen* i Røgelhede og flere Medudsteder af Prior Anders Hacks Lovhævdsbrev paa Hundslund Klosters Fæstegods i Jerslev Herred³⁾), og 1532 var han sammen med en Del andre Selvejerbønder Rebsmand til Lendum Mark i Vennebjerg Herred⁴⁾).

I en Jordebog over Aastrup Len fra ca. 1525⁵⁾) anføres, at *Peder Nielsen* i Røgelhede har Kong Christierns Brev og giver af Røgelhede, Kærdzgaard og Klokkerholm $\frac{1}{2}$ Td. Smør for al Tynge foruden Gæsteri. Røgelhede, Kærsgaard og Klokkerholm m. m. blev senere ved at være et samlet Godskompleks indtil ved Aar 1700, og det kongelige Brev, her omtales, og hvori Herlighedsafgiften anføres, var formentlig udstedt af Christian II, der 1516 havde tilskrevet Befalingsmanden paa Aalborghus, Niels Clemmensen, om »den store Brøst, Forsømmelse og Uskikkelighed«, der fandtes i adskillige Herreder hos Kongens og Kronens Bønder i Aalborghus Len og andet Steds, Kronen til Skade, og

¹⁾ Langebeks Ekscerpt. 187, Universitetsbibl. »Additamenta« 117.

²⁾ Repertorium Diplom. o. s. v. 2. V. 297, 362.

³⁾ Pergamentsvidisse af 1579, i Vendsyssels hist. Museum.

⁴⁾ Erslev og Møllerup: Fred. I.s Registr. S. 442.

⁵⁾ Rigsarkivet »Forskellige Stykker Lensregnskaber eller Jordebøger 1498—1513«, men er yngre; jfr. Danske Kancelli »Diverse« C, Nr. 50 e, fra o. 1525.

Niels Clemmensen fik derfor Ordre til at faa Forholdene i Orden¹).

Det vides ikke, hvorledes det gik Peder Nielsen og Anders Svendsen i Klemensfejden; men Røgelhedegodset vedblev efter Fejden at være i Bondeeje, og det maa derfor være blevet genindløst fra Kongen, selv om vi ikke nu kender det derom udfærdigede Dokument, antagelig fra 1542, da andet Bøndergods i Vendsyssel ses at være blevet indløst.

I Præsteindberetningen 1568²) anføres Røgelhede som frit Bondegods, »som haver foruden den Gaard, de iboer, 2 Gaarde, 6 Bol og 1 Mølle«. De to Gaarde var utvivlsomt *Kærsgaard* og *Klokkerholm*, Møllen var Klokkerholm Mølle, og Bolene var vist *Rydslund* (Roslund), *Korslund*, *Skinbjerg* og tre i *Allerup*.

Det vides ikke, hvor naar Peder Nielsen døde, men han var utvivlsomt Fader til *Niels Pedersen* og *Jens Pedersen* i Røgelhede, *Clemen Pedersen* i Stagsted³) og en Datter gift med *Niels Mortensen* i Hejselt i Torslev Sogn. Niels Pedersen og Clemen Pedersen omtales 1541, da de sammen med en Del andre Storbønder var i Saltumgaard for at foretage Samfrændeskifte efter Lars Mørk⁴), og 1546 havde Gødik Christensen, Borger i Aalborg, Trætte med Anders Jensen i Aalborg, Niels Pedersen i Røgelhede og Jens Pedersen i Røgelhede angaaende Bondegods, som Gødik mente at have Part i⁵). 1547 havde Gødik Christensen i Aalborg og Clemen Pedersen i Stagsted Proces med Niels Mortensen i Hej-

¹) Suhms nye Samlinger, I. 157.

²) Landsarkivet.

³) Han havde 1537 Proces for Kongens Retterting om Besiddelsen af en Gaard, som *Lars Bentsen* brugte. (Kolderup-Rosenvinge: Gl. Domme II. Bd., XIII).

⁴) Hvetbo H. Tgb. 4. Okt. 1662.

⁵) Danske Magazin 4, I. 186.

selt angaaende Arv, og samme Aar rejste Niels Andersen — maaske Søn af Anders Svendsen i Røgelhede 1520 — Sag mod Clemen Pedersen i Stagsted og hans Brødre og Svoger Niels Mortensen i Hejselt angaaende en Gaard i Aalborg og mere Arvegods¹⁾.

Det er ukendt, hvorledes disse Processer endte og ligeledes, hvorledes det indbyrdes Slægtskabsforhold var; men om Gødik Christensen kan oplyses, at han 1554 havde Trætte med Bartolomæus Grim fra Pommeren angaaende deres Kortspil i Flensborg²⁾. Gødik havde købt Harnisk og Bøsse af Grim og havde givet ham et Gældsbevis derfor, hvilket han, da de havde drukket en Døl, vandt tilbage i Kortspil. Pommeren klagede til Kong Christian III, som afæskede Magistraten i Flensborg Erklæring om Sagen³⁾.

Samme Gødik var iøvrigt en stridbar Mand, og 14. Decbr. 1558 udgik kgl. aabent Brev om Forligelse mellem ham og Borgmestre og Raad i Aalborg i Anledning af, at han havde undsagt Borgerne der og handlet saa uskikkeligt med dem, at man havde maattet sætte ham i Byens Jern, hvorfra han brød ud. Han havde endvidere brugt ærerørige Ord om Magistraten formedelst en Dom, den havde afsagt mellem ham og en Købmand fra Flensborg, og han blev nu forvist fra Aalborg og de tre nærmeste Herreder, men fik dog Frist til 20. Dag før Jul for at ordne sine Sager. Fandtes han efter den Tid i Aalborg eller Omegn eller rejste Trætte mod Borgmester og Raad for denne Sag, skulde han straffes som fredløs Mand⁴⁾.

1) a. St. 4, I. 282.

2) a. St. 4, I. 321.

3) Seidelin »Diplom. Flensborgense«, II. 601.

4) Kancelliets Brb.

9. Maj 1576 fik Admiral *Peder Munk* til Estvadgaard, Sæbygaard, Hammelse m. v. Mageskifte-skøde af Kronen paa dens Rettighed (∴ Herlighedsafgiften) i Kornumgaard, Røgelhede og Kærsgaard med Bevilling til at tilforhandle sig Bondeskylden¹⁾; men Kongen forbeholdt sig at indløse Godset igen, hvis han ønskede det. Da en af Bønderne i disse Gaarde, antagelig Herredsfoged Jens Andersen Kjærulf i Kornumgaard, klagede til Kongen over, at Peder Munk ikke havde forsvaret ham i en Retssag, krævede Kongen, at Mageskiftet skulde gaa tilbage og de afhændede Rettigheder i de jordegne Gaarde atter lægges under Aastrup Len²⁾). Resultatet blev dog, at Peder Munk atter afstod Rettigheden af Kornumgaard til Kongen, men 22. April 1580 fik endeligt Skøde paa Røgelhede og Kærsgaard³⁾).

Peder Munk lagde formodentlig disse Herlighedsafgifter under Hammelse, af hvilken hans Hustru *Karen Albertsdatter Skeel* havde arvet en Part, og hvor Ægteparret boede omkring Aar 1600. Efter Fru Karens Død paa Hammelse 1601 — uden Børn — havde han Proces med hendes Arvinger, bl. a. om Røgelhede, der hørte til hendes Gods, og 19. Marts 1606 blev han dømt til at gøre Skeel'erne Rigtighed for Godset⁴⁾), men Peder Munk synes dog at have beholdt Røgelhede-godset og at have henlagt det under Sæbygaard.

Han har vistnok ogsaa efter 1606 erhvervet Bondeskylden af dette Gods (Røgelhede, Kærsgaard, Klokkerholm o. s. v.), hvad det kongelige Skøde jo havde givet ham Ret til, og efter hans Død 1623 kom Godset

¹⁾ Kronens Skøder, I. 161.

²⁾ Kancelliets Brb. 12. April 1580.

³⁾ Kronens Skøde, I. 231.

⁴⁾ V. S. Skeel: »Optegnelser om Familien Skeel«, S. 151.

til hans Enke, Fru *Sofie Brahe* til Sæbygaard, gift II med *Malte Sehested*, og efter hendes Død 1638 til hendes Søster *Mette Brahe*, gift med *Otto Jørgensen Marsvin* til Dybæk i Skaane, der nævnes som Ejer 1639 og 1644. Han døde 1647, og med hans Datter *Karen Marsvin* kom det til hendes Ægtefælle *Iver Krabbe* til Jordberg i Skaane, der anføres som Ejer 1648 og 1652. Han døde først 1666, men hans Datter *Margrete Krabbe* ægtede 1655 *Bjørn Christoffersen Ulfeld* til Raabelöf i Skaane, og da han døde 1656, gik Røgelhedegodset over til hans Børn af første Ægteskab, og 1662 nævnes »Bjørn Ulfelds Børn« som Ejere af en Del Jordegods i Hellevad Sogn¹). Der var dog ikke andre levende Børn end *Christoffer Ulfeld* til Næsbyholm, der da ogsaa angives som Ejer 1660²). Ved hans Død 1663 arvedes Røgelhedegodset af hans Faster *Beate Christoffersdatter Ulfeld*, som var gift med *Henrik Lindenow* til Oregaard, og ved Skøde af 7. Marts 1667³) solgte han Røgelhede, Kærsgaard, Klokkerholm, Korslund, Roslund, Skinbjerg m. v. til Foged eller Forpagter paa Lerbæk (Horns H.?) *Christian Knudsen Worm*, og dermed indledes et nyt Afsnit af Røgelhedes Historie.

I Matrikelbogen 1662 anføres Røgelhede som en Enestegaard (∴ uden Markfællesskab med andre) med 27 Tdr. Hk. Den havde 2 Brugere (Laurids Nielsen [Kjærulf] og Peder Jensen [Mørk]) og var vel ved Magt. Til Gaarden kunde saaes 16 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 12 Tdr. Havre og avles 45 Læs Hø. Landgilden var 20 Tdr. Byg, 8 Tdr. Havre og 1 Fdg. Smør.

Foruden den Jord, som var i Brug, var der endnu til Gaarden saa megen Agerjord, at der kunde saaes

¹) Matriklen 1662.

²) Jerslev H. Tgb. 11. Okt. 1660.

³) Landst. S. & Pb. Nr. 8, Bl. 72.

»ungefær 100 Tdr. Korn eller mere« deri, og til Gaarden laa en lille Lund af Rølbøge og Krat, som dog ikke kunde takseres for Svins Olden. Denne Lund, der kaldtes *Røgelhedelund*, nævnes ogsaa 1639¹⁾, da Otto Marsvin forbød Jens Nielsen i Røgelhede at holde Geder, og 1648 gav Iver Krabbe til Jordberg Laust Nielsen (Kjærulf) og Jens Nielsen i Røgelhede Ordre til at paase, at der slet ikke blev hugget i denne Lund²⁾.

Forinden vi gaar videre, skal vi se lidt paa Brugerne af Røgelhede i Tiden 1550—1666.

Som foran nævnt boede ved Aar 1550 *Niels Pedersen* og *Jens Pedersen* i Røgelhede og var Selvejere³⁾. 1606 staar *Peder Jensen (Mørk)* som Besidder af Gaarden og en *Jens Nielsen* som »Inderste« der; ved jordegne Gaarde skulde der jo kun være én formel Brugger, som saa svarede »Skæppeskyld« til de andre Parthavere i Bondeskylden; men som oftest var der dog flere Brugere af de større jordegne Gaarde, og de kaldtes da Hovedmandens Brydebønder eller Inderster.

Peder Jensen Mørk, der antagelig var født o. 1560, var utvivlsomt den forannævnte Jens Pedersens Søn, hvorimod det maaske er tvivlsomt, om *Jens Nielsen* var Søn af forannævnte Niels Pedersen, idet han først var født 1584 og maaske snarere var Jens Pedersens Sønnesøn.

Jens Nielsen var som sagt født 1584 og døde i Røgelhede 1657, begr. 14. Juli; Kirkebogen oplyser ved hans Begravelse, at han var Fader til 8 Børn, men af disse kender jeg kun *Anders Jensen*, der 1640 var hjemme i Røgelhede og da var i Slagsmaal med Morten Olsen

¹⁾ Tgb. 6. Juni.

²⁾ Tgb. 1. Juni.

³⁾ 1569 nævnes Maren Christensdtr., Jens Pedersen og Peder Nielsen i Røgelhede. (Landst. Dombog B. II. 150 b.)

i Rydslund (Roslund)¹⁾, samt *Niels Jensen*, der 1641 fæstede Kalsgaard i Aasted Sogn for Livstid af Folmer Urne og skulde give 200 Rdl. til Stedsmaal. Hans Fader Jens Nielsen i Røgelhede medunderskrev Kontrakten, i Følge hvilken Gaardens tidligere Fæster, Niels Jensens Hustru, *Kirsten Thomasdatters Fader*, Thomas Christensen skulde have Ret til at bruge $\frac{1}{3}$ af Gaardens Tilliggende i sin Livstid²⁾. Jens Nielsen i Røgelhede omtales ogsaa 1632 og 1648³⁾.

Peder Jensen Mørk, der 1606 stod som Besidder af Røgelhede, var antagelig født o. 1560 og døde o. 1620. Hans Initialer og Bomærke findes paa Hellevad Prædikestol tillige med Aarstallet 1614, og 1618 havde han Kongetienden af Hellevad Sogn i Fæste⁴⁾. Han var gift med *Gertrud Sørensdatter Kjærulf*, f. o. 1565, Datter af Herredsfoged i Kjær Herred Søren Christensen i Vester Holtet i Ajstrup Sogn og Else Andersdatter Kjærulf⁵⁾. Gertrud Kjærulf havde 1640 Ophold hos sin Sønnedatter Maren Olufdatter Mørk og hendes Mand paa Korslund, og hun var død før 1651. Hun ejede Part i Selvejergaarden Bjørum i Vadum Sogn, hvilken Part 1665 købtes af Steffen Thomsen Brøndum i Agdrup i Sulsted Sogn.

Peder Mørk og Gertrud Kjærulf havde 7 Børn: A—G.

A. *Anders Pedersen Mørk*, f. 15 . . , d. før 1630 i Store Nejsum i Skæve Sogn⁶⁾.

B. *Hans Pedersen Mørk*, f. o. 1590, d. o. 1646, boede i Nørre Østbjerg i Hammer Sogn. Var gift I. ca.

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 25. Juni 1640.

²⁾ Vennebjerg H. Tgb. 7. Aug. 1643.

³⁾ Jerslev H. Tgb. 28. Juni 1632 og 1. Juni 1648.

⁴⁾ Stiftsbogen.

⁵⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«, 358 ff.

⁶⁾ Børglum H. Tgb. 21. Dec. 1630.

1613 med *Karen Nielsdatter Kjærulf*, f. o. 1590, d. 16 . ., Datter af Niels Mogensen i Østbjerg og Else Pedersdatter Kjærulf¹⁾). Hans Pedersen er vist den samme Hans Pedersen, der senere boede i Attrup i Hammer Sogn, hvor han døde o. 1646, og som før 1639 var gift med *Dorte Olufsdatter Munk*, Datter af Oluf Pedersen Munk i Attrup og Benedikte Porsdatter Børialsen, og som anden Gang ægtede Sognepræsten i Hammer, Magister Erik Nielsen, med hvem hun ikke havde Børn²⁾). Hun levede endnu 1660.

Hans Mørk havde i første Ægteskab mindst 2 Sønner og 1 Datter og i Ægteskab med Dorte Munk 1 Datter, nemlig:

1. *Lars Hansen Mørk*, der antog Moderens Slægtsnavn *Kjærulf*, og 6. Juli 1641 paa Kjær Herreds Ting ved sin Fader fik Tingsvidne om sin Fødsel og Opvækst, saa han har formodentlig forladt Egnen.
 2. *Peder Hansen Mørk* levede 1660 i Aalborg og var vist Underofficer ved Ritmester Jesper Vogensen til Hæstrupgaards Kompagni³⁾).
 3. *Johanne Hansdatter Mørk* var 1659 gift med *Niels Christensen* i Nørre Østbjerg, Søn af Christen Ibsen i Melsted i Sulsted Sogn. De havde 1659 en Søn, Erik Nielsen, til Daab i Hammer Kirke.
 4. *Margrethe Hansdatter*.
- C. *Maren Pedersdatter Mørk*, f. o. 1595, begr. Sulsted 30. Maj 1659, 64 Aar, gift med *Peder Jørgensen Kjærulf*, f. o. 1578, begr. Sulsted 28. Sept. 1659, 81

¹⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«, 348.

²⁾ a. St. 42.

³⁾ Jerslev H. Tgb. 30. Aug. 1660.

Aar, Søn af Jørgen Jørgensen i Østbjerg og Else Pedersdatter Kjærulf. Boede i Agdrup i Sulsted Sogn og havde stor og anset Efterslægt¹⁾).

- D. . . . *Pedersdatter Mørk*, f. o. 1600, d. o. 16 . . , gift med *Jens Jørgensen Kjærulf*, f. 15 . . , d. o. 1665, Søn af Jørgen Jørgensen i Østbjerg og Else Pedersdatter Kjærulf, levede 1613 og til sin Død i Ø. Gerndrup i Brønderslev S. Flere Børn²⁾).
- E. *Maren Pedersdatter Mørk*, f. o. 1590, d. efter 1670, gift o. 1610 med *Peder Jensen Kjærulf*, f. o. 1585, d. 1655, Søn af Jens Andersen Kjærulf i Kornumgaard og Anna Nielsdatter Griis. Peder Jensen Kjærulf boede først i Kornumgaard, men fra 1635 til sin Død i Nørgaard i Sterup i Jerslev S. og var Herredsfoged i Jerslev Herred. Hustruens sidste Leveaar var trange paa Grund af Fattigdom, og 1663 udstedte hun Obligation paa 6 Daler til Christen Jensen Mørk i Bjørum, hvilken hendes Brodersøn Axel Olufsen Mørk i Røgelhede underskrev³⁾). Til det i »Kjærulfske Studier«, S. 48 ff., anførte om deres Børn: Peder, Jens, Johanne I. og Niels skal anføres, at Niels ikke er identisk med den S. 54 nævnte *Niels Pedersen Kjærulf*, Byskriver i Sæby, idet denne var fra Ø. Hebelstrup i Hallund, og *Johanne Pedersdatter*, der var gift med Niels Baggesen Kjærulf (Side 44), er ikke den her omhandlede Maren Pedersdatter Mørks Søster, men hendes Datter med Peder Jensen Kjærulf, og Johanne var — saa mærkeligt det end lyder — gift med sit Søskendebarn⁴⁾). Peder Jensen Kjærulf og Maren Mørk havde endvidere Sønnen *Christen*, som 1656 og 1670 boede i

1) C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«, 281 ff.

2) a. St. 277 ff.

3) Jerslev H. Tgb. 29. Marts 1666, 1. Sept. 1670.

4) Jerslev H. Tgb. 18. Aug. 1670, 17. Sept. 1663, 1. Sept. 1670.

Ø. Mellerup i Jerslev Sogn, Datteren *Anne*, der var gift med Christen Christensen i Sterup, efter at hun var blevet »lokket« af Faderens Tjenestekarl Mikkel Pedersen¹⁾, og Datteren *Gertrud*(?), som 1656 var gift med Peder Christensen i Rønnebjerg, 1670 i Mynderup, begge Steder i Vrejlev Sogn.

- F. *Oluf Pedersen Mørk*, f. o. 1600, d. 1644²⁾. Boede i Røgelhede og blev ca. 1643 Herredsskriver i Jerslev Herred. 1628 blev han af »de Kejslerlige« sammen med sin Svoger Peder Jensen Kjærulf, Lars Dyrskjøt og flere af Egnens fremtrædende Mænd sat i Fængsel i Sæby mistænkt for at konspirere mod Fjenden, men efter ca. 3 Maaneders strengt Fængsel slap de atter ud³⁾. Han var Fæster af ½ Røgelhede, og 1642 fik han og Hustru Fæstebrev paa Kongetienden af Hellevad Sogn, men 1643 havde han Proces med Sognemændene om dette Fæste, idet han krævede at tælle Kærvene paa Marken, før Folk tog Kornet ind, og derved led det Skade⁴⁾. Hans økonomiske Forhold synes at have været mindre gode, men han havde jo ogsaa gennemgaaet Kejserkrigens Trængsler 1627—29 og døde under Svenskernes Besættelse af Jylland, efter at de havde forødet en Del af hans Bo; hans Enke fragik da ogsaa Arv og Gæld efter ham⁵⁾.

Han var gift I. med *Christence Christensdatter*, der antagelig døde i 1630erne, Datter af Chr. Terkelsen Skriver i Brødland i Hammer Sogn og Ape-lone Olufsdatter⁶⁾; gift II. med ærl. og velb. *Anne*

1) a. St. 3. Maj 1643.

2) Jerslev H. Tgb. 1648, Bl. 7.

3) Jyske Saml. 1. IX. 38. Jerslev H. Tgb. Foraaret 1635.

4) Jerslev H. Tgb. 12. Jan. og 27. April 1643.

5) a. St. 1648, Bl. 7.

6) Niels Hedin: Hammer Bakker, S. 281.

Sofie Walstorp, f. 16 . . , begr. Hellevad 28. Juni 1671, Datter af Lensmand paa Rækkestad i Norge, Henning Walstorp og Bodil Galde, og Anne Sofies Søster, Sybille, var 1638 gift med Professor Peder Johannes Spormand i København, saa Oluf Mørk var kommet i fint Familieskab.

Anne Sofie Walstorp ægtede o. 1645 sin Mands Efterfølger i Røgelhede, *Laurus Nielsen Kjærulf*¹⁾ men hvem hun ikke havde efterladte Børn. Han var født o. 1616 som Søn af Niels Andersen Kjærulf og Gyde Laursdatter i Kærsgaard og døde o. 1687. Han blev gift II. med *Vibeke Hansdatter*, Datter af Pastor Hans Olufsen Sæby i Øsløs og Enke efter Peder Nielsen Kjærulf i Ø. Hebelstrup i Hallund Sogn.

Af. I. Ægteskab synes Oluf Pedersen Mørk at have haft 2 Børn (1—2) og af II. Ægteskab 4 (3—6).

1. *Peder Olufsen Mørk*, gav 20. Marts 1645 i Overværelse af sin Farbroder Hans Pedersen i Østbjerg og Morbroder Hannibal Christensen i Brødland sin Stifmoder Anne Sofie Walstorp Afkald for Arv efter sine Forældre, sin Mormoder og sin Moster Maren i Brødland. Ved Brev af 21. Marts 1645 lovede hans Stifmoder at opbevare det Løsøre, han havde arvet, og føde hans Kvæg og Fæ, til det kom paa Græs²⁾. 1654 boede han i København, og sit i Røgelhede henstaaende Løsøre — bl. a. 1 Jernkakkellovn, 1 sort Egeskab med 5 Døre, 2 Stolpesenge med Himle, 1 Bogstol og 2 Borde — solgte han til Morten Kjærulf i Nejsum, der fik Proces med Laurus Nielsen Kjær-

¹⁾ C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier, S. 413.

²⁾ Tbg. 11. Nov. 1655.

- ulf i Røgelhede om Udleveringen¹). 1667 var han Fadder i Røgelhede, vel under et Besøg.
2. *Maren Olufdatter Mørk*, var gift med *Anders Andersen*, der 1639 og 1662 boede i det til Røgelhedegodset hørende Bol Korslund²).
 3. *Christen Olufsen Mørk*, sagdes 1671 at have Tilhold hos Pastor Anders Jensen Hals i Bredkær (Hellevad Præstegaard) og indstævnedes 2. Nov. sammen med sine nedennævnte Søsken af Ejnerne af Røgelhede (Chr. Worm i Korslund og hans Stifsøn Gert Christensen), der havde Skiftejurisdiktionen, for at overvære Delingen af Anne Sofie Walstorps Bo i Henhold til Registrering af 1. Aug. 1671. Til at overvære Delingen havde Herredsfogeden udnævnt 4 Mænd. Der havde iøvrigt været Stridigheder mellem Oluf Pedersen Mørks Børn og deres Stiffader Laurs Nielsen Kjærulf angaaende Delingen af Moderens Bo, og Stiftamtmand Carisius havde efter Børnenes Begæring omstødt det først afholdte Skifte³). Hans senere Forhold ubekendt.
 4. *Sten Olufsen Mørk*, var hjemme ved Moderens Død 1671 og synes derefter at have opholdt sig hos sit Søskendebarn Peder Jensen Mørk i Røgelhede, men videre om ham er ikke fundet.
 5. *Sofie Olufsdatter Mørk*, var hjemme 1662 og 1671.
 6. *Axel Olufsen Mørk*, var hjemme 1660 og 1671; men under Arvestriden mellem ham og hans Søsken paa den ene Side og Stiffaderen paa den anden tog han sig 22. Juli 1671 for at prygle

¹) a. St. 14. Sept., 26. Okt., 16. Nov. 1654.

²) Jfr. Vendsysselske Aarbøger 1925, S. 181 f.

³) Jerslev H. Tgb. 3., 10., 17. Aug., 2. Nov. 1671.

Stiffaderen, hvorefter han ligesom Broderen Christen tog Ophold i Hellevad Præstegaard. Axel gjorde Krav paa selv at besidde — 3: bruge — Røgelhede efter Moderens Død, og han tilbød at købe eller fæste Gaarden af Christian Worm, som imidlertid paa dette Tidspunkt havde overdraget Gaarden til sin Stifsøn Gert Christensen Tornby for den ham tilkommende Fædrenearv. Axel Olufsen vilde hævde, at der paa Røgelhede var gamle Breve, hvori stod, at dersom nogle af hans Forældres (3: Forfædres) Børn kunde besidde den, skulde de være nærmest dertil fremfor andre, og Laurs Kjærulf var jo ikke Efterkommer af de gamle Brugere af Gaarden. 1675 nævnes han »af Røgelhede«, da han stævnedes Degnen Morten Pedersen Albæk i Hellevad for Gæld¹⁾, men senere er han ikke paatruffet i denne Egn.

G. *Jens Pedersen Mørk*, f. o. 1587, begr. Hellevad 25. Feb. 1661, 74 Aar²⁾. Boede i Røgelhede og er utvivlsomt begravet i Kirken. Var gift med *Karen Andersdatter*, f. o. 1600, der døde 12. April, begr. 24. April 1665 i Hellevad Kirke³⁾. Ægteparret havde mindst 5 Børn, se 1—5.

1. *Anne Jensdatter Mørk*, var o. 1650 gift med i Kvisselholt i Dronninglund Sogn og havde flere Børn.
2. *Niels Jensen Mørk*, boede o. 1650 i Skoven i Aasted Sogn. Flere Børn.
3. *Maren Jensdatter Mørk*, f. o. 1624, d. 17. Maj 1704 paa Hejselt i Torslev Sogn, begr. Serreslev

¹⁾ a. St. 4. Feb. 1675.

²⁾ I Kirkebogen kaldes han fejlagtigt *Jens Christensen Mørk*.

³⁾ Kbg.

23. Maj 1704, gift o. 1650 med Selvejer *Niels Jensen Mørk* i Kalum i Serreslev Sogn, Søn af Jens Tøgersen i Kalum og Anne Mørk. Flere Børn, af hvilke Jens Mørk 1686 var Ridefoged paa Vraa.

4. *Christen Jensen Mørk*¹⁾, f. o. 1623, død i Klokkerholm i Hellevad 17. Aug. 1706, 83 Aar. Student Aalborg, imm. Kbh. 1652, var 1659 Mønsterskriver ved Studenterkorpset under Kbh.s Belejring²⁾, var 1662 hjemme i Røgelhede og blev 1665 residerende Kapellan i Hellevad, hvor han boede i Klokkerholm. Gift Hellevad 5. Okt. 1673 med *Johanne Nielsdatter Kjærulf*, f. o. 1625, d. Hellevad 1720³⁾, Datter af Niels Andersen Kjærulf i Kærsgaard og Gyde Laursdatter⁴⁾. Johanne Kjærulf virkede som Jordemoder i Egnen. Hun og hendes Mand, der ingen Børn havde, gjorde Testamente 4. Aug. 1685, kgl. konf. 4. Maj 1686. Johanne Kjærulfs Moder flyttede 1679 til Datteren og Svigersønnen i Klokkerholm og døde her 1680, ca. 86 Aar gammel. Efter hendes Død opkom Rygte om, at Datteren havde røget under hende, før hun døde, og i den Anledning anlagde Hr. Christen Sag mod Jens Laursen i Hellevad, der havde fortalt det. Bortset fra, at man jo røg med Rav, Enebærris og andet for at modvirke den daarlige Luft i Sygeværrelser, var det en almindelig vesteuropæisk Tro, at ingen kunde dø i Sengeklæder, hvori der var Hønsefjer, uden at der blev sat Gløder un-

1) Kaldes ogsaa Røgelhede.

2) Marquard: Københavns Borgere 1659.

3) Skifte efter Chr. Jensen og Hustru 1720. Aalborg Bispearkiv, Pk. IX, 5.

4) C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«, S. 412.

der Sengen, og i Danmark brugte man ogsaa at sætte en Skaal med Gløder under Sengen, naar Dødskampen trak længe ud. Det var vist en Levning fra Hedenskabets Tid og stod i Sammenhæng med den Forestilling, at onde Aander kunde fordrives med Ild. Skikken er endnu i det 19. Aarh. blevet brugt paa den jyske Hede. Hr. Christens Retssag mod Jens Laursen sluttede dog i Venlighed med hans Undskyldning¹⁾.

5. *Peder Jensen Mørk*, f. o. 1630, død 1684²⁾, boede o. 1655 i Røgelhede, hvor hans Enke 28. Aug. 1684 stævnedes af Husbonden Chr. Worm i Korslund til Syn over Gaarden og Afholdelse af Skifte mellem hende og Børnene³⁾. Han var gift med *Maren Christensdatter*, med hvem han havde Børnene a—e. Det er antagelig hende, der 1687 i Mandtal til Kop- og Kvægskatten betegnes som »en forskrevet Enke med en Hob faderløse Børn, stor Gæld og Besværlighed til Husbonden«, og som ikke kunde betale Kop- og Kvægskat.
- a. *Maren Pedersdatter Mørk*, f. 1663, var Enke 1720.
- b. *Karen Pedersdatter Mørk*, f. 1666, var ugift 1720 og boede i Røgelhede.
- c. *Anne Pedersdatter Mørk*, f. 1667, d. 1668.
- d. *Jens Pedersen Mørk*, f. 1669, blev Fæster i Røgelhede, se nedenfor, Side 294.
- e. *Anne Pedersdatter Mørk*, f. 1672, d. 1727, gift med *Knud Christiansen Worm* i Røgelhede, se nedenfor, Side 296.

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 30. Nov. og 7. Dec. 1682.

²⁾ Kirkebog mangler 1674—1732.

³⁾ Jerslev H. Tgb.

Som anført Side 277 solgte Henrik Lindenow til Oregaard ved Skøde af 7. Marts 1667 Røgelhedegodset til *Christian Knudsen Worm*, der selv tog Ophold paa Bolet Korslund, hvor han boede til sin Død 1693.

Han var født i Kbh. 27 Okt. 1621¹⁾, døbt i Holm. Kirke 23. S. f. Tr. 1621 og døde 2. Febr. 1693.

[Hans Fader var *Knud Hansen Worm*, Skriver ved Holmen og maaske den Knud Worm, som 19. Maj 1628 fik Ordre til sammen med 3 andre Mænd at jævne en Sag mellem Byfogden i København og en Mand dør²⁾). 1633 blev Knud Worm Herredsfoged i Smørum og Ølstykke Herreder, boede en Tid paa Borupgaard i Gandløse Sogn, senere Ledøje og døde 14. Maj 1667 i sit 78. Aar³⁾). Gift I. med *Birgitte Carstensdatter*, II. med *Kirsten Nielsdatter*, død 10. Nov. 1640, begr. i Ledøje, III. o. 1643 med *Karen Bentsdatter*, som overlevede Knud Worm].

Christian Worm var Søn af Faderens første Ægteskab, i hvilket der ogsaa var en Søn *Hans*, om hvem intet vides udover, at han levede 1680⁴⁾). Han ses ikke døbt i Holmens Kirke. Om *Christian Worms* Efterkommere, af hvilke en Gren blev adlet *Wormskiold* 1757, henvises iøvrigt til »Personalh. Tidsskrift« 6. I, 264 ff.

Christian Worm, der 1656—61 var Gaardfæster i Husum paa Sjælland, omtales i *Valdemar Møllers »Fra Sokkelund Herred«* (1924) som en øjensynlig »kraftfuld og stejl Personlighed«. Han var gift 4 Gange, nemlig I. 1651 med *Maria Hansdatter*, Enke efter den 1649 afdøde Ridefoged til Sørup og Ottestrup ved Ringsted, Sejer Christensen, over hvem der er Gravsten i Vet-

1) Dyrskjøts Optegn. Additam 117, Bl. 32.

2) Kancelliets Brb.

3) Gravsten indmuret i Ledøje Kirkegaardsmur. Meddelt af Landsretssagfører J. Rohleder, Ballerup.

4) Jerslev H. Tgb. 24. Marts 1680.

terslev Kirke; II. med *Birgitte Eriksdatter*, Skifte i Kbh. 25. Maj 1665, Datter af en Erik Andersen; III. 1665 med *Anne Nielsdatter Kjærulf*, f. 16 . . , d. ca. 1680, Datter af Niels Andersen Kjærulf og Gyde Laursdatter i Kærsgaard i Hellevad og Enke efter Christen Andersen Tornby¹⁾, der 1646 og 1653 var Kapellan i i Hellevad, 1653—55 i Sæby og 1655 til sin Død 1663 øverste Kapellan ved Holmens Kirke i Kbh.; IV. 1680 med *Karen Pedersdatter Galskyt*, f. 26. Marts 1653, d. 28. Marts 1727 i Kærsgaard i Hellevad, Datter af Peder Thomsen Galskyt til Kornumgaard og Kirsten Pedersdatter Kjærulf. Karen Galskyt blev gift II. o. 1695 med Peder Terkildsen Østrup i Korslund, se nedenfor.

Medens Chr. Worms 1. Ægteskab var barnløst, skal han i 2. Ægteskab have haft 2 Sønner og 1 Datter, i 3. Ægteskab 1 Datter og i 4. Ægteskab 2 Sønner og 4 Døtre²⁾. De to Børn af 2. Ægteskab er antagelig døde, før han kom til Vendsyssel, og Datteren af 3. Ægteskab, der var for tidligt født og blev døbt *Birgitte* af Jordemoderen, døde kort efter Fødselen og blev 15. Nov. 1667 begravet i Hellevad Kirke. De øvrige Børn var:

1. *Knud Worm*, f. o. 1660, Parthaver i Røgelhede, se nedenfor.
2. *Peder Worm*, f. 10. Nov. 1681, d. 12. Jan. 1746, var Fuldmægtig paa Aalborg Amtstue, senere Købmand dér, gift 3 Gange. Ejer af Kærsgaard i Hellevad³⁾.
3. *Margrethe Worm*, f. 10. Dec. 1682, begr. i Vilsted 3. Juli 1754, gift med Pastor *Jens Iversen* i Vilsted-Vindblæs.

¹⁾ Fader til Gert Christensen Tornby, se senere.

²⁾ P. Dyrskøts Optegn.

³⁾ Fader til den med Navnet Wormskiold adlede Henrik Chr. Worm til Bramminge.

4. *Jakob Worm*, f. 20. Nov. 1683, d. 1695, Gravsten paa Hellevad Kirkegaard.
5. *Anna Marie Worm*, f. 16. Maj 1685, død efter 1759, var 1707 gift I. med *Jørgen Pedersen* i Kærsgaard, senere i Lille Rævdal i Dronninglund, og II. med *Niels Ibsen* i Lille Rævdal.
6. *Kirsten Worm*, f. 23. Marts 1687, død i Kærsgaard 5. April 1739, ugift.
7. *Birgitte Worm*, f. 1691, d. 1697. Gravsten paa Hellevad Kirkegaard.

Med sin tredje Hustru, Anne Kjærulf, kom Chr. Worm antagelig i Besiddelse af nogen Formue, thi hun fik 1665 udlagt Konge-Korntienden af Rakkeby Sogn for en Fordring paa 844 Rdlr., som hun havde paa Kronen¹⁾, antagelig fra hendes første Mands Tid. Endvidere ses Worm at have laant 400 Rdlr. af Præsten Laurids Jensen Bjørn i Jerslev, hvilket Beløb han tilbagebetalte 1680²⁾. 1688 købte han af Kronen for 50 Rdlr. Landgildeafgiften af to Bol i Allerup, hvilken tidligere havde været ydet til Hellevad Kirke³⁾.

Af det i det forrige anførte fremgaar, at Røgelhede ved Aar 1680 havde 2 Brugere, nemlig *Peder Jensen Mørk* og *Laur Nielsen Kjærulf*, men indtil Matrikuleringen 1688 stod Gaarden for samlet Hartkorn.

Da Chr. Worm 1680 indgik sit 4. Ægteskab, skødede han en Del Jordegods til sin Stifsøn *Gert Christensen Tornby*, Søn af Kapellan Chr. Andersen Tornby og Anne Nielsdatter Kjærulf, som nu skulde have sin Mødrenearv, og blandt dette Gods var *Halvdelen af*

1) Kronens Skøder.

2) Jerslev H. gejstl. Justitspr. 24. Marts 1680.

3) Kronens Skøder.

*Røgelhede*¹⁾), i hvilken Gaard Gert Christensen iøvrigt nævnes 1671, men næppe var selvstændig Bruger og først blev det 1679, da han fik Fæste her af sin Stif-fader som Afbetaling paa Fædrearv. 1685 blev han imidlertid Forpagter paa Stenshede (Ottestrup) i Volstrup Sogn og Ridefoged til Sæbygaard, og her boede han indtil 1691, da han tog Borgerskab i Sæby, hvor han var Gæstgiver og døde 1716—20, antagelig begravet i Volstrup²⁾). Han var gift I. o. 1679 med *Johanne Hansdatter*, d. o. 1686, gift II. o. 1689 med *Kirsten Andersdatter Bredkær*, f. 1670, Datter af Pastor Anders Jensen Hals i Hellevad. Af 1. Ægteskab havde Gert Christensen 2 Børn, af hvilke Sønnen *Hans Gertsen* o. 1713 rejste til Ostindien, og Datteren *Anne* blev gift i Sæby 1703 med Sergent *Jens Laursen*, efter hvem hun 1710 var Enke, og de boede paa Frølevgaard paa Mors. I andet Ægteskab var der 8 Børn, af hvilke 6 døde som smaa. De to andre var *Anders Gertsen*, f. i Sæby 1699, gift St. Thomas 1729 med *Katrine Marie Clausen Friis* og *Johan (Jørgen) Gertsen*, f. i Sæby 1704, Student i Sæby 1723, Fadder i Sæby 1725; nærmere ubekendt.

I Markbogen 1683 anføres bl. a. om *Røgelhede* og de dertil hørende 2 Huse *Krogdal* og *Lunden*, at til *Røgelhede* laa 31 *Agre* i *Heden* og kaldtes *den søndre Mark*. De saaedes i 2 Aar og hvilede derefter i 20 Aar. Vesten *Brønden* laa *de lange Agre*, ialt 25, der saaedes i 4 Aar og hvilede i 7 og derefter saaedes i 2 Aar og hvilede i 16—20 Aar. Vesten *Kirkevejen* laa 60 *Agre*, der saaedes

¹⁾ Til denne Halvdel laa de 3 Afbyggere: *Lunden* (o: *Røgelhedelund*, Hk. 0-1-1-0, *Krogdal*, Hk. 0-0-2-1, *Stentinget*, in-tet Hk.

²⁾ Han er ikke som af mig i »Personalhist. Tidsskr.« 6. I. 365 formodet identisk med den utro Foged paa Børglum Kloster, idet dennes Slægtsnavn var *Troelstrup*.

i 4 og hvilede i 7 Aar. Ved *Revlingshøj* laa 5 Agre, som saaedes i 2 og hvilede i 12 Aar. Østen for Kirkevejen var 73 Agre, som saaedes i 4 Aar og hvilede i 7 Aar og derefter saaedes i 2 Aar og hvilede i 8. I *Nørremarken* var 56 Agre, der saaedes i 4 Aar og hvilede i 7 Aar og derefter saaedes i 4 Aar og hvilede i 3. Endvidere var her 72 Agre, som saaedes i 2 Aar og hvilede i 10 Aar, derefter atter saaedes i 2 Aar og hvilede i 20. De brugtes af Chr. Worm i Korslund og var ham bevilget i hans Livstid, men efter hans Død skulde de tilbage til Røgelhede som forhen. De var ca. 1670 opbrudt af Heden og var ikke delt til de Mænd, som boede i Røgelhede. Endelig laa neden for *Brunbjerg* 17 Agre, der saaedes i 2 og hvilede i 20 Aar; de havde i mange Aar været brugt til Kærsgaard, der jo ogsaa hørte til Røgelhedegodset, og Fæsterne der havde villet tilegne sig dem, men nu var de atter efter gamle Breve og Dokumenter lagt til Røgelhede.

Af de to Huse, der hørte til Røgelhede, brugtes *Krogdal* af Peder Sørensen, som havde 2 Agre, og *Lunden* af Niels Pallisen, som havde 7 Agre.

De 4 Brugere, der da boede i Røgelhede, havde alle nogen Kaaljord, og de havde Tørveskær af Knobtørv til deres Fornødenhed saavel som Lyngslet og en ringe Del Splittørv.

Norden for Gaarden var en lille *Lund*, som var forhugget og mest bestod af Smaakrat, som hverken kunde give Bygnings- eller Hjultømmer, som maatte købes paa andre Steder. Til Maling brugte de Klokkerholm Mølle. Endelig var der i Røgelhede Mark en Del Lyngagre og nogle Agre, der var opgravet til Foldjord¹⁾, hvilke laa sønden for Gaarden, og som »forme-

¹⁾ Græstørv til at lægge i Folde og Møddinger for at blive til Gødning.

delst deres Udygtighedes Skyld« ikke blev opmaalt ved Matrikuleringen, men af Boniteringsmændene takseret til Græsning. Nogle faa Agre sønden for Gaarden havde ikke været pløjet i nulevende Folks Mindetid, og de befandtes ogsaa »udygtige« til Pløjning. Gaardens *Engbund* var »med Tuer og Busker overgroet« og taksere- des kun til 35 Læs Hø, og Gaardens *Uddrift* takseredes til 24 Høveders Græsning. Et Stykke Eng til godt 5 Læs Hø brugtes af Chr. Worm i Korslund, men skulde efter hans Død komme tilbage til Røgelhede. Som foran omtalt brugte Chr. Worm ogsaa 72 Agre af Røgelhede Nørremark under Korslund tilligemed »Krogen« vesten for »Grevervad«. Efter hans Død 1693 kom denne Jord tilbage til Røgelhede, men *Frederik Kjær* til Børglum Kloster, hvis Søsterdatter Maren Mikkelsdatter, gift med Lars Andersen, 1730 havde arvet Korslund efter hans Broder Anders Christensen Kjær paa Dronning- lund¹⁾, krævede 1735 paa Søsterens Vegne Jorden hen- lagt under Korslund, dog uden Held²⁾.

Som man ser, var Røgelhede en »skarp« Gaard, og medens dens Hk. 1662 ansattes til 27 Tdr., stod Gaarden før Matrikuleringen 1688 kun for Gl. Hk. 12—0—1—1, men fik dog nu et samlet Hk. af 21—5—2—0. Ved denne Matrikulering foretoges en Deling af Gaarden i 3 Dele, saaledes at *Chr. Worms* Halvdel, *Vestergaard*, der brugtes af *Peder Jensen Mørks Enke*, fik Nr. 1 med Hk. 11—0—3—1. Til den laa 26⁵/₈ Td. Land »skarp Jord«, 53¹/₄ Td. Land »ond Jord« og 26⁵/₈ Td. Land »allerværst Jord«; dens Høavl var 18 Læs, og den havde 20 Høveders Græsning³⁾.

Den anden Halvdel af Røgelhede, *Østergaard*, der

¹⁾ Aalborghus m. fl. A. Skiftepr., Bl. 335.

²⁾ Børglum-Jerslev H. Tgb. 1. Sept. 1735.

³⁾ Modelbogen og Matriklen 1688.

tilhørte *Gert Christensen Tornby*, som boede her (indtil 1685) sammen med *Lars Andersen*, deltes 1688 i to, Matr.-Nr. 2 og 3, af hvilke Nr. 2 (Østergaard) efter *Gert Christensen* brugtes af *Thomas Sørensen Kjærulf* og fik Hk. 6—1—2—1. Den havde $14\frac{3}{4}$ Td. Land »skarp Jord«, $29\frac{1}{2}$ Td. Land »ond Jord« og $14\frac{3}{4}$ Td. Land »allerværst Jord«; dens Høavl var 12 Læs, og den havde 10 Høveders Græsning.

Røgelhede Nr. 3 (Mellergaard), der indtil ca. 1687 havde været brugt af *Laurs Nielsen Kjærulf* (se Side 283), fik Hk. 4—2—1—1 og brugtes nu af *Lars Andersen*¹⁾ og *Jesper Markvorsen*. Den havde ca. $9\frac{5}{8}$ Tdr. Land skarp Jord, $19\frac{3}{4}$ Tdr. Land ond Jord og ca. $9\frac{5}{8}$ Tdr. Land allerværst Jord; Høavlen var 12 Læs, og der var 8 Høveders Græsning.

Paa Røgelhede Mark var ved Aar 1700 en *Helligkilde*, indviet til *Sct. Nicolaus*; den var da næsten tilstoppet, men blev oprenset²⁾. »Kildedal« har antagelig Navn efter den.

Vestergaard.

Gaard Nr. 1 i Matriklen 1688 tilhørte som foran nævnt *Christian Worm* i Korslund og brugtes af *Jens Pedersen Mørk*, der endnu levede 1736, ugift, og 1720 boede sammen med sin ugifte Søster *Karen*, og med dem forsvandt den gamle Mørkslægt fra Røgelhede.

Efter Worms Død 1693 kom den med hans Enke *Karen Galskyt* o. 1695 til hendes anden Mand *Peder Terkildsen Østrup*, Birkefoged ved Dronninglund, Børglum Kloster og Hals Birker, der ligeledes boede i

¹⁾ Hans Søn *Peder Laursen* var døbt Hellevad 1696 (Tgb. 20. Aug. 1716).

²⁾ Ny kgl. Saml. 4° 743 c, der er Afskrift af *Peder Dyrskjøts* Optegnelser.

Korslund, og som antagelig var Søn af Inspektør over Dronningens Godser paa Stevns Terkild Pedersen Østrup¹⁾.

Peder Østrup var ikke alene Spekulant i Jordegods, men ogsaa en Svindler, og da hans Økonomi snart blev daarlig, pantsatte han i Aarene 1698—1710 sine Ejendomme til en Mængde forskellige Mennesker, saaledes Forpagter Jens Clausen paa Langholt, Købmand Søren Nielsen i Sæby, Præsten Peder Holst i Vraa, Fru Kirsten Beck til Vraa, Amtmand Arnold Chr. Dyssel til Sejlstrup og flere²⁾, og da det 1710 brød helt sammen for ham, viste det sig, at han havde givet flere Sikkerhed i det samme Pant. Der blev saa rejst Tiltale mod ham for Bedrageri, og 1715 blev han dømt æreløs, men han var imidlertid 1711 forsvundet fra Egnen, og hans efterladte Hustru og deres fælles Datter *Christiane Katrine Østrup*, f. 1695, flyttede fra Korslund til Kærsgaard i Hellevad, som ejedes af Karen Galskyts Søn, Peder Worm i Aalborg, og her i et Hus paa Gaardens Grund døde Karen Galskyt 1727³⁾ plejet af Datteren Kirsten. Hendes Datter med Østrup, *Christiane Katrine*, f. 1695, blev gift med *Hans Jakobsen Hemmer* i Aalborg og boede 1759 som Enke i Kbh.

Det vides ikke, hvor Peder Østrup opholdt sig i de følgende mange Aar; men efter at have antaget Navnet *Peder Thorkil Lerke* lykkedes det ham 1726 at blive Degn i Tødsø og Erslev paa Mors, og han levede endnu 1744, da han fik 8 Rdl. i Pension⁴⁾.

Ved Peder Østrups Rømning tilfaldt $\frac{1}{2}$ *Vestergaard* Kreditoren Amtmand *Arnold Chr. Dyssel* paa Sejl-

¹⁾ P. M. Rørsig i »Vendsysselske Aarbøger« 1925, S. 192 f.

²⁾ Se bl. a. Børglum-Jerslev H. Tgb. 4. Aug. og 30. Okt. 1707, 16. Maj 1709, 15. Maj 1710.

³⁾ Aalborghus m. fl. A. Skiftebreve Nr. 45 b.

⁴⁾ Tisted Amts Aarbog 1927.

strup, d. 1714, hvis Arvinger vist ca. 1720 solgte den til *Christen Poulsen*, som i Mandtal til Ekstraskat 1744 betegnes som værende af Formue.

Den anden $\frac{1}{2}$ *Vestergaard* kom til Præsten *Henrik Klein* i Jerslev, der 1710 købte Ormholt i Torslev Sogn, og under denne Gaard laa Halvdelen af Røgelhede Vestergaard 1710¹). Den brugtes da af *Knud Christiansen Worm*, f. o. 1660, der døde her 16. Juli 1724, og som var gift med *Anne Pedersdatter Mørk*, døbt Hellevad 6. Okt. 1672, død Røgelhede 1. April 1727²), (se foran Side 287).

Knud Worm maa have købt denne Gaardspart af *Henrik Klein*, thi han var Selvejer ved sin Død.

Knud Worm og *Anne Pedersdatter Mørk* havde 6 Børn, se 1—6.

1. *Birgitte Marie Worm*, f. o. 1693, gift o. 1727 med *Christen Christensen* i Sindholt i Ajstrup Sogn. Hun var Enke 1748.
2. *Godske Christian Worm*, f. 7. Sept. 1695, begr. Hjørring i St. Katrine Kirke 1. April 1776, blev Byfoged i Hjørring og Herredsfoged i Vennebjerg og Horns Herreder. 8 Børn³).
3. *Maren Worm*, f. o. 1697, var 1727 ugift, men senere gift m. *Frederik Pedersen* i Ulvtved i Ajstrup Sogn.
4. *Peder Worm*, f. 1700, begr. Ø. Brønderslev 11. Okt. 1748, 48 Aar 1 Maaned gl. Boede i Skarvad i fattige Omstændigheder og var gift med *Maren Mortensdatter*, som overlevede ham. Ingen Børn.

¹) Mandtal til Ekstraskat og til Familie- og Folkeskat.

²) Aalborghus m. fl. A. Skifteprotokol 1724, Bl. 307, og Skiftebreve Nr. 41 a.

³) Var 1744 Ridefoged til Børglum Kloster og ejede en Gaard i Vrensted, hvor hans Familie boede. 7 Børn nævnes i Personalh. Tidsskr. 6. I. 267 f., det 8. var *Godske Worm*, f. 1727, d. 1770, ugift, Fuldmægtig hos Faderen i Hjørring.

5. *Margrete Worm*, f. o. 1707, begr. Jetsmark 7. April 1745, 38 Aar gl., gift Jetsmark 13. April 1741 med *Niels Sørensen* i Toftegaard.
6. *Jakob Worm*, f. o. 1710, boede 1748 paa Kraghede, vist i Ø. Brønderslev S.

Da Knud Worms Enke var død 1727, skulde denne Part af Røgelhede have været solgt ved Auktion, men Arvingerne fik af Skifteforvalteren (Amtmanden) Lov til at sælge den underhaanden, da de mente, at Auktion vilde være til Skade for dem, og 21. Marts 1740¹⁾ skødede Peder og Jakob Worm samt Søster Margrete Worm $\frac{1}{4}$ af Røgelhede = $\frac{1}{2}$ af Vestergaard, som deres Forældre forhen ejede og beboede og med Hk. 5—2—1—2, til Pastor *Peder Kjeldsen Paludan* i Hellevad, som vist kort efter solgte Gaarden til Ejeren af den anden Halvdel *Christen Poulsen*. Christen Poulsen blev 1738 gift med *Margrete Laursdatter*, Datter af Laurs Andersen og Maren Mikkelsdatter i Korslund. Christen Poulsen, der døde 1. Nov. 1789²⁾, og Margrete Laursdatter, som døde 1785, 67 Aar, havde foruden en Søn *Laurs*, der døde som spæd 1742, 5 Børn, nemlig:

1. *Laurs Christensen*, f. 1742, d. 1825, se senere.
2. *Poul Christensen*, f. 1746. Ejede 1789 Pilgaard's Mølle i Helligum.
3. *Maren Christensdatter*, f. 1750, død 1782, trol. 5. Dec. 1777 med *Anders Jensen Kjærulf* i Klokkeholms Mølle, med hvem hun havde 2 Døtre, *Anne Margrete* og *Maren*.
4. *Kirsten Christensdatter*, f. 1753, gift I. med *Poul Bertelsen* i Ørumtved, II. med *Mikkel Nielsen* i Ørumtved.

¹⁾ Børglum-Jerslev H. Tgb.

²⁾ Aalborghus m. fl. A. Skifter Nr. 1004.

5. *Anne Christensdatter*, f. 1762, var 1789 hjemme, ugift.

Medens Christen Poulsen ejede Vestergaard, var en Del af den bortforpagtet til *Carl Frederik Hagstrøm*, d. 1781, senere (1765) Ejer af Clausholm i Hellevad S., Kammerraad, der 1760 havde ægtet *Anna Steinfeldt* af Clausholm, d. 1780, og hos Hagstrøm opholdt sig 1760 *Thomas Tødslefs* Hustru *Rise Steinfeldt* fra Aalborg, hvis Barn *Peder Christian* blev døbt her 20. Januar.

Efter Christen Poulsen fik hans Søn *Laurs Christensen* Vestergaard mod at betale sine Medarvinger 220 Rdl. i H. t. Faderens Testamente af 1783. Han var, som anført Side 297, født 1742 og døde 1825. Var Sognefoged. Han var gift med *Sofie Christiane Andersdatter*, D. af *Anders Jensen* og *Else Marie Brøndlund* fra Agdrup i Sulsted S.

De havde en Del Børn, saaledes:

1. *Christen Laursen*, f. 1787, d. 1863 i Klokkerholm.
2. *Anders Laursen*, f. 1789, d. i Mellergaard, Røgelhede, 1863. Gift med *Maren Christensdatter*, f. Hellevad o. 1792. Var Sognefoged og ejede 1844 Vestergaard, der da var delt i Nyt Matr. Nr. 3 og 4, af hvilke Hovedparcellen Nr. 3 kaldtes *Røgelhedegaard* og beboedes af ham. De havde 5 Sønner og 3 Døtre.
3. *Jens Laursen*, f. 1791, boede i Røgelhede 1861, ses ikke død der, gift I. *Marie Pedersdatter*, II. med *Johanne Marie Andersdatter*, f. Taars o. 1791. De boede 1845 i *Vestergaard*, Matr. Nr. 4, og var Selvejere, men havde tidligere boet i Skæve og Ørum.
4. *Peder Laursen*, f. 1793, d. 1876, Gaardmand i Sulsted, senere i Ørum og paa Klokkerholm Mark, gift

1819 med Enken *Karen Kirstine Jensdatter Kusk* af Sulsted.

5. *Poul Laursen*, f. 1795, boede i Røgelhede o. 1820, boede senere i Ørum Sogn.
6. *Else Margrete Laursdatter*, f. 1798, gift med *Jens Svendsen Aagaard*, Gaardmand i Ørum og fra 1824 i Sulsted.

Østergaard.

Den Halvdel af den oprindelige store Gaard Røgelhede, som *Gert Christensen Tornby* ejede (se Side 290 og 294), blev ved Matrikuleringen 1688 delt i to Dele, *Matriklens Nr. 2 og 3, Østergaard og Møllergaard.*

Nr. 2 brugtes 1687 af *Thomas Sørensen Kjærulf*, f. o. 1660, d. 1720—30, Søn af Søren Nielsen Kjærulf i Hellumlund og Johanne Christensdatter, og han havde vist 1685 efterfulgt *Gert Christensen Tornby* som Bruger. *Thomas Kjærulf* var gift med *Mette Madsdatter*, f. o. 1663, d. 1740.

Efter *Thomas Kjærulf* nævnes 1710¹⁾ og 1723 *Jens Christensen*²⁾ som Fæster her (1 Søn Søren), og 1738 og 1746 nævnes *Anders Thomsen Kjærulf*, der i Mandtal til Ekstraskat 1744 staar som Ejer af 3 Skp. Hk., men var uden Formue. (Han var antagelig Broder til *Søren Thomsen* i Røgelhede 1723, der 1744 var Fadder i Hellevad, og som formentlig er identisk med *Søren Thomsen Kjærulf* i Skanvad i Hallund Sogn 1738).

Anders Thomsen Kjærulf var født o. 1696 og døde i Røgelhede, begr. 13. Jan. 1765, 68 Aar. Han var gift med *Johanne Pedersdatter (Sørensdtr.?)*, f. o. 1700, d. Røgelhede, begr. 3. Juli 1763, 63 Aar, og de havde

¹⁾ Mandtal til Ekstraskat og Familie- og Folkeskat.

²⁾ Han var vel Fader til Fæster *Christen Jensen* i Røgelhede, der »smeder for sig selv« 1744. (Mandtal til Ekstraskat).

1739 en Datter *Mette* til Daab i Hellevad; hun blev gift med den efterfølgende Fæster *Bertel Christensen*.

Gaarden Nr. 3 *Møllergaard* brugtes 1682 af *Laur Nielsen Kjærulf*, der allerede boede her 1646, men døde henimod 1687 (se Side 283). Hans Hustru *Vibeke Hansdatter* nævnes her ligeledes 1682¹⁾. 1688 nævnes her Brugerne (Fæsterne) *Jesper Markvorsen* og *Lars Andersen*, og 1710 *Jens Jespersen* og *Peder Andersen*, ligeledes 1717.

Gert Christensen Tornby solgte 1693 disse to Gaarde, der udgjorde det halve af den oprindelige Røgelhedegaard, til Forpagter paa Haven *Peder Thomsen Kjærulf*²⁾, som 1694 bortmageskiftede dem samt de 3 Huse Lunden, Krogdal og Stentinget, ialt Hk. 10—5—3—1, mod Hvilshøjgaard og 1 Bol i Hvilshøj i Ø. Brønderslev Sogn til sin Svigermoder *Anne Hegelund Jespersdatter Haugaard* til Ormholt, Enke efter 1) *Henrik de Hemmer Mortensen*, 2) *Søren Pedersen Kjærulf* og 3) *Niels Mortensen Kjærulf*³⁾, og med Ormholt kom Gaardene til hendes Søn *Henrik Kjærulf* og 1717 til hendes Svigersøn, Præsten *Henrik Klein* i Jerslev⁴⁾, der ved Auktion 1733 solgte Ormholt med Gods til *Henrik Kjeldsen*, død 1755, og ved Skiftet efter ham 1765 kom Røgelhedegaardene til Sønnen *Kjeld Nikolaj Bornemann*, død 1796. Derefter blev Ormholt med Gods 1797 købt af Brødrene *Jørgen Gleerup* til Dybvad og *Severin Gleerup* til Vang, som efterhaanden solgte Fæstegodset.

I Gaarden Nr. 2 (efter Matriklen 1688) *Østergaard*

1) Mandtal til Kopskat.

2) Landst. S. & Pb. XVII. 20. XXIIX. 322.

3) C. Klitgaard. *Kjærulfske Studier* S. 292 og 294.

4) *Jyske Saml.* 3. III. 498 ff. og *Børglum-Jerslev H. Tgb.* 1. Aug. 1720.

boede 1760 *Bertel Christensen* som Fæster, og han døde 1793, 69 Aar. 11. Jan. 1761 blev han gift med *Mette Andersdatter Kjærulf*, f. 1739, d. 1813, Datter af Gaardens tidligere Fæster *Anders Thomsen Kjærulf* (se Side 299).

De havde foruden et Par Børn, der døde unge, følgende 5 Børn:

1. *Christen Bertelsen*, f. 1762, d. 1821, der 1795 nævnes som Selvejer i Vestergaard.
2. *Johanne Bertelsdatter*, f. 1765.
3. *Anders Bertelsen*, f. 1772, d. 1851, boede 1845 i Østergaard tillige med Hustru *Mariane Larsdatter* som Aftægtsfolk.
4. *Clemen Bertelsen*, f. 1776, d. 1849, boede først i Voer Sogn, senere i Røgelhedelund. Hans Søn *Bertel Clemensen*, f. 1816, døde 1870 som Gaardejer i Røgelhede.
5. *Thomas Bertelsen*, f. 1780.

Som foran anført boede *Anders Bertelsen* og Hustru 1845 som Aftægtsfolk i Østergaard, der da ejedes af *Lars Svendsen*, som var gift med *Anders Bertelsens* Broderdatter *Inger Marie Clemensdatter*, f. i Voer o. 1808. *Lars Svendsen*, som var født i Hellevad o. 1804, blev 27. Maj 1879 dræbt af et Lyn, og han var da Fæster af et Hus paa Røgelhede Mark.

I Røgelhede Matr. Nr. 3 (efter Matr. 1688) *Møllergaard*, boede 1717 *Jens Jespersen* og *Peder Andersen*, og 1744 var *Christen Jensen* Fæster her; han var Smed, men smedede kun for sig selv¹⁾. 1777 var Gaarden bortfæstet til *Jens Thomsen*, som endnu boede her 1795. Han blev 1777 gift med *Johanne Nielsdatter*.

¹⁾ Mandtal til Ekstraskatten.

1844 ejedes Gaarden af *Christen Thomsen*, f. i Hørby Sogn 1785 og gift med *Anne Hansdatter*, f. i Understed Sogn 1784.

1794—95 blev Røgelhede, som nu kaldtes By, opmaalt og udskiftet af Landinspektør Westerholdt. Her var da 4 Gaarde og 2 Huse. Af Husene laa det ene 150 Alen nordvest for Krogdal, det tilhørte Laurs Christensen i Vestergaard. *Krogdal*, der laa i Markskellet, hørte under Ormholt.

Ved Matrikuleringen 1844 fik *Østergaard* Matr. Nr. 1, Gl. Hk. 4—1—0— $2\frac{1}{2}$, Nyt Hk. 4—7—0— $\frac{3}{4}$.

Møllergaard fik Matr. Nr. 2, Gl. Hk. 1—7—0— $1\frac{1}{2}$, Nyt Hk. 1—7—2—0, og 3 Huse under Gaardens Matr. Nr. fik ialt Hk. 0—2—2—0.

Vestergaard fik Matr. Nr. 3 (Røgelhedegaard), Gl. Hk. 5—4—1—0, Nyt Hk. 5—1—0— $2\frac{1}{4}$. Den anden *Vestergaard* fik Matr. Nr. 4, Gl. Hk. 2—6—0—0, Nyt Hk. 2—7—2— $\frac{3}{4}$.

Endvidere nævnes i Matriklen 2 *Bjerregaarde* og 2 Huse der; disse Ejendomme, der var Afbyggersteder fra de ældre Gaarde, fik Matr. Nr. 5, 6, 7 og 8, og af disse fik *Bjerregaard Nr. 5*, Ejer *Simon Jensen*, Nyt Hk. 2—4—3— $2\frac{1}{4}$, og *Bjerregaard Nr. 6*, Ejer *Christen Holst* af Korslund, fik Nyt Hk. 3—6—0—0.

Senere er af Parceller fra Matr. 6—8 oprettet *Kirkegaard*, og af Røgelhedes tidligere Tilliggende hører ca. 58 ha (105 Tdr. Land) nu under Korslund.

I Røgelhede er i nyere Tid et *Teglværk* og *Jernbanestation* paa Vodskov—Ø. Vraa Jernbanen.

Det gamle Røgelhede Bondegods er altsaa nu udstykket i mange Ejendomme, men selve Egnen med Allerup Bakker har bevaret et vist middelalderligt Præg til vore Dage.

GUNDERUP I VREJLEV SOGN

GAARD- OG SLÆGTSHISTORIE I ÆLDRE TID.

Af C. KLITGAARD.

Gunderup — Gunders Torp — er antagelig anlagt omkring Aar 900 som Udflyttergaard fra Adelbyen (Hovedbygden) Vrejlev, hvilken sidste By senere er forsvundet, idet den vel er blevet opslugt af Vrejlev Kloster, der oprettedes ved Aar 1230. Gunderup synes tidligt at være blevet delt i flere Steder; 1424 gav Jens Pedersen i Hæstrup Skiftebrev til Vrejlev Kloster paa en Gaard i Aarup og en Eng i Skaarskær i Gunderup Mark,¹⁾ 1456 overlod Mikkel Pedersen i Gunderup en Gaard i »Gjørderup« (Gynderup?) til nævnte Kloster,²⁾ 1467 havde Mikkel Nielsen i Gunderup en Gaard i Sdr. Vraa i Forlening af Vrejlev Kloster,³⁾ og han nævnes endnu her 1470 sammen med en Jens Mikkelsen.⁴⁾ 1496 gjorde Prior Bang i Vrejlev Kloster Lovhævd paa en Gaard i Gunderup, og 1542 nævnes en Mikkel Ibsen her.⁵⁾ Ved Middelalderens Slutning var Gunderup altsaa delt i flere Brug, af hvilke en laa til Vrejlev Kloster, medens to — Østergaard og Vestergaard — var i Bondeejæ, og fra disse Gaarde synes der allerede da at have været udskilt nogle Bol og Gade-

1) Ældste d. Arkivreg. III 37.

2) a. St. 38.

3) a. St. 37.

4) Erslevs Repert. II R., Nr. 2848.

5) Jydske Saml. 2. II 218.

huse. I Aarene 1610—20 nævnes mange Beboere her, saaledes Herredsfoged Anders Ovesen Mørk i Vestergaard, Ove Olufsen i Østergaard, Søren Sørensen, anden Søren Sørensen, Jens Sørensen, Jens Andersen o. fl.¹⁾ og de laa ofte i Strid med hverandre.²⁾

I Matriklen 1662 staar Gunderup for 4 Gaarde, 1 Halvbol og 1 Hus med Jord, og de havde alle god Græsning og godt Tørveskær. I Matriklen 1688 staar Gunderup anført med 5 Gaarde, 1 Bol, 6 Huse med Jord og 1 jordløst Hus, og det dyrkede Areal var 184 Tdr. Land. I Markbogen 1683 siges, at der kun er lidet Jord til Byen, »hvilket de af Mangel paa Jord aarlig nødes til at bruge, hvorfor de tit og ofte bekommer Misvækst« og Byens Mark »ligger helt siet« (∴ vaadt).

Marken bestod af følgende Fald: Dydsig Fald, 72 Agre, god Havrejord, kold og sur, saaedes aarlig; Aasenes Fald, 74 Agre, middelmaadig Havrejord af Sand og lidet kold Muld, saaes aarlig; Myntes Fald, 73 Agre, ringe eller middelmaadig Havrejord af grovt Hedesand og kold Jord, nylig opbrudt af Hede, saaes aarlig; Kialdaggers Fald, 37 Agre, ringe Bygjord af Ler og lidt Muld, saaes aarlig; Bygholms Fald, 29 Agre, 5 Agre god Bygjord af sort Muld, saaes aarlig, og 24 Agre middelmaadig Bygjord af Muld og Ler, saaes aarlig; Indmarkens Fald, 37 Agre, hvoraf 14 var god Bygjord af sort Muld og aarlig saaedes; de laa til Vestergaard; Tagkærs Fald, 28 Agre, af hvilke 6 var middelmaadig Blandkornsjord af Ler og kold Muld; de besaaedes 4 Aar, hvilede i 3; de laa ogsaa til Vestergaard. Lerbjergs Fald, 12 Agre, besaaedes i 4 Aar, hvilede i 3; et Fald Jord vest derfor syntes at have været pløjet; en

¹⁾ Børglum H. Tgb. 16. Novbr. 1614.

²⁾ Sejlstrup Lens Regnskab, Sagefald.

Toft paa 5 Agre besaaedes aarlig. Paa Vestergaards Grund var bygget 2 Huse, det ene bygget 1680; de kaldtes Møllehusene, fordi der tidligere paa Stedet havde været en Vandmølle, som nu var ødelagt. Til Møllehuset laa 13 Agre og til det nye Hus 4. Vesten og sønden for Vestergaard var en Endelsfælle til 6 Høveders Græsning, og til Bundgaard eller Østergaard var som Endel 2 smaa Harke og Risdrift, takseret til 2 Høveders Græsning. Østen for Byen var et Endelskær til samtlige Bymænd takseret til 10 Høveder, og endvidere havde den en lille Kodrift til 7 Kreaturer og en Endelshede nord og vesten for Byen til 20 Høveder.

I det følgende skal vi kun beskæftige os med de to gamle Selvejergaarde Østergaard (eller Bundgaard) og Vestergaard, der begge stod for den for Selvejer-Bondegods særlige Afgift Ledingspenge.

Østergaard

i Gunderup (Matr. Nr. 1 efter Matr. 1688) hed ogsaa Bundgaard, thi den var længe Selvejergaard, og 1532 ejedes den af Anders Madsen, der da var Herredsfoged i Børglum Herred, hvilken Stilling han nylig havde tiltraadt, idet en Søren Nielsen var Herredsfoged 1516—1532.¹⁾ Anders Madsen var ogsaa Herredsfoged 1535, da han blev udmeldt til at hylde Christian III,²⁾ og da Østergaard sammen med andet Selvejer-Bondegods var blevet forbrudt til Kronen efter Rejsningen under Skipper Klemen 1534, fik Anders Madsen, der ikke havde deltaget i det »Opløb, som her udi Landet nu sidst var«, 16. April 1537 kongeligt Brev, dat. Aalborg, paa Gaarden, som han iboede, for sig og Arvinger til evig Tid, for Troskab

1) Dyrskjød i Ny kgl. Saml, 4° Nr. 746.

2) Hyldinger Nr. 18, 14.

og Tjeneste, som han under »Opløbet« havde vist den kongelige Hovedsmand.¹⁾ Han maatte dog ikke afhænde noget af Gaardens Jord og skulde svare den sædvanlige Afgift deraf til Sejlstrup Slot (Leding, Gæsteri m. v.),²⁾ hvilken Afgift aarlig udgjorde 3 Skill. Leding, 16 Skp. Byg, 12 Hestes Gæsteri, 2 Pund (a 6 kg) Smør og 1 Svin.³⁾ Anders Madsen døde maaske snart efter, thi 1542 var en Anders Jensen Tinghører (Herredsfoged) i Børglum Herred.⁴⁾ Anders Madsens Enke Johanne Olufsdatter ægtede derefter Ove Andersen Mørk i Vestergaard i Gunderup, se denne Gaard. Hun døde maaske 1569, thi da var der Stridigheder mellem Anders Madsens Børn og Ove Mørk om Ejendomsretten til Østergaard og dens Tiliggende. Sagen gik til Landstinget, der henviste den til »gode Mænds« : Adelsmænds Afgørelse, og Mogens Juel til Knivholt, Frands Banner til ~~Kokkedal~~, Erik Podebusk til Bistrup m. fl. indkaldte da Ove Mørk og Anders Madsens Børn til et Møde i Aalborg 8. Marts, og 9. Marts udstedte Gregers Ulfstand til Estrup m. fl. gode Mænd en underskrevet, men uforseglet Dom paa Pergament, i hvilken udtaltes, at da det kgl. Brev af 16. April 1537 ikke havde været fremlagt for Samfrænderne (da de afgjorde Ejendomsretten), skulde deres Brev ikke komme Anders Madsens Børn til Hinder eller Skade paa nævnte Østergaard og dens Ejendom.⁵⁾ Det synes heraf at fremgaa, at Samfrænderne havde tildømt Ove Mørk en Del af Gaarden, hvilken Kendelse Adelsmændene

1) Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregister.

2) Kronens Skøder I, 3.

3) Sejlstrup Lens Regnskab 1611/12.

4) Jydske Saml. 2. II 218.

5) Børglum H. Tgb. 14., 21., 28. Maj, 4 og 25. Juni, 12. og 26. Novbr. 1633.

omstødte, da Kongebrevet tilsikrede Anders Madsens Arvinger Besiddelsen. Anders Madsen og Johanne Olufsdatter havde følgende Børn:

1. Mads Andersen, der 1569 boede i Li i Vrejlev Sogn. Hans Børn solgte deres Part af Østergaard til deres Farbroder Oluf Andersen.

2. Jens Andersen, der 1569 boede i Havrholm i Vrejlev Sogn.

3. N. N. Andersdatter, der 1569 var gift med Jens Nielsen i Hæstrup.

4. Oluf Andersen, som 1569 boede i Østergaard i Gunderup. Han købte af sin Broder Mads Andersens Børn deres Parter i Østergaard og et Bol i Gunderup. Han var død før 1610, men nævnes dog i Sejlstrup Lens Jordebog ^{1614/15} som Bruger af Østergaard, som hans Enke Karen Dal stod for, og hun levede endnu 1636. De havde efternævnte Børn:

a. Anders Olufsen, der 1603 boede i Em og var Kirkeværge; hans Initialer staar paa den Prædikestol, som han og den anden Kirkeværge, Lars Hansen i Vollerup, da fik lavet til Em Kirke. Han var gift med Bodil Thomasdatter, der 1633 var gift paany med Jens Christensen i Em. Anders Olufsen ejede $\frac{1}{2}$ Østergaard (= Bundgaard), og denne Halvpart lovbød hans Arvinger 1633 til nærmeste Frænder, men ingen Købere meldte sig, og Degnen i Vrejlev, Svend Jensen i Gunderup,¹⁾ til hvem den var pantsat, fik den da udlagt til Brug. Se senere.

Anders Olufsens og Bodil Thomasdatters Børn var: Anders Andersen i Sønderskov i Astrup Sogn, der 1656 havde Asted Bro i Fæste, Peder Andersen i Hjermelev, Thomas Andersen i

¹⁾ Var ogsaa Herredsskriver i Børglum Herred og var gift med Anne Ovesdatter, der var Enke 1661 og 1667. De havde 2 Sønner: Christen og Oluf, der 1677 og 1687 boede i Gunderup.

Em, Anne Andersdatter, gift med Chr. Simon-
sen i Aasendrup i Vrensted S., og Maren Anders-
datter, gift med Chr. Pedersen i Aasholm i Ugilt S.

b. Peder Olufsen, der 1633 og 1641 boede i Østergaard, men 1662 og 1676 i et Halvbol i Gun-
derup, hvor han døde 1666 (før 13. Novbr.), da hans
Enke stævnedes for resterende Landgilde. Da Deg-
nen Svend Jensen (se ovenfor) 1633 fik $\frac{1}{2}$ Øster-
gaard udlagt til Brug, protesterede Peder Olufsen
saavel som hans Broder Oluf Olufsen mod denne
Overdragelse; de boede nemlig i Østergaard, som
de ogsaa ejede Parter i. Sagen kom 27. Septbr. 1637
for Landstinget, der henviste dem til uvildige Mænds
Afgørelse. Gaarden, hvis Bygninger var af Ege-Bin-
dingsværk, var meget forfalden,¹⁾ og den Gaardspart,
som Oluf Olufsen brugte, forfaldt mere og mere,
hvorfor han 1638 blev fradømt Fæstet, og Anders
Olufsens Arvinger solgte da deres halve Gaard til
Peder Olufsen og den yngre Broder Ove Olufsen, der
1641 blev stævnet for 240 Rdl. i resterende Købe-
sum.²⁾ Peder Olufsens Enke blev vist gift igen med
Peder Jensen.

Peder Olufsens Børn var antagelig: Niels Pe-
dersen i Gunderup 1668 og Enevold Peder-
sen i Gunderup 1677,³⁾ hvilke 1683 boede i Gaarde
sammen i Matr. Nr. 3 (Hk. 4-6-1-1), Mads Peder-
sen i Gunderup 1673 og 1683, Degn i Vrejlev, og
Oluf Pedersen, der 1683 sammen med Mads
boede i det Halvbol (Hk. 0-7-0-2), som Faderen be-
boede ved sin Død.

¹⁾ Børglum H. Tgb. 4. Aug. 1636, 25. Septbr. og 20. Nov. 1638.

²⁾ a St. 26. Jan. og 4. Maj 1641.

³⁾ Hans Søn Peder Enevoldsen boede 1719 i $\frac{1}{2}$ af Gaarden
Matr. Nr. 2, der ialt havde Hk. 3-7-0-1, Jens Enevoldsen og
Anders Enevoldsen boede i Matr. Nr. 3.

c. Ove Olufsen boede 1610 og følgende Aar i $1\frac{1}{2}$ Østergaard, hvor han døde 1669. I Aarene 1656-69 boede han i Gaarde sammen med en Christen Nielsen, der ejede den halve Halvgaard, vel den Part, som Peder Olufsen havde været Medejer af. Ove Olufsen synes at have været gift med Sidsel Andersdatter af Østeraa i Serreslev Sogn,¹⁾ og de var maaske Forældre til Jørgen og Thomas Ovesen, der 1667 og 1671 boede i Gunderup samt Anne Ovesdatter, se Side 53, Noten.

d. Thomas Olufsen, der 1623 boede i Gunderup og betalte 12 Rdl. for Lejermaal med Kirsten Knudsdatter.²⁾ Er antagelig død ung eller bortrejst.

e. Oluf Olufsen, der først boede i Guldager, men 1615 og 1637 i Bundgaard i Gunderup. 1615 blev han af gode Mænd udskrevet til Kongens Tjeneste, hvorfor Afgiften af Bundgaard afkortedes i ~~Sejlstrup~~ **Sejlstrup Lens Regnskab**. Han gik i Armod, og som vi foran har set, lod han Bundgaard forfalde og blev 1638 dømt fra Fæstet af de øvrige Ejeres Parter. Han var utvivlsomt Fader til Thomas Olufsen, se nedenfor.

I Matriklen 1662 staar Bundgaard som Enestegaard og Selvejergaard med de to ovennævnte Mænd Ove Olufsen og Christen Nielsen som Brugere. Den havde en Udsæd af 5 Tdr. Rug, 9 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre samt Høavl 16 Læs. Hartkornet var 6-5-1-2, og den fik nu Landgildehartkorn 4-4-3-0. Paa Gaardens Grund laa 2 Gadehuse, der ikke blev skyldsatsat, og de gjorde Ugedagstjeneste (Hoveri) til Gaarden. Der oplyses endvidere, at Ove Olufsen var forarmet, medens Chr. Nielsen var ved Magt. Herligheden af Gaarden havde ligget til Sejlstrup Len,

1) Jerslev H. Tgb. 28. Maj 1668.

2) Sejlstrup Lens Regnskab ¹⁶²⁸/₂₄.

men var med Sejlstrupgaard 1651 blevet udlagt til Kronens Kreditor Jacob Kohl, Borgmester i Ahrensburg paa Øsel, og gennem Processerne om det fra Sejlstrup udlagte Gods kom den til en anden af Kronens Kreditorer, Oberst Johan v. Wittberg, hvis Enke, Fru Cathrine v. Vittinghoff¹⁾ ejede den 1662 og 1688.

Omtrent 1668 solgte Ove Olufsen sin Del af Bundgaard, hvilken Del kun regnedes for et Bol med Skyld 2 Tdr. Byg, til en Laust Nielsen, og ved samme Tid solgte Christen Nielsen sin Halvpart af den halve Gaard til en Niels Pedersen,²⁾ vel Søn af den forannævnte Peder Olufsen. Christen Nielsen blev dog boende i Bundgaard, hvor hans Enke nævnes 24. Maj 1687, men omkring 1675 købte Oberst Peder Juel til Vrejlevkloster antagelig disse Gaardsparter af Bondeskylden, da den gamle Ejerslægt var kommet i Armod.

I Markbogen 1683 staar Thomas Olesen, Christen Nielsen og Ole Pedersen som Brugere af Bundgaard.

I Matriklen 1688 staar Gunderup By anført med 5 Gaarde, 1 Bol, 6 Huse med Jord og 1 Hus uden Jord. Nr. 1 af Gaardene var Bundgaard, der fik Hk. 5-1-1-2, og som vedvarende ejedes af Fru Cathrine v. Vittinghoff, der ogsaa ejede det øvrige af Gunderup³⁾ undtagen Vestergaard. Ved Aar 1700 nævnes i Bundgaard Søren Sørensen Mørk, der havde $\frac{3}{4}$ af den halve Gaard i Fæste af Vrejlev Kloster (Hk. 1-7-2- $\frac{1}{8}$).

Søren Mørk fik nyt Fæstebrev 1. Maj 1719, men overlod 1733 paa Grund af Alder Fæstet til sin Søn

1) Hun døde 1699 hos sin Svigersøn Oberst H. O. v. Deden til Dragsgaard i Hellum Herred. Hendes Søn var Oberst Johan Diedrich v. W.

2) Tgb. 29. Aug. 1671.

3) D. v. s. »Herligheden« af Gaardene, saa hun var deres Husbond.

Thomas Sørensen Mørk, der skulde give sine Forældre Aftægt og Pleje, en skikkelig Jordefærd og en smuk Begravelse, »som saadanne Folk er anstændig«. 1) Thomas Mørk, der døde ca. 1750, havde Sønerne Søren og Laurs; hans Enke Kirsten Laursdatter ægtede Eftermanden i Fæstet af Gaardsparten, Jens Mortensen, født i Gunderup.

Som foran nævnt var Oluf Olufsen i Bundgaard, der 1638 blev dømt fra sit Fæste, antagelig Fader til Thomas Olufsen, der i sidste Halvdel af det 17. Aarh. havde $\frac{1}{3}$ af Bundgaard i Fæste. Ogsaa denne Gaardspart kom o. 1675 under Vrejlev Kloster, og Thomas Olufsen, der var gift med Karen Pedersdatter, efterfulgtes 1707 i Fæstet af sin Søn Ole Thomsen, 2) f. o. 1673, d. 1736, til hvem Faderen oplod Gaarden. 3) Ole Thomsen var gift med Maren Nielsdatter Tecker, død 1749, en Degnedatter fra Jelstrup. Af deres 5 Børn — 2 Sønner og 3 Døtre — blev Thomas Olesen Fæster af $\frac{1}{3}$ Bundgaard efter Moderens Død. Han var født o. 1712 og døde i Rakkeby i April 1770 efter at have forladt Bundgaard. Han kunde nemlig ikke begaa sig i økonomisk Henseende, og 1769 lod Godsadministratoren ved Vrejlev Kloster, Erik Hansen Wilsbech til Sejlstrup, ham sætte fra Fæstet. Herover følte han sig brøstholden, da det kgl. Brev af 16. April 1537 tilsagde Herredsfoged Anders Madsens Arvinger at besidde Bundgaard (Østergaard) til evig Tid, og 13. Oktbr. 1769 overleveredes dette Brev til Kongen med Klage over Wilsbech, medens en Afskrift af Brevet beholdtes af Thomas Olesen. 4) Han døde nogle Maaneder

1) Vrejlev Klosters Fæsteprotokol.

2) Havde en Søster Johanne, døbt Vrejlev 1675.

3) Vrejlev Klosters Fæsteprotokol.

4) Der opbevaredes 1933 hos Jesper Jensens Enke i Fureby og findes nu i Landsarkivet i Viborg.

senere, men hans Enke Mette Andersdatter, en Skoleholderdatter fra Rakkeby, som han havde ægtet 1752, fortsatte Klagemaalet og fik 10. Aug. 1770 beneficium paupertatis i Retssag mod Wilsbech, men fik utvivlsomt intet Udbytte heraf.¹⁾ 1772 fæstede hun et Hus med 7 Skp. Hk. i Grønnerup i Vrejlev Sogn under Vrejlev Klosters Gods og flyttede hertil med sine Børn Ole, Anders, Karen og Maren. Ved Aar 1700 var hele Gunderup By kommet under Vrejlev Kloster saa nær som et Hus af Hk. 2 Skp., som hørte til Bundgaard og 1717 ejedes af Laurs Mikkelsen, og 1719 gik denne Rest ogsaa ud af Bondeejere, og Laurs Mikkelsen blev Fæster af $\frac{1}{4}$ Bundgaard under Vrejlev Kloster.

Vestergaard

i Gunderup, Matr. Nr. 5 i Matriklen 1688, Matr. Nr. 1 i Matr. af 1844, var ogsaa ved ~~Middelalderens Slutning~~ en Selvejergaard, da den stod for Ledingsafgift 3 Skill.,²⁾ blev antagelig ikke indløst efter Klemensfejden, men hjemfaldt til Kronen og laa ved Midten af det 16. Aarh. til Sejlstrup Len. Den beboedes 1556 af Ove Andersen Mørk, der 20. Maj 1557 fik Livsbrev paa den mod sædvanlig Afgift og gældende ogsaa for hans Hustru og et af deres ægtefødte Børn.³⁾

Ove Andersen Mørk hørte til den store Selvejerbondeslægt Mørk fra Saltumgaard og var antagelig Søn af Anders Mørk i Vestrupgaard 1545 samt Broder til Jens Mørk i Borup i Vraa Sogn o. 1580, antagelig den samme som Jens Mørk i Gunderup 1576 (gift med Sidsel Christensdatter.⁴⁾)

¹⁾ Tingbogen mangler.

²⁾ Ledingsafgiften anføres endnu i Fæstebreve fra det 18. Aarh.

³⁾ Kancelliets Brb.

⁴⁾ Norske Herredagsdomme 1. IV. 42 ff og 53.

Ove Mørk var Herredsfoged i Børglum Herred 1556 og havde vist som saadan efterfulgt Niels Henriksen i Lundegaard i Rakkeby Sogn, der var Herredsfoged 1546,¹⁾ og Ove Mørk vedblev at fungere som Herredsfoged til 1582, da han antagelig døde. Han var gift med Johanne Olufsdatter, der var Enke efter Herredsfoged Anders Madsen i Østergaard (Bundgaard), se Østergaard, og hun døde antagelig 1569, da der blev Strid mellem Anders Madsens Børn og Ove Mørk om Ejendomsretten til Østergaard.²⁾ 1568 anføres Ove Mørk som Ejer af et Bol og et Hus (i Borup) i Vraa Sogn,³⁾ antagelig det af ovennævnte Jens Mørk beboede Bol. Om hans Virksomhed som Herredsfoged vides intet, men 1576⁴⁾ stod Jens Andersen i Oddersgaard Mølle i Tolstrup Sogn (o: Mellem Mølle) paa Tinget og spurgte Herredsfogeden om, hvorfor han havde kastet hans Husbonds Gods i Aalborg Fjord; han fik dog intet Svar herpaa; nævnte Husbønd var Fru Mette Mortensdatter Vognsen til Hjermelevgaard.

Ove Mørk og Hustru havde vist kun en Søn: Anders Ovesen Mørk, som 1583 nævnes i Vestergaard i Gunderup, hvor han altsaa i Henhold til Livsbrevet af 1557 efterfulgte Faderen som Kronens Fæster. Som Herredsfoged efterfulgte han derimod ikke direkte Faderen, idet Niels Mouridsen i Smidstrup i Sejlstrup Sogn var Foged i Børglum Herred 1582—1585, men fra 1586 og indtil 1601 var Anders Mørk Foged og var tillige Ingeborg Skeel til Voergaards Delefoged over Sejlstrup Len, som Fruen havde i Forlening til sin Død 1604. Peder Dyrskjøt

¹⁾ Dyrskjøt i Ny kgl. Saml. 4°, 746.

²⁾ Tgb. Maj, Juni, Novbr. 1633.

³⁾ Præsteindberetning i Wulff: Vendelbo Stift, S. 219.

⁴⁾ Børglum H. Tgb. (Dato mangler).

beretter, at Anders Mørk blev afskediget som Herredsfoged 1601, og det kan synes rigtigt, selv om vi ikke kender Grunden dertil, thi i Aarene 1602—07 var først Jens Lauridsen i Smidstrup og derefter Mads Sørensen i Rakkeby Herredsfogeder, men 1607 blev Anders Mørk paany Herredsfoged og fungerede endnu 1623 som saadan, hvorfor han ikke svarede Afgift til Lenet af Gaarden.

26. Marts 1583 blev han stævnet af Predbjørn Gyldenstjerne (Lensmand paa Aastrup) for Syn og Klage over G u n d e r u p M ø l l e og det Hus, der laa ved Borup Aa,¹⁾ og 9. April 1611 omtales ligeledes hans Vandmølle ved Borup Aa;²⁾ formodentlig har Opstemningen medført Ulempe for Ejendomme, der tilhørte Predbjørn Gyldenstjerne eller Aastrup Len. Møllen var nedlagt før 1683 (Markbogen).

Til Vestergaard laa i det 16. Aarhundrede en lille Skov, G u n d e r u p l u n d, over hvilken der Faste-lavns Tirsdag 1576 toges Syn, og der var da sønderst i Skoven hugget 7 Træer. 7. Marts s. A. toges atter Syn over Hugst her, og der var da hugget i Ove Mørks Enge, som vel har været bevokset med Krat.³⁾ 23. April 1611 viste et Skovsyn, at der i Gunderuplund var hugget 20 grønne Egetræer, somme saa tykke som en Karls Laar og somme tyndere. Endvidere var der mange Steder hugget Ris i Lunden og nedbrudt et Par Læs Grene. Som Følge heraf lod Anders Mørk 21. Maj tinglæse Forbud mod at hugge Træer her eller bryde Ris og ligeledes mod, at nogen bjergede Lyng i Gunderup Hede. 1615-16 nævnes han som Selvejer, boende i Gunderup, og i hans Sted fik L a r s S ø r e n s e n, som boede paa samme

1) Børglum H. Tgh.

2) a St.

3) a St.

Gaards Grund, Forskaansel for Skyld og Landgilde, fordi han af gode Mænd var udskrevet til Kongens Tjeneste.

Anders Ovesen Mørks Dødsaar kendes ikke, men han var afgaaet som Herredsfoged før 1630; sandsynligvis er han afgaaet under Kejserkrigen 1627 til 1629, da Fjendens langvarige Besættelse af Jylland bragte Opløsning i saa mange Samfundsforhold.

Det vides ikke, om han var gift, men han synes ikke at have efterladt sig Børn. 1613-14 betalte han til Sejlstrup Len en Bøde paa 230 Rdl., fordi han havde brugt Hundejagt og drevet Landkøb med Øksne; han skulde betale 400 Rdl. og en Hest til 30 Rdl. i Bøde; de manglende 200 Rdl. betalte han det følgende Aar. Hans Segl viser et Skjold med et Øje over en Økse og Overskrift Anders Owsen (Sejlstrup Lens Regnsk.).

Efter Anders Ovesen Mørk fulgte o. 1629 som Bruger af Vestergaard, der ca. 1620 kom fra Sejlstrup Len til Aastrup Len, Hans Laursen Mørk, som var Herredsfoged i Børglum Herred o. 1629 til 1665, og som saadan havde han ligesom sin Formand Gaarden fri for Afgift. Gaarden stod 1662 for Hk. 7-5-1-1 og fik da Landgildehk. 3-2-0-1; dens Udsæd var 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 8 Tdr. Havre og Høavl 24 Læs, og Skylden var 16 Skp. Byg, 12 Tdr. Gæsterihavre, 2 Pund (à 6 kg) Smør og 1 Svin samt 3 Skill. Leding, eller samme Skyld, som Østergaard (Bundgaard) havde. Hans Mørk tilhørte som sine to Forængere Slægten Mørk fra Saltumgaard og var Søn af Lars »Ovesen« Hansen Mørk i Vester Mellerup († o. 1626) og Karen Munksdatter (Pedersdatter?). Hans Mørk maa være født o. 1600, idet han 1664 udtalte, at han mindedes i 56 Aar angaaende sin Fødegaard V. Mellerups Markgrænser.¹⁾ Forholdet

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 18. August 1664.

mellem ham og Brugerne af Bundgaard — Peder Olufsen og Ove Olufsen — synes at have været mindre godt, og for at hævne sig paa ham, slog de en Sommeraften en af hans Heste ihjel vester paa Hedebakken.¹⁾ Efter hans Afgang som Herredsfoged 1665 træffes han ofte som Tinghører, saaledes 1669, 1672 og 1673, saa han var ingen affældig Mand, og hans Afgang som Foged skyldtes snarest daarlige økonomiske Forhold, idet han ikke var vederhæftig nok til at svare for de Domme, han afsagde, hvis de blev underkendt af Landstinget, hvad flere Gange skete for hans Vedkommende.²⁾ Forøvrigt fik han 1661 godt Skudsmaal af Herredsmændene for sin Dommervirksomhed,³⁾ men i sine ældre Aar blev han ofte stævnet for Gæld, og der blev foretaget Udlæg hos ham. Foruden Vestergaard brugte Hans Mørk en Tid en Halvgaard i Gunderup under Sejlstrups Len, som en Chr. Pedersen før havde haft i Fæste, og som Hans Mørk overlod til en Peder Nielsen.⁴⁾ Han døde i Sommeren 1676.

Hans Mørk var gift med Anne Christensdatter, f. 1608, begr. Vrejlev 14. Juni 1693, 84 Aar 10 Mdr. 2 U. 3 D., og hun blev boende i Vestergaard. Gaarden var ved Skøde fra Kongen 22. Marts 1662 tillige med Hovedgaarden Aastrup kommet til Hofkammererer Johannes Boyesen, der kort efter maatte afstaa Godset til sin Kreditor Erik Krag til Bramming, som ejede det indtil 1669, og af ham købte Oberst Peder Juel til Vrejlevkloster antagelig Vestergaard, som i hvert Fald laa til Klosteret før 1683, og som ved Matriklen 1688 (Matr. Nr. 5) fik

1) Børglum H. Tgb. 3. Aug. og 9. Septbr. 1641.

2) a St. 2. Marts 1669, 2. Maj 1671.

3) Tgb., Dato borte.

4) a St. Jan. 1656.

Hk. 5-0-2-1. 22. Juli 1684 lod Fru Helvig Krabbe til Vrejlev Kloster, Peder Juels Enke, afhjemle Syn paa Tinget over Vestergaards Bygninger, og det ses heraf, at der var Raaling af Fyrrebindingsværk med Egefod og Fjælgavle, men Huset var meget forfaldent, og en Skorsten nedfaldet; endvidere var der en forfalden Lade, Fæhus øster i Gaarden og et Hus vester i Gaarden. Der var ingen Gødning i Gaarden eller paa Marken, hvis Agerjord dog var nogenledes drevet, men ikke saa godt, som den burde drives, og alle Markdiger vesten for Gaarden var nedfaldet. 14. Juni 1687 afhjemledes nyt Syn, og Gaarden var da ogsaa meget forfalden.

At Familien Mørk trods Fattigdom hørte til Bondearistokratiet ses af, at da der 1676 skulde holdes Skifte efter Hans Mørk, fremkom Sønnen Lars med et Krav paa 27 Sletdaler for Varer, som han havde købt i Aalborg til Faderen, bl. a. en Karlkjole af »Pullemet« foret med sort engelsk Baj og forsynet med sorte Silkeknapper, og til den hjemmeværende Broder Jens havde han købt 1 Par Ruslæders Sko, 1 Sølvsignet, 3 Dusin udstukne Sølvknapper, 1 brun Nathue af Fløjl, foret med Baj og med Sølvgaloner samt et Spanskrør (∩: Spadserestok) m. v.¹⁾

Hans Laursen Mørk og Anne Christensdatter havde følgende Sønner (vist ingen Døtre):

1. Lars Hansen Mørk, der vist opholdt sig hjemme indtil 1654, da han blev gift med Villads Olufsens Enke, Dorte Mortensdatter Bloch i Nejst i Hørmested Sogn, hvilken Gaard han derefter fik i Fæste under Høgholt Gods. Hans Hustru var Datter af Ridefoged til Bratskov (1626) Morten Mortensen Bloch²⁾ og Maren Sørensdatter og var utvivl-

¹⁾ Børglum H. Tgb. 23. og 30. Jan. 1677.

²⁾ Broder til Borgmester i Hobro Søren Bloch, d. 1647.

somt af Slægten Bloch fra Arden,¹⁾ og hendes Farbroder Henrik Bloch var i mange Aar Ridefoged til Høgholt og boede i Volstrup i Hørnsted S. Lars Mørks Formand var ret velstaaende, men Mørk kæmpede med økonomiske Vanskeligheder gennem mange Aar. 1672 blev hans Hustru Arving efter sit Søskendebarn Anne Sørensdatter Bloch, gift med Borgmester Anders Hack i Hobro, d. 1671, og det var et rigt Bo, som foraarsagede langvarige Processer baade for Landsting og Højesteret,²⁾ og under disse blev Lars Mørk, der en Tid var i Hobro sammen med sine Brødre Peder, Christian og Jens, beskyldt for svigagtig Adfærd overfor Anders Hacks Bo. Imidlertid havde han 1. Maj 1673 forpagtet Hovedgaarden Aastrup for 3 Aar,³⁾ men maatte det følgende Aar fratræde Forpagtningen, fordi han ikke kunde skaffe de fornødne Penge, og fra 1. Maj 1674—1. Maj 1676 boede han saa i Hjøring, men flyttede da til Agdrup i Taars S.⁴⁾ Hans Hustru havde 2 Døtre af første Ægteskab, men maaske ingen Børn med Lars Mørk.

2. Bertel Hansen Mørk var hjemme i Gunderup 1660, boede 1674 i Rønnebjerg i Vrejlev S., købte 1674 Hunderup i Skallerup Sogn af sin Svoger Helmich Galskyt,⁵⁾ men synes at have solgt den igen før 1683; nævnes ogsaa i Vange 1685 og i Flamsholt i Torslev Sogn 1694. Blev 1685 anbefalet af Amtmand Otto Skeel til Herredsfogedembedet i Børglum Herred, men fik det ikke.⁶⁾ Han var gift med Else Pedersd. Galskyt, f. o. 1649, d. i V. Brønderslev 1709, vistnok som Enke, Datter af Peder Thomsen

1) Personalh. Tidsskrift 6. III, 59 ff.

2) Vennebjerg H. Tgb. $\frac{25}{5}$ - $\frac{28}{9}$ 1674.

3) a St. 27. April 1674.

4) Børglum H. Tgb. 18. Marts 1677.

5) Vennebjerg H. Tgb. $\frac{6}{4}$, $\frac{31}{8}$, $\frac{21}{12}$ 1674.

6) Danske Kancellis Arkiv.

Galskyt til Kornumgaard og Kirsten Pedersdatter Kjørulf.¹⁾ Af Bertel Mørks Børn kendes kun Anne, f. i Hunderup 1678, d. i Hjøring 1751, gift 1704 med Poul Nielsen Børglum, f. 1680, d. 1756, der efter i mange Aar at have været Herregaardsforpagter og Sagfører (i Taars) 1731 blev Byfoged i Hjøring²⁾ og har en stor Efterslægt i Nutiden.

3. Oluf Hansen Mørk var 1661 og 1669 hjemme hos Forældrene, men opholdt sig 1670 hos Broderen paa Nejst i Hørnsted og belaa hans Stifdatter Lisbet Villadsdatter, med hvem han var trolovet, og som han vilde ægte. Broderen Lars kautionerede for Lejermaalsbøde for dem begge, 18 Rdl.³⁾ 1677 tjente han paa Boller, vel som Foged.

4. Christen Hansen Mørk var vist 1666—1670 Forpagter paa Gærumgaard og 1672 Sagfører i Fladstrand; da Broderen Lars forpagtede Aastrup, kom Christen hertil som Medinteressent, men maatte søge bort, da Forpagtningen blev ophævet 1674; 1677 opholdt han sig i Mosbjerg Sogn.

5. Peder Hansen Mørk bestyrede efter Faderens Død 1676 den halve Vestergaard for Moderen og nævnes som saadan 1684; nærmere ubekendt.

6. Christen Hansen Mørk den yngre opholdt sig 1677 hjemme hos Moderen.

7. Jens Hansen Mørk, f. 1652, død 1712, 60 Aar, var 1677 Fæster af Halvdelen af Vestergaard og var gift med Anne Hansdatter, f. o. 1671, d. 1745,⁴⁾ antagelig fra Vraa. Ogsaa han hørte til de mere fremragende Bønder, og ved hans Børns Daab træffes Pastor Splids Hustru Anne Katrine Bjørn fra

¹⁾ Personalh. Tidsskr. 6. IV 180.

²⁾ C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 272 f.

³⁾ Vennebj. H. Tgb. 1. Dec. 1673.

⁴⁾ Skifte 25. Dec. 1745, Vrejlev Kloster.

Vrejlev, Kaptajn Gregers Juel og velb. Jomfru Katrine Marine Juel fra Vrejlevkloster, Peder Olufsen, Skriver paa Vrejlevkloster. Jens Mørks Enke fik 7. Marts 1719 nyt Fæstebrev paa den halve Vestergaard, som han havde haft i Fæste.¹⁾ Ægteparret havde følgende Børn, af hvem der vist endnu findes Efterkommere paa Egnen:

a. Birgitte Jensdtr. Mørk, f. o. 1690, var 1745 gift med Niels Andersen i Øster Dammen i Vrejlev.

b. Dorte Jensdtr. Mørk, f. o. 1692, var 1745 gift med Peder Jokumsen Dyrskøt i Mynderup i Vrejlev, f. Taars 1719, d. Vrejlev 1796.²⁾

c. Anne Jensdtr. Mørk, f. 1693, d. 1726,³⁾ gift 1.º med Peder Enevoldsen i Gunderup, d. 1722,⁴⁾ og 2.º med Niels Sørensen Mørk i Gunderup (af 1. Ægteskab 1 Søn og 4 Døtre, af 2. Ægteskab 1 Datter).

d. Gertrud Jensdtr. Mørk, f. 1698, død før 1745, gift med Zacharias Andersen i Guldager i Vrejlev.

e. Hans Jensen Mørk, f. 1695, d. 1756,⁵⁾ fæstede 1719 den Halvdel af Vestergaard, som Moderen brugte og 1732 ogsaa den anden Halvdel. Han var gift 1.º med Kirsten Christensdtr., f. 1707, d. 1744, 2.º med Kirsten Sørensdtr., f. 1718, d. 1749 og 3.º med Mette Laursdatter, der 1756 blev gift 2.º med Jens Pedersen af Øster Brønderslev, som ogsaa havde hele Vestergaard i Fæste, men frasagde sig Fæstet 1763 paa Grund af Fattig-

1) Vrejlev Klosters Fæsteprotokol.

2) Efterkommere, se Vends. Aarbøger 1925, S. 128 ff.

3) Skifte 25. Decbr. 1726 Vrejlev Kl.

4) Skifte 1724.

5) Skifte 1756.

dom. Den blev da bortfæstet til en Christen Jensen for en aarlig Afgift af 4 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg, 28 $\frac{1}{2}$ Pd. Smør, Spindepenge 1 Mark, Arbejdspenge (i Stedet for Hoveri) 13 Daler 2 Mk. samt 2 Rejser til Sundby og Udredelse af alle Skatter.

Hans Mørk havde i sine tre Ægteskaber følgende Børn: 1. Mette, f. 1734; 2. Jens, f. 1738; 3. Johanne, f. 1747; 4. Christen, f. 1750, og Laurs, f. 1754.

I et Bol i Gunderup boede 1709 velb. Fru Benedikte Margrete Sehested, Enke efter Ritmester Mogens Marsvin, d. 1676. Hun havde 1682 boet i Saksager og flyttede 1709 til sin Søn Kaptajn Mogens Marsvin til Nørtorup i Hjortdal Sogn,¹⁾ hvor hun døde 1712.

Gunderup Hede, der laa vesten for Byen, blev indtaget til Opdyrkning henimod Aar 1750, da Claus Edv. Ermandinger til Vrejlevkloster begyndte Opdyrkningen af store Hedearealer i Vrejlev Sogn, og paa Gunderup Hede laa 1773 et Hus, der bar Navn Grusenberg.²⁾

Da Gehejmerraad Chr. Carl Gabel ca. 1775 solgte Havrholm til Hans Boelund, kom en Del af Bøndergodset i Gunderup under denne Gaard, hvorfra det i første Del af 1800erne solgtes til Selveje.

Om Beboerne af Vestergaard (der ved Tilkøb er blevet et ret stort Brug, medens Østergaard er blevet adsplittet), kan henvises til Jørgen H. Niensens »Stamtavle over Efterk. af Chr. Nielsen«, S. 55.

1) Vrejlev Kl. Fæsteprotokol.

2) a. St.

LANDEVÆRN OG BAVNEVAGT

ved C. KLITGAARD, Postmester.

I »Historisk Tidsskrift« (9. R. VI Bd.) skrev jeg for nogle Aar siden en lille Artikel »Baun og Vidiebrand«, i hvilken jeg bl. a. oplyste, at »Vidiebranden«, der oftere forekommer i middelalderlige Aktstykker vedrørende Landeværnet, vistnok endnu var i Brug i Skagen i Begyndelsen af 1600erne, idet Vagtmestrene her, som forestod Kystbevogtningen 1611, havde nogle »Brandstokke«, »Stok med et Brænde paa«, som Vagtmændene skulde afhente, forinden de gik paa Vagt, og atter tilbagelevere til Vagtmesteren, naar Vagten var sluttet.¹⁾ »Den brændte Stok«, der vel har haft et indbrændt Mærke, har utvivlsomt skullet tjene som Legitimationstegn for Vagtmanden, for at ikke den første den bedste Person skulde kunne alarmere den hele Kystbevogtning, og den er vel det samme som »Vidiebranden« (en Vidie med et paabrændt Mærke), maaske i en moderniseret Form.

I samme Artikel meddelte jeg ogsaa nogle Oplysninger om Landeværnets Ordning m. v. i Børglum Herred og Skagen, men da jeg Tid efter anden med Støtte fra Carlsbergfondet har samlet nogle Oplysninger herom fra andre vendsysselske Egne, og da der kun synes at foreligge meget lidt om, hvorledes Forholdet med det almindelige Landeværn i det Hele var ordnet og blev praktiseret, skal jeg her meddele,

¹⁾ Skagens Raadstueprotokol 27. Maj og 29. Juli 1611.

skulde Bønderne ved Søsiden straks oprejse Bavnere og holde Strandvagt, og skete der Indfald, skulde Bønderne, naar de saa Bavnerne brænde og hørte Kirkeklokkerne ringe, begive sig til Stranden med deres Vaaben for at gøre Modstand.

Ved egenhændig Skrivelse tilsagde Lensmanden paa Sejlstrup Slot, Jørgen Friis til Krastrup, 5. Marts 1611, altsaa kort før Krigserklæringen til Sverig 4. April,

»alle Menighederne, som boende er udi Børglum Herred, være sig udi Herredet eller i Birker,¹⁾ at de retter dennem, eftersom med første tilsiges, at møde ved Børglum Herredsting, og da der med deres Vaaben og Væрге at lade mønstre; de, som lange eller stakne Bøsser have, Thisaker (∴ Dolke), Degen eller Væрге, at de møder dermed; de, som det ikke haver eller formaar, da at lade gøre Pigge udi Træstager og dennem vel lade beslaa,²⁾ med Økse i Haanden eller paa Bæltet hos samme Stage og Pig. Og skal der ingen være forskaanet enten for gode Mænds Gaarde³⁾ eller andensteds her udi dette Herred eller Birker, paa det vores Herre og Konnings og Fædrelands Ulykke kan i saa Maade saa vidt, som muligt er, afværges og forhindres, og deres Hus, Hjem, Hustru og Børn for Overvold kunde forsvares, saa vidt muligt er, hvilket Gud naadeligst afværge, at dersom noget paakom, man da kunde vide visse Steder paa at møde og hos visse Folk, paa det at man ikke skulde løbe om Landet og ikke vide sig nogen visse Steder og Folk, hvorefter de kunde vide sig at rette, som tilforn, stakket siden, sket er;⁴⁾ hvorefter enhver kan vide at rette og for Skade at tage Vare.«⁵⁾

1) Børglum Kloster Birk, Vrejlev Kloster Birk og Sæbygaards Birk.

2) Vel de saakaldte »Vendelbopigge«, der undertiden nævnes i Tingbøgerne og som utvivlsomt genfindes i Kystmilitspiggene og Slavekrigsvaaben her fra.

3) Adelsgaarde.

4) Der havde altsaa nylig været foretaget en Mønstring af Landeværnet, som var faldet uheldig ud.

5) Børglum H. Tgb. 5. Marts 1611.

Den følgende 7. Maj mødte Lensmanden personlig paa Herredstinget, der laa lidt vest for Rønnebjerg i Vrejlev Sogn i Nærheden af det fra gammel Tid vigtige Overgangssted over Rønnebjerg (Uggerby) Aa, og da blev der truffet den Ordning, at Thomas Jensen i Skovsgaard i Volstrup Sogn skulde være Anfører (Hofmand) for menige Almue i Herredets østlige Del (øst for nævnte Aa) undtagen Taars Sogn, og Thomas Jensens Løjtnant blev Peder Christensen i Dvergtved, medens Jakob Christensen i Langtved blev Fænnikfører. Vest for Rønnebjerg Bro samt i Taars Sogn, men Børglum Sogn undtaget, skulde Hans Christensen i Lie i Vrejlev Sogn være »Hofmand«, Christen Pedersen i Rønnebjerg Løjtnant og Jens Christensen i Em Fænnikfører. Børglum Sogn skulde antagelig staa direkte under Lensmanden paa Børglum Kloster, da Beboerne der var Ugedagstjenerne til Klosteret, men de skulde dog holde Strandvagt i Omgang med de andre.

Mønstringen af Landeværnet fandt derefter Sted ved Tinget 21. Maj, og Ridefogden til Sejlstrup paa-mindede den Dag Almuen alvorligt, at de med største Flid skulde holde Strandvagt, naar det tilkom dem, og de skulde vaage ved Stranden Nat og Dag fra en Dags Middag til næste Middag, saafremt de ikke vilde straffes paa Livstid, om der paakom nogen Ulykke for deres Forsømmelses Skyld. Ligeledes skulde de lade opbygge alle Baal¹⁾ og holde dem ved Magt, og 2 Mand i hvert Sogn skulde have Opsyn med, at Strandvagterne og Baalene holdtes i god Agt.

1) Billede af en Bavn findes i »Bornholmske Samlinger« 1932. Den nedtoges 1876 og bestod af 2 »Galger«, der var stillet krydsvis, saa Brændselsmaterialet — Lyng og Ris — kunde ligge mellem dem. Men brændte Brændslet, brændte disse Galger jo ogsaa.

Endvidere opfordrede Ridefogeden menige Mænd til at holde bedre Vaaben og Værge, end en Del af dem nu var mødt med; de, der var formuende, skulde have en Langbøsse og en Tisak eller Degen paa Siden, og de, der ikke formaaede at anskaffe disse Vaaben, skulde have en »Spidske«¹⁾ og dertil en Tisak eller en Økse paa Bæltet, hvorimod ingen maatte møde med Jerntyve (3: Forke) eller smaa Spyd, som de denne Dag havde gjort. Vilde de ikke efterkomme denne Befaling skulde de straffes som »Kongens ulydige Mænd«. Endelig stod Ridefogeden paany paa Tinget 23. Juli s. A. og paa det alvorligste befalede Herredsmændene at holde alle Baa^l ved Magt, og de, der var nedblæst af Guds Vej^r, skulde snarest opbygges igen. Endvidere skulde der flittigt holdes Vagt baade Dag og Nat ved Østerstrand og Vesterstrand, og Forsømmelser i saa Henseende vilde medføre Livsstraf »uden al Naade«.

Af Skagens Raadstueprotokol²⁾ ser vi, at Magistraten der organiserede Kystbevogtningen med en Vagtmester i Østerby, en i Vesterby og en i Højen, og disse skulde sørge for ved Hjælp af Byens 4 Rodemestre, at der blev tilsagt Folk til Vagthold saavel til Baaⁿen, der stod mellem Skagen og Højen, som til Stranden, der var inddelt i 3 Distrikter. Vagtmændene paa Stranden skulde gaa sammen 2 og 2 om Natten, og 2 Borgere fra Vesterby samt 1 fra Østerby og 1 fra Højen skulde vaage ved Baa^let, der var Vagtholdets Centrum, fra en Middag til næste Middag.

Da de kejserlige Tropper 1627 rykkede op gennem Jylland, blev Landeværnet ogsaa mobiliseret. Jens Nielsen i Landsgaard i Tved Sogn i Thy, der

¹⁾ Vel den foran omtalte Pig.

²⁾ 6. Maj 1611.

vist havde været Slotsfoged paa Ørum Slot, fortæller,¹⁾ at 1. Septbr. 1627 erobrede nogle Dunkerquer-Fribyttre 2 hollandske Skibe ud for Agger, og de hollandske Søfolk, ialt 19 Mand, søgte da til Land i deres Baade; men Thyboerne troede, at det var Fjender, der vilde gøre Landgang, og Bavnerne ved Kysten blev antændt for at kalde Befolkningen under Vaaben, og der var stor Jammer i Landet af Kvinder og Børn, men Forskrækkelsen fik jo hurtig Ende.

Fra Vendsyssel hører vi, at Christen Eriksen Skriver i Bistrup ved Hjøring og Thomes Udsen i Lund ved Hjøring 1. Okt. 1627²⁾ tilsagde menige Herredsmænd Vennebjerg Herred om at holde deres Geværer fuldstændige, naar tilsagdes, og de, som ikke havde andet Værge og det ikke kunde formaa, skulde lade deres Høleer rette ud og lade dem sætte paa Stager, og Drengene, saa mange, som er over 15 Aar, Bønderdrengene, Præstedrengene og de, som tjener til Hove af Bønderfolk, skulde holde deres Værger færdige, som de formaar til, saafremt de ikke vilde straffes derfor.

Alle Bønderne i Herredet vestenfor Ilaa³⁾ skulde holde god Vagt ved Strandbaalene; 4 Karle skulde tage Vagten om Middagen og indtil næste Middag, og dersom noget paakom, og de saa Baal brænde eller de fornåm nogen Fare, skulde de sætte Ild i Strandbaalene, og Herredsmændene og Drengene skulde da møde ved Vennebjerg Herreds Ting (ved østre Ende af den nuværende Bagterp Plantage i Sct. Hans Sogn), hvor de skulde finde Færnerne og deres Øverster. Hver Mand skulde tage

¹⁾ Suhms Nye Saml. III. 95-96.

²⁾ Vennebjerg H. Tgb. 1627, Bl. 178 b og 179 b.

³⁾ Uggerby Aa, der i Børglum Herred kaldtes Rønnebjerg Aa.

sin Dreng¹⁾ med »og alle og hver med Feltgeværer, hver Hageskytte 20 Skud Krudt og Lod«.

Delefogeden til Aastrup Len, Laurids Nielsen i Harreslev, tog samtidig Tingsvidne om, at 6 Synsmænd havde efterset Strandbaalet ved Lønstrup, og da saa de, at Træerne var hentaget undtagen nogle faa Træer, saa samme Baal skulde oplægges og færdiggøres med det allerførste. Delefogeden satte i Rette, om Lønstrup Mænd ikke burde oplyse, hvem der havde taget Træerne fra Baalet, eller ogsaa sætte det i Stand igen, men 14 Mænd fra Lønstrup sagde, at de vidste ikke, hvem der havde taget Træerne, og de vilde ikke erstatte dem. Menige Herredsmænd vesten Ilaa fik da Ordre til at møde 5. Oktober hver med et Træ samt med Lyng til Strandbaalet i Lønstrup for at istandsætte det.

Under Krigen med Sverige 1643—45 var det vendsysselske Landeværn rejst, og det kom det dyrt at staa, da Beboerne fra Kjær og Jerslev Herreder, de sidste under Anførsel af den 81aarige Lars Dyrskjød, 18. Januar 1644 vilde forhindre Svenskerne i at gaa over Isen til Nørresundby. I Træfningen her faldt ca. 400 Bønder, deriblandt Lars Dyrskjød.²⁾

Under Krigen mellem den engelske Republik og Generalstaterne (Holland) 1652—54, i hvilken Danmark, der havde taget Generalstaternes Parti, frygtede for et svensk Angreb, holdtes det vendsysselske Landeværn ogsaa i Beredskab; Underskriver paa Aastrup Slot, Peder Laursen Dyrskjød, lod 12. Maj 1653 ved Jerslev Herreders Ting og 9. Maj ved Vennebjerg Herreds Ting kundgøre, at Lægdsmandene straks skulde opsætte Baalene og holde Vagt

1) ∅: Tjenestekarl.

2) Petresch Christensen: Nørresundby I, 348 ff.

ved dem,¹⁾ og 30. Juni s. A. lod Lensmanden paa Aastrup, Malte Sehested, paa Jerslev Herredsting forkynde Ordre om, at Herredsmændene i Henhold til kgl. Majestæts Brev skulde opbygge Baalene i hvert Sogn, som de nogle Gange var paamindet om, og de skulde forsyne dem med Vagt: 2 Personer sammen Nat og Dag.

Paa Grund af truende Krigsudsigter fik Bønderne i Børglum Herred 25. Novbr. 1656²⁾ ved Kundgørelse fra Lensmanden Ordre til at holde deres Vaaben i Beredskab, men de, der havde Avling, skulde ikke møde til Mønstring før efter nærmere Tilsigelse eller naar Bavnen brændte.

De unge og ugifte Mænd skulde derimod skaffe sig Krudt og møde ved Børglum Herreds Tingsted (vest for Rønnebjerg) 13. Decbr. og derefter hver 6. Uge Kl. 8 Morgen. De skulde hver medføre 3 Skud Krudt, for at de kunde blive indøvet i Vaabenbrug.

Lignende Mønstringer blev afholdt 1675,³⁾ da Jerslev Herreds Mandkøn fik Ordre fra Stiftsbefalingsmanden paa Aalborghus om at møde til Mønstring ved Vester Brønderslev Kirke 15. September.⁴⁾ Disse Foranstaltninger fandt jo Sted i Anledning af den skaanske Krig (1675—79), og fra den Tid findes flere Aktstykker vedrørende Folkevæbningen i Vendsyssel.

22. Juni 1676⁵⁾ advarede Herredsfogeden i Jerslev Herred saa mange af V. Brønderslev Sogn, som ikke sidste Gang var paa Strandvagt, at de nu mødte paa det foreskrevne Sted for at holde Vagt, og

1) I Henhold til kgl. Brev af 21. April 1653. Tilsvarende Ordre kundgjordes 28. Maj 1653 paa Hvetbo Herreds Ting.

2) Børglum H. Tgb.

3) I Henh. t. Forordn. af 6. Aug. 1675 om Landværn og Strandvagt.

4) Jersl. H. Tgb. 9. Septbr. 1675.

5) Jerslev H. Tgb.

endvidere skulde medfølge saa mange af Tolstrup Sogn, at de kunde blive 40 Mand. 26. April og 10. Maj 1677 tinglæstes kgl. Forordn. af 6. August 1675 om Landværn, Strandvagt og Baalvagt. Der skulde i hvert Sogn affattes Mandtal over alt Mandkøn fra 18—50 Aar og anføres, hvad Gevær de havde. Sognemændene, der skulde forfatte Mandtal, skulde i den Anledning møde 16. Maj ved Solens Opgang enten i V. Brønderslev eller i Agdrup (i V. Brønderslev S., hvor Herredsskriver Eskild Mogensen boede) for at Herredsfogeden kunde »comparere« med dem paa Kongens Vegne. 12. Juli 1677 befalede Herredsfogeden paa Kongens Vegne, at af Hallund Sogn skulde til Strandvagt i Asaa møde førstkommande Søndag 8 Karle, af Øster Brønderslev Sogn 20 og af Serreslev Sogn 12. Den følgende Tirsdag (19. Juli) tillyste Herredsfogeden, at førstkommande Søndag skulde til Strandvagt ved Asaa møde 4 dygtige Karle af Serreslev Sogn, 20 af Vester Brønderslev Sogn og 16 af Tolstrup Sogn; de skulde blive der i 8 Dage, til hvilken Tid de skulde afløses af andre. Søndag 29. Juli skulde til Strandvagt ved Asaa møde 20 Karle af Thise Sogn, 8 af Stenum S., 3 af Tolstrup S. og 9 af Vrensted S., ialt 40, for at Vagten dermed tilbørlig kunde vorde forset.¹⁾

Endelig tinglæstes 25. Oktbr. 1677 ved Jerslev Herreds Ting Krigskommissær Tøger Lassens Anordning af 12. Oktbr. s. A., at der igen skulde oprettes Strandvagt, og Herredsfogeden advarede samtlige Herredsmænd om snarest at forskaffe rigtigt Mandtal af hvert Sogn til at holde Strandvagt efter, og Mandtallet skulde leveres til ham ved Retten, »eftersom de ikke efter Ordre var mødt i V. Brøn-

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 26. Juli 1677.

derslev 19. Oktbr. for dermed at comparere, eftersom det synes at være nærmest og midt udi Herredet for dem alle at møde og Mandtal forfatte, hvilken Befaling de ikke i ringeste Maade havde efterkommet, skønt den var sendt skriftlig til hvert Sogn. Ved Krigskommissærerne Otto Skeels og Tøger Lassens Ordre af 29. og 30. Oktober 1677, læst ved Jerslev Herreds Ting 2. Novbr. s. A., blev Vagterne reduceret til 30 Mand, og Vagten for hver skulde kun vare 3 Dage; det var jo nu Vintertid.

2. April 1679 befaledes det Borgerskabet i Sæby at holde deres Geværer rede og ikke forsømme Vagterne, da svenske Kapere stedse sejlede under Landet »og har villet være i Land sønder ved Klitten«. ¹⁾

14. Maj 1716, under den store nordiske Krig, tinglæstes ved Børglum-Jerslev Herreders Ting Stiftamtmandens Ordre til, at **B a v n e r n e** overalt straks skulde oprettes og med Vagt samt **B a v n e m e s t e r** forsynes i H. t. kgl. Forordning. (Ved Forordningen af 6. August 1675 bestemtes, at 2—3 Sogne skulde oprette og vedligeholde Strandbavnerne med tørt Brænde, Tjæretønder, Halm og andet, som snart kunde sættes i Brand, og Bavnerne skulde omgives med stærke Gærder, ligesom en af de nærmestboende Mænd skulde ansættes som Bavnemester; ved Forordninger af 8. Juni 1689, 8. Maj 1700, 7. Nov. 1709, 19. Jan., 23. Marts, 31. Marts og 27. Nov. 1801, 26. Febr. og 1. Marts 1808 blev der truffet forskellige nye Bestemmelser vedrørende Landsværet, hvilket vi dog her ikke skal komme nærmere ind paa.)

Et Opbud af Landeværet af en særlig Art fandt Sted 1729.

I første Del af det 18. Aarh. og vist allerede i Slutningen af det 17. Aarh. var Løsgængere en

¹⁾ Sæby Raadstuepr.

Landeplage i Jylland. Der var saa mange, der paa Grund af Fattigdom gik fra Hus og Hjem, og de slog sig sammen med deserterede Soldater, undvegne Forbrydere, omløbende Rakkere, Fredløse samt forjagede løsagtige Kvinder og dannede Bander, som terroriserede Befolkningen. 20. Okt. 1711 udgik et kgl. Reskript til Stiftamtmand Peder Rodsteen i Aalborg, i hvilket det hedder: »Saa om Vi haver fornummen, at et Parti løst Folk saasom Tartere¹⁾ og andre sig skal have sammenrottet paa adskillige Steder i Vort Land Nørre Jylland, fra Indbyggerne ej alene stjæler og røver, men endog denem med Mordbrand truer, saa er Vores - - Vilje - - at Du straks eller ved Amtmændene - - den Anstalt gør, at med saadant løst Folks og Paks Paagribelse, Straf og Udjagning af Landet efter Loven og vedkommende Forordninger uden Ophold vorder forholdt«. Det fremgaar ikke af de bevarede Arkivalier, hvad der da er blevet foretaget for at udrydde Omstrejferne eller hvilket Resultat der naaedes, men 1729 var det atter galt i saa Henseende. 22. Sept. 1729 tilskrev Stiftamtmand Chr. Reitzer Herredsfogderne om at kundgøre, at »saasom en Del Tater og løse Folk skal være sammenrottet og her i Landet (∴ Vendsyssel) befindes, skal enhver Sognefoged i sit Sogn sammenkalde alt værgbart Mandskab, det er Mænd, unge Karle og voksne Dreng, med hvad Gevær, de mægtig er, enten Kaarde, Bøsser, Pigge eller Høforke for at jage forberørte Tater, og at det ene Sogn forener sig med det andet til en samlet Magt dennem at forfølge og udjage, og det alt fra Nørsiden og sønder paa, hvorfor vel er venteligt, at de to norderste Herreder²⁾ først begynder, saa-

1) ∴: Tater, der var Fællesbetegnelse for Omløbere og ikke just betyder Zigøjnere, selv om ogsaa disse kaldtes Tater.

2) Horns og Vennebjerg.

som Befalingen strækker sig til al Landet dermed at gøre sin yderste Flid, og er nogen efterladen og ej møder uden lovlig Aarsag, da straffes enhver med Udpantning 12 Skill., som Præsten leveres at uddele til de Fattige. Er Sognefogederne imod Forhaabning vægerlig at samle Folket og disse anføre, da at være dobbelt Straf undergiven«.

Stiftamtmandens Anordning til Folkeopbudet blev oplæst paa Herredstingene, og Stokkemændene (Tinghørerne), der mødte for de forskellige Sogne, skulde tilsige Sognefogederne saavel som andre, der kom over Løsgængerne, at de ufortøvet skulde melde det til Herredsfogeden for at de løse Folks Anfører kunde blive straffet og Taterne frataget det, som de førte med sig.¹⁾

— — —

I efternævnte Sogne har jeg noteret Bavne-, Baal- eller Vagthøje, men der kendes vel flere. Skagen: Bavnen stod mellem Skagen og Højen (Skagens Raadstuepr. 6. Maj 1611; Elling (Vagthus i Jerup nævnes 1680); Tolne: Baalhøj (blev anvendt som Bavnehøj 1807-14 og 2 Mænd fra Tolne og omliggende Sogne holdt stadig Vagt her. Jydske Saml. 1. IV. 212); Skærum: Baalhøj (Indberetning til Ole Worm 1638); Flade: Pikkerbakken (1807-14); Gærum: Baalhøj (1638); Ugilt: Baalhøj; Sindal: Vagthøj; Astrup: Bavnehøj; Bjergby: Bavnehøj (E. T. Kristensen: Danske Sagn V. 374); Uggerby: Vagtbakken (her henlaa o. 1870 i en Runddel ca. 10 Al. i Tværmaal 30 store Kampesten, der efter Sagnet var Levning af et Batteri. Efter gamle Folks Beretning blev Vagtbakken benyttet som Bavnehøj. Jyske Saml. 1. IX. 16.) Horn: Askebjerg? (1638), Skansebakken; Tornby: Askebjerg? (1638), Vagtbakken; Maarup: Bavnehøj (ved Lønstrup 1627); Understed: Baalhøj norden for Gaasested (Baal, som Bønderne havde rejst 1627, faldt ned. Indberetning 1638).

¹⁾ Børglum-Jerslev Herreders Justitsprotokol 30. Septbr. 1729.

Torslev: Baalhøj (hvor man i Fejdetid plejer at oprejse Baal, 1638); Skæve: Baalhøj; Hellevad: Baalbakke; Hallund: Baalhøj; Taars: Baalhøj; Børglum: Baalhøj (1619, jfr. Kancelliets Brevb. 26. Oktbr. 1619); Serreslev: Baalhøj; Jerslev: Baalhøj (i Svennum); Øster Brønderslev: Baalhøj; Ingstrup: Baalhøj (1638); Hune: Vagthyttten (ved Pirupshvarre, Signalstang 1807–14); Jetsmark: Baalhøj (nordvest for Kirken, 1638); Lerup: Bavnehøj; Tranum: Bavnehøj; Torslev: Blushøj; Svenstrup: Brandshøj (?); Haverslev: Blushøj; Aggersborg: Bavnehøj (1638); Bejstrup: Bavnehøj (1638).

Den nordjyske Skudehandel.

Ved *C. Klitgaard.*

Den Vareomsætning, der i tidligere Aarhundreder og i hensygnende Form lige til ca. Aar 1900 foregik mellem Vestkysten af Vendsyssel og Thy samt den nordlige Del af Ringkøbing Amt paa den ene Side og det sydlige Norge samt i det 19. Aarh. ogsaa England og Hamburg paa den anden Side, har oftere været omtalt i »Jyske Samlinger«, saaledes i 2. R. 4. Bd., 3. R. 1. Bd., 3. R. 6. Bd. og 4. R. 6. Bd. samt i »Tidsskrift for Toldvæsen« 1884 og i »Vendsysselske Aarbøger« 1916 m. fl. Steder.

Da denne saakaldte »Skudehandel« var af saa stor Betydning for Nordjyllands økonomiske Forhold, ligesom den ogsaa satte sig Spor i talrige Familieforbindelser paa begge Sider af Skagerrak, samt da man ogsaa i den senere Tid i Norge er begyndt at interessere sig for Emnet, er det maaske ikke ubetimeligt, at »Jyske Samlinger« endnu en Gang beskæftiger sig lidt med Sagen.

I »Jyske Samlinger« 3. I. 211 har jeg fremdraget en Ansøgning af 8. Aug. 1665 til Kongen, i hvilken Strandmændene paa Hanstholm og ved Klitmøller androg om Tilladelse til at vedblive med at sejle

til Norge med Korn og Mel for Thisted Borgere eller for sig selv, saaledes som de havde gjort fra Arildstid af; det var nu blevet dem forbudt af Borgmester Peder Justesen i Thisted, men efter at han 26. Jan. 1666 havde erklæret, at hans Forbud mod denne Sejlads var sket af Frygt for, at Kystboerne skulde undrage sig Erlæggelse af Told, fik Ansøgerne 24. Septbr. 1666 den ønskede Tilladelse ved kgl. Bevilning, og ved Plakat af 4. Septbr. 1680 gaves der atter Beboerne i Klitmøller samt i Blokhuset og ved Tornby Strand Tilladelse til at udføre Korn til Norge og indføre Trælast derfra mod at erlægge Told. For de sidstnævnte Steders Vedkommende og fra adskillige andre Steder som Thorup Strand, Klim, Slette Strand, Fureby, Skallerup og Kjul havde denne Vareudveksling med Norge dog allerede bestaaet i mange Aar, vel fra »Arildstid« af, men uden særlig Bevilling, idet der vel ikke var nogen, som følte sig brøstholdne over den; men medens Thyboerne selv sejlede til Norge med deres Baade, synes det udelukkende at være norske Skuder, der før ca. 1680 kom til Vendsyssel; de var mest hjemmehørende i Nedenæs Len (Arendalegnen), og i de talrige Vidnesbyrd om denne Byttehandel, jeg har fundet i vendsysselske Tingbøger og andre Steder, er jeg ikke truffet over danske Skuder i Fart, men vel norske, som var fragtet af vore Vestkystboere eller Opkøbere, »Pebervende«, som drev Landprang.¹⁾

At norske Skuder ogsaa har sejlet paa Thy i første Halvdel af 1600erne, ser vi af et Brev fra Chri-

¹⁾ Jens Andersen fra Bisgaard i Fristrup i Børglum Sogn var 1683 „Købmand“ — vel Skipper — for Christian Reedtz til Børglum Kloster og tog 4. Novbr. 1680 Borgerskab i Skien, men havde 1676—83 sit Tilhold hos Anders Pedersen i Bisgaard (Jerslev H. Tgb. 16. og 30. Aug., 20. og 27. Septbr. 1683).

stian 4. til Christoffer Hvas, Lensmand paa Ørum, dateret 29. Maj 1647 (Jydske Tegnelser), hvori det hedder: »Eftersom Du vores naadigste Missive tilforn »bekommet haver anlangende de norske Skuder, »som paa Vesterstranden udi Dit Len med Bygnings- »tømmer plejer at indkomme og det til Bønderne for »Korn og Landsens Vare sælge, at det dennem ufor- »ment maa være, da ere vi nu naadigst tilfreds, at be- »meldte norske Skuder og andre flere, som med rede »Penge og Tømmerladning udi Dit Len ankommer, udi »Betaling Korn og hvis (∴ hvad) andet der udi Landet »kan falde, maa annamme herefter som tilforn, dog at »af hvis (∴ hvad), som igen udføres, den tilbørlige »paalagte Told og Rettighed til os og Kronen gives, »hvertil Du og nogle Strandfogeder haver at forordne, »som flittig Agt kan paagive, at med Tolden ingen Svig »eller Underslæb sker.«

Denne Vareomsætning paa Vestkysten var selvfølgelig Thistedboerne en Torn i Øjet, og de beklagede sig til Kongen derover, hvorefter der 25. Novbr. 1647 udgik følgende Brev til Anders Bille og Oluf Parsberg: »Eftersom menige Borgerskab udi vor Købstad Thi- »sted udi Thy underdanigst for os har ladet andrage, »hvorledes udi deres Bys Frihed (∴ Købstadens Læ- »bælte) af Norske og Danske skal ske stor Udskibning »med Korn, Tømmer og andet Landsens Frugt og »Fedme og det paa Vester Havstrand, som ingen Havne »skal findes, men som de formener paa ulovlige Havne, »saa og en Del udi Limfjord i deres Bys Frihed bedri- »ves, hvilket de formener mod de dennem af frem- »farne Kongen og af os naadigst givne og meddelte »Privilegier at ske og foretages, dennem paa deres »Næring til stor Skade og Afbræk . . . , da skal Kom- »missarierne snarest kalde nogle af Thistedborgerne til

sig paa et belejligt Sted med deres Bys Privilegier og Breve, som Kommissarierne skal gennemse med Hensigt paa den foregivne Krænkelser af Byens Rettigheder, og derefter vil Kongen have udførlig Besked, hvorpaa han senere vil træffe Afgørelse i Sagen.

Endelig findes der i »Jydske Tegnelser« under Datum 10. Juli 1648 et kgl. Brev, hvori det hedder, at da Thisted Borgere har klaget over, at der imod deres Bys Privilegier begaas stort Forprang og Landkøb med Ind- og Udskibning af Bønder, Bondesønner og norske Folk, skal Christoffer Hvas have flittigt Indseende med, at der ikke drives ulovlig Handel, og han skal rejse Tiltale mod mulige Overtrædere af Recessen.

I Tiden 1670—1680 synes der at være foregaaet en væsentlig Ændring i Skudehandelens Forhold, idet der nu fremkom egentlige Købmænd, »Skudehandlere«, paa Vestkysten til Formidling af Vareomsætningen mellem Nordmændene og Bønderne, og Grunden hertil var utvivlsomt den i Købstæderne da indførte Konsumtionsbeskatning, bl. a. Portkonsumtionen, der bevirkede, at Landboerne søgte til Kystpladserne med deres Produkter i Stedet for til Købstæderne, og i anden Række medførte dette atter, at Skudehandlerne førte mange andre Slags Varer end de tilladte, idet de for en stor Del smugledes ind. Aalborg Købmandslav skildrer 1836, da man gennem Stænderforsamlingen vilde føre et Slag mod Skudehandelen, Forholdet ret drastisk, men maaske nok rigtigt, idet det siger, at det er notorisk, at Størstedelen af Vendsyssels og Han Herredernes Landbrugsprodukter udføres over Vestkysten, og at de fleste af de Købmandsvarer, der forbrugtes i disse Landsdele, ligeledes indførtes over Vestkysten; men undersøgte man Toldlisterne, vilde man med Forbavselse erfare, at næppe $\frac{1}{10}$ af, hvad

der efter Folkemængdens Størrelse og øvrige Omstændigheder maatte antages at blive produceret til Udførsel eller af, hvad der indførtes til Forbrug, blev fortoldet; følgelig maatte det blive ind- og udsmyglet, og Købstæderne kunde derfor ikke konkurrere. 9 Aalborgkøbmænd erklærede, at der fra Vestkysten var blevet gjort dem Tilbud paa Leverance af Sukker, Kaffe m. m., ofte under den Betingelse, at Varerne skulde leveres paa et vist Sted, f. Eks. ved Nørresundby, hvorfra Bykøbmændene da paa egen Risiko kunde smugle dem ind i Aalborg (Lavets Kopibog 1836, S. 167—184).

Fra Middelalderen og op til ca. 1680 havde Ryaa tjent som Vandvej mellem Aalborg og det indre Vendsyssel, og Aalborg Storkøbmænd havde Filialer baade for Indkøb og Udsalg i **B o l s k i f t e** i Alstrup S. og **S t a v a d** i Thise S., ligesom ogsaa i **V r e n s t e d**, hvortil Varerne vel førtes pr. Vogn fra Ladepladsen ved **Bolskifte** (se »Jyske Saml.« 4. VI. 313 ff). Da Landbefolkningen som foran nævnt orienterede sig mod Vestkystpladserne i Stedet for mod Aalborg, sygnede denne Flodfart hen, og for de vestlige Egenes Vedkommende gik det aabenbart ligesaadan med Varetransporten ad Limfjorden mellem Aalborg og Ladepladserne i Han Herred; Vareomsætningen kom til at foregaa over Slette Strand, Klim Strand, Thorup Strand og Viksø-Hansthalm, hvor der opstod Skudehandlerforretninger.

For Vendsyssels Vedkommende giver denne Kursændring paa Erhvervslivets Omraade sig saa tydeligt til Kende i Ladepladsen **L ø k k e n s¹⁾** Fremstaaen; de

¹⁾ Stedets oprindelige Navn var Fureby Løkke, ó: en afgrænset Græsgang hørende til Fureby, jfr. Børglum H. Tgb. 6. Novbr. 1683.

5 Huse, og en Snes Aar senere var her 15, hvis Beboere første 2 Huse byggedes her 1678, men i 1688 var her ernærede sig af Handel og Ølsalg (jfr. »Jyske Saml.« 4. III. 59 ff).

Snart blev Løkken den betydeligste vendsysselske Skudehandelsplads, ligesom Klitmøller var det i Thy, og Løkken var ogsaa det Sted, fra hvilket den sidste Skude i denne Fart sejlede.

Som foran nævnt er der ikke i de talrige Vidnesbyrd, jeg har set om Skudehandelen i Tiden før ca. 1680, da Opsvinget kom, noget, der peger paa, at Vendelboerne og Han Herredsboerne selv har haft Skibe i Fart paa Norge, saaledes som Thyboerne havde; Vareudvekslingen fra Vendsyssel og Han Herred foregik ved Hjælp af norske Fartøjer, der kaldtes »Bageskuder«¹⁾, ligesom Folkene, der sejlede med dem, kaldtes »Bager«, »Bagger«, jfr. Nordbagge.

Men da Vestkysthandelen ved Aar 1680 fik saa stort et Opsving, blev det selvsagt formaalstjenligt, at Skudehandlerne, der som oftest var Folk af den højere Bondestand (Selvejere) eller ogsaa udenfor Bondestand, selv anskaffede sig Skuder, og dem fik Vendelboerne i Reglen ved Køb i Norge, medens Thyboerne selv byggede dem. I Rigsarkivet (Rentekammeret) findes en Pakke Akter vedrørende Skudehandelen, og deri gives Oplysninger fra 1741 og 42 om hvert enkelt Fartøj, som var indregistreret ved Hjørring og Thisted Toldsteder. Tolderen Poul Nielsen Børghlum i Hjørring, der kom i dette Embede 1729, oplyser ligesom Herredsfoged Severin Brun i Han Herred, at der ikke i Vendsyssel og Han Herred bliver betalt Skude-skat 10 $\frac{1}{2}$ Mark pr. Læst saaledes som i Thy, og Her-

¹⁾ Man ser dem undertiden kaldt Begeskuder, det er en Fejl-læsning eller Fejlskrift.

redsfoged Brun mener, at Skudeejerne er blevet forskaanet for den, fordi de ikke bor indenfor nogen Købstads Frihedsdistrikt (Læbælte); men Forholdet er dog nok, at her ingen Skuder var, da Skudeskatten ved Resol. af 19. Decbr. 1705 fikseredes til nævnte 10 $\frac{1}{2}$ Mark, og da her kom Skuder, var Øvrigheden ikke opmærksom paa denne Skat, som betaltes af Klitmøller, Vigsø og Hanstholm, men 1743 kom Skudeejerne saa til at efterbetale Skattebeløbet (Rentek. Kopibog 1743, fol. 95).

Tolderen Poul Børglum oplyser, at en af Skuderne fra Løkken (Jens Jensen Ejlersgaards) har været brugt siden ca. 1709, men den var næppe den første, der var hjemmehørende her. Endvidere siger Børglum, at i »forrige Tider« har alle de paa Hjørring Tolddistrikt (∴ fra Slette Aa til Raabjerg Skiver) farende Skuder været hjemmehørende i Nedenæs Len i Norge. Ved Omtale af Skuderne skal man benytte Lejligheden til at pege paa, at medens den katolske Tids Helgener jo efter Reformationen fristede en kummerlig Tilværelse paa Landjorden, idet »det papistiske Mørkes Vildfarelser« bekæmpedes med alle til Raadighed staaende Midler, var Havet endnu gennem hele det 18. Aarhundrede en Art Fristed for dem. Ganske som i Midlalderen træffes talrige Skibe med Helgennavne, og selv indenfor saa begrænset et Omraade som Vendsyssel og Han Herred og i en saa faatallig Gruppe Fartøjer — ialt 14 — træffer vi 3 »St. Peder«, 1 »St. Johannes«, 1 »St. Maria« og 1 »St. Catharina« samt 2 »Ebenezær« (∴ Hjælpens Sten)¹⁾. Den første her hjem-

¹⁾ I denne Forbindelse kan ogsaa bemærkes, at „Nødofre“ (Gaver af Penge eller Prydelser til Kirker fra Søfolk, som i Havsnød havde gjort Løfte derom) holdt sig langt op i det 18. Aarh. Se saaledes Regnskabsbøger for Hune, Lyngby, Fladstrand, Skagen og flere Kirker.

mehørende Skude, jeg har truffet omtalt, tilhørte 1705 Skudehandler Anders Christensen Sand i Knolde i Skallerup Sogn og Købmand Jens Christensen i Hjørring; de solgte den nævnte Aar til Jordan Henriksen paa Kjettrupgaard og Skipper og Borger i Kragerø Chr. Laursen Borup, og sidstnævnte købte 1707 Jordan Henriksens Part, men betalte ikke, hvorfor Henriksen 1709 lod gøre Arrest i Fartøjet, der laa ved Kjettrup Strand, og som da havde 2 Kragerøfolk om Bord, men tidligere havde Jens Nielsen i Løkken sejlet paa Norge med den, og den var blevet repareret i Løkken (Tgb. 7. Septbr. 1709). Under den store nordiske Krig 1709—1720 synes Vestkysthandelen særlig at have blomstret, men da var Sejladsen i Kattegat jo ogsaa forulempet af svenske Kapere, og Løkkens Opsving vakte berettiget Misundelse i Hjørring, der gjorde Forsøg paa at faa Løkken placeret indenfor sit Frihedsdistrikt (2 Miles Grænsen), hvilket dog ikke lykkedes (jfr. »Jyske Saml.« 4. III. 63 f.). Ved denne Lejlighed tiltalte Hjørring-Borgere 11 Beboere i Løkken og 1 i Fureby Hvarre for uberettiget Næringsbrug med Købmændskab, Krohold og Sejlads, og deriblandt var Købmændene Sr Thomas Thomsen Wittrups Enke¹⁾, Niels Bruun, Svend Thomsen Lund²⁾ og Jens Jensen Ejlersgaard³⁾ samt flere Skippere⁴⁾, bl. a. Chr. Sand, hvilket Navn har holdt sig i Løkken til vor Tid.

I Børglum-Jerslev H. Tingbog 1717—1718 forekommer en meget vidtløftig Sag angaaende Beskadigelse af et Parti Korn tilhørende et Par norske Købmænd, hvilken Ladning var blevet beskadiget ved at henligge for længe i Skuden, der laa ved Løkken, fordi Skippe-

¹⁾ Th. Wittrup, † 1718.

²⁾ Fra Dronninglund, † 1747, Legatstifter.

³⁾ Fra Ejlersgaard i Vrensted, † 1744.

⁴⁾ Børglum-Jerslev Tgb. 9. Febr. 1719.

ren Christen Jensen Thise var blevet belagt med Arrest af Præsten Mag. Ejler Dyssel i Vrensted, der mente, at han var henhørende til Præstens Stavn. Af et af de under Sagen førte Tingsvidner ser vi, at Skudehandelen ogsaa dreves med fuld Kraft om Vinteren, hvilket dog muligvis kan skyldes Krigsforholdene.

13. Oktbr. 1718 vidnedes nemlig paa Børglum-Jerslev H. Ting, at 19. Febr. 1717 gik Skipper Jens Knudsen fra Blokhus med sin Skude og kom d. 20. til Sandvigen ved Arendal, hvor han laa i 14 Dage, og allerede 26. var Isen saa stærk, at ingen kunde komme op til Arendal. Han vilde dog ogsaa længere østpaa, hvor han havde hørt, at Kornet var i højere Pris, og han gik saa til Kragerø.

Skipper Peder Mortensen af Ø. Brogaard i Jesmark Sogn gik med sin og Medrederes Skude fra Blokhus 20. Febr. 1717 og kom 21. til Havøsund $\frac{1}{2}$ Mil fra Arendal, men kunde ikke komme til denne By for Is, Sne og Modvind, hvorfor han blev liggende i 14 Dage og kom saa ind til Sandvigen $\frac{1}{4}$ Mil fra Arendal, hvor han laa i 3 Uger. Imidlertid kom Christen Jensen Thise med sin Skude fra Løkken Strand og blev ogsaa liggende og ligeledes Christen Pedersen Holmsø fra Slettestrand med sin Skude samt Anders Christensen Hjortels (fra Blokhus), Jens Jensen Ejlersgaard fra Løkken, Morten fra Holmen (i: Hanstholm) og Jens Nielsen fra . . .? Nogle af dem sejlede senere østerpaa, men 4 Skuder blev liggende i 5—6 Uger. Saa kom to hollandske Skippere, som lod Isen skære op til Arendal, og da fulgte de jyske Skippere efter og laa i Arendal ca. 14 Dage og solgte deres Gods; af den gemene Mand fik de 2 Rdl. pr. Td. Rug og 9 Mark pr. Td. Byg, men ikke saa meget af Borgerskabet.

Forinden jeg slutter denne lille Handelsberetning, skal jeg endnu pege paa, at ligesom Skudehandlerne

og Skipperne i 1700erne som oftest var Folk fra helt andre Egne end der, hvor de drev deres Virksomhed, og saaledes ikke i Vendsyssel som i Thy hørte til den egentlige Kystbefolkning, men almindeligvis stod over dem i social Henseende, saaledes var ogsaa en Mængde Folk fra andre Egne og af de højere Samfundsklasser interesseret i Skudehandelen som »sleeping partners«; der var Godsejere og Herregaardsforpagtere, Præster og velstaaende Selvejerbønder o. fl., og gik Skudehandleren end i Træsko og talte Bondemaal ligesom Storkøbmændene i Hjørring i Forfatterens Barndom, saa var de dog »honnette« Personer, der tituleredes Sr og Monsr.

Lerup Marked.

Ved C. Klitgaard.

HJØRRING
Expres-Trykkeriet (Th. Jørgensen)
1933

LERUP MARKED.

Ved C. KLITGAARD.¹⁾

»Ses vi ikke før, saa ses vi vel til Lerup Marked«, var en Talemaade, man ofte hørte i ældre Tid, særlig i Han Herred og Vestvendsyssel, medens det andre Steder og til andre Tider hed Thise Marked, Hundslund (o: Hjallerup) Marked, Hjøring Marked o. s. v.; Markederne var en af de Hovedbegivenheder og Folkeforlystelser, som en i saa Henseende nøjsom Tidsalder bød paa, og Markederne gav ikke alene Anledning til Vare- og Pengeomsætning, Afvikling af Gældsforhold og Renteydelse m. v., men ogsaa til Indledning af Bekendtskab med Ægteskab for Øje.

I »Vendsysselske Aarbøger« 1924 har Forfatteren Jens Thise fortalt om Thise Marked, der ved Aar 1700 holdtes fra 8 Dage før Paaske til Mandag efter 1. Søndag efter Paaske, altsaa i 14 Dage,²⁾ og han har her givet en livlig og fornøjelig Skildring af et saadant Folkemarked, ligesom Forfatteren Niels Hancke har givet en novellistisk Skildring af Hundslund Marked i »Nord for Limfjorden«, S. 15 f.

Hvad disse Forfattere har fortalt om Markedslivet i det store og hele, et broget Folkelivsbillede, gjaldt ogsaa for Lerup Marked, og man skal derfor ikke

¹⁾ Nedenstaaende Afhandling er som mine øvrige Arbejder vedrørende Vendsyssels indre Historie en Frugt af den Understøttelse, Carlsbergfondet yder mine Arkivstudier.

²⁾ Vendsysselske Aarbøger 1924, S. 267.

her give nogen udførlig Omtale af saadanne Forhold, men nøjes med at fremdrage nogle Data, der særligt angaar Lerup Marked.¹⁾

Markeder er en Institution, der har sin Oprindelse i Oldtiden; de er fremstaaet som Følge af, at Folk til visse Tider samlede sig i større Mængder ved Of-ringsfester, til Tinge og ved Helligkilderne, og der kom da ogsaa Folk, hvis Øjemed var at gøre Forretning: sælge Brugsgenstande som Vaaben, Pottemagerarbejde, Smykker m. v. Da Kristendommen kom til Landet, brød Præsteskabet ikke med Folkets gamle Skikke, men søgte at iklæde dem en kristen Form; Kirkerne opførtes, hvor før Gudehovene stod, og Helligkilderne indviedes til Jomfru Maria eller en eller anden Helgen, der ogsaa fik sin Kirke eller sit Kapel i Nærheden af Kilden, saa vi almindeligvis kan spore et Sammenhæng mellem Kirke og Helligkilde.

Blandt Han Herreds Helligkilder var Kilden i Fossedalen, der blev helliget Vor Frue (Jomfru Maria), som ogsaa blev Lerup Kirkes Værnehelgen,²⁾ og paa Jomfru Marias Fødselsdag 8. September holdtes her i Kirken en stor Messe, »Mariæ Messe«, der hidkaldte mange Folk, dels for at overvære Messen og dels for at bruge Kilde vandet som Lægemiddel, idet dets Virkning ansaas for bedst paa denne Højtidsdag. Præsten Hans Lessov fortæller 1729 om denne Messe, og at der ved saadanne Sammenkomster gerne kom Folk i Mængde med deres Varer at afsætte, saa holdes endnu det landsbekandt Leerup

1) I »Vendsyssel Folk og Land« 1914 har jeg givet Lerup Marked en kort Omtale.

2) Den katolske Altertavle med Jomfru Maria og Jesusbarnet i Midtfeltet fandtes endnu i Kirken 1729 (Vends. Aarbøger 1918, S. 320.

Marked aarligen den 8. Septbr.; som før stod paa Lerup Mark, men ved kongelig Befaling er forfløttet $\frac{1}{2}$ Miil derfra paa en anden Grund.¹⁾ Sandsynligt er det, at Præsteskabet har udnyttet det store Kildebesøg til at sælge Aflad til Folk; thi 1585 udtalte Kirkens Præst, at Markedet oprindeligt var opstaaet af det »paveske Aflad«²⁾; i »Danmarks Pavebreve« har jeg dog ikke kunnet finde nogen Benaadning paa Salg af Aflad her, men dette udelukker aldeles ikke, at der alligevel er blevet solgt saadan. Naar de nordiske Rigers Biskopper i Slutningen af Middelalderen samledes til politiske Møder, var det nemlig almindeligt, at Personer, som ønskede Afladsbreve til Fremme af kirkelige Formaal i deres Hjemstavn, søgte Biskopperne for at faa en saadan Benaadning udstedt af saa mange Biskopper som muligt, da det var en almindelig Antagelse, at jo flere Biskopper, der underskrev Benaadningsbrevet, des rigeligere blev Afladen. Denne var sædvanligvis betinget af, at de Personer, som skulde nyde godt af Syndsforladelsen, fremsagde visse Bønner under Besøget i den paagældende Kirke og ofrede Gaver til den, og de, der gjorde det med fromt Sind, fik for hver Gang et vist Antal Dages Aflad — almindelig 40 Dage — af hver af de Biskopper, der havde udstedt Kirkens Benaadningsbrev; et Brev, udstedt af 9 Biskopper, vilde saaledes medføre, at vedkommende Kirke kunde meddele Aflad i 360 Dage til en besøgende Person, og gjorde han én Gang aarlig en Valfartsrejse til Kirken, var han nogenlunde sikret mod at synde; dog kunde Bisperne næppe meddele Aflad for de syv Dødsynder. I H. F. Rørdams »Kbh.s Kirker og Klostre«, Tillæg S. 28, er meddelt et saadant Afladsbrev, udstedt 1419 af 12 danske, norske og svenske Biskop-

1) a. St.

2) Ikke Paaske Aflad, som der staar i Traps Danmark.

per. Ærkebisen af Lund og samtlige Rigets Biskopper udstedte 1491 Afladsbevilling til St. Laurentius Kapel udenfor Viborg (Repert. diplom. o. s. v. 2. R. IV. Nr. 7136). I »Kirkehist. Saml.« 5. V. 413 har jeg meddelt et Afladsbrev udstedt til Farstrup Kirke i Viborg Stift, udstedt 1473 i Kalmar af 7 danske og norske Biskopper, og i »Hardsyssels Aarbog« III. 29 har Pastor P. Severinsen gengivet et Afladsbrev for Vedersø Kirke i Ribe Stift, udstedt i Kalmar 1474 af 11 danske og svenske Bisper. Bekendte jyske Valfartskirker var Vor Frue i Karup i Viborg Stift og St. Sørenskirke i Ry i Aarhus Stift, og saavel i Karup som i Ry var berømte Helligkilder ligesom her i Lerup. Lerup Markeds Samhør med Kirkebesøget fremgaar ogsaa af, at det endnu langt op i 1700erne af Almuen kaldtes »Marie Messe«, skønt det da forlængst var blevet flyttet fra Lerup, og skønt Messen jo var opført ved Reformationen.

1585 klagede Præsten i Lerup, Hr. Christen Pedersen, til Kongen over, at der aarlig ved hans Præstegaard paa Vor Frue Fødselsdag (∴ 8. Septbr.) holdtes et Marked, som havde sin første Begyndelse fra den pavelige Aflad og da kun besøgte af en eller to gaaende Kræmmere, der drev nogen Smaahandel, men nu besøgte det Aar for Aar af stadig flere Købmænd og Almuesfolk, hvilket medførte, at Kirkegaardsdigerne nedbrødes af Kødningere (∴ Slattere) til Gruer¹⁾ og Hytter, og at Vaabenhusedøren opbrødes, og der indredes Kvæg deri. Endvidere fandt der stor Usikkerhed Sted paa Kirkegaarden med Inddrivning af Kvæg, og der blev stjaalet Tørv, Lyng, Faar, Korn og andet fra Præstegaarden. Præsten bad af disse Grunde, og fordi han boede i den

1) ∴ = Gruber, Ildsteder af Sten.

nordligste Ende af Herredet, om, at Markedet maatte blive henflyttet til Han Herreds Ting, hvilket vilde være mere belejligt. Da Henrik Gyldenstjerne til Aagaard, der havde Han Herred i Forlæning, ikke var hjemme, gav Kongen 21. Marts 1585 Lænsmanden paa Aalborghus, Ove Lunge til Odden, Ordre til i Forening med hans Foged og Herredsmændene at undersøge, om Markedet var til Besvær for Præsten og Kirken, og i saa Fald skulde de overveje, hvor det bedst kunde henlægges, og Lænsmanden skulde derefter henlægge det til det Sted, som Herredsmændene fandt mest belejligt samt give Kancelliet Underretning herom, for at Kongen kunde lade aabent Brev desangaaende udgaa.¹⁾ I Overensstemmelse hermed udgik 11. Juli 1585 kgl. aabent Brev, i Følge hvilket Kongen efter Lænsmandens, Herredsfogedens²⁾ og de bedste Herredsmænds Betænkning bestemte, at Markedet herefter skulde holdes Vor Frue Fødselsdag ved Han Herreds Ting, der paa det nærmeste skulde ligge midt i Herredet, thi baade Præsten i Lerup og Kirkeværgerne der havde klaget over, at det Selskab, der samledes paa Markedet, tilføjede Kirken og Præstegaarden stor Skade og desuden gav Anledning til Forargelse.³⁾

Markedspladsen blev saa forlagt til A a l e g a a r d s H e d e i Skræm Sogn, en god $\frac{1}{2}$ Mil syd for Lerup Kirke; her var da Han Herreds Tingsted tæt ved en lille Sø, som hed H e n d r i k Sø, og som nu er ud-tørret; men 21. Juli 1634 androg 24 af de bedste Herredsmænd med andre Tingmænd Lænsmanden paa Aalborghus om, at Tinget maatte blive flyttet til et andet bekvemt Sted der i Nærheden, da det Sted,

¹⁾ Kancelliets Brevbøger.

²⁾ ∴ Anders Thomsen i Guldbjerggaard i Gøttrup S.

³⁾ Kancelliets Brb.

hvor det nu holdtes, altid var fuldt af Vand og Skarn, naar det regnede,¹⁾ og Tinget blev saa flyttet lidt øst derfra til den nuværende Tinggaard, der 1638 kaldes et lille Byggested ved Han Herreds Ting,²⁾ og her blev Tinget, indtil det ved Reskript af 13. Marts 1688 fik Plads i Brøndum i Kollerup Sogn efter at Hannæs Birketing var blevet nedlagt, og en Deling af Han Herred og Hannæs i Øster og Vester Han Herred havde fundet Sted. Markedspladsen vedblev dog at være i Nærheden af den gamle Tingplads, og Markedet beholdt sit Navn »Lerup Marked«, skønt det jo nu afholdtes i Skræm Sogn. Paa den her omhandlede Del af Aalegaards Hede findes nu Tinggaardens Plantage. Da Vejen Nørresundby—Thisted omlagdes blev Markedspladsen, der var mellem Hendrik Sø og Tinggaarden, ved Reskript af 23. Marts 1860 flyttet $\frac{1}{4}$ Mil mod Nord, norden for Landevejen og laa i den Lavning, der begrænses af Søhøje mod Syd og Skelhøje mod Nord. Med Markedets Flytning til Skræm Sogn 1585 ophørte naturligvis det store Kildebesøg ved »Fos« eller Vor Frue Kilde i Lerup.

I Tidens Løb var der rundt om i Landet fremkommet saa mange selvlavede Markeder, at Købstadborgerne følte sig forurettet i deres Næring ved, at saa mange fremmede Kræmere og Haandværkere kom i deres Opland, i hvilken Henseende kan nævnes, at Skomagerne i Hobro 3. Juni 1594 og 1. Marts 1634 fik kgl. Bevilling til at sælge deres Arbejder paa Markeder og ved Tingene i Vendsyssel og Han Herred, hvilket Skomagerne i Aalborg havde villet hindre dem i.³⁾ Byboernes Klage bevirkede ogsaa, at Christian IV 12. Maj 1602 paabød, at der foruden Mar-

¹⁾ Han H. Tgb.

²⁾ Præstindberetn. til Ole Worm, se Jydske Saml. 4. I. 112.

³⁾ Jydske Reg. V. 230, 364, IX. 106.

kederne ved Sæby og Hjøring, der skulde holdes i de paagældende Byer, i Vendsyssel kun maatte holdes Markeder i Thise, Hundslund, Tolne og Lerup¹⁾; som Begrundelse angaves, at Markederne befordrede »Drukkenskab, Manddrab, Tyveri og anden Synd, Skam og Last«, og det var vel ogsaa rigtigt nok, men den sande Grund var dog nok Købstædernes Besværinger. Det gik dog ikke saa hurtigt med at faa de smaa Markeder flyttet til Købstæderne; endnu 1606 var Markederne i Hellum og Raasted (Aasted?) ikke flyttet ind til Sæby, hvorfor Kongen 6. November fornyede Ordren,²⁾ og et Marked, som indtil 1598 var blevet holdt ved Børglum Kloster, men da blev flyttet til Aarslev eller Uslev Hede (ved Christiansdal i Børglum S.), fordi Bønderne havde besværet sig over, at det voldte dem Ulemper i deres Høst,³⁾ var endnu ikke flyttet 1651, thi da ansøgte Magistraten i Hjøring om, at det almindelige Marked, som paa en Alhede 2 smaa Mil derfra hidtil var holdt St. Bartholomæi Dag (∴ 24. Aug.) maatte flyttes til Hjøring, eftersom 2 af deres Markeder, det ene Kristi Himmelfartsdag, det andet Vor Frues Fødselsdag (∴ 8. Septbr.) hindredes derved, og da der paa nævnte Marked blev begaaet stor Uskikkelighed med Sværmen, Drikken, Slagsmaal o. s. v. Endvidere ønskede Magistraten, at de to nævnte Hjøringmarkeder henlagdes til mere belejlige Tidspunkter. Andragendet blev bevilget; og de 2 Hjøring Markeder skulde herefter afholdes 8 Dage efter Bartholomæi Dag og 3 Uger efter Mikkelsdag.⁴⁾

1) Jydske Reg. VI. 192 jfr. Kancelliets Brb.

2) Kancelliets Brb.

3) a. St. 26. Juni 1598.

4) Jydske Registre 19. Juni 1651.

Det er jo rigtigt nok, at Markederne saavel i ældre som i nyere Tid har givet Anledning til »Uskikkelig-
 lighed« som Slagsmaal, Utugt¹⁾ m. v., og i saa Hen-
 seende var Lerup Marked ingen Undtagelse; i ældre
 Tid — før Afholdssagen rejstes — havde navnlig Kar-
 lene fra Tranum Ord for at have Bersærkerblod, men
 jeg ved dog ikke at berette om større Tumulter paa
 Lerup Marked, saaledes som 1821 paa Hundslund
 Marked, 1852 paa Hørmsted Marked og 1886 paa
 Brønderslev Marked. 1538 blev den første lutherske
 Præst i Mosbjerg Søren Draabye slaet ihjel paa
 Tolne Marked, endda han vel var i sin Præstekjole,
 thi Præsterne maatte ikke aflægge den gejstlige Dragt
 i offentligt Selskab, og da Præsten Svend Lemvig i
 Jetsmark 1693 drog til Lerup Marked i mørkeglaat
 Tøj og kort Frakke, idømte den gejstlige Øvrighed
 ham en Bøde paa 1 Rdl.

I 1600erne kom der noget Kludder i Tidspunktet
 for Afholdelsen af Lerup Marked, der jo fra Arildstid
 var fastlagt til 8. September, og som vist holdtes de
 følgende 8 Dage, men i 1700erne kun i 3 Dage. 7.
 Juli 1673 fremstod paa Han Herreds Ting Aalborg-
 hus' Ridefoged i Han Herred velfornemme Pors
 Lauridsen i Haven i Torslev Sogn og paa Kgl. Maje-
 stæts Vegne fik et fuldt Tingsvidne af 8 Dannemænd,
 der vidnede, at Pors Lauridsen stod for dem paa
 Tinget og fremlagde en skriftlig Befaling fra Amts-
 skriveren af følgende Ordlyd:

»Saasom mange og i Særdeleshed de Fremmede,
 som sædvanlig pleje at besøge Lerup Marked, sig
 højlig beklager, hvorledes samme Marked fore-
 tages paa urette Tid, saa at naar Markedsfolkene med

¹⁾ En Ægtemand fra Gandrup i Kjær Herred, der 1624 blev
 halslugget for en ukendt Forbrydelse, havde 1610 begaaet
 Utugt paa Lerup Marked »for hver Mands Øjne«. Jydske
 Saml. 4. II. 325.

deres Varer ankommer, da er det fornemste og bedste Marked afholdt, og saaledes af nogen sær¹⁾ Personer indrettet er det Marked, naar det dennem bedst behager. Men paa det, at alting med god Orden og Skik der sammesteds kan begyndes og fuldendes, da paa Hans kgl. Majestæts Vegne anbefales Pors Lauridsen i Haven, at han fører et 24 Mands Vidne og Bevisning, naar de rette ordinære Markedsdage er, og naar det er bevist, vil han overalt i Han Herred og Hannæs give det til Kende i Kirkerne, at ingen understaar sig i før at komme til Lerup Marked, med mindre det ej skal vorde straffet som andet Landkøb²⁾ og deres medhavende Vare forbrudt at være.

Aalborg, 3. Juli 1673. Mogens Villumsen«.

Saa fremstod 24 Dannemænd, blandt hvilke Jens Vognsen (Munk) i Nørtorup og Jens Bloch i Lunde, der vidnede, at den rette Markedsdag og Tiden, som Lerup Marked af gammel Tid plejer at holdes paa, er den 8. Septbr., som er Mariæ Fødselsdag, og ingen i forrige Tider turde understaa sig i noget at handle, købe eller sælge, før end den næste Dag tilforn, som er den 7. Septbr., før nu paa nogen Aarstid, der er sket Forandring i den rette Tid.

Forbudet blev saa forkyndt rundt om i de nordjyske Herreder og paa Aalborg og Hjøring Byting og og maaske flere Steder.³⁾

Ved »Danske Lov« 3. IX. 2 blev det forbudt at købe og sælge noget paa Helligdagene, men Forbudet blev næppe overholdt bedre paa Lerup Marked end saa mange andre Steder.

Lerup Marked blev i udstrakt Grad anvendt som

1) ∴ ikke af Øvrigheden.

2) Handel paa Landet udenfor Markederne var forbudt, naar undtages »Skudehandelen« ved Vestkysten, der havde særlige Privilegier.

3) Hjøring Tingbog 5. Aug. 1673.

Tidspunktet for Afgørelse af Pengemellemværende; det var for den sydlige Del af Vendsyssel noget nær det samme, som Viborg Snapsting var for de jyske Herremænd.

Saa længe de gamle Krammarkeder bestod (sidste Gang 1882), kunde man egentlig paa et saadant Marked faa alt, hvad Datidens Behov krævede; der var Beværtere med vaadt og tørt, Kræmere med Alenvarer, særlig Silkebaand og Blonder samt Shawler og Hovedklæder, Jøder med brugt Tøj o. l., Hattemagere og Skomagere, Guldsmede og Remsnidere (Sadelmagere, særlig fra Viborg), Pibedrejere, Kræmere med Nürnbergkram, Kobbersmede, Rebslagere, Klejnsmede, Bagere med Honningkager fra Christiansfeld og røde Hjerter med Billeder og Tekst, f. Eks. »Alle Vegne, hvor jeg vanker, er kun du i mine Tanker«, Havboer med Tørfisk, Podemestre med Havesager, Folk fra Brønderslev og Vardeegnen med Jydepotter og fra N. Uttrup og Sorring (Silkeborgegnen) med andet Pottemagerarbejde, Skovboer fra Østvendsyssel og Skørpingegnen med Træsko, Trætøj og ubeslaaede »Skovbovogne« og Vognhjul, Aalekræmere, Gøglere og Folk med »Lykkepotter« o. s. v., o. s. v., og der var Opkøbere af Bøndernes Smør, Æg, Ost, Skind, Voks og andet, — et broget Skue, af hvilket de nukendte Scenerier fra Markederne i Hjallerup og Brønderslev egentlig kun er en Afglans. Markedet var som sagt et broget Skue, og endnu mere »broget« blev det, naar som 8. Septbr. 1705 en orkanagtig Storm omblæste Markedsboderne paa Lerup Marked og sammenblandede Varerne, hvorom Biskop Bircherod beretter i sin Dagbog.

Med Krammarkedernes Ophør var Lerup Markeds Stortid forbi; Markedet, der svandt hen Aar for Aar, blev flyttet op til Skræm By, og saa op-

hørte den gamle Betegnelse »Lerup Marked«, der var blevet bevaret, saa længe Markedet holdtes paa Heden i Skræm Sogn. Da saa Fjerritslevbanen kom 1896 og forrykkede Samfundsforholdene, blev Markedet flyttet til Skovsgaard Stationsby, men er nu uden væsentlig Betydning, — i hvert Fald som Folkeforlystelse betragtet.

Saltværkerne paa Læsø.

Ved *C. Klitgaard.*

(For Understøttelse til Arkivundersøgelser takkes
Carlsbergfondet.)

Det er almindelig kendt, at der i Middelalderen fandt en stor Saltudvinding Sted paa Læsø saa vel som flere Steder ved Vendsyssels Østkyst, og af de bevarede Registraturer over Klosterbreve ses, at mange Klostre i Jylland — f. Eks. Dueholms Kloster paa Mors og Mariager Kloster — samt Kapitlet i Viborg, der ejede Øen og Læsø Kirker, havde Saltkedler paa Øen, ligesom at Beboerne svarede deres væsentligste Landgilde i Salt. Kapitlet havde sit eget Skib, som kunde laste 18 Læster Salt (= 324 Tdr.), og det hentedes 3 Gange aarlig Saltafgifterne her¹⁾.

Salttilvirkningen kaldte mange Fremmede til Øen baade fra Jylland og Halland, og at den var stor, ses af, at der i Anklageskriftet mod Biskop Tyge i Børglum 1330 siges, at han paa én Gang havde faaet 14 Læster (252 Tdr.) Salt for at tillade nogle ellers forbudte Ægteskaber; men Tilvirkningen, der ikke som i Sydens Lande skete ved Solvarme, men ved Kogning af Søvand i Kedler eller Pander, medførte saa stort Brændselsforbrug, at Øens Fyrreskove gik til Grunde, og da tilmed det store Fiskeri ved vore Kyster ophørte

¹⁾ I H. Grüner Nielsens »Læsøfolk i gamle Dage« er offentliggjort et stort Materiale til Saltkogningens Historie i ældre Tid.

ved Aar 1600, og Saltforbruget dermed formindskedes, ligesom Salttilførslen fra Portugal og Spanien blev rigeligere, da Skibenes Størrelse steg, tabte Salttilvirkningen paa Læsø sig efterhaanden, og efter Aar 1600 dreves den vist væsentligst til Husbehov — tildels ved Solvarme — og uden Anlæg af industrielt Præg, selv om der endnu o. 1650 var 4 Saltkedler.

Det synes hidtil at have været den almindelige Antagelse, at den fabrikmæssige Tilvirkning af Salt paa Læsø først genoptoges i Begyndelsen af 1700erne ved Dr. I. P. Biesters Anlæg, men dette er dog, som nedenfor nærmere skal paavises, urigtigt, og Grüner Nielsen har da ogsaa i »Læsøfolk i gamle Dage«, S. 46, adskillige Oplysninger herom.

Allerede 1681 fik Kaptajn Ove Mathiessen¹⁾ kongelig Tilladelse til at koge Salt paa Kringelrøn ved Læsø²⁾, og 1682 indfandt han sig hos Kommercekollegiet med en Prøve af Saltet og indgav Andragende om at maatte være fri for at svare Told af det, enten han førte det indenlands eller udenlands.

Rentekammeret indstillede til Kongen, at Fogeden paa Læsø (o: Landfogeden) og 4 Mænd dør skulde paase Tilvirkningen og foretage Mærkning af de Tønder, Saltet pakkedes i, hvorefter det kunde tillades Ansøgeren at udlosse det toldfrit i Aalborg i 10 Aar fra 1. Januar 1683 at regne, og dette bevilgedes af Kongen d. 17. April 1682³⁾. Paa denne Tid ses Kaptajnen at have haft Bopæl i Sæby, men betegnes i en Konsumtionssag som en fremmed Mand, der snart opholdt sig her og snart paa Læsø⁴⁾, hvortil han vist snart efter

¹⁾ Hans Personalia kendes ikke; han nævnes ikke i Hirsch: Danske og norske Officerer 1648—1814, Ms. i Kgl. Bibl.

²⁾ Bevillingen findes ikke i Rentekammerarkivet.

³⁾ Rentek. Deliberationspr. 1682, V. 158.

⁴⁾ Sæby Tgb. 22. Febr. 1682.

er flyttet med sin Familie. Hans første Saltværk har maaske nok været paa Kringelrøn, men 1694 skriver Søkortdirektør Jens Sørensen, at »Færrøn er en liden Græsholm, paa samme Holm bor Kaptajn Ove Mathiessen, som dør koger Salt ganske miserabel«. 22. Oktober 1692 fik Mathiessen sit Privilegium fornyet, og i Anledning af Tronskiftet fik han 19. Okt. 1700 kgl. Konfirmation paa Bevillingen. Hans Salttønder skulde mærkes med et særligt Mærke for ikke at forveksles med det Salt, som Kommerceraad Jørgen Thormøhlen i Bergen havde Privilegium paa at fremstille i Saltbrænderiet og Sæbesyderiet paa Møhlenpris ved Bergen¹⁾.

Hvorledes Ove Mathiessen udnyttede sit Privilegium, ved vi ikke meget om, men 1696 synes han at have sat Bedriften paa Læsø i større Stil, og da han ikke selv havde Midler hertil, gik han i Kompagni med en Frederik Arfsen Edelberg, der bosatte sig som Handlende i Sæby, og som var Broder til Stadskaptajn Jakob Edelberg i København. I den Anledning udstedte Kaptajn Mathiessen 29. Maj 1696 paa sin Bopæl paa Læsø et saalydende Dokument²⁾, der var medunderskrevet til Vitterlighed af Ebbe Ler og Christen Jørgensen: »Jeg underskrevne Ove Mathiessen kendes og »hermed vitterliggør, at saasom jeg er resolveret efter »Kgl. Majestæts allernaadigste Privilegium af 22. Oktober 1692 at oprette det Saltværk paa Læsø, til »samme Saltværks Fortsættelse har Sr Frederik Edelberg som Medinteressent sig paataget at gøre Forskud »til en Saltpandes Indrettelse paa 24 Tønder stor med »dertil hørende Materialier, hvilken Saltpande med »Tilhørende efter dets Indrettelse skal være til begge

¹⁾ Om Jørgen Thormøhlen se Brickas Biogr. Lexicon XVII, S. 278.

²⁾ Sæby Justitspr. 17. Febr. 1708, Bl. 58 ff.

»vores Avance, hver den halve Del. Hvis (o: hvad)
 »Forskud der til af Sr Fred. Edelberg gøres, saa vidt
 »min Halvdel kan rendere¹⁾, skal (han) af første Salt
 »og Avance, mig kan tilfalde, efterhaanden med con-
 »tenteres²⁾, saa at alt Salt, hvis (o: hvad) der brændes
 »og af os begge forhandles, rigtig til Bogs føres, saa
 »at ingen derover fordeles, og holder Sr Edelberg, eller
 »hvem han dertil giver, Bøgerne og Kassen, indtil saa
 »længe han for hans Forskud vorder afbetalt. Hvis
 »(o: hvad) Salt, der brændes, skal efter det er tørket
 »indpakkes, og hvis (o: hvad) ikke indpakkes indlæg-
 »ges udi dertil ordinerede Kammer med Laas for, som
 »Kassereren eller den, som Bog holder, til sig tager,
 »paa det Avancen, som Gud naadelig i sin Tid giver,
 »rigtig kan beregnes. Til tilkommende Bartholomæi
 »1698 forunder jeg velbemeldte Sr Fred. Edelberg en
 »Pande at oprette paa 36 Tdr. stor og mere med hvis
 »(o: hvad) tilhører, hvilken bemeldte Saltkedel paa
 »36 Tdr. han paa hans egen Bekostning indretter og
 »han paa sine egne Vegne at nyde og fortsætte til sin
 »egen Avance, og jeg efter den Dag, som meldt er,
 »denne Pande paa 24 Tdr. skal nyde og for min egen
 »Regning antage, og Sr Edelberg da paa sin halve Del
 »at forlise 60 Rdl. ialt. At saasom bemeldt rigtig hol-
 »des og efterkommers skal, saa og at Sr Edelberg for
 »sin givende Forskud af mig kan være forsikret, skal
 »vores indrettede Saltværk udi alt med Tilhørende, i
 »hvad Navn haves kan, være bemeldte Sr Fred. Edel-
 »berg pantsat, saa som jeg og hermed pantsætter, ind-
 »til han eller hans Arvinger af mig og mine Arvinger
 »for hans Forskud skadesløs bliver afbetalt og for-
 »nøjet, og bliver jeg efter i Dag gjorde Afregning til

1) o: svare Regning.

2) o: tilfredsstilles.

»Sr Fred. Edelberg skyldig 72 Rdl. udi rede Penge, som »efter oven bemeldte Forskrivning skal vorde conten- »teret. Til mere Bekræftelse, at som foreskrevet staa »uryggeligen uden Arg og List skal efterkommes, haver »jeg dette med mit sædvanlige Signet forseglet og om- »bedet tvende Mænd, nemlig Sr Christen Jørgensen og »Sr Ebbe Christensen med mig til Vitterlighed at under- »skrive«.

Gud var dog vist ikke saa »naadig« at give den paa- regnede Avance, og efter nogle Aars Forløb opstod der Proces mellem Ove Mathiessen og Edelberg, som vist stadig havde maattet indskyde Penge i Foretagendet.

I Læsø Birketingbog 19. April 1704 er indført nogle Vidneforklaringer, der giver lidt Oplysning om det her nævnte Saltværk¹⁾). Poul Sørensen i Storhauge vidnede, at han 1698 var ude paa Rønnet efter Edelbergs Begæring for efter Kaptajn Ove Mathiessens Anvisning at hjælpe til med at kaste en Brønd til at tage Saltværkets »Syldt«²⁾ i. Ove Mathiessen forlangte, at der skulde graves dybere og dybere, og saa gravede de saa længe, til de kom til Brakvand eller fersk Vand. Mathiessen lod ogsaa en lille Brønd, som han selv havde, kaste dybere, men dér fik de heller ikke andet end Brakvand, og saa indsaa han, at han havde forgravet sig, og der blev derefter ikke gravet videre paa den store Brønd. Vidnet kom ofte ud til Rønnet og saa, at Edelberg lod kaste smaa Huller paa Læsømaade og deraf tog Sø. Vidnet Karen Pedersdatter havde været med til at grave smaa Huller paa gammel Læsø-Manér, og der blev aldrig taget Salt af den store Brønd. Oluf Lauridsen havde tidligere tjent Edelberg i 3 Somre, og da tog de ogsaa Vand af de smaa Huller,

1) Her anført efter Grüner Nielsens foran nævnte Bog.

2) Søle, Sø = Saltvand, der er mere saltholdigt end Havvandet.

men mange Gange kunde de have brændt Salt og maatte alligevel opgive det, fordi de ikke kunde faa Sø at koge af, ihvor mange Huller de end kastede. Margrete Nielsdatter og Oluf Lauridsen sagde, at det ikke var ved Edelbergs Efterladenhed eller Forsømmelse, at Værket var blevet saa »hullet«¹⁾, men der kunde ikke faas tilstrækkelig Sø af de smaa Huller, skønt Hullerne daglig med stort »Sløb og Træl« blev opkastet 2 Gange, og 4—5 Oksehoveder »Ferevand«²⁾ blev øst af hvert Hul, førend de kunde komme til »Søen«. Endda kunde de ikke faa mere end 3—4 Oksehoveder Sø. Undertiden fik de kun Sø én Gang, saa kom der Regn eller Højvande, som af og til gik op i Huset, saa maatte de til at kaste nye Huller og kunde lede halve Dage efter de Steder, hvor der kunde faas Sø. Andre Vidner udtalte, at de for et Par Aar siden var ude paa Rønnet ved Saltværket og besaa en Kedel, som skulde være paa 24 Tdr. stor, og den var da ubrugelig, medmindre den blev repareret.

Stridighederne mellem Kaptajn Matthiessen og Fred. Edelberg endte med en Højesteretsdom af 30. Juni 1704, af hvilken ses, at Højesteret havde underkendt en af Kommissarier afsagt Dom, der var henvist til ny Paakendelse af Sagens enkelte Punkter, men i Højesteretsdommen udtaltes, at Fred. Edelberg burde beholde Saltværket, til han blev skadesløst betalt³⁾.

Af Ove Mathiessens Forskrivning til Edelberg saa vi, at denne fik Ret til 1698 at oprette et eget Saltværk med en Saltkedel paa 36 Tdr., og et saadant oprettede han vist ogsaa paa Kringelrøn, thi det er antagelig dette Værk, som i Begyndelsen af 1700erne blev af-

1) hullet? Saa mange Huller ved Værket.

2) Brakvand fra Fedet.

3) Sæby Justitspr. 30. Novbr. 1707.

hændet til Dr. I. P. Biester og Sekretær Georg Ernst v. Frankenau, muligt med Edelberg som Participant. Herom mere nedenfor.

Ove Mathiessen døde i Foraaret 1705 i København, hvortil han og Hustru var rejst fra deres »Bopæl ved Saltværket paa Læsø« for at søge Hjælp til dets Fortsættelse, og da hun ikke vidste, hvorledes det stillede sig med hans økonomiske Forhold, fragik hun Arv og Gæld i Boet (dateret Kbh. 8. April 1705)¹⁾.

Enken, der hed **Elsabet Andersdatter Weyle**, indsendte 15. Maj 1705 en Ansøgning til Kongen om at blive benaadet med det Privilegium paa Saltværket, som hendes afdøde Mand havde haft. Men ogsaa Edelberg var paa Færde for ikke at blive skubbet ud af Saltværket uden Vederlag for sine Udgifter, og 8. Aug. 1705 skrev Stads-kaptajn Jakob Edelberg i Kbh. til ham, at han havde været i Frederiksborg hos Oversekretæren med en Supplik (af 25. Juli), som Edelbergs Fader havde underskrevet, hvori androges om, at Fred. Edelbergs Rettigheder ikke maatte blive krænket ved Ove Mathiessens Enkes Ansøgning, og det var blevet lovet ham. Jakob Edelberg fortæller videre, at nævnte Enke ikke kom, ej heller Gryn-møllerkonen, men det var Gryn-møllerkonens Moder, en Kvinde paa over 70, som havde supplikeret, »thi Gryn-møllerkonen turde ikke selv komme, tror jeg nok«. Paa Enkens Supplik blev resolveret 14. Aug. 1705 af Kongen: »Vi lader det hermed ved den imellem Fred. Edelberg og Ove Mathiessen ergangne Højesteretsdom af Dato 30. Juni 1704 blive«, og Enken fik saa kgl. Brev, at hun maatte beholde Saltkogeriet, dog Højesteretsdommen

¹⁾ a. St. Hendes Broder og Lavværgen var Laurids Andersen Weyle i Kbh.

upræjudicerlig¹⁾), hvilket altsaa vilde sige, at hun skulde udkøbe Edelberg. I hendes Privilegium staar som i Ove Mathiessens, at det af hende tilvirkede Salt skulde pakkes i særlige Tønder med hendes eget Mærke, saa det kunde kendes fra andet Salt, og hun maatte heller ikke krænke Jørgen Thormøhlens Privilegium paa at koge Salt af Salt (∴ raffinere)²⁾).

Dette at skulle »fornøje« Fred. Edelberg var ikke just det, Elsabet Weyle havde tilsigtet med sin Supplik, og det følgende Aar indgav hun en ny Ansøgning til Kongen. Den er dateret København 28. Septbr. 1706 og lyder saaledes³⁾:

»Stormægtigste Monark, allernaadigste Arveherre
»og Konge!

»I dybeste Underdanighed haver jeg min allernaadigste Arveherre og Konge at takke for den store »Naade, mig er bevist, idet mig allernaadigst er forundt det Saltværk paa Læsø, som min salig Mand »haver ved allernaadigste kongelige Tilladelse ladet »funderet og bekostet, men som nu jeg højstbedrøvede »Enke med mine faderløse Børn det ej kan udstaa ved »Magt at holde, er min ydmygste Ansøgning hos min ». . . . Konge, han vil være det beforderlig, at det »kunde komme til sin Perfektion, saasom det ej det »Værd⁴⁾), for det var stor Ynk, om det ej skulde komme »til sin rette Skik igen, eftersom Gud især haver givet »sin Velsignelse der paa det Sted, saa der kan blive »et skønt Værk, som kan bevises, at det rigeligen giver »sin Frugt, Eders kgl. Majestæt til Ære og Berømmelse, Lande og Riger til stor Nytte og Gavn. Og

1) Sæby Justitspr. 15. Febr. 1708.

2) a. St. 30. Novbr. 1707.

3) a. St. 15. Febr. 1708.

4) Her maa være oversprunget noget.

»dersom Eders kgl. Majestæt allernaadigst behagede
 »at ville fortsætte det med de dertil behøvende Penge,
 »da tilbyder jeg mig allerunderdanigst at ville — saa-
 »som Gud har givet mig og mine Børn den Kundskab
 »at koge det vel og godt — gjerne tage derimod og med
 »Guds Hjælp udvise den fornøjelige Frugt deraf, Eders
 »kgl. Majestæt til Fornøjelse i alle Maader. Og hvis
 »Eders kgl. Majestæt ikke naadigst behagede at ville
 »med Penges Forskud lade det ved mig fortsættes,
 »Eders Majestæt da vilde tillade mig, at jeg maatte
 »afhænde det til andre, som dertil Lyst haver at ville
 »fortsætte, paa det jeg deraf kunde nyde Ophold til
 »mig og mine faderløse Børn i min Levetid. Vilde
 »Eders kgl. Majestæt naadigst anse denne min hjer-
 »tensydmygste Supplik og holde mig fattige, bedrøvede
 »Enke, som i denne min højbetrængte Tilstand Eders
 »kgl. Majestæt ansøger, vil den barmhjertige gode
 »Gud, som lønner alle Ting, det visseligen igen med
 »Hjertens Fornøjelse vederlægge.

»Venter herpaa i dybeste Underdanighed af Eders
 »kgl. Naade en (ulæseligt)«.

Men Frederik IV. ønskede andre »Fornøjelser« for sine Penge end at anbringe dem i Saltværker paa Læsø og resolverede 13. Novbr. 1706: »Vi haver allernaadigst »bevilget, at dersom Supplikanten det hende ved Vores »allernaadigste Privilegium af 14. Aug. 1705 forundte »Saltværk paa Læsø til nogen anden vil overlade, at »det maa hende være tilladt, dog med den Kondition, »at de, som i dette Værk allerede noget haver indsat, »ikke derved bliver præjudiceret«¹⁾.

Imidlertid havde Frederik Edelberg overtaget Saltværket i Henhold til Ove Mathiessens Pantsættelse fra

¹⁾ o: forurettet.

1696, og Elsabet Weyle forsøgte da at gaa Rettens Vej for at faa ham til at rømme det. 26. Aug. 1707 fik hun kgl. Bevilling til Beneficium paupertatis¹⁾ i Sagen mod Edelberg, og Stiftamtmand i Viborg, Baron Frederik Krag gav i H. t. kgl. Befaling af samme Dato d. 5. Oktober 1707 Ordre til Prokurator Anders Bruun i Viborg om at betjene Enken i denne Sag, hvorefter Bruun 5. Novbr. s. A. gjorde Forbud hos Fred. Edelberg mod, at han befattede sig med Saltværket, og samtidig bemyndigede West Jensen²⁾ i Fladstrand til at udføre Sagen for sig. Af Sagens Akter ses yderligere, at der 3. Juni 1707 var udgaaet kgl. Brev til Landsdommer i Viborg Christoffer Bartholin³⁾ om, at Ove Mathiessens Enke havde klaget til Kongen over, at Sekretær Georg Ernst v. Frankenaу (se senere) ved sin Fuldmægtig havde søgt at bemægtige sig en af de bedste Pladser paa Læsø til Saltkogning og frataget hende hendes Rettigheder til hendes Saltkøgeri. Kongen befalede derfor Bartholin at haandhæve Enken ved hendes Privilegium og at forbyde, at nogen gjorde hende Indpas deri. Bartholin skrev derefter til Landfoged paa Læsø Bernt Falenkamp⁴⁾ om Sagen.

30. Novbr. 1707 havde West Jensen paa Elsabet Weyles Vegne indkaldt Fred. Edelberg for Sæby Byting, hvor han fremlagde en Række Aktstykker vedrørende Sagen og paa Enkens Vegne gjorde Krav paa,

¹⁾ Fri Proces paa Grund af Fattigdom.

²⁾ Boede 1710 i Øster Elling og drev Sagførervirksomhed. Blev 1712 Byskriver i Hjørring og Herredsskriver i Horns og Vennebjerg H. Død 1735 (C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 281).

³⁾ Var antagelig Viborg-Kapitlets Prokurator.

⁴⁾ Blev Landfoged paa Læsø 31. Marts 1690 og Tolder der 1. Jan. 1696. Død 1719, begr. i Byrum Kirke. Hans Enke Magdalene Braem døde antagelig i Sæby og blev 1743 begravet i Kirken der.

at Edelberg ikke mere befattede sig med Saltværket, og at han erstattede hende den Skade, som hun havde lidt, fordi Edelberg havde sat sig i Besiddelse af Værket uden hendes Vilje.

Edelberg henholdt sig til Højesteretsdommen af 1704 og til de kgl. Bevillinger af 14. Aug. 1705 og 13. Novbr. 1706, af hvilke han havde skaffet sig Afskrifter gennem Broderen i Kbh., og han erklærede, at han gjerne vilde afstaa Værket, naar Enken betalte ham hans udlagte Penge, ca. 2000 Rdl.

Sagen blev derefter udsat til 15. Febr. 1708, da West Jensen begærede Dom. Edelberg henholdt sig til det tidligere anførte og fremlagde den mellem ham og Ove Mathiessen 1696 oprettede Kontrakt, der ved Dommen var kendt gyldig, og i Følge hvilken han ansaa sig for berettiget til at overtage Saltværket som ufyldstgjort Panthaver. Han udtalte endvidere, at Ove Mathiessens Enke havde »ofte molesteret Kongen med hendes indgivne Memorialer snart paa den ene, snart paa den anden Maade« for at tilvende sig hans Ejendom (Saltværket) og udmatte ham med Processer, idet hun havde faaet bevilget fri Proces, medens han skulde betale for dem, og da hun maatte anses for at være uden Midler, krævede han, at hun stillede ham fornøjelig Sikkerhed for de Udgifter, hun paaførte ham, i Fald hun skulde tabe Processen.

Sagen blev saa optaget til Doms 29. Febr. 1708, og i Dommen blev udtalt, at saafremt Mathiessens Enke selv agtede at nyde Saltværket eller at overdrage det til andre, skulde hun først tilfredsstille Edelberg i Henhold til Højesteretsdommen af 1704 og kgl. Resol. af 13. Novbr. 1706 og udløse ham af Værket. Endvidere dømtes hun til at stille Kaution for videre Søgmaal, saa Edelberg kunde holdes skadesløs, om han vandt

Processen ved højere Instans, og endelig dømtes hun til at betale 4 Rdl. i Omkostninger ved denne Sag.

Hvorledes det derefter gik med Mathiessens og Edelbergs Saltværk, vides ikke, men af det foran anførte har vi set, at Sekretær, Dr. Georg Ernst v. Frankenau allerede i Forsommeren 1707 havde Saltværk paa Læsø, og det ligger nærmest at antage, at det er Fred. Edelbergs Værk, der nu er kommet paa andre Hænder.

Frankenau var antagelig Søn af Pfaltzgreve og Livmedikus hos Christian V og Frederik IV, Georg Frank de Frankenau, og Broder til Professor og Højesterets-assessor Georg Frederik de Frankenau¹⁾). Frankenau var dog ikke ene om Værket, idet han var i Kompagni med Dr. med. Johan Peter Biester²⁾), født i Hamburg 1669, død før 1716, Søn af Pastor Mathias Biester og Cecilia Rademacher. Biester, der blev Dr. med. i Jena 1692, praktiserede 1704 som Læge i Hamburg og kom antagelig til Læsø 1706—1707, hvor han sandsynligvis ogsaa drev Lægevirksomhed.

26. December 1707 var Biskop Jens Bircherod i Aalborg paa Besøg hos Stadsfysikus i Aalborg, Dr. Michael Fred. Chemnitz de Strømberg, der refererede mig, hvad Fremgang det hidindtil har faaet med det Saltværk, som hans Fætter Dr. Frankenau og Dr. Johan Peter Biester haver begyndt at indrette paa Læsø³⁾), og 21. Oktober 1708 var Biskoppen paa Aalborgshus hos Amtsforvalter Thyge Thomsen, hvor Landfogeden paa Læsø Bernt Falenkamp fortalte udførligt om det nye Saltværk, som Dr. Biester og hans

¹⁾ Kr. Carøe: Doktorer og Licentlater, S. 42 f.

²⁾ Kr. Carøe: Den danske Lægestand 1479—1900. V. S. 8, jvfr. samme: Studier til dansk Medicinalh., S. 50, og J. Møllerus: Cimbria litterata I, 44.

³⁾ J. Bircherods Dagbøger ved C. Molbech, S. 527.

Medinteressent Frankenau for nogen Tid siden havde indrettet. Landfogeden fortalte om de Apparater, der anvendtes, og om de store Bekostninger, der allerede var anvendt; »men hvad profit de ville faa deraf igen, skal Tiden lære«¹⁾.

En Optegner fra 1728²⁾ skriver: »Dr. Biesters Saltværk har jeg beset, det er foranstaltet at brændes dels imod Solen, hvortil Saltvandstrugene endnu staar hele og holdne, og et Par Snese Kister ere indsatte i det Hus, som hannem endnu tilhørende staar sydøst paa Landet noget østen for Mon^{sr} Peltes Værk. I samme Hus holder han et enligt Kvindemenneske. Men som hun er langt fra andre Folk, har hun ej Hu til længere der at være. Doktoren selv er rejst til England for at tjene sig 20.000 Pund Sterling med at vise Longitudinem³⁾, som han mener sig efter lang Observation at have fundet. Jeg tvivler paa, at han kommer igen, thi enten bliver han saa rig, at han ej vil komme til Læsø, eller fattig, at han ej kan komme«. Meddelelsen raader Kapitlet i Viborg, der har 8 Tdr. Salt tilgode hos Biester, til at gøre Udlæg i hans Hus og Inventar. Da var Biester dog forlængst død — før 1716 efter at have sat sin Formue til paa Værket i Løbet af kort Tid.

I en Indberetning af 1755 til Laurids Thurah⁴⁾ fra Præsten Morten Beckmann i Byrum skrives: »For 20 til 30 Aar siden har været her paa Landet Doktor Biester, som paa bemeldte Kringel-Rennet har haft sit Saltværk og baade ved at koge i Kedler og i Maskiner (med det salte Søvand fuldte og for Solens Varme

1) a. St. 542.

2) Se Grüner Nielsen: »Læsøfolk i gamle Dage«, S. 48. Aktstykket findes i Viborg Bisparkiv (Landsarkivet).

3) Længdegraden.

4) Antagelig Kapellan i Dronninglund, senere Præst i Hvidbjerg, der vel har arvet sin Faders Interesser.

satte) har lavet meget Salt her ved Landet. Men fordi han maatte gøre altfor store Bekostninger paa Brændeved at faa til at koge Saltet ved, maatte han med Forlis opgive sit Saltværk«.

I Pontoppidans »Danske Atlas« IV¹⁾, S. 709 ff., omtales Dr. Biesters Værk saaledes: »For 30—40 Aar siden indfandt sig paa Læsø en Mand, som kaldte sig Dr. Biester, og anlagde der Saltsyderi paa tvende af de Udholme, som kaldes Rønnerne, men da han havde mest ruineret Resten af Skoven, og der formedelst de altfor store Bekostninger kom intet ud af Anlægget, greb han til uheldige Projektmageres sidste Raad og gjorde sig usynlig«.

»Danske Atlas« fortæller endvidere, at Biesters Saltkogerier laa paa Hornfiskerøen og Kringelrøn, $\frac{3}{4}$ Mil syd for Læsø, og der tilføjes, at han yderligere anlagde en Sælhundefangst og et Trankogeri, som »gik over Styr med Manden selv«.

I Lars Hess Bings Beskrivelse af »Øen Læsø«, der udkom 1802, siges S. 83 f., at paa Kringelrøn, ca. $\frac{1}{2}$ Mil syd for Byrum Kirke ses paa østre Ende Tomten af det Hus, som Dr. Biester skal have ladet bygge i den Tid, han drev Saltkogeri paa Rønnerne, som kaldes Doktorens Bol, og sydøst paa Rønnerne ses Tomterne af Saltpanderne, som nu kaldes Bolbakken. $\frac{1}{2}$ Mil syd for Kringelrøn ligger Hornfiskerøen, og imellem disse to Rønner er en lille rund Sandbanke, Søbod kaldet, som var det eneste Sted paa Læsø, hvor man 1802 tog Søvand til Salttilvirkning, men dog kun i ringe Grad.

Bing beretter endvidere, at der paa Færrøn²⁾ sydvest for Byrum Kirke og lidt fra Land var der 32 store

1) Udkom 1769, men Materialet er indsamlet nogle Aar tidligere, delvis allerede i 1740erne (Jessens Relationer).

2) Navnet kommer vel af Faar ligesom f. Eks. Færøernes Navn.

Sten i 4 Rækker, som sagdes at have været til Salt-pander i gamle Dage, og her skal der ogsaa have været en Brønd, hvoraf var opgravet Bøgeplanker, samt Tomten af et Hus. Disse sidste Levninger fra et Saltværk hidrørte antagelig fra Kaptajn Ove Mathiessens af Søkortdirektør Jens Sørensen omtalte Anlæg paa Færrøn.

Af Dr. Biesters Anlæg ses endnu Rester, der efter Grüner Nielsen bestaar af en meget stor, inddiget, nu græsklædt Plads i Form som et Rektangel paa 75×100 m. Ved det sydlige Dige og ved den sydligste og største af de to Strømme, der løber over Rønne, er der en inddiget Plads, hvor der har staaet en Hovedbygning og et Par mindre Bygninger, og midt paa Pladsen er der to store, rundagtige Damme og i Forbindelse hermed flere parallelle Rækker af mindre Sten. Syd for Anlægget, paa den anden Side af Strømmen, er inddiget en Plads til et lignende Anlæg, men her er der ikke Spor af Jordarbejder, saa det er næppe blevet udført. Pladsen, der nu er lynggroet, kaldes »Dr. Biesters Have«, og lidt nord for Biesters Saltværk ligger Resterne af en meget høj, men nu sprængt Sten, der kaldes Doktors Sten.

I de saakaldte Stifts Relationer¹⁾ findes en Beretning om Forholdene paa Læsø 1736, og i denne siges, at der ingen Monopoler er der paa Øen, men for nogle Aar siden har der været 2, som begge angik Saltfabrikation, »og det enhver paa sin Maade efter sin Privilegium, til hvis Afgang (∴ Ophør) ikke vides anden Aarsag end for det ene Mangel af Ildebrand og til det andets Fortsættelse, som ved Solens Operation blev alene forarbejdet, vedkommendes Uformuenhed«. Det ene af disse Værker er vel nok Dr. Biesters og det an-

¹⁾ I Rigsarkivet, Kommercekollegiets Arkiv.

det formodentlig det, som Kaptajn Mathiessens Enke drev paa Færrøn.

Men der har i Begyndelsen af 1700erne været endnu en Saltværksspekulant paa Læsø, og det ligger nærmest at antage, at han har fortsat Kaptajn Mathiessens Enkes Privilegium, men har arbejdet længere øst paa, maaske ved Bobakkerne (Bodbakkerne) øst for Byrum, thi i Optegnelsen fra 1728¹⁾ siges: »Mon^{sr} Pelt, en Fransos af Nation, havde med stor Bekostning indrettet et Saltbrænderi at koge Vand til Salt sydøst paa Landet. Samme med Huse, Kister, Pander og alt er nu ruineret, saa der er kun en Grundstensmur igen. En Jernpande paa 24 Tdr. staar ved en Bonde Lars Hulbæks Gaard. Endskønt det var kostbart at føre Brænde fra Mariager Fjord til Læsø til denne Saltbrænden, maa dog alle tilstaa, at Mon^{sr} Pelt drev det med Profit og Adventage²⁾ og med de gode Foranstaltninger, han derved havde. Men hans Vidtløftighed anden Steds og andre Konjunkturer forvoldte, at han opgav det for Vind og Vejr for 10 à 12 Aar siden«. Pelt gav altsaa op ca. 1716—18, da rasede den store nordiske Krig jo, og Forholdene ved Læsøs Kyster, hvor svenske Kapere sværmede, var sikkert for urolige til, at en saa fredelig Idræt som Saltkogning kunde foregaa.

Man siger nok, at Sporene skræmmer, men Sporene af de forulykkede Saltværker paa Læsø synes dog ikke at have virket stærkt i den Retning. Efter hvad Professor Begtrup fortæller i sin Agerdyrkningens Tilstand, VI Bd., der udkom 1810, havde »Det mineralogiske Selskab« i København med Professor Peder Ascanius i Spidsen 1764—66 Planer om at oprette et

¹⁾ Viborg Bispearkiv.

²⁾ o: Fordel.

Saltværk paa Læsø, og det fik 1764 Tilladelse af Kancelliet til at anstille Undersøgelser paa Øen, ligesom Kongen tilsagde sin Støtte, og Ascanius var selv paa Læsø i den Anledning. Det blev dog ikke til noget, fordi Læsøboerne med Landfoged Peder Zeuthen satte sig derimod, fordi Selskabet vilde paalægge dem 2 Dages Pligtarbejde hver om Aaret og oprette en større Avlsgaard paa de sandføgne Jorder, som Beboerne da benyttede til Græsning, og endelig vilde Selskabet have Beboerne udelukket fra Brug af Saltboden eller Søboden mellem Hornfiskerøen og Kringelrøn, hvor de plejede at tage Vand til deres egen Salttilvirkning, idet det i de her gravede Huller opsvivende Vand om Foråret kunde naa op paa et Saltindhold af 13 pCt. Selskabets Plan var ellers storstilet nok; det vilde anlægge Havn og Veje og opføre 12—16 Bygninger, Pakhus m. v.¹⁾, men Planen blev kun et Fata Morgana.

Under Krigen 1807—14, da udenlandsk Salt blev en næsten uerholdelig Vare, tog Hjemmetilvirkningen af Salt ved vore Kyster et stort Opsving baade for Saltkognings og Saltbrændings (af Tang) Vedkommende, selv paa Vendsyssels Vestkyst, hvor man ikke tidligere havde kendt denne Husflid, kogte man Salt af Havvand, men det var dog navnlig i Lyngsaa i Albæk Sogn, at Tangbrænding fandt Sted for at udvinde Salt af Aske, medens Salttilvirkning ved Fordampning af Søvand hovedsagelig fandt Sted paa Læsø, hvor der i Følge Professor Begtrup 1810 var ikke mindre end ca. 200 Saltkister i Brug, det vil sige Trækasser af 2—3 Alens Længde, 1—1½ Al. Bredde og 3—4 Tommers Dybde. Kisterne anbragtes paa Stolper af 1—1½ Alens Højde, saa Luften kunde passere under dem, og naar Solen skinnede i 4 Dage, kunde man have Salt. Af en

¹⁾ Se Grüner Nielsen: »Læsøfolk . . .«, S. 49.

Tønde Vand fra Saltboden ved Hornfiskerøn kunde faas 1½ Fdk. Salt. Om Natten og i Regnvejr lagdes Laag over Kisterne. Til Hjemmebrug, til Saltning af Kød og Fisk, som skulde røges, benyttede Læsøboerne ogsaa dette stærkt saltholdige Vand som Lage. Som Foregangsmand paa Salttilvirkningens Omraade i disse Aar nævnes Landfoged, Kancelliraad J e n s H e s s e l h o l t paa Læsø, der 1809 fik oprettet et lille Interessentskab, som anskaffede 40 Saltkister, men efter Krigen, da man atter kunde faa Salt fra Udlandet, sygnede det naturligvis hen. Endnu ca. 1828 haabede man dog paa, at Virksomheden skulde blive bedre¹⁾. Brinck Seidelin fortæller ogsaa, at en Krigsassessor S c h ä f e r indgav Forslag til Regeringen om Anlæg af et Saltværk paa Læsø, men det blev ikke til noget, fordi han vilde have 20 Tdr. Land af Kringelrøn, hvad Beboerne ikke vilde samtykke i, bl. a. fordi de der havde Græsning, Tørveskær og Tangbjergning.

Hjemmetilvirkningen af Salt fortsattes paa Læsø indtil ca. 1850, men i stedse aftagende Omfang, og som Spekulationsobjekt kom denne Industri ikke mere frem; i det 19. Aarh. blev det Udtørningsprojekter og Moseplaner, der fangede Spekulationens Opmærksomhed og fremkaldte store »Luftspejlinger«.

1) L. C. Brinck-Seidelin: Hjørring Amt, S. 313.

Sæbys første Apoteker og Apotekere.

Ved *C. Klitgaard.*

(For Understøttelse til Arkivundersøgelser takkes
Carlsbergfondet.)

Sæbys første Apotek.

Som bekendt var det kun ganske enkelte Købstæder, de største, der havde Apotek før Slutningen af 1700-erne, og gaar vi tilbage til Aar 1600, fandtes der i det hele taget kun faa Apoteker her i Landet. For Vendsyssels Vedkommende fik Hjørring Apotek 1794, Frederikshavn (Fladstrand) 1810, Sæby 1815, og Apoteket i Skagen oprettedes først 1904. De øvrige Apoteker i Vendsyssel er ligeledes af forholdsvis sen Oprindelse (efter Aar 1850).

Imidlertid har Sæby i to Perioder, der ligger langt forud for det nuværende Apoteks Oprettelse 1815, haft Apoteker, og om dem skal der her gives nogle Meddelelser.

29. Marts 1611 tog en Tysker Jürgen Heuffelder Borgerskab som Apoteker i Aalborg¹⁾, men i Fastelavn 1614 blev Apoteker Johannes Hoberus Gildebroder i Guds Legems Lav der i Byen²⁾, og da Hoberus, der 27. Juni 1622 fik Bevilling til at drive Apotek i Viborg, alligevel blev i Aalborg til i hvert Fald 1633,

¹⁾ Aalborg Bys Bog 1535—1627.

²⁾ Gildets »Liber vivorum«, Landsarkivet i Viborg. Om Hoberus henvises isøvrigt til Kancelliets Brevbøger 1632.

kunde Heuffelder næppe begaa sig her, og han flyttede da — uvist hvornaar — til Sæby, hvor han drev et uprivilegeret Apotek. Vi ved ikke meget om hans Virksomhed her, men 1630 var han sammen med Købmand Vogn Poulsen i Hjørring og blev da meget ilde begejnet af den noget voldsomme Raadmand Mads Christensen der, som i den Anledning blev tiltalt for Vold¹⁾. Samme Aar ses Heuffelder ogsaa at have solgt Blækpulver til Sejlstrup Slot²⁾, men efter »Kejserkrigen« 1627—29, der medførte megen Forarmelse, var det vist smaat med Apotekernæringen i Sæby, og Heuffelder forlod da Byen, antagelig i Slutningen af 1632. 16. Januar 1633 indstævnedes hans Søn Maximilianus Raadmand Peder Christensen Knivholt og en Del Borgere for Raadhusretten, fordi de uden Dom var inddraget i hans Bo og havde taget hans Gods, og da Raadmanden berettede, at det skete Udlæg var foretaget i Henhold til Raadstueretsdom over Jørgen Apoteker, lod Maximilian 13. Febr. i Raadstueretten fremlægge og læse et tysk Brev, dateret Krastrup 10. Febr. 1633, i hvilket Apotekeren lod Borgmester og Raad vide — i Anledning af Peder Knivholts Stævning — at han kun er at finde paa Krastrup hos den ædle Junker Niels Friis; hans Søn stod ikke længer i hans Tjeneste, og selv havde han ikke noget med Magistraten i Sæby at skaffe eller den med ham, da han ikke længer drev Handel eller Vandel i Sæby³⁾. Man hører derefter ikke mere til Apotekeren udover, at han var død før 1. Febr. 1637. 10. April og 1. Maj 1633 tiltaltes hans i Sæby efterladte Hustru for Betaling for noget Lærred, og 1. Febr. 1637 tiltaltes salig Jørgen Apotekers Arvinger

1) Hjørring Tingbog 31. Aug. 1630.

2) Sejlstrup Lens Regnsk. 1630/31.

3) Sæby Raadstuepr. 16. Jan. og 13. Febr. 1633.

for 2 Mk. 6 Skill. i kongelig Skat, ligesom hans Enke 13. Novbr. 1639 stævnedes af Byfoged og Tolder Jens Thomsen Rosmus for forfalden Told og Akcise¹⁾). Jürgen Heuffelder, eller Heuffeld, som han skrev sig, var gift med Wibeke Brumkost, der endnu levede i Sæby i 1642, da hun anføres i Kirkens Stolestaderegister.

De havde mindst 2 Børn, nemlig:

1. **Jørgen Jørgensen Heuffelder**, der kaldes Apoteker og svor sin Borgered i Sæby 14. Septbr. 1636, hvorfor han betalte 2 Sletdlr.²⁾). Da Folk, der var født i Byen, ikke betalte Borgerskabspenge, var Jørgen altsaa født før Faderens Ankomst til Sæby. Han har formodentlig fortsat Apoteket³⁾, men 7. Novbr. 1638 opsagde han — der var Ungkarl — sit Borgerskab, da han ikke længer vilde drive Næring og Købmandskab i Sæby, men han blev dog boende i Byen, hvor han 10. Juli 1639 stod tiltalt for at have gjort »Perlament« (∴ Slagsmaal) med Kæmneren og Bysvendene. Magistraten tilbød ham at lade Sagen falde mod, at han gav 1000 Tagsten til Kirken, og han maatte derefter vinde Borgerskab igen — dog Kongens Sag uforkrænket. Jørgen tilbød at give 500 Tagsten, men vilde dog ogsaa give 1000, hvis Magistraten ogsaa vilde holde ham fri for Kongesagen. Sagen synes saaledes at have været ret alvorlig; den blev udsat og forekommer ikke senere⁴⁾). Jørgen boede 1642 i Fladstrand og drev Handel med Vin, Salt, Jern, Tobak, Læder, Spillekort m. m. og rejste selv til Lübeck for at handle. (Vennebj. H. Tgb. 13. Nov. 1643).

2. **Maximilianus Jørgensen Heuffelder**

¹⁾ Raadstueprotokollen.

²⁾ a. St.

³⁾ Han kaldes Apoteker.

⁴⁾ Raadstueprotokollen.

(Højfeldt) var 1633 Borger og Købmand i Sæby, hvor han ejede en Gaard, som han 25. April 1638 pantsatte til Borgmester Hans Nielsen Gram og Hustru for 60 Sldr., som de efter »hans venlige Begæring til sin Nyttes og Brugs Forfremmelse« havde kautioneret for overfor en hollandsk Skipper, som Heuffelder havde købt Specerier og Varer af¹⁾. Hans Gram kom til at betale Pengene, men Max vilde ikke fraflytte sin Gaard, hvorfor Gram 1642 maatte rejse Sag mod ham²⁾. Han synes derefter at have forladt Sæby, da hans Navn ikke forekommer i Stolestaderegistret for nævnte Aar, men 1649 træffes han atter i Sæby. 1651 var han Toldvisitør i Skagen, hvor han endnu levede 1663, men hans senere Skæbne kendes ikke. Han blev gift I 1634 i Sæby med Karen Laursdatter, Stifdatter af Raadmand dør, Peder Mikkelsen Riber, der var gift med Borgmester Søren Christensen Guldsmeds Datter, Maren Sørensdatter, som i et tidligere Ægteskab var Moder til Karen Laursdatter. 1625 havde Karen Proces ved Landstinget angaaende hendes Arv efter Forældrene, og da kom Peder Riber med den sikkert urigtige Oplysning, at hun i de 8 Aar, hun var hjemme (ca. 1600—1608), havde faaet 235 Opleder (o: Chemisetter), og da hun ca. 1608 blev gift første Gang, havde han købt 4 Tønder Øl og for 6 Daler Vin til Bryllupet, og senere havde han yderligere købt alt, hvad der behøvedes dertil saa nær som 5 Fade Øl og 2 Kokroppe og noget Flæsk, som Brudgommen betalte. Hun havde ogsaa faaet et fornemt Udstyr af Gangklæder, Sengeklæder, Sølvtøj m. v., og Raadmanden udtalte yderligere, at hun uden hans Vidende havde faaet 6 Guldrosenobler, 1 Portugaløse,

1) Sæby Tingbog 1638, Bl. 93.

2) a. St. 1642, Bl. 33 og 45.

1 Guldring, 2 Sølvskeer, 1 Sølvstob paa 20 Lod m. m.¹⁾). Det ses saaledes, at hun var af velstaaende og fornem Familie.

Den Mand, som hun da blev gift med, var **Daniel Bastiansen Truttmann**, antagelig en Tysker, der var Købmand i Sæby. Han forlod imidlertid Byen 1619—20 efterladende sig en Del Kreditorer samt Hustru og Børn, og 2. Marts 1633 lod Karen Laursdatter ham indstævne for Viborg Landsting angaaende, at han for over 13 Aar siden havde forladt hende med Størstedelen af deres Formue og ikke senere havde ladet høre fra sig, saa hun havde siddet forladt og i største Elendighed med sine mange Børn. Ved Tamperretsdom af 18. Decbr. 1633 blev hun skilt fra Truttmann, der ikke havde ladet høre fra sig, siden han forlod Sæby²⁾), og 1634 ægtede hun derefter Maximilianus Heuffelder, hvis økonomiske Forhold sikkert ikke blev forbedret ved dette Ægteskab, thi skønt hun havde indkaldt Truttmanns Kreditorer til Deling af hans Bo, forinden hun indgik Ægteskab med Heuffelder, fik hun og Heuffelder dog en hel Del Processer med dem³⁾). Karen Laursdatter tituleres af Byskriveren i Sæby som »den ærlige, gudfrygtige, kristelige, fromme, fine og dydige Dannekvinde⁴⁾), saa hun maa vel have været en god Kvinde.

Hun var født ca. 1592 og blev begravet i Skagen 5. S. i F. 1653, 60 Aar gammel.

Heuffelder ægtede II 21. S. e. Tr. 1654 i Skagen **Anne Pedersdatter**, med hvem han havde Bør-

¹⁾ Viborg Landst. Dombog A. 1625, Bl. 252 ff., jvfr. Vendsysselske Aarbøger 1931, S. 161.

²⁾ Sæby Tingbog 28. Febr. 1638.

³⁾ a. St. 10., 17., 31. Jan., 30. Maj, 20. Juni 1638.

⁴⁾ a. St. 6. Juni 1638.

nene Jørgen, f. 1656, d. 1658; Gert, f. 1658; Vi-
beke, f. 1661 og Jørgen, f. 1663.

Sæbys andet Apotek.

Efter at der ikke havde været Apotek siden i 1630erne, da Jørgen Heuffelder nedlagde sit, fordi han ikke kunde eksistere dør, blev der paany oprettet et saadant i Henhold til kgl. Privilegium af 29. December 1705 til Niels Jensen Krag.

Denne Mand var Søn af en Jens Krag og Sofie Marie . . . , og var muligvis fra Aalborg, hvor han synes at have haft Forbindelser; da han var ugift, flyttede hans Forældre til Sæby med ham, og af andre Paarørende nævnes hans Broder Andreas Krag, der var Købmand i Hamburg, og Broderen Abraham Krag, der 4. Juli 1708 mødte for Niels Krag i Byretten i Sæby.

Niels Krag synes at have forstaaet at vække Tillid til sin Soliditet, skønt den næppe var stor, da han kom til Sæby, thi først laante han 300 Rdl. af den velhavende Sæbypræst og Kromand Melchior Christensen Hjardemaal, der var stor Pengeudlaaner, og da Krag bildte Præsten ind, at han selv havde Penge til Apotekets Indrettelse, forstrakte Hr. Melchior ham med yderligere 230 Rdl. til at købe Varer for og fik derfor 11. Juni 1706 en Panteobligation. 1707 laante Apotekeren yderligere 200 Rdl. af Præsten, hvorfor denne skulde have haft Pant i Guld- og Sølvvarer, som han dog ikke fik, men derimod et Gælds-brev med Sikkerhed i Apotek og Inventar m. v.¹⁾.

Imidlertid gik Apoteket ikke saa godt, som Krag

¹⁾ Sæby Tgb. 1707, Bl. 37 b, 21. Aug. 1709, Bl. 123 b ff.

havde tænkt sig, Næringsforholdene i Sæby var da i stærkt Forfald, og snart begyndte Kreditorerne at falde over ham. 30. Novbr. 1707 stævnedes han for Gæld 11 Rdl., 28. Marts 1707 for 13 Rdl. og 4. April 1708 tiltalte Hr. Melchior ham for 479 Rdl., for hvilket Beløb han fik Udlæg i Krag's Gaard og hans gode Indbo. Krag skulde dog have Lov at bo i Gaarden til Mikkelsdag 1708. Apotekerens havde Forbindelse med flere Firmaer i København, og Storkøbmanden i Aalborg Anders Jensen (Høg) var hans Mellemand ved deres Veksellaffærer, men da Krag ikke indfrie sine Akcepter, fik Anders Jensen 182 Rdl. tilgode, som han 4. Juli 1708 stævnedes ham for. 14. og 15. Aug. 1708 var Anders Jensen i Sæby, og Apotekerens Forhold ordnedes da saaledes, at den velstaaende Farver Jørgen Low i Sæby købte selve Apoteket af Hr. Melchior for 100 Sldl., og Low lod saa af Medlidenhed Krag drive det til videre mod, at han hver Lørdag skulde afgive Indtægten til Købmand (senere Byfoged) Søren Nielsen, der var Søstersøn af Lows Hustru. Denne Ordning skulde vedvare, til de 100 Sldl. var betalt¹⁾. Hr. Melchior tabte dog ikke sit øvrige Tilgodehavende, idet han mod at dække Gælden til Anders Jensen fik udlagt Krag's Gaard, i hvilken Apoteket var, samt en stor Del af Krag's Løssøre for sine Obligationsfordringer. Af Fortegnelsen ses, at der var en Del Apotekerredskaber og Varer, bl. a. 3 Par Brillor, forskellige Maal, Mortere, 1 Skildpadde, 2 Snogepander, den ene med Sølvring om, Vægte, Spateler, Glas o. s. v.

Ordningen blev truffet i Overværelse af Stiftamtmand Peder Rodsteen og Amtmand Arnoldus Dyssel fra Sejlstrup, idet Krag havde faaet udnævnt Kommiss-

¹⁾ Tgb. 22. Aug. 1708, Bl. 74 b.

sarier til at dømme i hans Strid med Præsten og flere¹⁾).

Anders Jensen i Aalborg synes at have næret megen Velvilje for Niels Krag, thi da han ikke kunde ernære sig af Apoteket alene, overlod han efter Kontrakt af 11/6 1708 ham til Forhandling en Del Varer — Vin, Brændevin, Specerier m. m. — for at »conservere« ham. Han skulde betale Varerne maanedsviis til en billig Pris og maatte saa selv have Fortjenesten, men han maatte ikke købe den Slags Varer hos andre. Han fik dem i Konsignation, maatte ikke sammenblende dem med andre Varer, og Anders Jensen skulde have Lov til at efterse Lageret, naar han ønskede²⁾). Efter et halvt Aars Tids Forløb var Krag kommet ca. 50 Rdl. bagud med sine Betalinger til Anders Jensen, og denne tabte da Taalmodigheden med ham og anklagede ham for at have »fordommineret og fortæret« hans Varer, hvorefter Krag 13. Maj 1709 blev dømt til at fyldestgøre Anders Jensens Krav³⁾).

Som foran nævnt skulde Niels Krag flytte sit Apotek ud af Hr. Melchiors Gaard til Mikkelsdag 1708, men det skete ikke, og 9. Januar 1709 sendte Præsten ham derfor Stævningsmænd, der udsagde ham af Gaarden til Paaske 1709, men Krag hævdede, at Hr. Melchior havde lovet ham, at han maatte blive der til Pinsedag, og Krag havde forespurgt Stiftamtmand Rodsteen om, hvor Apoteket skulde flyttes hen, idet Stiftamtmanden havde Apotekerne under sit Tilsyn og vist nu selv ejede Apoteket i Sæby. Rodsteen skrev saa til Præsten og henstillede til ham at lade Krag blive i Huset til Mikkelsdag, saa vilde han garantere for

1) a. St. 29. Aug. 1708, Bl. 75.

2) a. St. 10. Okt. 1708.

3) a. St., Bl. 103 b.

Lejen; i modsat Fald vilde Stiftamtmanden skaffe anden Lejlighed til Apoteket. Paa denne Forespørgsel svarede Præsten ikke, og Rodsteen antog derfor, at Krag kunde blive i Huset til Mikkelsdag¹⁾). Da Hr. Melchior nu pludseligt i Juni vilde have Apoteket flyttet, indhentede Krag Stiftamtmandens Ordre, og 28. Juni gav Rodsteen gennem sin Fuldmægtig i Sæby Farver Jørgen Low Krag Ordre til straks at flytte ud, og han flyttede saa 1. Juli med Apoteket og hele sin Familie²⁾). 10. August kom Krag i Skænderi med Præsten og hans Hustru i Byfoged Søren Nielsens Hus, og deraf udviklede sig en ny Retssag, som ret indgaaende belyser hele Forholdet mellem Præsten og Apotekeren, siden Krag kom til Sæby³⁾). Af Akterne ses, at Niels Krag havde kureret paa en fattig Hospitalskvinde i Sæby, der uskyldig var blevet besmittet med Pokker og Franzoser⁴⁾), men han havde ikke kunnet helbrede hende, og hun kom saa under Kvaksalvers Behandling. Da Krag fraflyttede Hr. Melchiors Bygning, blev Apoteket, det vil altsaa sige Inventar og Varer, taget under Forsøgling af Øvrigheden, og dermed var Apotekets Tilværelse sluttet.

1707 var Niels Krag saa uheldig, at hans Pige Anne Sofie Andersdatter, født i Arendal, fik et Barn med ham. Hun kom fra ham til Høngaard i Torslev Sogn og var muligt Søster til den »fornemme Matrone« Margrete Andersdatter i Høngaard, hvis Moder var Søster til Anne Hegelund Jespersdatter Haugaard til Ormholt. Det tyder nemlig paa fornem Slægt, at Købmand Thomas Lydersen i Sæby lovede at betale Pi-

¹⁾ a. St. 19. Juni 1709, Bl. 116.

²⁾ a. St., Bl. 119.

³⁾ a. St. 21. Aug. 1709, Bl. 123 b ff.

⁴⁾ Kønssygdom.

gens Lejermaalsbøde¹⁾); Apotekeren kunde ikke betale med andet end et Gældsbevis til Byfogeden.

Om Apoteker Niels Krag vides iøvrigt ikke andet, end at han endnu 1710 opholdt sig i Sæby i stor Armod og havde ikke det, »han kunde hvile paa«, men maatte opholde sig hos andre, som viste ham Barmhjertighed²⁾). Heller ikke kendes hans Forældres Skæbne, men ogsaa de gik i Armod. Moderen pantsatte sit Guld, Sølv og sine Ringe til Farver Jørgen Low, og 29. Febr. 1708 lod den senere Byfoged Søren Nielsen tinglyse et Dokument, i Følge hvilket Jens Krag og Hustru pantsatte til ham en Del Løsøre for 185 Rdl., som han havde laant dem til Indfrielse af en Veksel, som deres Søn Andreas Krag havde udstedt, men ikke kunde betale. Blandt Løsøret var Hat og Laag til en Brændevinspande samt en Destillerkedel, 4 Fyrfade, meget Kobber- og Messingtøj, 2 Dusin Tintallerkener, 9 Tinfade, 1 stort, forgyldt Spejl, 3 Tresorer³⁾) og en Atlaskes Kjole, saa Familien har sikkert kendt bedre Dage, før den kom til Sæby.

1) Tgb. 15. Aug. 1708, Bl. 74 b.

2) a. St. 19. Marts 1710.

3) Chatoller.

Sæby Havn.

Ved *C. Klitgaard.*

(For Understøttelse til Arkivundersøgelser takkes
Carlsbergfondet.)

Sæby Havn var i ældre Tid ikke en Havn i egentlig Forstand, men Udløbet af Sæby Aa, paa hvis Sider der var sat Bolværker.

12. Decbr. 1559 fik Borgerskabet i Sæby kgl. Bevilning til, at Lensmanden paa Sæbygaard aarlig skulde anvise dem den sædvanlige Rishugst i Kronens Skov Aas (Skovaas?) til at vedligeholde Byens Havn med¹⁾, og heraf fremgaar formentlig, at der til Opfyldning ved Aaens Sider anvendtes Jord og Faskiner.

25. April 1562 udgik kgl. Missive til Jørgen Ugerup, der havde noget Krongods i Lyngsaa i Albæk Sogn og i Skæve Sogn i Forlening, om, at Borgerne i Sæby havde klaget over, at de havde taget stor Skade paa deres Havn, hvorfor de begærede Hjælp af Kongen med Tømmer. Lensmanden skulde skaffe dem saadant af sit Lens Skove og give dem Vindfælder og visnede Træer af Eg og Bøg, naar det kunde ske uden Skovskade²⁾.

9. Januar 1570 udstedte Borgmestrene Jørgen Jespersen og Mikkell Riber samt Raadmændene Mikkell

¹⁾ Kancelli Brb.

²⁾ a. St.

Bertelsen, Jens Klemmensen, Thomas Tordsen, Christen Guldsmid, Anders Pedersen, Peder Thomsen, Oluf Andersen, Jens Mogensen, Mikkel Snur og Peder Svenske og Byfoged Chr. Glarmester Brev om, at Aaen og Havnen fra gammel Tid har været skiftet og delt til alle Byens Gaarde, saa at de har vidst, hvor meget og hvor enhver skulde holde færdig for sin Gaard, og de Borgere, som ingen Gaarde havde, samt Bofolk havde vidst, hvor meget de efter deres Lejlighed skulde holde færdig¹). Der blev da af Magistraten udfærdiget en Havnevedtægt, som underskrevs af de ovennævnte og en Del udenbys Grundejere i Sæby, nemlig Mogens Juel til Knivholt, Thomas Svendsen Orning til Ellinggaard, Erik Kaas til Aas, Laurids Nielsen Basse til Tveden, Tyge Galskyt til Hvidstedgaard, Jep Pedersen i Ørtved, Jens Pedersen i Knæverhede og Jens Christensen i Fladholt, og 14. Febr. 1571 stadfæstedes af Kongen, og i Følge den skulde de udenbys Ejere, der ikke altid havde Lejlighed til i rette Tid at vedligeholde deres Parter af Havnen, aarlig give 1 Skill. dansk af hver Favn Jord af deres Grundes Bredde²).

27. Marts 1577 bevilger Kongen, at Sæby, der ofte af Storm og Uvejr lider Skade paa Bolværker ved Byen, i de næste 2 Aar maa beholde de 36 Mark dansk, som Byen aarlig skulde svare Kongen af nogle Jorder, som den brugte, og som tidligere havde ligget til Sæbygaard³).

23. Januar 1593 udgik aabent Brev om, at da Sæby Havn var ødelagt af Sand og andet, saa Borgerne ikke godt kunde komme derind med Skibe, bevilger Kongen til Havnens Istandsættelse med Bolværker og Sten-

¹) Rigsark. topogr. Saml. (Afskrift ved N. Hancke).

²) Kancelliets Brb., jfr. Danske Atlas V. 243.

³) Kancelliets Brb.

kister, at de aarlig maa oppebære 500 Daler af Tolden, som svares af de Øksne, som drives af Byen, da Istandsættelsen oversteg Borgernes Evne, men Pengene maatte ikke anvendes paa anden Maade¹⁾.

Et Sagn, der ogsaa gengives i »Danske Atlas« V, 243, vil vide, at Stenkajerne ved Aaens Udløb — Stenkarrene, som de kaldtes i ældre Tid — skulde være anlagt af de kejserlige Tropper i 1627—29, og det er jo muligt, at Tropperne har udbedret Havnen, men ellers vides, at Borgmester Christen Rhuus ved 1683 lod optage Grundstenene af det gamle Sæby Kloster og anvendte dem til Byens Havn, og af Tingbøgerne ses, at der allerede før 1683 var »Stenkar«, saa Rhuus har vel udbedret dem.

1655 forpligtede Gadholt Mænd i Understed Sogn sig til aarlig at levere 20 Læs Kampesten til Havnen, mod at de fik Tilladelse til at benytte Byens Fædrift paa Fælleden norden for Sæby²⁾). Af en Højesteretsdom 18. Maj 1772 ses, at Kontrakten da endnu var gældende, og Følgen for Sæby blev, at en stor Del af denne Fælle, der strakte sig ud til Sulbæk, gik tabt for Byen, antagelig ved, at Understed Mænd vandt Hævd paa den³⁾.

1673 afstod Byen til Admiral Niels Juel til Sæbygaard et Stykke af Vandkær i en Bredde af 150 Alen næst ved Memhave imod, at Sæby fik de Træer, som stod paa Bakken fra Langtved Gærde til Sulbæk. Træerne skulde anvendes til Havnens Vedligeholdelse, fordi den lille Skov, som Sæby havde haft, var ganske ophugget⁴⁾.

1683 var der saa lidt Vand udenfor Aaen, at større

¹⁾ Kancelliets Brb.

²⁾ Anton Jakobsen: Sæby Købstad, S. 48.

³⁾ a. St.

⁴⁾ a. St.

Baade ofte maatte blive liggende i Aaen i flere Dage for at afvente Højvande, og 1693 indberettede Generalprokurør Niels Benzon til Geheimsekonseilet, at Byens Brygger og Bolværker var i saa stort Forfald, at de ikke kunde istandsættes uden ekstraordinær Hjælp.

8. Oktbr. 1709 blev der taget Syn over Havnen, hvilket afhjemledes paa Tinget den følgende Dag. Nordre Sten- og Brokar var mestendel ruineret og Pælene forgangen Vinter borttaget eller brækket af Isen, fordi der i nogle Aar intet var foretaget, og Pælene tilforn var meget afslidt. Der kunde nu ikke lægges et Kabeltov paa nogen af de faa tilbageværende. Is og Vand havde ogsaa den foregaaende haarde Vinter borttaget 24 Favne af det indre Stenkar, saa der kun stod nogle gamle Pælestumper tilbage. Hvis der ikke snart blev foretaget noget, vilde hele Aaen med samt en Del Bygningers Grund, som laa nærmest, blive fordærvet, thi Vandet havde banet sig en ny Vej ud, og det gamle Løb var saa lidt vandrigt, at man inden kort Tid hverken kunde komme ud eller ind af det med Fartøjer. Længere oppe var Stenene ved Aaens søndre Side skredet ud, og Bolværket ved nordre Side var ganske forhavet m. v. Pælene paa den lille østerste Gangbro, der ellers om Vinteren brød Isen og derved beskyttede Havnen, var ganske ruineret. Den øverste Gangbro, som salig Borgmester Rhuus og andre havde bekostet af gode Pæle af Fyr og Bøg, hvilken ogsaa virkede som Isbryder, var den foregaaende Vinter helt bortskyllet paa nær nogle faa Pæle. Skaden paa Havnen og Broerne var saa stor, at Synsmændene ikke kunde taksere den, og Byen kunde ikke afholde Bekostningen ved Istandsættelse, men maatte haabe paa Kongens Mildhed og naadige Hjælp.

12. Juni 1715 ansøgte Byfoged Søren Nielsen, Sognepræsten Melchior Christensen Hjardemaal, Prokurator Daniel Wolff og Købmand Peder Nielsen Kragelund om, at Konsumtionsafgiften af Sæby i 6 Aar maatte anvendes til Havnens Behov. Havnen havde tidligere kunnet tage Skibe, der kunde laste 2000 Tdr. Korn, men 1714 forliste et Skib i den, saa nu kunde man næppe komme ind med en Skibsbaad, og der laa 4 Skibe i Havnen, som ikke kunde komme ud, og 3 i Sæby hjemmehørende Skibe kunde ikke komme ind i den. Tidligere havde undertiden om Vinteren ligget 80 (!) Skibe i Havnen, og vilde Kongen bevilge Byen Konsumtionsafgiften i 10 Aar, kunde Sæby Havn blive lige saa god som den i Aarhus og rumme over 100 Skibe.

. Stiftamtmand Gersdorff anbefalede Ansøgningen og oplyste, at han havde ladet Konduktør Coldevin i Fladstrand undersøge Forholdene, og denne havde udtalt, at der vilde udkræves 3—4000 Rdl. til Havnens Forbedring, og endvidere skulde der opsættes Moler¹⁾. Det var jo under den store nordiske Krig, da Staten havde Brug for alle de Penge, den kunde skrabe sammen, og der kom ikke noget ud af de store Planer.

I den Relation, som Byfoged Simon Jakobsen Meyer 1735 indgav til Stiftamtmanden til Indsendelse til Regeringen, siges om Havnen, at »i østre Ende af Aaen, noget ude i Havet, er i fordums gamle Tider bleven indrettet en Havn med Stene og Pæle i hver Side, nemlig nordre og søndre Side, saa at mange Fartøjer baade af Kreierter²⁾ og Skuder har gaaet ind igennem den og til Byen og om Vinteren lagt i Vinterleje, saa vel Byens Fartøjer som fremmede, dog ikke nu i mange

¹⁾ Rentekammerets Topografica, Sæby; Rigsark.

²⁾ Raasejlere.

Aar, saasom Havnen er ganske forfalden og ikke saa dyb indenudi imellem Stenkarene, som den tilforn har været, alt fordi Søen haver indskyllet Sand udi den, hvortil er Aarsag, at den største Del af Pælene er afstødt og borttaget af Isen, og mange af Stenene nedstødt af Havet og Bølgerne. Og siges, at samme Havn i Krigstid af Fjenden, som var af Kejserens Folk, skal være bleven indrettet. Og i de Tider samt mange Aar efter skal her til Byen have været store Egeskove, hvormed den er bleven holdt vedlige. Men nogen Aar førend min Komme hertil¹⁾ har ingen været uden alene tre Stykker, som var saa gamle, at de af dem selv vilde falde, saa et Stykke var falden, blev desaaarsage solgt ved Auktion og Havnen til Indtægt beregnet. Stenene til samme Havns Stenkar angaaende, da har Byen endnu i Gadholt By i Understed Sogn været forbunden og pligtig at anskaffe 20 Læs store Kampesten til den, men ingen Leverange er sket over 20 Aar førend min Tid, da dog samme Mænd derimod af daværende Øvrigheder her i Byen er bleven forundt Fædrift sønden Sulbæk paa Sæbye Ejendom. Sluttelig vil det da blive, at Havnens Ruin er, fordi her ingen Skove har været i saa mange Aar til Byen, hvormed den kunde bleven konserveret og holdt i Stand²⁾.

Naar Byfogeden siger, at Havnen ligger et Stykke ude i Havet østen for Aaen, viser det utvivlsomt, at Havet før den Tid havde bortskyllet en Del af Landet, og Byfogeden omtaler da ogsaa, at der tidligere har været Bygninger »langt ud, som Havet nu staar over«.

Niels Thaarup fortæller 1763, at Jakob Severin tilbød at sætte Havnen i Stand, naar det maatte blive

¹⁾ Meyer blev Byfoged 1730.

²⁾ Vendsysselske Aarbøger I. 216.

paalagt Godsejerne i Vendsyssel at give 4 Skill. pr. Td. Hk. hertil, og Kongen saa vilde opføre et Magasinhus til Skattekorn, men det blev ikke til noget (Vends. Aarbøger 1926, S. 299).

I Pastor Peder Pederstrups Beretning om Sæbys Forhold, hvilken delvis i omredigeret Stand gengives i »Danske Atlas« V (1769), og som er affattet 1766, siges, at Havnen er forstoppet og meget forfalden, og skulde Byen hjælpes paa Fode igen, maatte det først og fremmest ske ved, at Havnen blev istandsat¹⁾.

Noget større Arbejde ved Havnen synes dog ikke at være blevet foretaget, og i Vinteren 1796 truedes Havnen med fuldstændig Ødelæggelse, idet Havet bortrev en Sandbanke paa nordre Side af Aaens Udløb, hvorefter Aaen skar sig et nyt Udløb mod Nordøst og tværs over den ene af de nedfaldne Stenkister (den nordre Kaj). Dette Løb blev stadig dybere, medens det gamle Løb mellem de forfaldne Stenkister tilstoppedes saaledes, at de i Havnen (Aaen) liggende Skibe ikke kunde komme ud, og en stor Del af Byen med Kirken, Hospitalet, Degneboligen og 24 Huse og Gaarde samt en stor Strækning af Markjorden blev udsat for Oversvømmelse. Da Byen ikke selv havde Midler til at bringe Forholdene i Lave igen, lod Byfoged Rasmus Bondesen Brorson for egen Regning opføre to Bolværker, det nordre 384 Alen langt og det søndre 228 Alen, af Ege- og Fyrrepæle, ca. 4 Alen i Grunden og lige saa langt over Aaens Overflade, beklædt med Fyrreplanke og med øverste Ende fæstnet til en Brohammer. Forneden blev Pælene forbundet med Tværbjælker af Fyr, og paa disse Bjælker blev nedsænket store Søsten, ligesom der lagdes Sten i en Bredde af ca. 6 Alen langs Bolværket. Udgiften hertil udgjorde over 1900 Rdl.

¹⁾ Vends. Aarbøger V. 316.

kur. eller over 6000 Kr. Virkningen heraf var, at hvor man 1796 kunde ro med Baade mellem Bolværkerne og Aabrinkerne, indskyllede Havet i Løbet af et Par Aar saa meget Sand og Tang, at Rummet blev tørtlagt, og i det tilbagetvungne Aaløb, hvor en Baad ikke havde kunnet flyde, kunde 1799 indgaa et kalklastet Skib paa 28 Reg. Tons og et andet Skib med 300 Tdr. Salt og Kul. Det var en fuldstændig uegennyttig Opofrelse, Brorson gjorde, og da Kommandørkaptajn Poul Løvenørn 1798 kom til Sæby for at undersøge Havneforholdene, og han blev vidende om Byfogedens Fortjeneste, fik Brorson 1799 Fortjenstmedaillen i Guld og en aarlig Lønforhøjelse af 150 Rdl. kur.¹⁾

4. Decbr. 1799 blev der nedsat en kgl. Kommission, bestaaende af Generalmajor H. E. Peymann, Kontreadmiral P. I. Wleugel, Legationsraad I. F. A. Schiffmann, Kommandørkaptajn Poul Løvenørn og Kammeraad Rosenstand-Goiske, til at undersøge og til Generaltoldkammeret at afgive Betænkning over, hvad der kunde gøres for at sætte Sæby Havn i saadan Stand, at den kunde blive Samlingssted for Krigs- og Koffardiskibe samt Udgangspunkt for Transporter mellem Danmark og Norge. Endvidere skulde Kommissionen beregne Omkostningerne og udtale sig om, hvorfra Pengene kunde tilvejebringes. Det var jo i den væbnede Neutralitets Dage.

Man tager næppe fejl i, at Kommissionen ikke har anset Sæby Havn for egnet for et saadant Formaal, og det blev Fladstrand, der blev det maritime Centrum i de følgende Aar. Saa gik Tiden til midt i 1800erne, da Sæby fik et Statslaan til Havnens Istandsættelse, men man naaede kun at faa en Dybde af 5—6 Fod

¹⁾ Collegial Tidende 4. Maj 1799, jfr. Anton Jakobsen: Sæby Købstad, S. 49 f.

Vand i Havnen, der stadig vilde sande til. I 1880erne gjordes et nyt Laan, og Aaens Udløb blev nu ført norden om Havnen ved Hjælp af to Moler. Som Følge af vedvarende Tilsanding og Tangsætning blev disse Moler 1911—12 ved Hjælp af Statstilskud forlænget, og der lavedes en Slags Yderhavn. Havnen, der i en Storm 1921 led betydelig Skade, har nu godt 12 Fods Dybde og en Ophalingsbedding, anlagt 1905, for Skibe indtil 100 Tons.

LIDT STRANDINGSHISTORIE FRA SYDVEST-VENDSYSSEL.

(•SIRTSSKIBET•.)

Af C. KLITGAARD.

I tidligere Tid, da man havde Træ-Sejlskibe, og da Kysterne ikke som i vore Dage var forsynet med Fyr til Vejledning for Skibsfarten, var Strandinger og Forlis i aaben Sø som bekendt langt talrigere end nu, og som Følge heraf spillede Stranden og hvad dertil hørte — Strandinger og inddrevet Gods — da ogsaa en langt større Rolle i Klitboernes Tilværelse, end den nu gør, og følger vi Kysten fra Skagen til Blaavandshuk, vil vi overalt finde, at de gamle Kystboeres Fortællinger fra Tiden før ca. 1885 og deres Folkesagn drejer sig om Tildragelser ved Stranden, muntre og alvorlige Episoder i broget Blanding. Hist fortælles om Sognets Altertavle, at den er kommet med en Stranding og egentlig var bestemt for en udenlandsk Katedral, — her fortælles om Kirkeklokken, at den er skænket af en Skipper, som Tak fordi han blev frelst af Havsnød, eller ogsaa, at Klokken har været Skibsklokke paa en Orlogsmand; i Fladstrand (Frederikshavn) gamle Kirke var der tidligere en Mængde Prydelser — Billeder — skænket af Søfolk som Nødofre,¹⁾ og til den hellige Kirke i Janderup i Thy, der havde særligt Ry som Nødhjælper,

¹⁾ Alb. Thura Beretning fra 1730 i Vends. Aarb. 1921, S. 101 ff.

indgik Gaver fra Ind- og Udland til henimod 1850, saa den blev meget rig.¹⁾ Og Folkesagnet ved at berette om Christen Linde i Holstebro, død 1706 som Ejer af en Mængde Herregaarde, at han som Bissekræmmer blev rig ved hos en Klitbo at købe et Andetrug af Metal, som senere viste sig at være af Guld og at være et Døbefad, som var bjærget fra en Stranding, om Skudehandler Balzer Nielsen i Kjul, der fik Hollænderindens Pengeskrin,²⁾ og om mange flere, og det er vel saadan, at hvert Sted paa Kysten har sin Person, som Traditionen fortrinsvis dvæler ved i saa Henseende. Og saa er der jo de mange Historier om Drab eller Udplyndring af forliste Søfolk, om «Dødemandsbjergene», hvor de paa Stranden inddrevne Lig blev begravet, naar de ikke var identificeret, en Skik, der flere Steder holdt sig til ca. 1850, om Gengangeren, der ikke fandt Ro i Graven i Klitten, fordi den ikke var i Kristenjord o. s. v. I Anklageskriftet mod Biskop Tyge i Børglum 1330³⁾ siges bl. a., at hanseatiske Købmænd havde klaget til Kong Christoffer over, at Biskoppen havde frataget dem en Del Gods, som var indstrandet i hans Stift, og at han egenhændig havde hugget deres Kister i Stykker med en Økse og frataget dem de deri værende Kostbarheder, ja, han havde endog skaaret Skibsmandskabets Pengepunge fra deres Bælter.

Den største Strandingstragedie, der er foregaaet ved Jyllands Vestkyst, var utvivlsomt, da de to engelske Orlogsmænd »St. George« og »Defence« forliste Jule-

1) S. C. Sortfeldt i »Jydske Samlinger«, 4. III, 338.

2) Vendsysselske Aarbøger 1916 S. 325, 1917 S. 150.

3) Han afgik som Biskop 1342—45 og boede maaske derefter i en Gaard i Hundeleve i Jelstrup S., som hørte til Bispebordet. Se Molbech og Petersen: Danske Diplomer Nr. 365, hvor der nævnes Tyge Bispe i Hundeleve.

aften 1811 ved Bovbjerg, og der af ca. 1400 Personer, hvoraf flere Kvinder og Børn, kun kom 15 levende i Land, men ogsaa Vendsyssel kan opvise adskillige sørgelige Strandinger som 5. Decbr. 1808, da den engelske Orlogsfregat »The Crescent« forliste ved Lønstrup, og der af ca. 300 Mænd og Kvinder kun kom 60 levende i Land,¹⁾ eller 16. Febr. 1714, da »Ostindisk Kompagni«s Fregat »Dansborg« strandede vest for Gamme Skagen, og der af 61 Personer kun slap 2 levende i Land,²⁾ samt 12. Novbr. 1782, da det hollandske Orlogsskib »Zierzee« strandede ved Tværsted, og der druknede 103 Mand af 445. Saadanne Tildragelser huskedes jo længe og gav Stof til Samtale i flere Slægtled og til Sagdannelse og i nyere Tid til literær Behandling af Digtere som St. St. Blicher, H. C. Andersen, M. A. Goldschmidt, Camillo Bruun, J. J. F. Friis, Mylius Erichsen, Harry Søiberg, Emil Bønnelycke og adskillige flere. Men alt vedrørende Strandinger var jo ikke Tragedie; vi kan i saa Henseende nævne de »rige Strandinger« de amerikanske Fregatter »Orinoco« og »John Marshall«, som 1839 strandede ved Skagen og gav stor Rigdom til Byen gennem Bjærgning af Ladningerne — ca. 60.000 Rdl., siges der.

I denne lille Artikel skal berettes om et Forlis, som vist fandt Sted ud for Bulbjerg, og som endnu over 100 Aar efter er Emne for Klitboernes Fortællinger, der naturligvis i Tidens Løb er blevet om-digtet og udstyret med »Ornamenter« af forskellig Art; overhovedet er det ganske interessant at bemærke, hvor hurtigt »Folkesagn« dannes og hvor lidt Grund, der sædvanligvis er til at fæste Lid til Detaillerne i dem. Som Eksempel herpaa skal an-

¹⁾ Jydske Saml. 3, I 239 og 3, II 487.

²⁾ Vendsysselske Aarbøger 1922, S. 173 ff.

føres, at i »Vendsyssel Tidende«, Oktober 1934, fandtes en Artikel om Linderumgaard i Ugilt Sogn, i hvilken bl. a. fortaltes, at der i Gaardens Have staar en Kanon, som hidrører fra et Orlogsskib »Jacob Kjelland«, der en Gang er strandet mellem Løkken og Lønstrup. Men »Jacob Kjelland« var en fredelig trælastet Bark fra Stavanger, som 1873 forladt af Mandskab drev ud for Blokhus, hvorefter min Fader m. fl. sejlede den ind paa Reden og gik til Ankers med den. Om Natten drev den i Storm paa Land og sønderlages. En Kanon Mage til den, der staar i Linderumgaard, findes endnu i min Fødegaard i Blokhus, hvor ogsaa Skibets Navnebræt, et pragtfuldt Billedskærerarbejde, findes.

— — — —

Først i December Maaned 1807 stod det med Storm af Vest over Nordsøen, og for de Skibe, der skulde op gennem Skagerrak, var Stormen særlig farlig, fordi saavel de norske Fyr som Skagens Fyr var blevet slukket efter at Krigen med England var udbrudt i September Maaned. Blandt disse Skibe var »William« af London, vist en større Brig eller Bark, ført af Kaptajn Rahlf Robson, som var paa Rejse fra England til Reval med en kostbar Ladning Stykgods, navnlig Manufakturvarer, og om Natten mellem 5. og 6. December forliste den i »Jammerbugten«. Hvorledes det gik til, ved man ikke, da ingen af Folkene om Bord slap levende i Land; men der er vel mest Sandsynlighed for, at Skuden er løbet paa Stengrunden »Bragene« ud for Bulbjerg og er splintredes der, og om Morgenen den 6. var Stranden ved Tranum, Rødhus, Blokhus og Pirupshvarre overstrøet med ilanddrevet Gods: Pakker med Silke og Atlask, Shawler, Muselin og andet, Galanterivarer, Fustager med Cognac og Rom og meget mere. Det

meste af Vraget drev i Land ved Tranum, men 4 Lig og en Baad drev ind ved Blokhus, hvor der ogsaa indkom 15 Lst. (∴ ca. 275 Kr.) og nogle Skibspapirer.

Strandfogederne fik nu travlt med at bjærge det inddrevne, som for Tøjernes Vedkommende blev opskyllet i fersk Vand og efter at være tørret oplagret til Auktionen skulde holdes. En gammel Kone i Blokhus fortalte mig, at det dér skylledes i Bækken og oplagredes hos Købmand Mogens Brix i de Lokaler, hvor Herredskontoret senere blev indrettet. Men ikke alene Strandfogederne fik travlt, ogsaa Folk fra Klitten, ja langt inde fra Landet, søgte i de lange, mørke Vinternætter ned til Stranden for at »malke den blaa Ko«, og ved denne Lejlighed skal der være blevet stjaalet i ganske udstrakt Grad og endda ret aabenlyst, saa der endnu over Hundrede Aar senere gik eventyrlige Fortællinger om da »Sirtsskibets« strandede. Og i mange Aar efter Forliset rejste Jødekræmere rundt i Egnen for at opkøbe de mere værdifulde Ting, bl. a. Kniplinger, som Kystboerne havde »bjærget«, og som de blandt andet benyttede til Pynt om deres Mælkehylder, der jo den Gang fandtes i Stuen. Ved Rødhus skal der være inddrevet Liget af en Dame tilligemed et lille Barnelig indhyllet i nogle fine Shawler. Et Par Husmandsfolk — der siges fra Attrup i Han Herred — fandt dem og tog Shawlerne samt et Guldur med Kæde, hvorefter de nedgravede Ligene i Klitten; men nogen Tid efter blæste Sandet bort over Ligene, og nogle Hyrdrengene fandt Resterne af de begravede. Traditionen i Hanherred fortæller, at Husmandskonen fik Samvittighedsnag og meldte sig til Øvrigheden, hvorimod Digteren Goldschmidt, der 1865 fik Historien fortalt i Blokhus, skriver, at Konen blev næsten vanvittig

af Skræk, fordi de døde (der jo ikke var kristeligt begravet) gik igen, men hun tav alligevel for ikke at miste det røvede.¹⁾ I Hanherred har jeg ogsaa hørt fortælle, at Bertel Møller i Tranum Strandgaard, da kaldet »Møllers Hus«, som drev Skudehandel her (død 1827), havde en Skude, som for Vinteren var sat op paa Stranden, og da den jo var tom, fyldte han den med strandet Gods, som han saa efter Strandauktionen kunde afhænde, uden at det vakte Opmærksomhed. Endvidere har afdøde Peder Brix Kjelgaard, Slettegaard, f. 1819, d. 1906, fortalt mig, at hans Svigerfader Peder Christensen Vestergaard, Fjerritslev Vestergaard, f. 1781, d. 1856, kørte fra Fjerritslev til Stranden og hentede sig et Læs inddrevet Gods, og samme Mand fortalte ogsaa, at Auktionskataloget fra Strandauktionen i Tranum blev borte, saa hvem, der vilde, kunde undlade at betale det købte. **Hvor meget faktisk, der ligger til Grund for disse Fortællinger, skal jeg ikke kunne afgøre, men naar der fortælles, at Herredsfogeden i Han Herred hængte sig, fordi han særlig ved denne Strandingsaffære havde begaaet Misligheder, er det faktisk urigtigt, thi den daværende Herredsfoged, Kaptajn Johannes Hansen, der boede i Klim, blev 1809 Borgmester og Byfoged i Horsens, og det var Herredsfoged Jens Christian Hansen, som 1820 blev suspenderet og 1826 dømt fra Embedet for Besvigelse, og som derefter boede i Bratskov Mølle, død 1836. Atter et Eksempel paa mundtlig Traditions Upaalidelighed. Imidlertid er det maaske rigtigt nok, at Auktionskataloget forsvandt; det har i hvert Fald ikke været at finde i Herredsarkivet, medens Kataloget fra Auktionerne i Hvetbo Herred findes i dette Herreds Arkiv (i Landsarkivet i Viborg).**

¹⁾ Goldschmidts »Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel og Thy«, S. 94.

Med Hensyn til Troværdigheden af det om Bertel Møller og Peder Vestergaard anførte saavel som om, at Kystbefolkningen i sin Helhed gjorde sig ulovlig Fordel ved at tage af det indstrandede Gods, skal man her pege paa, at paa hin Tid var det næppe gaaet ind i den almindelige Bevidsthed, at det var — ja, nok ulovligt, men ikke uærligt i vor Tids Forstand at tilegne sig saadant Gods; Retsfølelsen var paa dette Omraade som overfor Smugleri, ulovlig Brændevinsbrænding og lignende. Dette fremgaar noksom af Kystboernes Fortællinger saavel som af forskellige Retsakter, fra hvilke man skal anføre enkelte Data. Af Hvetbo Herreds Tingbøger¹⁾ ses, at der 1683 syd for Blokhuis strandede et fransk Skib, som sønder-sloges, hvorefter Omegnens Beboere — fra Hune, Saltum og Jetsmark Sogne — efter bedste Evne tilvendte sig, hvad de kunde, af den inddrevne Stykgodsladning, hvilket ogsaa var Tilfældet med Horns Herreds Beboere, da Fregatten »Dansborg« strandede ved Skødelund i Raabjerg Sogn 1714.²⁾ Da en tysk Galease 1790 strandede paa Nørlev Strand i Skallerup Sogn med en Ladning Hvede, tilegnede Folk fra Tornby, Horne og Asdal Sogne sig ret aabenlyst af Hveden, og der blev rejst Tiltale mod over 100 Personer, af hvilke Flertallet efter 10 Aars Rettergang blev dømt til Tugthusarbejde i Viborg i 2 Aar, og en halv Snes fik kortere Tugthusstraf.³⁾ Blandt de dømte var en Strandfoged, og at den offentlige Mening i Kystegnene saa paa den Art Tyverier med andre Øjne end Lovens Haandhævere fremgaar af, at en af de Personer, der fik størst Straf, senere var Sognefoged i Tornby, ligesom en anden blev Strand-

1) 3. Novbr. 1683, 24. Maj og 2. Aug. 1684.

2) C. Klitgaard i Vends. Aarbøger 1922, S. 173 ff.

3) P. Christensen i Vends. Aarbøger 1926, S. 256 ff.

foged. At det ikke alene var den jævne Befolkning, »Almuen«, som man tidligere sagde, der ikke saa noget moralsk forkasteligt i at rapse ved Stranden, ses af, at den senere Stiftamtmand i Aalborg, Jørgen Bille til Ellinggaard, Bannerslund, Ormholt, Gl. Vraa, Aas, Lengsholm m. m., Etatsraad og Konferensraad m. v., død 1736, tilegnede sig 16—18 Oxhoffer strandet Vin og 1711 en strandet Ladning Beg og Tjære — af hvilken 114 Fustager blev stjålet — uden at angive det for Øvrigheden eller Toldvæsenet, og da der 1725 ved V. Thorup strandede et hollandsk Skib med Byg, sendte Præsterne i Klim og Hjortdal deres Karle til Stranden med Vogne for at tage af det ilanddrevne Byg.¹⁾

— — —

Da Bjærgningen af det inddrevne Gods fra »Sirts-skibet« var tilendebragt, lod Hjøring Amt Ejerne indkalde gennem Avertissement i Aviserne.²⁾ Det ses heraf, at foruden det, der var stjålet, og som jo ikke blev fremlyst, var der paa Hvetbo Herreds Strand indkommet bl. a. 696 hele Stykker og 83 Stumper Kramlærred, 377 Stk. Muselin. 2 Stk. Klæde, 11 Stk. Kasimir, 118 Stk. og 54 Stumper Sirts og Kattun, 14 Stk. Nankin, 1 Stk. Manchester, 44 Stk. engelsk Læder, 507 Silke- og Madras Kastetørklæder, 35 Stk. Pique, 57 Lispund Indigo, Galanterivarer. 1 Foust. fransk Brændevin, 2 engelske Flag m. v., og paa Tranum Strand var inddrevet 1 Pakke Kasimir, 1 Kasse hvidt Atlask og kulørte Tafter, 1 Sælskinds-kuffert med sort Tyll og sorte Kniplinger, 1 Kasse Pique, 1 Kasse Silketørklæder, 1 Kasse Sirts, 1 Kasse Tyll og Tylls Kniplinger, 1 Kasse engelsk Sennep, 6 Kasser hvidt Bomuldstøj og en Del løse Stykker

¹⁾ C. Klitgaard i Vends. Aarbøger 1922, S. 182.

²⁾ Bl. a. »Jydske Efterretninger« 103, 1808.

Kasimir, Cambridge, Muselin, Nankin og Shawlstøj, 44 Fade Cognac, 6 Fade Rom m. m.

Saa blev Godset solgt ved Auktioner; i Januar 1808 afholdtes der Auktion i 5 Dage over det paa Tranum Strand inddrevne, og dog var der for 20.000 Rdl. tilbage, som senere blev solgt.¹⁾ Men Auktionskataloget er som ovenfor nævnt forsvundet, saa det kan ikke angives, hvor meget Auktionen indbragte. I Hvetbo Herred holdtes Auktion i 3 Dage, 30. Maj—1. Juni, og den indbragte 36,638 Rdl. kur., hvilket svarer til 117,200 Kr. i Nutidsmønt. Man kan vel antage, at det daglige Salg ved Auktionen i Hanherred har været nogenlunde af samme Størrelse som i Hvetbo Herred, og vi skulde da naa til en samlet Auktionssum i Tranum af ca. 80,000 Rdl. kur. eller ca. 256,000 Kroner, saa Auktionerne ved »Sirts-skibets« Last skulde ialt have indbragt ca. 373,000 Kroner.

Til Auktionerne mødte der Folk langvejs fra, og Priserne var høje; — »Landet er nu opfyldt med Stads og Luxusvarer«, skriver en Korrespondent fra Odense,²⁾ og hos Klitboerne var der ogsaa Luksusvarer, — endnu i 1870erne skal der hos dem have været af de fine Shawler, som var »bjærget« ved denne Lejlighed.

Intet Under, at denne Strandingshistorie har holdt sig saa levende hos Kystboerne.

Nu er Strandingsromantiken jo borte og ligeledes det Erhverv, som Strandinger aabenlyst eller skjult gav Kystbefolkningen, og med disse ændrede Forhold paa Strandingsvæsenets Omraade er der sikkert ogsaa kommet en anden Indstilling hos Beboerne overfor Begrebet Strandtyveri. Men man skal slutte

¹⁾ »Nyeste Skilderie af København«, Nr. 31—1808.

²⁾ a. St.

denne lille Artikel med endnu at anføre et Par Strandingshistorier fra Blokhuseggen, fortalt mig af den troværdige gamle Fører af Blokhus Redningsbaad Peder Chr. Andersen (Per Jæger), f. 1825, d. 1923, og flere: I Blokhus boede i Begyndelsen af Aarhundredet (o: o. 1805) en Mand ved Navn »lange Knud« (vist Strandfogden Knud Eriksen), og fra et forulykket Skib kom en Mand levende i Land. Knud vilde have ombragt ham for at udplyndre ham, men Mogens Brix (Skudehandler i Blokhus 1800—1831) frelste Mandens Liv. Ved Rødhus kom der ligeledes først i 1800erne en Franskmand i Land i en Baad; han havde bjærget 2 Kister med sig i Land, men medens en Pige viste ham Vej gennem Klitten til nærmeste Huse, kom en Mand — hvis Navn ogsaa blev opgivet mig — til Stranden og tog Kisterne. Den ene tog han med sig, den anden skjulte han i Klitten, men før han fik den afhentet, blev den stjålet af N. M., som dog ikke fik megen Fornøjelse af Indholdet, der bestod af Hornskeer. Den førstnævnte Mand blev derimod fra den Dag en holden Mand, saa man mente, at der havde været Penge i Kisten, som han hjembragte. Senere drev han sammen med Poul Højen i Blokhus Spekulation med at opkøbe Vrag af strandede Skibe, og i Vraget af den finske Bark »Preciosa«, der 1835 strandede ved Hvidklit, skal de have fundet ikke saa faa Penge. Og saa endelig den yngste Strandingshistorie fra denne Egn: 1867 strandede ved Pirupshvarre den skotske Skonnert »Marjury« ladet med Jernbaneskiner, hvilken senere blev bragt flot af Blokhusboerne med flere. Men forinden blev der rapset alt muligt om Bord, saa bl. a. alle Messingdørgreb og alt andet Messingbeslag blev taget. Deltagere i Bjærgningen har berettet mig, at alt det stjaalne blev bragt op i Klitten

og delt i Lodder mellem Bjærgerne, af hvilke to dog intet fik – vel fordi de ikke vilde have med Sagen at gøre. Kaptajnen sagde senere, at han havde troet, at hans Landsmænd, Skotterne, var de værste til at stjæle, men her var Folkene dog værre!

„THE CRESCENT“S STRANDING VED LØNSTRUP 1808.

Ved C. KLITGAARD.

»Historisk Samfund« har den 14. August i Aar ladet opsætte et Mindesmærke paa Kirkegaarden ved den gamle, nu nedlagte Maarup Kirke, hvor et stort Antal engelske Marinere ligger begravet i tre store Fællesgrave, der tidligere har vist sig som Forhøjninger i Jordsmonnet, men som hidtil ikke har baaret noget Gravmæle.

Det var under Krigen med England 1807—14, at den engelske Fregat »The Crescent« (den voksende, den ~~stigende~~) 29. Novbr. forlod Yarmouth for at gaa til Gøteborg med Munderingsgenstande til den engelske Østersøflaade, og efter den 4. December om Morgenen at have pejlet Kap Lindesnæs i Norge, satte den Kurs efter Skagen, men om Aftenen den 5. ved 10-Tiden løb Fregatten paa Grund mellem Lønstrup og Rubjerg Knude. Da Vinden var Nordvest med Snetykning, var Fregatten i en meget farlig Situation, og da Strandingen om Morgenen opdagedes fra Land, kunde der ikke herfra bringes Hjælp paa Grund af den høje Søgang. Ombord paa Strandingen havde man ladet Ankrene gaa og forsøgte at bringe Skibet flot igen ved at kappe Masterne og kaste Kanonerne og andet overbord, men alt forgæves; der fortælles ogsaa, at man affyrede Kanonsalver, for at Rystelsen skulde rokke Fartøjet flot, men hvorvidt det passer er ikke oplyst.

Mindesmærket paa Maarup Kirkegaard.

Strandingen er omtalt i »Jydske Efterretninger« (Aalborg Stiftstidende) Nr. 100/1908, og i »Jydske Samlinger« 3. I. 239 har jeg omtalt den efter mundtlige Beretninger fra Lønstrup, ligesom Pastor F. Rømer Sanne, Tornby, senere har givet en længere Skildring af Begivenheden i »Jydske Samlinger« 3. II. 487, ogsaa paa Grundlag af mundtlige Beretninger, men tillige med Benyttelse af den Indberetning, som 16. December blev afgivet af det danske Kystforsvar til Generalkommandoen i Nørrejylland, hvilken dog kun siger, at »Engelsk Fregat »The Crescent«, som formodes at have ført 44 Kanoner og haft en Besætning af henved 300 Mand foruden Officerer, er Nattemellem 4. og 5. Decbr. indstrandet her paa Vestkysten ud for Lønstrup. Formedelst det urolige Hav har man fra Land ikke kunnet komme Mandskabet til Hjælp, og kun 5 Marineofficerer og 55 ere komne ~~til Land~~. Som man ser, er Datoen for Strandingen urigtig, og der er ogsaa andre Urigtigheder i Rapporten.

Vi har derimod en udførlig Beretning om Forliset fra to af de reddede Englændere, to Kadetter, der i Aalborg den 9. Decbr. fortalte om Tildragelsen til en Landsmand, en skotsk Præst James Macdonald, som var strandet ved Skagen den 20. Novbr., og som opholdt sig i Aalborg som Krigsfange. Disse Kadetter fortalte bl. a. (se »Jydske Saml.« 3. III. 391 f.):¹⁾

»Kl. 3 om Eftermiddagen (⁶/₁₂), den 17. Time efter at Skibet var grundstødt, sprang dets sidste Anker-tov, og det sidste Haab om at redde noget fra Skibet eller endog en betydelig Del af Mandskabet glippede. Kaptajn T e m p l e vilde ikke forlade Skibet, saalænge en Mand var ombord og ofrede sit Liv for Pligtens Bud. To Baade var stødt fra Skibet, før Ankertovet

1) Beretningen oversat fra Engelsk af Dr. phil. Louis Bobé.

sprang, for at bringe et Anker over paa Vindsiden (Vinden stod lige paa Kysten), men de blev af Strømmen drevne over i Luvart,¹⁾ og kun en af dem naaede tilbage til Vraget. Kaptajnen befalede saamange af dem, som Baaden kunde bære, at gaa ombord i denne og forsøge at naa Kysten; 22 sprang ned i den, og tre Gange saa mange sprang i Søen i Haab om at blive optaget af Kammeraterne. Disse var nødt til i Nødværge at støde dem fra sig ud i Havet og se dem drukne for deres Øjne. Nogle af de stærkeste og mest øvede Svømmere entrede Baadens Sider, før de kunde komme bort fra Vraget og klamrede sig med deres halvfrosne Hænder til Rælingen og Bagstavnen i saa stort et Antal, at den snart maatte være sunket, hvis de ikke havde sluppet deres fortvivlede Tag. Dette var den frygteligste Scene af dem alle. Folkene i Baaden skar med deres Knive Hænder og Fingre af deres ulykkelige Kammerater; en af dem saa baade sin Fader og Broder blive saaledes lemlæstet. Han tilbød Faderen sin Plads i Baaden og ønskede at dø i hans Sted, men det var for sent, Faderen sank til Bunds for hans Øjne. Adskillige søgte at naa Kysten paa Lægter, Planker og andre Vragstykker, men Søgangen og Strømmen var saa voldsom, at de alle omkom. Den eneste Tilflugt, som endnu var tilbage, var en Baad, som kaldtes Kaptajnens Gig, og nogle Lægter, af hvilke man, da de enkeltvis ikke kunde være til Nytte, foreslog at lave en Tømmerflaade, som maaske kunde drive mod Kysten med nogle faa af Besætningen. Da Flaaden var færdig og sat i Søen, saa den saa skrøbelig ud, at kun nogle faa vilde vove sig ud paa den, og nogle af dem, som vovede det, blev kun med Magt forhindret i at vende tilbage til Vraget. 5 eller 6 blev skyllet bort og omkom, og en Kvinde, der var paa Tømmerflaaden, døde af Skræk og Kulde.

Tilsidst stødte de fra Skibet, og de 28 Mand paa Tømmerflaaden raabte tre Hurraer, da de sagde Farvel til Vraget. 22 af de 28 kom levende til Kysten, men en af dem døde, medens de bar ham paa deres

¹⁾ Skal vel være Læsiden.

Arme fra Flaaden til Kysten. De berømmer i de taknemligste Ord de Danskes Opførsel mod dem, efter at de havde naaet Kysten og fremhæver en Hr. Brandt (◊: Byfoged i Hjøring og Herredsfoged i Vennebjerg Herred Michael Brandt) og en Hr. Jerm in, Præst i Østerbrønderslev, der behandlede dem med al mulig Venlighed og Menneskekærlighed. Alle de, der blev tilbage paa Skibet, omkom. De antager, at Kaptajns Gig blev slaet i Stykker straks efter, at de havde forladt Skibet, og at de, der gik ombord paa en anden Tømmerflaade, som de saa halvfærdig, blev skyllet bort, eller frøs ihjel mellem »The Crescent« og Kysten. En af mine Medlogerende havde mistet en Broder, en Dreng paa 14 Aar, der var Kadet paa Skibet, og som ikke kunde bevæges til at vove sig ud paa Flaaden. De overlevende fortæller mange gribende Hændelser, der knytter sig til denne sørgelige Begivenhed. Blandt andre omtaler de en smuk, ung Kvinde, som havde et dejligt Barn i sine Arme, hvilket hun betroede til en af Officererens ~~hænder~~ Ord: »Gud velsigne Dem, jeg er nu ganske lykkelig ved Tanken om, at De vil frelse mit Barn; thi mit eget Liv er intet værd, naar blot mit kære Barn bliver frelst, sørg for at holde det saa varmt, De kan«. Saa gav hun ham sin Kaabe og de Klæder, hun kunde faa fat paa. Den stakkels Kvinde blev skyllet overbord tilligemed sin Mand, og Officeren og Barnet fandt snart den samme vaade Grav«.

Macdonald oplyser endvidere, at »The Crescent« førte 36 Kanoner, hvilket stemmer med det engelske Admiralitets Oplysninger, og at Besætningen var paa 274 Mand, hvortil antagelig kommer Officererne samt en Del Kvinder og Børn, der efter Datidens Skik var med om Bord. Af disse omkom Kaptajn Temple, 3 Løjtnanter, 8 Kadetter og 2. Marineløjtnant samt 220 Mand og 6 Kvinder, medens 1. Marineløjtnant, Navigatøren, 4 Kadetter, Baadsmanden og ca. 50 Matroser og Marinesoldater blev reddet. »Jydske Efterretninger« siger, at 7 Officerer og 53

Mand blev reddet, ialt 60. De ankom som Krigsfanger under Eskorte til Aalborg 9. Decbr., og Macdonald fortæller, at de ankom »i den ynkeligste Forfatning«.

»Aldrig saa man en mere elendig Skare af menneskelige Væsener end de sørgelige Rester af »The Crescent«s stolte Besætning. Nogle af dem havde hverken Hat paa Hovedet eller Sko paa Fødderne; nogle havde én Støvle, andre én Sko, andre med danske Trøjer eller Kapper, som Bønderne eller Soldaterne havde laant dem af Medlidenhed. Alle saa de magre, udtærede og sammensunkne ud. . . . Hele Befolkningen i Aalborg var paa Gaderne, da de passede, og det skal siges til deres Ære, at der ikke hørtes et eneste hadsk Ord eller nogen simpel Ytring«, og saa fortæller han videre om Indkvarteringen.

Samme Aften fortsatte Macdonald sine Optegnelser efter at være kommet hjem fra et Selskab, hvor ogsaa General Bardenfleth og hans Stab var til Stede. Hovedemnet i Aftenens Samtale var Strandingen og de ankomne overlevende; Officererne og Mandskabet skulde have de Klæder og Penge, de trængte til, og udveksles ved første Lejlighed.

En Tradition i Lønstrup vil mene, at Chefens Hustru var mellem de reddede, og at hun kom i Land iført tre Silkekjoler, men der kom ingen Kvinder eller Børn levende i Land.

De ilanddrevne Lig blev som sagt begravet paa Maarup Kirkegaard, men Antallet af dem kendes ikke; paa hin Tid indførte Præsterne sædvanligvis kun de Begravelser, der vedrørte Sognets Menighed, og der findes ikke i Maarup Kirkebog nogen Tilførsel om denne Massebegravelse; enkelte ukendte Lig, der drev i Land, jordede man som oftest i Klitten, hvad der endnu flere Steder var Skik indtil henimod 1850. Men allerede 9. Decbr. kunde Macdo-

nald berette, at 70—80 Lig var drevet i Land ved Lønstrup og »paa en værdig Maade begravede af Indbyggerne, som efter alt, hvad der foreligger, optraadte med stor Takt ved denne Lejlighed«. Han omtaler ogsaa en Herre, der havde vist stor Godgørenhed imod de overlevende fra Strandingen og uden Betaling forsynet dem med Klædningsstykker; denne »Herre«, hvis Navn han ikke anfører, det var Fabrikant og Købmand J. G. Galster i Nørresundby. De ilanddrevne Lig skal have haft mange Penge og Værdigenstande paa sig, og naturligvis kom det ikke alt i rette Hænder, og i lang Tid efter berejste jødiske Kræmmere Lønstrupegnen for at opkøbe de Sager, Klitboerne havde »reddet« for sig selv.

I sin forannævnte Artikel i »Jydske Samlinger« (1899) fortæller Pastor Sanne ogsaa om disse Rapserier, som endnu den Gang fik de gamle Klitboeres Øjne til at lyse, selv om de ikke havde oplevet Begivenheden, og han fortæller bl. a., at den Karl, som tog Kaptajn Temples Guldur, blev udpeget som eneste Syndebuk og maatte forlade Egnen, og ligeledes fortælles, at der i de første Aar efter Strandingen ikke saa sjældent skylledes Penge i Land fra Vraget; og naturligvis fortæltes der, at Skibet havde haft en mægtig Pengebeholdning inde.

Auktion over det ilanddrevne Gods og hvad der iøvrigt fulgte med Ligene afholdtes 25., 26. og 31. Januar samt 1. og 2. Februar for Maarup og Skallerup Sognes Vedkommende. Af det i Landsarkivet i Viborg værende Auktionskatalog ses, at Godset væsentligt bestod af Træværk, Sejl, Tovværk, Rundholter, Kister, Fade samt Jern, Malm og Kobber, men der var bl. a. ogsaa tre Høsehuse, 5 Baade, Læder og Paaklædningsgenstande saavel for Officerer som Matroser, ca. 100 Pund Sterling dels i Guld- og Sølv-

mønt og dels i Sedler og endelig 1 Lommeur som Jakob Dahl paa Bagterp Hede købte for 7 Rdl., og 1 Urkæde, som Købmand Niels Løth i Hjøring gav 2 Rdl. 4 Mk. for (1 Rdl. = Kr. 3.20).

Det bortsolgte blev dyrt betalt — op til 10 Gange Vurderingssummen — og Auktionen indbragte 3748 Rdl. eller ca. 12.000 Kr.

Køberne var for en stor Del Omegnens Bønder, men de dyrere Ting blev købt af Folk som Byfoged Brandt, Hjøring, Omegnens Præster, Købmændene Chr. Jensen i Løkken, Mogens Brix i Blokhush, Peder Baltersen i Kjøl, Søren Baare og Niels Løth i Hjøring, Forvalter Høyer paa Børglum Kloster, Kaptajn Bruun paa Villerup, Thomas Pedersen Smed i Hjøring, Kaptajnerne Krum og Rørbye (Officerer) i Løkken, Proprietær Winde, Burholt, Lars Jelstrup i Mølgaard, Asdal, Skipper Niels Wrensted i Lønstrup og »Jøden« Abraham Marcus m. fl.

Saa gik Tiden indtil en stille Augustdag 1875, da et Par Mænd, som i en Pram og forsynet med en Vandkikkert søgte efter gamle Vrag paa Havbunden, fandt Vraget af Fregatten paa 4 Favnes Dybde og ved Hjælp af en Bjergningstang bragte en Del Kobberbolte op, og den næste Dag fortsatte de Bjergningen. Herom fortæller Simon P. Simonsen ~~underholdende~~ i sin lille Bog »Lønstrup«, men da Eftertryk af denne ikke er tilladt, skal man nøjes med at anføre, hvad der kendes fra andre Kilder — bl. a. Papirer i Vends. hist. Museum —, at der 1875—76 paa denne Vis og dels ved Hjælp af Dykker blev bragt mange Genstande for Dagens Lys, bl. a. 24 Kanoner, Kobberbolte, en Mængde Fodtøj, Porcelæn, nogle Flasker Vin m. v. samt Skibsklokken, der nu hænger som »lille Klokke« ved Skallerup Kirke, og som er støbt i Rotterdam 1780. Men Pengekassen fandt man

ikke. Kanonerne solgtes til en Jernstøber i Hjøring paa nær én, der 1899 laa i Haven ved Frijsenborg Godsforvalterbolig.

Paa Foranledning af Pastor Sanne, da i Rubjerg-Maarup, blev der 1895 af den engelske Regering, som sendte en Marinekommandør herover, i Maarup Kirke opsat en hvid Marmortavle med engelsk Indskrift til Erindring om de Officerer og Mænd, som omkom paa denne Kyst ved »Crescent«s Forlis 6. Decbr. 1808 — og »St. George«s og »Defence«s Forlis 24. Decbr. 1811, af hvilke mange er jordede paa denne Kirkegaard. Noget Mindesmærke blev derimod ikke sat paa Graven, som i Tidens Løb sank sammen til en stor Fordybning i Jorden, der flere Gange maatte fyldes op.

Det synes, som om det engelske Admiralitet har været sparsommeligt, thi de to sidstnævnte Skibe, ved hvis Forlis der omkom over 1300 Mand og kun 15 reddedes, strandede ikke her, men ved Bovbjerg vest for Lemvig.

Mindetavlen i Maarup Kirke er forøvrigt senere ført til Lønstrup nye Kirke, men da Maarup Kirke efter Nedlæggelsen er fredet Mindesmærke under Nationalmuseet, burde Tavlen vel vedblivende have sin Plads i den.

SLAGET VED SCT. JØRGENSBJERG 1441.

AF C. KLITGAARD.

For 500 Aar siden udkæmpedes ved Sct. Jørgens-
bjerg sydøst for Fjerritslev en Kamp, som længe
kom til at svie til den nordjyske Bondestand og til
Minde om hvilken der i Sommeren 1941 er opsat
et Monument, til hvilket vort historiske Samfund
ogsaa har ydet Støtte. 1438 forlod Erik af Pommern
~~Danmark for at slaa sig ned paa Gotland, træt af~~
Kampen mod sine Rigers Stormænd, og det følgende
Aar opsagde Rigsraaderne i Danmark ham deres
Troskab og valgte hans unge Søstersøn Kristoffer af
Bayern til Konge eller rettere foreløbig til Rigsfor-
stander. Men samtidig rejste Bønderne paa Sjælland
sig mod de gejstlige og verdslige Stormænd, der
hidtil havde udsuget dem, og fra Sjælland bredte
Opstanden sig over Fyn til Jylland, men efter at
Kristoffer af Bayern 9. April 1440 var blevet hyldet
som Konge paa Viborg Landsting, blev Bonderejs-
ningen dog undertrykt saa nær som i Nordjylland.

I Begyndelsen af 1441 rejste Vendelboerne sig
med større Kraft vistnok yderligere ophidset af en
ny paabuden Skat, men sandsynligvis ogsaa tilskyn-
det af Kong Eriks Tilhængere, og Bønderne fandt
en Fører i Henrik Tagesen (Reventlov) til

Bjørnholm, der dog ikke — som antaget af den ældre Tids Historikere — var Medlem af Rigsraadet, men som ved sit Førerskab gav Rejsningen et vist storpolitisk Præg, en Kamp om Tronspørgsmaalet, idet den nordjyske Almue hævdede, at deres rette Konge (Kong Erik) levede, »og hannem vilde de gøre, hvad de skulde«. Ogsaa enkelte af den afsatte Konges andre Tilhængere blandt Herremændene sluttede sig til Bønderne, saaledes de tre Brødre Herluf, Helli og Anders Holst fra Ty.

Da den vendsysselske Almue 1438 rejste sig mod Adel og Gejstlighed, lød Raabet med Hensyn til Adelen »Slaa Ulvene ihjel, saa bliver der ingen Unger«, og rundt om i Landsdelen vidnede afbrændte Herregaarde om Bøndernes Raseri; der var da ogsaa kun faa Herremænd, der vovede at blive og forsvare deres Borge, de fleste flygtede syd paa. Blandt de modige var Rigsraad Niels Eriksen Banner til Aesdal og hans djærve Hustru Johanne Andersdatter Sappi, og denne stærke Borg modstod Angrebet.

Niels Ovesen til Frejstrupgaard i Ø. Han Herred forsøgte derimod uden Held at forsvare sin Gaard; han faldt i Kampen, og Gaarden blev afbrændt, hvad der ogsaa synes at have været Tilfældet med den nærliggende Gaard Kokkedal, der tilhørte Godske Andersen (Stenbrikke).

Niels Pedersen Gyldenstjerne fra Aagaard ved Fjerritslev forlod først sin Gaard i yderste Øjeblik; Gaarden blev plyndret og brændt af Bønderne, og Niels Pedersen »kom af sin Gaard ikke uden med en Stav i sin Haand«. Endvidere blev Aggersborg plyndret og afbrændt. Imidlertid bredte Opstanden sig mod Vest og Syd, Tyboerne og Morsingboerne sluttede sig til, og Bondehæren gik over Limfjorden og plyndrede Sallings Herregaarde samt i Himmer-

land og ned til Skern. I Foraaret 1441 angreb en Adelshær under Anførsel af Lensmanden paa Aalborghus Esge Brok og en bajersk Feltherre Bondehæren, men blev slaet af denne. Esge Brok, den bajerske Feltherre og 12 Herremænd skal være blevet taget til Fange og henrettet, og efter gamle Beretninger skal den forhadte Eske Broks Lig være blevet hugget i Stykker vist for, at hvert af de ham underlagte Herreder kunde faa sit Stykke.

Denne Kamp skal have fundet Sted 3. Maj, men om Stedet, hvor den foregik, er der i nyere Tid fremstaaet nogen Tvivl. De skriftlige Kilder fra hin Tid er magre paa Detailler, og den ældste kendte Kilde vedrørende Enkelthederne om denne Kamp er en Folkeviser, der findes i flere Redaktioner. Den ældste Opskrift er Fru Sofie Sandbergs, og her hedder det om Bondehæren, at den »red frem for Olborg Sund, frem ad de hule Veje«; »De red frem ad Agersbro, frem ad Agersborg-by. De satte Ild paa Kongens Gaard, det stod saa højt i Sky«. Dette er af Anders Vedel omdigtet til: »Og de rede frem for Aalborg Sund og frem for Huseby Vejle« — »Og de rede frem ad Agersborg Grund og frem ad Agersborg By, der satte de Ild paa Kongens Gaard, den stod saa højt i Sky«. Den oprindelige Viser maa antages affattet kort efter de forefaldne Begivenheder. Professor Kr. Erlev synes i »Danmarks Riges Historie« II 475 at mene, at det første Sammenstød mellem Adelshæren og Bondehæren fandt Sted ved Aalborg, og Professor Knud Fabricius fremsatte ogsaa 1899 i »Historisk Tidsskrift« 7 II 503 den Anskuelse, at den første Kamp antagelig fandt Sted i Nærheden af Nørre Sundby. Men mon det ikke er den i Folkevisen nævnte Lokalitet »Aalborg Sund«, der har hidført denne Antagelse? I saa Fald maa det jo erindres, at

«Aalborg Sund» var Betegnelse for Limfjorden øst for Løgstør, og nærværende Forfatter vil nærmest tro, at baade den første og den sidste Kamp er foregaaet ved Sct. Jørgensbjerg, hvor Bondehæren kunde faa Tilslutning og Tilførsel baade fra Ty og Mors. —

Det er ovenfor nævnt, at Anders Vedel efter sin sædvanlige Skik omdigtede Folkevisen om Slaget mellem Bønderne og Adelshæren; men naar han i denne Omdigtning nævner Lokalteter som Husby Hole og Husby Vejle (nu Husby Kær), maa han vel antages at have haft lokale Traditioner at støtte sig til, maaske meddelt ham af Præsten i Kjettrup Sogn, thi slige Navne paa Smaalokaliteter kan han jo da ikke have opdigtet.

Denne Kamp var imidlertid kun et foreløbigt Sammenstød mellem Bønderne og Adelshæren; den afgørende Tildragelse fandt Sted i Juni 1441 paa og ved Sct. Jørgensbjerg; nogle Kilder angiver 3. Pinsedag, andre 5. Pinsedag, det vil sige enten 6. eller 8. Juni, og udelukket er det vel heller ikke, at Slaget kan have strakt sig over et Par Dage, inden det var helt afsluttet.

Sct. Jørgensbjerg er en langstrakt Banke kronet af nogle Gravhøje, der kaldes »Skaarhøjene«. Højden er op til 59 m. For et Par Menneskealder siden gjaldt Navnet »Sct. Jørgensbjerg« om Banken nord for Husby, nu anfører Geodætisk Institut Navnet for Banken syd for Husby, og Historikeren Hans Svaning (1503-84) siger, at Bondehæren tog Opstilling paa to Højdedrag, saa den har vel besat begge Bakkedrag. Navnet Sct. Jørgensbjerg hidrører vel fra, at der vist paa Østsiden af den nordlige Banke udsprang en Kilde, som i Følge Peder Dyrskjøts Optegnelser blev anset for en Helligkilde og var viet til Sct. Jørgen, til hvem ogsaa et nærliggende Kapel var viet.

Digteren Goldschmidt, der i sin »Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel og Thy«, har givet en længere Skildring af Slaget ved Sct. Jørgensbjerg og har skildret Lokaliteterne her, besøgte Stedet 1865 og fik kort efter Forfatteren J. J. F. Friis, da Præst i Horne og Asdal, til at foretage nærmere Undersøgelser og Maa-linger, og han anslaar den nordlige Banke til et Flademaal af ca. 80 Td. Land. Bankens nordlige Spids er ret stejl; mod Vest falder den mere jævnt af ned mod Herregaarden Aagaard og Kær- og Mosestrækningerne der omkring; mod Øst er Banken stejlere, og mod Syd ender den med et temmeligt brat Affald i en Kløft med Retning Øst-Vest, i hvilken der tidligere har været et lille Vandløb, maaske den foran nævnte Sct. Jørgens Kilde. I den sydlige Del af dette isolerede Bakkeparti er der en Kløft, som 1865 angives til at være 60 Favne lang, 12 Alen dyb, snæver i ~~Bunden~~ og kun ca. 12 Alen bred foroven, den saakaldte »Husby Hole«; det er en Hulvej, der maaske er dannet ved Aarhundreders Vandafløb og maaske forbedret af Bondehæren 1441. Kløften løber i Syd og Nord og støder med den sydlige Ende paa den foran omtalte Kløft i Øst-Vest.

Paa denne store Banke, der mod Øst falder ned mod Husby Kær, vel i ældre Tid en lavvandet »Vejle« fra Limfjorden, tog Bondehæren Opstilling og forsøgte sig bag en Barrikade af sammenbundne Vogne, en Fremgangsmaade man havde lært af Husiterkrigene i Bøhmen, og som var meget hensigtsmæssig, da Vognkredsen ikke kunde rides overende af Rytteriet, medens den derimod ydede Forsvarerne god Dækning. Bondehæren skal have udgjort over 20.000 Mand, da den besatte Sct. Jørgensbjerg, og den bestod af Mænd fra Vendsyssel, Ty og Mors, idet der med Datidens Mobiliseringssystem »Vidje

og Brand« var udbudt »Mand af Hus«, det vil sige alt vaabenført Mandskab. Det er dog lidet troligt, at Hærens Størrelse har været saa betydelig som angivet, thi det var jo kun godt Hundrede Aar efter, at »den sorte Død« havde bortrevet de to Trediedele af Jyllands Indbyggere.

Der er som foran anført delte Meninger om, hvorvidt det første Sammenstød mellem Bønderne og Adelshæren fandt Sted her eller paa Aalborgegnen (Nørre Sundby), men i Juni Maanedes Begyndelse var Bondehæren altsaa lejret paa Sct. Jørgensbjerg. Imidlertid havde Kong Christoffer faaet udrustet en større Hær, med hvilken han ilsomt rykkede op gennem Jylland, gik over Limfjorden og lejrede sig i Nærheden af Sct. Jørgensbjerg. Det er ikke oplyst, hvor Kongehæren gik over Fjorden, og der har herom været fremsat forskellige Anskuelser, men det forekommer mig sandsynligt, at den er kommet over ved Aggersund, og naar Historikeren Hans Svanning ca. 1550 ved at fortælle, at Kongen slog Lejr paa et jævnt Terræn ikke langt fra Aggersund i »Horops Made«, leder Tanken hen paa Torup Kær i Aggersborg Sogn eller paa Aarup (Orup) Kær nord for Sct. Jørgensbjerg, hvor en Samling Høje kaldes »Lejr-højene«.

Kongen synes ikke at have forhastet sig med at angribe, han tænkte vel, at Bøndernes Mod skulde falde, naar de saa hans veludrustede Hær, og desuden var han jo en mild og munter Person, som helst vilde fare med Lempe. Han undersøgte først Lokaliteterne og lod ogsaa Stillingen beskyde, men Projektilerne gjorde ingen Skade, hvorimod Christiern Pedersen, der skrev ca. 60 Aar senere, fortæller, at Bønderne »skød hannem mangen dejlig Mand fra saa godt som forgæves«.

Indenfor Bondehæren ophørte Enigheden imidlertid antagelig paa Grund af Kongens Henstilling om at nedlægge Vaabnene og drage hver til sit, saa vilde han tilgive Bønderne deres Voldsfærd. Morsingboerne og Tyboerne lod sig overtale og forlod de Stillinger, de havde inde paa Sct. Jørgensbjerg, antagelig de sydlige og vestlige, og Kongen lod derefter to Faner Ryttere foretage Storm paa Vendelboernes Stillinger fra den mod vest jævnt skraanende Side, og Bønderne led et stort Nederlag. Hvidtfeldt fortæller, at der faldt mellem 600 og 1800 Bønder, andre Krøniker angiver 1400 og 2000, og Anders Vedel angiver de faldnes Antal til 1835. Henrik Tagesen, de tre Brødre Holst fra Ty og seks andre af Bøndernes Førere blev taget til Fange og blev 12. Juni radbrækket og lagt paa Stejler i Aalborg. Mange af de faldne skal være blevet begravet paa Sct. Jørgensbjergs **sydvestlige Skraaning** og ved Banken syd for Husby, hvor man omkring 1850 har fundet en Mængde Menneskeknogler, og et stedligt Sagn vil vide, at en Del af de faldne blev begravet i to Høje vest for Kollerup Kirke.

Goldschmidt fortæller, at der 1865 laa en tre Alen lang og $1\frac{1}{2}$ Alen bred Sten isprængt med rødt Glimmer i »Husby Hole«. Denne Sten er senere sprængt og fjernet, men Egnens Folk fortalte, at paa den blev en tysk Hertug ihjelslaet, og at Stenen endnu var rød af hans Blod.

— — —

Saaledes endte dette Drama, — paa samme Maade som ca. 100 Aar senere, da Skipper Klemen førte de nordjyske Bønder til Kamp mod Overmagten.

Mod de slagne Bønder var Christoffer af Bayern mild, men de maatte naturligvis betale Bøder og fremtidig svare deres sædvanlige Afgifter.

Det ser vel ogsaa ud som en Indrømmelse af, at

en Del af Bøndernes Klager har forekommet Kongen berettiget, naar han Aaret efter i et Brev til Almuen og de kongelige Fogeder udtaler, at Fogederne ikke maa bruge Haardhed, Vold, Uærlighed o. s. v., som det var kommet til hans Kundskab, at de tidligere havde brugt. I samme Brev formanede han Almuen til Lydighed. Den Forordning, Kongen udstedte 1442 mod at bære Vaaben udenfor Hjemmet var ikke, som af flere Historikere antaget, rettet mod de nordjyske Bønder, men gjaldt alle Samfundslag; derimod gav Bondekrigen Anledning til, at Tiendeydelsen i Jylland og Fyn blev forhøjet fra $\frac{1}{15}$ til $\frac{1}{10}$, saaledes som Tilfældet var i Landets øvrige Egne; det var den saakaldte Bispetiende, der da indførtes her.

Mindestenen for Skagen Latinscole. (Se Side 92).

Rettelse: Side 34, L. 14 f. o. Etyrhalen (?), læs Nyeholm.

Spredte Emner fra vendsysselske Tingbøger.

Ved *C. Klitgaard.*

Den, der foretager Arkivstudier i en eller anden Henseende, vil have gjort den Erfaring, at man ofte træffer over Forhold, som kan være af Interesse i andre Henseender, og som man derfor noterer op.

Saaledes er det i hvert Fald gaaet mig ved de Arkivarbejder, jeg med velvillig Understøttelse fra *Carlsbergfondet* har foretaget i en Aarrække, og nogle af disse »Spredte Emner« forelægges her for Læserne.

Et Tyvelaar.

Tyvefingre og Tyvetæer var i ældre Tid meget eftertragtet, og ofte var de i Galgen dinglende Lig meget defekte i saa Henseende, idet disse og andre Legemsdele brugtes af Øl- og Brændevinssælgere til at komme i Tønderne for at gøre Drikken kraftigere og derfor lettere sælgelig. 1619 blev paa Silkeborgegnen nogle Kvinder tiltalt for at have skaaret Hjertet og Foden af en hængt Student for at bruge dem i dette Øjemed¹⁾, og efter at Niels Jensen Skomager fra Vrensted var blevet hængt paa Galgebakken i Ø. Brønderslev i September 1670, opdagedes det sidst i Juni 1671, at der

¹⁾ Jyske Samlinger. 4. VI. 200.

manglede nogle Fingre paa Liget, og Mistanken for at have afskaaret dem rettedes mod Jens Hansens Kone Maren Nielsdatter fra V. Brønderslev. Der blev saa indledet Retsforfølgning mod hende, og nogle Personer havde set, at Kvinden var gaaet op til Galgen og havde foretaget sig noget der, men Konen svor paa, at hun ikke havde rørt ved Misdæderen, men kun var gaaet op over Bakken for at se Tyven.¹⁾

En Sommeraften 1652 sad Byfoged Hans Thomsen og Tolderen Christen Thomsen i Hjørring, Peder Thomsen fra Golde²⁾ og Christen Lund fra Bagterp med flere inde hos Tolderens og drak Øl, og Købmand Poul Jensen Holst spurgte saa om, af hvis Øl de drak, hvortil Værten svarede, at det var af Gæstgiver — senere Raadmand — Mikkell Allertsen Holsts. Poul Holst sagde da, at saa vilde han ikke drikke af det, og da Tolderen spurgte om Grunden, svarede Poul Holst, at det i hans Hus var blevet sagt, at Mikkell Holsts havde *et Tyvelaar i deres Øltønde*, og derfor vilde han ikke drikke af Øllet.

Formodentlig har det øvrige Selskab ogsaa mistet Tørsten ved Tanken om Tyvelaaret, og da Rygterne om dette Samvær naaede Mikkell Holst, anlagde han Sag ved Landstinget mod Poul Holst for Ærekrænkelser, hvilke Sager skulde paadømmes af dette Ting. Poul Holst vilde nu klare sig med at sige, at Mikkells Øl behagede ham ikke, og at han derfor lod hente Øl et andet Sted, da han var i Tolderens Hus; men uheldigvis havde han ogsaa været for aabnemundet, da han en Dag var paa Aastrup for at købe Heste. Han havde nemlig spurgt om, hvem der havde slagtet Gaardens Stude, og da han fik Navnet at vide, sagde han, at

¹⁾ a. St. 459 f.

²⁾ Gaard i Sct. Hans Sogn.

denne Mand ikke burde slagte for ærlige Folk, for det var ham, der havde skaaret Benet af den Tyv, der hængte i Vennebjerg Herreds Galge, og havde givet Mikkol Holst og Hustru det. 16. Aug. 1652 havde Poul Holst til Horns Herreds Ting(!) indstævnet Poul Laur- sen, Borger i Hjørring, Otto Jensen i Hjørring, Vogn Pallesen i Hjørring, Skræder Enevold Pedersen og Thomas Andersen, begge i Vellingshøj, for deres Sand- hed at vidne, og Mikkol Holst og Hustru Anne Søren- datter samt Deltagerne i Samværet hos Tolderens for Modvidne. Enevold Skræder vidnede, at for omtrent 2 Aar siden var han inde hos Mikkol Holsts, og da kom Thomas Andersen fra Vellingshøj derind, og straks yppede Mikkol og hans Hustru Kiv med Thomas og vilde have givet ham Hug, fordi han tilforn skulde have sagt, at der skulde være et Tyveben eller Laar i deres Øl, men Skræderen hjalp Thomas, saa han fik ingen Prygl. Thomas Andersen vidnede ligeledes og sagde, at han aldrig havde sagt det om Mikkels Øl, og han vidste dem intet uærligt at paasige. Poul Laur- sen i Hjørring vidnede, at for en 2 Aar siden havde han hørt Rygte og Tidende om, at der skulde være kommet et Tyveben eller Laar i Mikkels Øl, og det havde han hørt af mange Folk baade i Hjørring og udenbys, men han vilde ikke beskyldte Mikkol og hans Hustru for noget. Otto Jensen og Vogn Pallesen vid- nede ligeledes. Mikkol Holst havde ogsaa selv hørt Rygtet og havde været hos Præsten i Hjørring, Hr. Niels Lauridsen Bech, om Sagen. Indstævningen til Horns Herreds Ting fulgtes af Indstævninger af de samme Vidner til Gaardbo Birketing, Sæby Byting, Hundslund Birketing, Jerslev og Kjær Herredsting samt Voergaards og Vrejlev Klosters Birketing, og Sagen blev derigennem publiceret over hele Vendsyssel.

Den endte noget beskæmmende for Poul Holst, idet han maatte erklære — paa Hjørring Byting 1. Marts 1653 —, at hvis han havde udtalt sig som ovenfor gengivet, var det sket i Drukkenkab og Ubetænksomhed — den sædvanlige Udflugt —, og han vidste ikke andet end ærligt og godt at sige om Mikkell, hans Hustru og deres ganske Hus, og Mikkell lod saa Tiltalen falde mod, at Poul Holst betalte 3 Mark til Byens Kasse.

Tilbage bliver Spørgsmaalet om, hvor Tyvebenet var blevet af; thi der er næppe Tvivl om, at det er blevet skaaret af i Hemmelighed for at kommes i en Øltønde, og har Hjørringfolkene ikke faaet Kraften af det i Mikkells Øl, har de vel nok faaet den i en andens.

Et mystisk Dødsfald.

Paa Børglum Herreds Ting 3. Okt. 1682 tog Ridefogeden til Børglum Kloster *Lave Nielsen* Tingsvidne om følgende: 19. Juli fandtes *Christen Sørensen*, der havde tjent hos Præsten *Aksel Jensen Bjørn* i Børglum, liggende død i Laden til Anneksgaarden i *Vejby*, som brugtes af *Laurids Lauridsen*, og der blev taget Syn over Liget, som havde et Knivslag i Halsen, og der laa en Kniv ved Liget. Synsmændene mente, at han havde stukket sig selv ihjel.

Liget blev saa lagt i Kiste og hensat paa *Vejby Kirkegaard*, hvor det stod nogen Tid, og Folk, der gik forbi, sagde, at det stank og lugtede, men ingen havde set, hvad der var i Kisten, og ingen af de talrige Vidner vidste, hvor den var blevet af. 30. Jan. 1683 rejste Ejeren af Børglum Kloster, *Christian Reedtz*, der ogsaa var Ejer af *Vejby Kirke*, Tiltale mod Børglumpræsten, fordi han »trodselig og uden Rettens Middel har

ladet (Liget) hensætte paa Kirkegaarden og derefter indsneget det i Kirkegaarden (∴ begravet det), Gud og Øvrigheden til Fortrydelse og menige Mænd til Forargelse, Kirken og hans Velbaarenhed (∴ Reedtz) som dens Patron til Foragt, Bespottelse og Forhaanelse. Reedtz beskyldte Præsten for at vide Besked med Dødsfaldet, siden han havde villet forhindre den lovlige Fremgangsmaade med Optrævelse af Sandemænd (∴ Nævninger) m. v., og han krævede, at Præsten og hans Fæster i Anneksgaarden skulde skaffe Liget tilveje igen. Sagen blev derefter opsat i 6 Uger og forekommer atter i Tingbogen 13. Marts 1683, da der begæredes Dom over Præsten, som nu sigtedes for at have ladet Chr. Sørensen myrde eller for selv at have myrdet ham. Præsten lod sin Søn, *Jens Akselsen Bjørn*, der da var Prokurator og boede i Hjelmsted i Serreslev Sogn, senere Rektor i Sæby, møde i Retten for sig, og da Reedtz' Fuldmægtig, Ridefoged Lave Nielsen ikke havde nogen skriftlig Fuldmagt i denne Sag, der ikke angik Børglum Klosters Gods, men Børglumpræstens Anneksgoods, forlangte Jens Bjørn Sagen afvist, hvilket skete, og saa høres der ikke mere til den.

Bysmeden i Høgsted i Vrejlev Sogn.

Jens Christensen Smed i Høgsted stod 1683 (Dato ikke noteret) paa Børglum Herreds Ting og erkendte, at han havde modtaget en Del Smedeværktøj, som tilhørte afdøde Laurids Christensen Smeds Sønner i Høgsted, hvilket han lovede at tilbagelevere til Mikkelsdag i samme Stand, som han modtog det.

Endvidere lovede han at forholde og skikke sig som det en ærlig Karl vel eger og anstaar og afholde sig fra usømmelig Drik og Fylder, Letfærdighed, Slags-

maal og anden Ulempe af enhver Slags. — I modsat Fald forpligtede han sig til uden videre Proces eller Dom at lade sig fængsle og sende til Bremerholm¹⁾ og der arbejde i Jern 1 til 3 Aar eftersom Forseelsen var til.

En Gavtyv.

Til Børglum Herreds Ting 27. Nov. 1683 havde *Christen Lauridsen*, Forvalter og Forpagter paa Boller, indstævnet Skræder *Nikolaj Palm*, der sad anholdt paa Boller for Tyveri.

Skræderen, der var født i Halmstad, havde i 5 Uger arbejdet paa *Ellinggaard* hos *Hans Rasmussen*²⁾ og Hustru *Karen Hansdatter*. Karen havde af sin Mands Søster *Sofie*, gift med Forpagter Christen Lauridsen paa Boller, laant en 4 Alen lang Guldkæde til Værdi 72 Rdl. samt nogle Kniplinger og farvede Baand, og da der nu skulde Vogn til Lund Præstegaard i Vrejlev Sogn med Skræderen, tilbagesendte hun Sagerne med Vognen nedlagt i et Skrin, som Kusken fik Nøglen til. Da Vognen kom 2—3 Bøsseskud fra *Ellinggaard*, bad Skræderen Kusken om at holde, og saa lukkede han sin Kuffert op og fremtog en stor Flaske med 2 Potter Brændevin og 1 Pot Mjød i, hvorpaa de drak af den og senere gentagne Gange, saa Kusken omsider blev »noget rusendes«. Da de var kommet $\frac{1}{2}$ Mil fra *Ellinggaard*, sagde Skræderen til Kusken: »Jeg har tabt min ene Handske, løb tilbage og se, om I ikke kan finde den,« men da Kusken var kommet et Par Bøsseskud tilbage, raabte Palm, at han alligevel havde Handsken, og saa kørte de videre. De kom derefter til *Dvergetved*,

¹⁾ Slaveriet i Kbh.

²⁾ Søn af Rasmus Jørgensen, Foged paa Eskær og Ejer af Dal i Tolne, og Mette Henriksdatter.

og her holdt de, medens Skræderen trakterede baade sig selv, Kusken og 2 Bønder af Flasken. Saa kørte de til Hans Rasmussens Forældre i *Dal* i Tolne, hvor de begge var inde en kort Tid, og da de var kommet $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej derfra, sagde Skræderen, at han havde tabt sin Kæp, og Kusken maatte saa af Vognen for at finde den, hvilket ogsaa lykkedes. Derefter fortsattes Kørselen til en Gaard *Volstrup* i Hørmested Sogn, hvor Skræderen var inde en Tid, og da de kom noget derfra, sagde han: »Jeg fik kun tyndt Øl at drikke der, tag min Flaske,« men da Kusken fik fat i den, var Skindlappen over den itu, og Indholdet var løbet ud i Vognen. Skræderen sagde saa: »De har stjaalet mit Brændevin, se efter i Skrinet, om de ikke ogsaa har taget det, der var deri.« Kusken tog Skrinet, men kunde ikke aabne det med Nøglen og satte det derfor ned igen, og Skræderen sagde til ham, at saa snart han kom til Byen, skulde han se at faa det lukket op, om nødvendigt af en Smed. Derefter kom de til *Linderum* i Ugilt S., og her sagde Skræderen til Kusken: »Jeg har tabt baade min Kaarde og min Kæp, løb tilbage og søg efter den,« og Kusken gik saa ca. 3 Bøsseskud tilbage. Da de kom til *Linderum By*, sagde Skræderen, at nu vilde han ikke køre længere, skønt de nok kunde have naaet Boller om Aftenen. De gik saa ind i et Hus i Byen, hvor der solgtes Brændevin, og der blev de. Da Kusken tog Skrinet af Vognen, sprang det op af sig selv, og han saa nu, at Guldkæden og Kniplingerne ikke var deri; men Skræderen beroligede ham med, at saa havde Hans Rasmussen vel glemt at lægge det i Skrinet. Kusken mærkede nok, at der var »Uraad« paa Færde, men han turde ikke lade sig mærke med det. Den følgende Morgen kørte de videre, og da de kom til *Horsevad*, vilde Skræderen have væ-

ret derinde, men Kusken vilde ikke holde. Skræderen vilde saa have ham til at køre til *Lindholt*, som ikke laa ved Vejen, og vilde give Kusken Drikkepenge derfor; men heller ikke dette vilde Kusken indlade sig paa. Da de derefter kom til *Karmesholt* i Taars, vilde Skræderen ikke med længere, og han fik sine Sager læsset af, hvorpaa Kusken kørte til *Boller* med det tomme Skrin og videre til *Lund Præstegaard* i Yrejlev Sogn med $\frac{1}{2}$ Tønde Fisk, som han skulde levere der, og derpaa kørte han tilbage til *Boller*. Da han kom her første Gang og afleverede Skrinet, var Christen Lauridsen og Hustru i Kirke, men nu var de kommet hjem, og da de havde faaet Besked fra Ellinggaard om, at Hans Rasmussens Hustru havde tilbagesendt alt det laante, blev der naturligvis Forfærdelse over det tomme Skrin.

Sofie Rasmusdatters Broder, Student *Henrik Rasmussen*, der da opholdt sig paa *Boller*, men det følgende Aar blev Forpagter paa *Mølgaard* i *Ugilt*¹⁾, og Kusken fra *Ellinggaard* red saa straks til *Karmesholt*, hvor de fandt Skræderen liggende paa en Seng. Folkene i *Karmesholt* fortalte, at Søndag Formiddag var der kommet 2 Personer ind, Kusken fra *Ellinggaard* og en Mand, der bar Paryk og var lam, og den sidstnævnte havde sat sig for Bordenden og havde bedt om Undskyldning, fordi han saa dristig kom derind, og han bad Husmoderen om at give sig nogen fin Mad, en stegt Kylling eller noget andet godt, og saa skaffede hun Spejlæg, Smør, Brød og Ost, og han spiste med god Appetit, hvorpaa han bad om at faa en fin Seng at ligge paa. Konen redte saa Seng i Vesterstuen, hvor der ingen var, og en Karl hjalp ham af Kjole og Sko,

¹⁾ Gift 1684 med Anne Jensdatter (Chr. Staphensens Aarborg. Kgl. Bibl.).

og derefter laa han ene, til Henrik Rasmussen et Par Timer senere kom. Henrik Rasmussen spurgte Skræderen, om han vidste, hvor Guldkæden og Kniplingerne var, men det sagde han nej til.

Kort efter kom Chr. Lauridsen fra Boller, der havde været i Rugholm, og da han ogsaa spurgte Skræderen om de bortkomne Sager, blev denne vred og uforskammet, og han satte sig til Modværge, da Henrik Rasmussen vilde trække ham ud af Sengen. Christen Lauridsen undersøgte nu Stuen, og nedstukket mellem Sengen og Væggen fandt han Kæden og Kniplingerne. Saa blev Nikolaj Palm ført til Boller og sat i Fængsel der.

Det viste sig nu, at medens han arbejdede paa Ellinggaard, havde han der stjaalet 1. Del af Kingos Sjungekor, 1 Hængelaas og 1 Blækhorn af Horn, hvilke Ting han havde paa sig, men han vilde ikke tilstaa Tyveri, og 27. Novbr. 1683 rejste *Christen Lauridsen* Tiltale mod ham paa Børglum Herreds Ting, hvor han da dømtes til Kagstrygning og til at brændmærkes og hans Hovedlod (∴ Ejendele) at være forbrudt til Kongen.

18. Decbr. tiltaltes han paany af Chr. Lauridsen, fordi han, der havde været holdt arresteret paa Boller, var fremkommet med Trusler og Undsigelse mod Chr. Lauridsen den Gang, han paa Retterstedet udstod sin Straf; han havde blandt andet sagt, at skulde han svies (∴ brændes med Tyvejærn), skulde han til Gengæld svie det hele Svogerskab (∴ Familierne paa Boller og Ellinggaard), saa det skulde svie til Barnet i Vuggen m. v., og han havde udskældt Chr. Lauridsen for Tyv og Bedrager.

Efter at have udstaaet Straffen opholdt Skræderen sig hos Niels Jørgensen i Høgsted i Vrejlev Sogn, hvor

han var 18. Januar, men da Christen Lauridsen 29. Januar begærede Dom over ham, mødte han ikke paa Tinget, og han blev saa i H. t. »Danske Lov« VI, 21, 5 dømt til Bremerholm eller til at være fredløs i H. t. »Danske Lov« I, 24, 15 og til inden 14 Dage at rømme Kongens Riger og Lande eller straffes paa sin Hals.

En stædig »Kumpen«.

1643 var der en *Peder Nielsen*, som før havde boet i Vennebjerg Degnebol, men som i de sidste 4 Aar havde haft Tilhold i Hundeleve i Jelstrup Sogn, og han klagede to Gange til Kongen over, at Lensmanden *Sten Bille* paa Sejlstrup og Herredsfogeden *Jens Erikssen* i Bagterp ikke vilde skaffe ham Ret. Lensmanden lod ham saa fængsle paa Sejlstrup Slot og rejste Tiltale mod ham, og 1. Maj blev han ført til *Vennebjerg Herreds Ting* for at udtale sig. Peder Nielsen blev imidlertid tvær, og da han kom paa Tinget, lagde han sig ned og vilde ikke mæle et Ord, men laa fortrydelig og holdt Hænderne for Ører og Mund.

Peder havde bedraget og bestjaalet en blind Mand, hvis Sted han havde faaet overladt af den blinde mod at yde ham Aftægt, men han smed den fattige Stakkel ud, saa han i 12 Aar maatte lade sig føre omkring og betle sit Brød. Peder havde ogsaa truet Folk med at ville skyde dem, og han havde taget et Par Folks eneste Ko fra dem og havde slaaet den ihjel, og ligeledes havde han taget deres 10 Faar og drevet dem ud paa Heden mellem *Vittrup* og *Skøttrup* i Børglum Sogn, saa Folkene først fandt dem 8 Dage senere, og da var Faarene saa forsultet, at de maatte køres hjem, og kort efter døde de 5. Endvidere havde Peder over-skældt godt ærligt Folk, Præster og andre og havde

ikke gaaet til Alters i 4 Aar, og han havde truet med at stikke Ild paa Folks Huse.

8. Maj var *Jørgen Orning*, Lensmand paa Aastrup, indstævnet til Vennebjerg Herreds Ting for at fremvise Herredets Tingbog for 1642, og heri fandtes et Tingsvidne af 8. Aug., ifølge hvilket Peder Nielsen havde ondt Rygte for Tyveri og for at tage Tøjret af Folks Kreaturer samt for at ligge om Natten i Folks Ager og Eng med sine Kreaturer. Han var derfor blevet forvist fra Vennebjerg Sogn, og saa havde han truet med at skyde Folk med en Lommebøsse, som han bar hos sig »ligesom andre Kæltringer« m. v. Bøssen, som han havde med sig paa Tinget i sin Bukselomme, var ladet, og han sagde, at han for 2 Aar siden havde faaet den af Kapellanen i Vraa Daniel Jensen (v. Bergen), som, medens han var Hører ved Latinskolen i Hjørring, havde taget den fra en Dreng i Skolen. Den blev nu paa Tinget taget fra Peder Nielsen. Hans Klager til Kongen havde ikke, som de skulde, været paategnet af Lensmanden paa Sejlstrup; men den første Klage havde dog i Kancelliet faaet Paa-tegning om, at Lensmanden skulde hjælpe ham tilrette. Paa sit andet Andragende fik han kgl. Missive til Lensmanden om, at han skulde hjælpe ham tilrette, og i den Anledning skrev Lensmanden 12. Jan. 1643 til Kancelliet, at Peder Nielsen var en Forbryder og Landstryger, der ikke søgte Kirke eller Sakrament, men stjal og truede med at skyde Folk, og at han burde fængsles, og 22. Febr. s. A. udgik saa kgl. Missive til Lensmanden om at tage Dom over Peder Nielsen og derefter sende ham velforvaret til Bremerholm. Medens disse Forhandlinger foregik paa Tinget, laa Peder Nielsen fremdeles ned »ledig og løs«, og vilde ikke svare paa noget. 29. Maj kom Sagen atter for, og da

vidnede en Mand fra Gølstrup og en fra Hjerмесlev, at da de 8. Maj kørte Peder til Tinget, sagde han, at om de saa førte ham til hvert Ting i Landet, vilde han ikke sige et eneste Ord videre, end han tidligere havde sagt. Han vilde heller ikke d. 29. Maj svare i Retten eller fremlægge noget angaaende sine Klager over Lensmanden og Herredsfogeden. Saa vidnede 24 Mænd fra Jerslev, Børglum og Vennebjerg Herreder, der af Retten var udmeldt til at syne og erfare, om Peder Nielsen havde nogen Sygdom eller Skade, saa han ikke kunde tale eller svare. De udtalte, at de ikke kunde se, at han fejlede noget, men han var fortrydelig og vilde derfor ikke svare.

Endelig kom Sagen for Retten 19. Juni, og efter at Peder Nielsen 3 Gange forgæves var blevet opfordret til at sige noget, blev han dømt til Fængsel og Jern paa Bremerholm i sin Livstid, med mindre Kongen vilde benaade ham.

Brændevin.

Natten mellem 3. og 4. Februar 1634 døde *Niels Andersen* i Borgestuen paa *Odden*, hvor han tjente, og 10. Febr. afhjemledes paa *Horns Herreds Ting* Synsvidne af 4. Febr. angaaende hans Lig. Hans Ansigt og hele Krop saa nær som Brystet var sortblaa, og han var meget »reisen« (o: hævet) over Brystet og over Mave og Liv, men han havde ingen Saar, og Synsmændene kunde ikke skønne rettere, end at han havde været sin egen Bane og selv Aarsag i sin Død og havde drukket sig ihjel i *Brændevin*. Da Lensmændene vendte Liget, kom der noget ud af dets Mund ligesom Bærme, der stank ilde.

Som Skyld i sin egen Død — Selvmorder — kunde *Niels Andersen* jo ikke blive begravet i Kirkegaarden,

men var hjemfaldet til Rakkerhulen, og da en saadan Vanære faldt tilbage paa hans Slægt i vid Udstrækning, skete der fra Slægtens Side Henvendelse til Fru *Sofie Brahe* til Odden om at bevilge, at Liget maatte blive begravet i Kirkegaarden, hvilket hun ogsaa tillod »formedelst deres Forbøn«, og 17. Febr. lod hun Til-ladelsen bekræfte ved Tingsvidne. Vi ser af dette Tingsvidne, at den afdødes Moster Maren Hansdr. i Lendum, hans Mosters Datter Kirsten Christensdr. i Ulsig, hans Farbroders Datter Sidsel Jensdr. i Nør-gaard i Taars og hendes Søster Anne i Højstrup i Torslev og Søren Christensen i Græsdal i Taars, Foged hos Jomfru Birte Stygge til Boller, paa Niels Ander-sens Slegfredsøn Christen Nielsen, tjenende paa Boller, hans Vegne, havde selv eller ved deres Ægtemænd staaet inden Tinge og ydmygt fremsat deres Begæring til Fru *Sofie Brahe*.

Hun efterkom den som ovenfor nævnt; men 10. Marts 1634 fik hun Dom paa, at Niels Andersens Efter-ladenskaber tilfaldt hende, da han jo var Selvmorder.

Om selve Drukkenskabsdramaet oplystes følgende paa Tinget 24. Febr. Niels Pedersen, Skytte paa Od-den, vidnede, at 3. Febr. var han saavel som andre af hans Stalbrødre til Barsel hos Jørgen Podemesters i Mygdal, og da de ved 7-Tiden om Aftenen kom hjem til Odden, vilde han snart efter gaa i Seng, men gik først ind i Laurids Bertelsens Kammer for at tale med ham. Da han kom derind, havde Laurids og Niels Andersen Brændevin i en Tinflaske, som Niels An-dersen havde bedt om, fordi han havde ondt i Brystet, og han drak et lille Glas deraf. Derefter drak Skyt-ten den lille Rest sammen med de andre, hvorpaa de alle tre gik ind i Borgestuen, og da forlangte Niels An-dersen noget Øl i Svendestobbet (Svendebægeret), som

Laurids Bertelsen straks hentede, og de drak hinanden til en Gang eller to. Niels Andersen sad udenfor Svendebordet med Ansigtet mod Bordet, ved hvilket de to andre ogsaa sad. Saa syntes det dem, at Niels Andersen var ved at falde ned af Bænken, og Niels Skytte greb ham i Faldet og lagde ham ned paa Gulvet med et Hynde under Hovedet, hvorefter Niels Andersen faldt i Søvn. Oluf Pedersen, Tærsker paa Odten, vidnede, at da de 3 Karle kom i Borgerstuen, laa han og sov paa Bænken, og da Laurs Bertelsen kom med Øllet, sagde Oluf til ham, at nu skulde de i Seng. Saa spurgte Niels Andersen om, hvem det var, der talte, og Oluf sagde dertil, at det var ham, og at han troede, Niels Andersen var gaaet i Seng. Da Oluf derefter vilde gaa, bad Niels Andersen ham om at blive hos sig, hvilket han ogsaa gjorde, og derefter kom Laurs Bertelsen ind igen, og han og Niels Andersen drak hinanden til en Gang. Derpaa faldt Niels Andersen i Søvn ved Bordet og gled ned af Bænken, og de lagde ham saa paa Gulvet med et Hynde under Hovedet. Da Oluf Pedersen noget senere vilde se til Niels Andersen, var han død.

Et Bryllupsgilde og Brudeudstyr hos Bønder.

Da *Jens Sørensen i Sindallund*, Søn af Herredsfoged Søren Jensen i Tolne, ægtede *Maren Jensdtr.*, død 1647, Datter af Jens Hansen og Maren Sørensdtr. i Sønderkov og Stifdatter af Anders Andersen i Sønderkov, bekostede Anders Andersen baade Fæstensøl og Bryllup. Da Maren Jensdtr. ikke efterlod sig Børn, arvedes hun af sin Moder og Søskende, og i den Anledning toges der 6. Sept. 1647 Tingsvidne ved *Horns Herreds Ting* om Udgifterne ved hendes Trolovelse og Bryllup.

Til *Fæstensøllet* medgik 3½ Td. Øl à 3 Sldr., Brød af 1 Td. Rug, 1 Kande Brændevin 1 Sldr. og andet, som blev brugt i Køkkenet, 4 Sldr.

Til *Brylluppet* medgik 13 Tdr. Øl, Brød af 4 Tdr. Rug, 3 Kander Brændevin, 1½ Kande fransk Brændevin købt i Aalborg, Urter til Maden for 7 Mk., 1 fed Kvie, 1 Skp. Hvedemel, 10 Fade Gammelmad (∴ salt Kød), 1 Fjerding Smør, 1 Væder, 1 Faar, 2 Mk., 6 Lam à 1 Mk., 2 fede Gæs à 1 Mk., 1 Vorde (∴ 10 Stk.) Stokfisk, 1 Td. Kuller, 6 Mk., 30 Høns à 4 Skill., forskelligt for 3 Sldr., 1 Svin, Kokkens Løn 1 Rdlr., ialt 104 Sldr. 2 Mk. I Arv efter sin Fader havde Maren Jensdtr. endvidere i Brudeudstyr faaet: 4 gamle Vædere, 7 gamle Faar, 5 Lam, 1 Par nye hørgarns Lagener, 2 Par nye Puder med Kniplinger, 1 ny Drejelsdug 10 Alen lang, 1 nyt Drejels-Sengeklæde 8 Alen, 1 jernbundet Skrin, 1 Strygejern, 2 Læs grøn Hør, 16 Marker grønt Uldgarn, 18 Marker bleget Lærredsgarn af Hør, ½ Pund Lødeuld, 1 engelsk Trøje, 1 Snørliv af »Buren Kafft« med Sølvringe, 1 Bommes-Snørliv, 1 sort Fløjelslue, 1 sort Lue, 1 Lue af Silketaft, 1 sort engelsk Skyg (∴ Hat), 1 sort Kjole, 1 grønt Vadmelsskørt, 1 Par Sko, 2 strikkede Strømper, 1 Krave, som Jens Sørensen fik til Brudekrave, og hans Brudeskjorte. Endvidere en Del Hynder, Halsklæder, Linklæder m. v. Brudeskænken, som deres Venner gav, var 36½ Daler og en Sølvske til 9 Mark.

En Sindssyg.

8 Mænd vidnede 10. Marts 1653 paa Jerslev Herreds Ting, at deres fattige Nabo og Grande *Jens Pedersen i Holt* i Serreslev Sogn havde levet i Tømmerby i lang-sommelig Tid, og for 26—27 Aar siden blev han an-

grebet af Afsindighed, saa han sin ganske Vidskab og Forstand var frataget 7 eller 8 Gange, som undertiden varede over $\frac{1}{2}$ Aar ad Gangen, og for kort Tid siden blev han igen deraf saa hastigt angrebet, at hans fattige Hustru og Venner maatte nødes til at *binde ham og anholde ham i Baand og Jern en hel Vinter ved Støtter og Stolper uden Ild og Varme*, saa han maatte afstaa Hus og Hjem, og hans ganske Formue, Øg og Fæmon blev derved adspredt og forødt, eftersom han var ved god Avl og Evne, og han var nu med sin fattige Hustru og mange umyndige Børn geraadet i stor Armod og havde ikke andet at leve af end at søge Godtfolk om Hjælp i Guds Navn.

Tinget i Horns Herred.

8. Jan. 1655 tog *Peder Christensen Munk* fra *Nørre Kjul* Tingsvidne om, at han 6. Novb. 1654 stod paa Horns Herredsting fra første Lovdagstid (antagelig aabnedes Tinget om Vinteren Kl. 9, om Sommeren noget før) og til Aften, men Herredsfogeden og Herredsmændene kom ikke og holdt Ting indenfor Stokkene (∴ Planker, som i en aflang Firkant lagdes om Tingpladsen). Samme Dag tilbød Peder Munk 6 Rdl. paa Tingstokken, som han ved Landstinget var dømt til at bøde for ulovlig Jagt.

Ridefogeden til Odden, *Ejler Ejlersen Holm*, spurgte Peder Munk, om han ikke vidste, at Tinget nævnte Dag blev holdt i *Bindslev Vaabenhus*, da Tinget ligger straks udenfor Kirkegaardsdiget, og om der havde været saadan Trængsel i Vaabenhuset den Dag, at han og enhver, som havde noget at forrette, ikke kunde faa Lyd og Ret, »hvilket jeg mener, han ikke med en god Samvittighed kan benægte eller sige«.

Dette Spørgsmaal vilde Peder Munk ikke svare paa, før han blev stævnet til Spørgsmaal at besvare.

En Smædevise.

Julius de Fey hed en fransk Adelsmand, som 1635 forpagtede *Baggesvogn* paa 3 Aar af Falk Gøye til Bratskov. Han var gift med *Inger Ebbesdatter Galt*, Datter af Ebbe Andersen Galt til Birkelse, som paa Grund af sit Ægteskab med en ufri Kvinde, antagelig en Kjørulf fra Ø. Aslund (hvor Ebbe Galt boede 1599), 1589 maatte afstaa sin fædrene Gaard Birkelse til Niels Kaas, og 1604 boede Ebbe Galt i Aalborg, senere i Lübeck. Inger Galts Broder, *Peder Galt* synes at have været Medforpagter af *Baggesvogn*, i hvert Fald betalte han en Del af Forpagtningsafgiften, men de Fey synes ikke at have kunnet begaa sig som Forpagter, og 1637—39 levede han og hans Frue i Aalborg¹⁾, men deres videre Skæbne kendes ikke.

Til Horns Herreds Ting 1. Juni 1635 havde Delefogeden til *Baggesvogn Jakob Olufsen* i Brasholt indstævnet *Anders Laursen* i Aagaard i Bindslev, hvem han for Retten tilspurgte, om han havde *digtet og kvædet en Vise* om de Godtfolk, som nu havde forpagtet *Baggesvogn*, ved Navn *Julius de Fey*, Fru *Inger Galt*, hendes Fader *Ebbe Andersen* og hendes Broder *Peder Galt*. Anders Laursen svarede, at det burde bevises med hans Haandskrift, at han havde digtet *Visen*, hvorimod *Jakob Olufsen* krævede, at han skulde aflægge Ed paa, at han ikke havde digtet og kvædet *Visen*. 6. Juli 1635 lod Anders Laursen ved Tinget læse et Skudsmaalsvidne af Bindslev og Uggerby Kirker, og han fik ved Tinget Skudsmaalsvidne af 24

¹⁾ Personalh. Tidsskr. 1. I. 240.

Dannemænd og menige Herredsmænd, der udtalte, at han baade i sin Ungdom og siden han blev gift havde skikket sig som en ærlig Dannemand vel egner og anstaar. 13. Juli gentog Jakob Olufsen sit Spørgsmaal til ham, men Anders Laursen mødte ikke i Retten, og Dommeren afsagde den Kendelse i H. t. Forordn. af 1. Marts 1635, at det ikke kunde paalægges den anklagede at rense sig ved Ed, men Sagvolderen burde tilvejebringe Bevis eller Sandsynlighedsbevis.

En Kvindes Flugt.

Ridefogeden til Aalborghus for Horns Herreds Vedkommende, *Feder Hansen Høyer*, Tolder i Skagen, rejste 5. Sept. 1659 paa Horns Herreds Ting Tiltale mod *Jens Christensen i Kared*, fordi han havde »bortpraktiseret« *Anne Pedersdtr.* med hendes ca. toaarige Barn *Peder*, som Raadmand *Jørgen Laursen* i Skagen 16. Maj var udlagt som Fader til, hvorfor der var rejst Tiltale mod ham, men han havde nu søgt at skaffe Pigen af Vejen for at undgaa, at hun vidnede mod ham. Anklageren udtalte, at Jens Christensen muligt havde skilt hende og hendes Barn ved Livet. 4. Juli var der paa Herredstinget ført Vidne om, at *Jens Pedersen i Risager* 2. Pinsedag om Morgenen havde taget sin Søster *Anne Pedersdtr.* og hendes Barn *Peder* hos *Johanne Madsdtr.* i Højen og ført dem til Jens Christensen i Kared i Skagens Landsogn tilligemed nogle Sengeklæder og 2 Skpr. Byg, og han afleverede dem til Jens Christensen sønden for hans Gaard ved en Klitbakke. 1. Juni kom Jens Pedersen igen til Kared med 2 Mænd og spurgte Jens Christensen om, hvor han havde gjort af Pigen, og han svarede, at han vidste ikke, hvor hun var; men derefter lovede han dog

at bringe hende tilveje igen i Løbet af nogle Dage, og herfor betalte Jens Pedersen ham 1 Rdl. Tiltalte Jens Christensen forklarede, at Jens Pedersen i Risager var kommet til ham og havde sagt: »Her har jeg et Kvindfolk, jeg vil unde dig,« hvortil Jens Christensen sagde: »Hvad er det for en?«, og Jens Pedersen svarede: »Det er min Søster.« Jens Christensen sagde saa: »Hvad Døden og Djævelen skal jeg med hende? Kør Djævelen i Vold med den Hore.« Og saa kørte Jens Pedersen fra Husene med hende, men ved Klitbakken afleverede han dog Pigen til Jens Christensen, som af Christen Skræder i Skagen var bestilt til at føre hende bort, antagelig paa Raadmand Jørgen Laursens Bekostning. Ved Retten blev Jens Christensen nu dømt til at bringe Pigen og Barnet tilveje igen. 31. Okt. kom Sagen paany for Retten. *Hans Mikkelsen i Fladstrand* vidnede skriftligt, at Anne Pedersdtr. og Barnet kom til ham paa Stranden, da han vilde sejle til Hirsholmen, og Anne bad om at komme med, men han sagde ikke, om hun kom med. *Christen Nielsen i Tøttenborg* i Flade Sogn vidnede, at om Aftenen 2. Pinsedag kom Anne Pedersdtr. med sit Barn til ham og bad om Husly, og da han udspurgte hende, fortalte hun, at hun kom fra Højen og ikke turde være i Skagen, fordi hun var blevet overtalt til at skyldes Raadmand Jørgen Laursen for sin Barnefader og nu var bange for ham og hans Sønner. 7. Novb. forekommer Sagen atter. Jens Christensen i Kared kunde paa Grund af Sygdom ikke møde i Retten, men Ridefogeden til Odden (hvortil han var Fæster) *Ejler Ejlersen Holm* fremlagde et skriftligt Indlæg, i hvilket bl. a. siges, at efter Beretning var Anne Pedersdtr. nu rejst til Drammen i Norge, og han hævdede, at Jens Christensen ikke havde Pligt til at bringe hende

tilstede, da hun ikke var et uærligt Kvindfolk eller en Forbryder, og det var ikke forbudt at huse eller hæle hende, men Feder Høyer havde skrækket Jens Christensen til at love at bringe hende tilveje, medens »den fattige, taabelige og simple Mand« kun havde ment, at han for at gøre Høyer en Tjeneste vilde prøve paa at finde Pigen. Endelig kom Sagen for Retten 21. Novb., da Jens Christensen i Kared indrømmede, at han efter Forlangende af Christen Skræder i Skagen havde ført Pigen til Tøttenborg, og formodentlig er Sagens videre Behandling saa overgaaet til Bytinget i Skagen, men Tingbogen for 1660 mangler.

En kvindelig Tyv.

Niels Hansen, Foged paa Odden, rejste 17. Juni 1639 paa Horns Herreds Ting Tiltale mod *Inger Jensdtr.*, f. i Tornby, »for hendes Sandhed at bekende«. Hun tilstod, at hun en Nat for en Maaned siden havde stjaalet et Lagen og et Damaskes-Haandklæde 7 Alen langt 3 Kvarter bredt i Bleghaven paa Odden, og Tøjet havde hun skaaret i Stykker til Halsklude, Linhatte m. v. og solgt eller givet en Del deraf bort. Hun havde faaet et Barn med Kusken Jens Christensen paa Odden, og nu stod hun her paa Tinget med Barnet og et Stykke af Tøjet og vedgik sin Brøde.

1. Juli 1639 stod Pigen atter i Retten, og der skulde da afsiges Dom. »Menige Herredsmænd saa vel som det meste af hendes Slægt og Venner« havde da ydmygeligen ladet bede for hende, »og efterdi hun var et ungt Folk, ungefær 24 Aar, og tilmed havde et spædt Barn, havde den gode Fru *Sofie Brahe* til Odden be-naadet hende i saa Maade og (vilde) ikke stræbe efter hendes Liv og Blod formedelst det diende Barn,

med saa Skel, at hun lover her for Retten under hængt Straf (∴ Hængning) og Halses Fortabelse ikke at lade sig befinde udi dette Land norden Aalborg-fjord 6 Dage efter Søndag førstkommende og ej siden efter der sig befinde nogensteds her udi Landet (∴ Vendsyssel) under forskrevne Straf og Pine og hendes Halses Fortabelse, saa og samme Sag at stande hende aaben, hvilket hun her for Retten i Dag haver lovet og tilforpligtet sig ved samme forskrevne Straf ved sin Sjæls højeste Ed«.

Og saa drog hun vel med sit lille Barn ud i de hjemløses store Skare, der hvirvledes om som Blade i Høst.

Hestetyveri.

Rasmus Nielsen i Nejst i Hørmested Sogn rejste 4. Aug. 1673 paa Vennebjerg Herreds Ting Tiltale mod *Thomas Eriksen*, født i Rønnebjerg i Vrejlev Sogn for at have stjaalet en Hoppe fra ham. Thomas Eriksen, der sad fængslet paa Høgholt, bekendte, at for 5 Uger siden kom han fra Drikkelag i Fielsted, og da han beskænket gik derfra, søgte han til Nejst, hvor han tidligere havde tjent *Laurs Hansen Mørk*¹⁾, og han tog da en Hest, som stod paa Marken, og red til Øster Hjermslev, hvor han fik den skoet paa Forbenene af Smed Chr. Frandsen. Derefter red han til Aggersund Færgested og videre til Viborg og Kolding, men her kunde han ikke faa Hesten gennem Toldstedet, hvorfor han red til Strøm Færgested og kom over til Fyn, hvor han i Assens solgte Hesten til Podemester Thomas Carlsen for 18 Sldr. Derefter drog han hjem

¹⁾ Søn af Herredsfoged Hans Laursen Mørk i Børglum Herred af den store Slægt Mørk fra Saltum. Lars Mørk boede 1676 i Agdrup i Taars. Var gift med Dorte Mortensdatter Bloch, Enke efter Villads Olufsen i Nejst.

til sin Husbond i Kjelstrup $\frac{1}{2}$ Mil syd for Haderslev, og nogle Dage efter kom Rasmus Niensens Broder Peder Nielsen dertil sammen med 2 af Kongens Vadridere¹⁾, og for dem bekendte han, at han havde solgt Hoppen til Assensmanden, som i Kolding tilbageleverede den til Peder Nielsen, og denne førte saa Hestetyven med sig tilbage til Høgholt. I Haderslev var Thomas Eriksen blevet genkendt af en *Doktor Mikkel Hund*, som havde rejst med ham over Færgestedet til Fyn, og han havde givet Peder Nielsen Oplysning om, at han kunde finde Hesten paa Fyn, hvor Thomas Eriksen først havde fortalt, at han havde købt den af en Mand i Holt i Serreslev Sogn, men senere havde sagt, at han havde taget den paa Nejest Mark, hvor der gik nogle Øg, som Hyrderne sagde var Laurs Hansen Mørks, og at Laurs Mørk havde faaet Hoppen til Arv i Hobro.²⁾ Da han havde Penge tilgode hos Laurs Mørk, som han ikke kunde faa, havde han taget Hesten i Stedet.

Efter Anholdelsen fik Thomas Eriksen Bistand af sin Fader Erik Christensen i Høgsted, der stævnedes Peder Nielsen for Landstinget, fordi han havde sigtet hans Søn for Hestetyveri og pinligere havde tvunget ham til at tilstaa det og havde ført ham i Fængsel paa Høgholt, hvor den bestjaalne Rasmus Nielsen havde trakteret ham med Hug og Slag og ligeledes havde tvunget ham til at tilstaa alt, hvad de fandt paa at paasige ham, og de havde ogsaa frataget ham 34 Rdl. og alt hans Gods. Thomas Eriksen sagde i Retten paa Vennebjerg Herreds Ting, at hvis hans Slægtninge tidligere havde været saa gode mod ham og efter deres

¹⁾ Grænsevogtere.

²⁾ Skifte efter Borgmester Søren Blochs Datter Anne og hendes Mand, Borgmester Matias Hack, 1671.

Løfte var kommet ned (til Høgholt) til ham, saa var han vel kommet løs af Fængslet, og han bad om, at han, eftersom Tyveriet var begaaet i Drukkenskab og i den Tro, at Hesten var Laurs Mørks, maatte blive benaadet af Rasmus Nielsen i saa Maade, at han maatte *blive henrettet med et Sværd* og ikke lide den efter Datidens Mening saa foragtelige Død i Galgen. Rasmus Nielsen samtykkede i, at Sagen blev opsat i 8 Dage, hvis nogen af Tyvens Slægt og Venner vilde love at betale Mestermænd og andre Sagsomkostninger, men det var der ingen, der vilde. Efter at Thomas Eriksen saa havde takket de Folk, der havde grebet ham, og havde sagt, at de var ham gode nok, og hvis hans egne Slægtninge havde været ham nær saa gode, var han nok kommet løs, afsagde Herredsfogeden med 8 tiltagne Domsmænd Dom, hvorved Stympere dømtes til »Galge og Gren«, og saa kunde den tilstedeværende Mestermann tage fat paa Dommens Fuldbyrdelse.

»Aaraadspenge«.

1643 blev der drukket »Videøl« i Dvergetved i Tolne Sogn; det var Øl, som Granderne i Aarets Løb havde betalt eller skulde betale for Overtrædelse af Grandelovens (Bylovens) Bestemmelser, og der synes ved denne Lejlighed at have været samlet en Mængde Mennesker af begge Køn. Uheldigvis blev *Christen Christensen* i Kraghede slaet ihjel ved dette Drikkelag, og de tilstedeværende, der ikke havde hindret Drabet, som forøvrigt ikke omtales i Horns Herreds Tingbog 1643, maatte saa indgaa paa at betale »Aaraadspenge« (Aaraad = Delagtighed i Drabet) til Husbonden Jørgen Orning til Skaarupgaard, Lensmand paa Aastrup. En Del af disse Bøder blev ikke erlagt,

og 29. Januar 1655 krævede Jørgen Ornings Enke, Fru Libet Rodsteen paa Sortkær, paa Horns Herreds Ting Restancerne. Af disse ser vi, at det var betydelige Bøder, de paagældende skulde betale: Christen Jensen i Dvergetved og Hustru kræves for 3 færdige Øksne = 27 Kurantdaler, Lars Jensen og hans Broder for 9 Kurantdaler, Aksel Laursen og Hustru for 24 Daler, Niels Sørensen Soldat og Hustru for 4 Vædere, Øster Christen og Sønner for 24 Kurantdaler, Lars Svendsen 10 Daler og 1 Væder, Anders Pedersen 18 Kurantdaler og 2 færdige Øksne, Anders Terkelsen Bødker 3 Vædere, Mikkell 2 Vædere, Poul Christensen 6 Slettedlr., 3 Vædere, Søren Mortensen 10 Daler, 1 Væder, Peder Mikkelsen 1 Par færdige Øksne, Maties Pedersen og Hustru 10 Daler, 1 Væder, salig Olufs Enke i Dvergetved 16 Daler, 1 gammel Væder, Christen Jensens Hustru 10 Daler, 1 Væder, Jens Danielsen 3 Vædere, 2 Gæs, og endvidere stillede Krav til endnu en halv Snes af Deltagerne i Gildet.

Giftmord.

Christen Steffensen i Lendum lod ved *Vennebjerg Herreds Ting* 18. Nov. 1650 læse et Tingsvidne af Sæby Byting 2. Okt. 1650, i Følge hvilket Peder Christensen i »Stoben« i Lendum Sogn, Jens Jensen værende »til Væring« (o: opholdende sig) i »Stoben«, Johanne Poulsdtr. og Maren Nielsdtr. vidnede. Først vidnede de to Mænd, at *Laurs Laursens Hustru Anne Christensdtr.* i »Stoben« tit og ofte havde gaaet til dem hver især og havde budt dem en engelsk Klædning, om de vilde gaa op til »Stoben« og kaste nogen forgiftet Mad, som hun havde tillavet, for hendes Mand Laurs Laursen, og i den tredje Uge før sidste

Mikkelsdag sneg Anne Christensdtr. sig ind i Laurs Laursens Hus, og da saa de, at hun kastede nogen Gift i noget Mælk, som der var rørt Mel paa, og straks tog Laurs Laursen baade Mælken og Melet, som var paarørt, og kastede det for et Svin og en Kat, som aad det. Derefter løb Dyrene lidt omkring, men døde straks efter. Johanne Poulsdtr. vidnede, at for 14 Dage siden sagde Anne Christensdtr. til hende, at hun vilde lave »en Brøge« (Brød med usaltet Smør paa) og give hende og komme nogen Forgift i den ene Ende af den til sin Mand Laurs Laursen; saa skulde Johanne tage Brøgen og bide af den ene Ende, som der ikke var Gift i, og saa give Laurs den anden Ende at spise, saa kunde hun allerbedst og med Lempe komme fra det, at det ikke skulde komme hende ved. Maren Nielsdtr. vidnede, at for 3 Uger siden bød Anne Christensdtr. hende et ret godt Trøjeklæde for at gaa op til Laurs Laursen i »Stoben« og kaste nogen Forgift, som hun vilde give hende, i nogen Mad for ham, og da Maren svarede, at det vilde hun ikke for nogen Del gøre, truede Anne hende. Sagen forekommer ikke oftere i Horns H. Tgb., men det synes jo, at Anne ikke har samlevet med sin Mand.

Drab.

21. Aug. 1637 blev Liget af Tjenestekarlen *Christen Poulsen* fra Skerpinghede (nu Skørbækshede) i Tolne Sogn fundet i Tyvkær indenfor et gammelt Dige, som var Skel mellem Skerpinghede Mark og Tolne Mark, og der blev optaget Syn over Liget af 8 Mænd, som saa, at det havde et Hul oven i Hovedet, af hvilket Hjernen stod op, og Saaret syntes dem at være tilføjet med en Økse. Endvidere havde det et Hug i

venstre Side af Hovedet og et Tværhug derover; hans venstre Finger havde en Rift, og Hatten var gennemhugget (*Horns H. Tgb.* 29. Aug. 1637). Paa Tinget 4. Sept. tilstod Christen Christensen fra Skerpinghede, at Søndag 21. Aug. gik han fra sin Faders Gaard for at gaa i Kirke, og han kom da i Følge med deres Tjenestekarl Christen Poulsen, og de kom saa i Skænderi om noget Mellemværende, og da de kom ned paa Stien i Tyvkær, slog Chr. Christensen ham 3 Gange med en »Jerntyv« (som han altsaa medførte paa Kirkegangen), og Chr. Poulsen blev liggende død paa Stedet. Chr. Christensen blev derefter fængslet paa Eskær, men hans Fader og Brødre og øvrige Slægtninge, der hørte til Egnens mest fremragende Bønder (Brødrene Christen og Peder Jensen Paal i Egaas og Thomas Jensen Paal i Kaveltvæd, Herredsfoged Søren Jensen i Tolnegaard m. fl.) tilbød »Bod og Bedring, Guld og Penge, for at Christens Liv efter Dommen maatte løses for Guds og Godtfolks Bøns Skyld«. 25. Sept. dømte den fungerende Herredsfoged Ove Sørensen i Tolne samt 12 Meddomsmænd Drabsmanden til at bøde Liv for Liv og straffes paa Halsen med Sværdet, og samme Dag lyste *Herredsfogeden Kongens Fred over Mester Niels Skarpretter*, som stod paa Tinget; ingen maatte røre ham her i Dag udi hans Embede med at afhugge Chr. Christensen.

Trolddom.

Jens Johansen i Skreborg i Hørmested Sogn havde 16. Juni 1645 indstævnet Peder Jensen og hans Hustru Maren Christensdtr. i Skreborg for *Horns Herreds Ting*, hvor Anne Nielsdtr. i Skreborg vidnede, at noget før Kyndelmissedag gik hun op til Peder Jen-

sen for at laane Ild, og da sagde Peder Jensen, at han ikke vilde laane hende Ild, fordi Jens Johansen vilde bruge *Trolddom* med den. To Vidner erklærede, at Maren Christensdtr. i Skreborg havde sagt til dem, at Jens Johansen kunde nogle Trolddomsord, noget Skarn, og havde Ord derfor.

Halsjern.

Herredsfoged *Søren Jensen i Tolnegaard* lod 6. Juni 1631 paa *Horns Herreds Ting* læse kgl. Ordre til, at der straks skal opsættes *Halsjern* paa alle Kirkegaarde saa nær til Muren, at Delinkventerne kan høre Prædikenen, og i Halsjernet skal sættes alle, der forsømmer Kirken og Gudstjenesten uden lovligt Forfald eller drikker under Prædikenen, eller hvem som bruger Banden og Sværgen noget Steds, som er Guds Fortørnelse eller Foragtelse og anden ond Forargelse. Halsjernet skulde bekostes af Kirkerne.

(Nogen saadan kgl. Ordre findes ikke i Kancelliets Brevbøger 1631 eller i H. F. Rørdams »Danske Kirke- love«; Ordrens Datum er ikke anført, men Herredsfogeden maa have faaet Brevet fra Lensmanden paa Aalborghus.)

»Helspotter«.

(Pestpletter.)

10. Sept. 1637 skulde *Lars Jensens* Hustru Gertrud Christensdtr. fra Jerup begravet paa Elling Kirkegaard, men da det var rygtedes, at hun havde lidt Overlast af sin Mand, krævede Husbonden, *Sten Rodsteen* til Lerbæk, at der skulde tages Syn over Liget forinden Jordfæstelsen. Kisten blev saa aabnet, og Lars Olufsen i Nielstrup vidnede 25. Sept. paa *Horns*

Herreds Ting, at der stod mange Folk om hendes Kiste paa Kirkegaarden, og da Klædet blev kastet af hendes Øjne, fulgte der Blod med, som kom ud af Næse og Mund. Hendes Mand stod ogsaa ved Kisten, og han bekendte nu, at han havde givet sin Hustru et Slag med et Svøbeskaft, og til Sten Rodsteen, der var nærværende, sagde han, at der var »Helspotter« paa hende. Et andet Vidne hørte, at Lars Jensen sagde, at hun var fuld af »Helspotter«, saa de skulde forvare sig, naar de aabnede Kisten. Da Synsmændene saa besigtigede Liget, saa de, at venstre Side af hendes Hals var blaa og blodig, Brystet var blaat, og nedefor Brystet var der ogsaa 2 blaa Steder; hendes højre Ben var blaat 2 Steder, det venstre Ben var ligeledes blaat, og Næse og Mund var blodige, »og Blod gik deraf«.

Præsten i Elling, Hr. *Oluf Madsen*, vidnede, at han havde været hos Gertrud 4. Sept., og da sagde hun intet andet end »ja«, til hvad han spurgte om; hendes Hals syntes stiv, saa hun kunde ikke dreje Hovedet, og hun var rød og opsvulmet i Ansigtet. Lars Jensen tilstod for Præsten, at han havde givet Hustruen 3 Slag med et Svøbeskaft.

I Retten vidnede en Kvinde, at Lars Jensen havde sagt, at han havde slaaet Konen med en Rivefuld Høude paa Marken. To Dage, før hun døde, havde Gertrud sagt til Vidnet: »Gud bedre mig, nu skulde jeg være ved min Gavn, men nu har min Mand skilt mig ved mine gode Dage,« og til et andet Vidne havde hun sagt, at Manden havde sønderslaaet hendes Arme og Laar.

En Mængde andre Mænd og Kvinder vidnede i Sagen, bl. a. Lars Jensens Svoger Chr. Christensen i Jerup, der havde set Søsterens Lig den Dag, hun var

død, og da havde Liget nogle »Spotter« (☉: Pletter) paa Brystet, men om det var »Helspotter«, vidste han ikke. Hun havde ogsaa blaa Streger tværs over højre Laar. Vidnet havde sagt til Lars, at han skulde gaa ind til Hustruens Forældre og bede dem om Forladelse, men det vilde han ikke. Det oplystes yderligere, at Lars paa Kirkegaarden havde sagt, at der var »Helspotter« paa hende, saa »hun skal næppelig gaa ene af Gaarde«. ¹⁾ Gertrud laa til Sengs i 8 Dage, inden hun døde.

For Retten bekendte Lars Jensen 9. Okt., at han havde været i Husbondens Tjeneste, og da han kom hjem, stod hans Hø og Korn ude. Han og Hustruen vilde saa køre Hø hjem, men da de kom i Marken, og han hverken havde Rive eller »Jerntyv« (☉: Fork) med sig, blev Konen arrig, og det Hø, han smed op fra den ene Side, kastede hun ned ved den anden, og hun »sled omkring sig og for i Galenskab, løb af Læsset og gik hjem«, — og saa havde han pryglet hende med et Svøbeskaft. Der blev derefter opkrævet Sandemands-Nævninger til 11. Okt. ved Viborg Lands-ting at sværge angaaende Gertrud Christensdtr.s Bane, og her blev Lars Jensen svoret fra sin Fred. 23. Okt. gjorde *Sten Rodsteen* paa Horns Herreds Ting Krav paa, at han dømtes til at miste sin Hals, hvorpaa Herredsfogeden og 12 tiltagne Doms mænd dømte ham til »at rettes ved et Sværd«.

Attergang i Bindslev.

30. Maj 1636 tog Sognepræsten Hr. *Mads Mogensen* i *Tversted* Tingsvidne af Horns Herreds Ting om, at han Søndag 15. Maj paa Bindslev Kirkegaard havde

¹⁾ ☉: at flere fra Stedet skulde dø.

spurgt *Inger Christiansdatter* i Bjerregaard om, hvorfor hun holdt sig saa længe fra Sakramentet og ikke kom til ham, da han sendte Bud til hende, samt om hvorfor hun gik op til Hr. *Mourids* (∴ Kapellanen *Mourids Laursen Tversted* i *Bindselev*) d. 15. Maj og »udførmede« (∴ udkældte) ham for Alteret efter Prædikenen og Gudstjenesten. *Inger* svarede, at hun ikke kunde gaa til Sakramentet, fordi hun gik i *Had til Mikkel Pedersen* i Bjerregaard, og hun kom ikke til Hr. *Mads*, fordi hun var hos sin Moder, der var syg. Vidnerne sagde, at hun til Kapellanen Hr. *Mourids* havde sagt: »I haver sagt, jeg skal tage Skrifte; nu er jeg kommen og vil have Skrifte.« Samme 30. Maj blev *Inger* forligt med *Mikkel Pedersen* om al deres hidtidige Uenighed, og den, der først brød Forliget, forpligtede sig til at staa aabenbart Skrifte. Overfor Hr. *Mads* forpligtede *Inger* sig til med det første at komme til sin Sognekirke, naar der var Skriftemaal, for at annamme Absolution (Syndsforladelse) som en anden Dannekvinde og at annamme Sakramentet, og hun lovede ikke oftere at fornærme Hr. *Mads* eller Hr. *Mourids*.

Baareprøver.

I.

Den 23. og 30. April samt 7. og 14. Maj 1583 forhandlede ved Børglum Herreds Ting følgende Sag:¹⁾ *Christen Skriver* i *Bistrup* tog Tingsvidne. *Anders Mortensen* i *Rakkeby* vidnede, at han var inde hos *Poul Jensens* i *Rakkeby* Søndag d. 14. April, og da var *Oluf Nielsen*, *Niels Andersen*, *Laurs* i *Præstegaarden* og *Niels Mørk* derinde og sad og drak. Saa sagde *Niels Andersen*: »Nu vil vi drikke *Sørens Skaal* i

¹⁾ Jfr. »*Danske Studier*« 1932. S. 183.

Korsgaard, han ligger svar syg, om han kunde have det noget godt,« og han begærede af Niels Mørk, at han vilde »kvæde hannem en Erind¹⁾ af en Vise«. Saa stod Niels Mørk op og kvad, og Oluf Nielsen stod op og kvad med hannem. Da sagde Niels Andersen til Oluf: »Du maatte vel have tiet kvar og ikke gjort ham Ulyd i hans Vise,« hvortil Oluf sagde: »Jeg haver ingen Ulyd gjort den, du haver bedet kvæde,« men Niels Andersen tog atter til Orde og sagde: »Du skal vide, at jeg skal fortryde,²⁾ at du gør mig Ulyd paa den Dannemands Skaal,« og hertil svarede Oluf: »Der-som jeg havde vidst, at nogen havde ondt deraf, da skulde jeg ikke have kvædet herinde i Aften,« og saa sagde de nogle Ord tilhobe (o: skændtes), hvorpaa Jens Poulsen — formodentlig Værtens Søn — tog Ordet og sagde: »Vi drikker fluks, vi vil lægge vore Knive fra os.« Niels Andersen stod derpaa op og gik frem, og Oluf vilde gaa efter ham, men Anders Mortensen bad ham om at blive siddende og sagde endvidere, at han og Jens Poulsen vilde tale dem imellem, saa de ikke skulde komme i Klammeri. Senere kom Oluf Nielsen og Niels Andersen dog i Haarene paa hinanden, men de fik ingen Overlast, og den følgende Tirsdag pløjede Niels Andersen sammen med sin Fader Anders Nielsen i Baadsgaard i Rakkeby, men kort derefter blev Niels Andersen syg og døde i sit Hjem af Blodstyrtning.

Den afdødes Fader rejste derefter Tiltale mod Jens Poulsen og Oluf Nielsen for Manddrab.

7. Maj vidnede 8 Mænd, at de var tilstede paa Rakkeby Kirkegaard den Søndag, Niels Andersens Lig blev begravet, og da tilbød Christen Skriver og begæ-

¹⁾ Et Vers.

²⁾ o: blive fortrydelig over.

rede, at *Ligkisten maatte optages og tilbød, at hans Husbonds Tjenere (∴ Fæstere eller deres Tyende) maatte gaa til Liget og formedelst Bøn og Knæfald lægge deres Hænder paa Liget, at Gud allermægtigste vilde lade noget Jærtegn ske, om hans Husbonds Tjenere var skyldige i Niels Andersens Død, men dette vilde den afdødes Fader ikke tilstede. Om Mandagen lod han dem dog stævne til Kirkegaarden den følgende Søndag for at lægge deres Hænder paa Liget, men da de kom, mødte Faderen ikke, men paa Tinget 14. Maj overgav han Sagens videre Forfølgning til sin Husbond Mourids Podebusks Fuldmægtig, Mikkell Christensen, Foged paa Lerbæk. Sagens Afslutning kendes ikke.*

II.

Paa Horns Herreds Ting 2. Juni 1645 hørte de 8 Mænd, at Chr. Andersen i Maastrup i Mosbjerg Sogn vidnede, at 11. Maj kom Ove Pedersen i Maastrup til ham og bad ham om at gaa med og optage en Dreng ved Navn Anders Ovesen af Aaen, hvilket han ogsaa gjorde. Da de havde faaet Drengens Lig op, kom *Christen (Jensen) Paal* i Egaas og beklagede sig over, at han var i Rygte for samme Dreng og begærede, at han maatte lægge sin Haand paa ham, og han bad, at Gud skulde aabenbare og give Tegn fra sig. Saa lagde han sin Haand paa Liget, som intet Tegn gav fra sig. Derefter sagde Ove Pedersen: »I har maaske lagt Haanden noget for haardt paa ham?« (∴ slaet ham for haardt), hvortil Chr. Paal svarede, at Drengen gik og harvede, og Fæet kom i Kornet, saa kom Drengen og tog Fæet, og da gav Chr. Paal ham et Slag af et Svøbeskaft. Chr. Paal udtalte i Retten, at Vidnerne havde løjet ham paa, han havde ikke slaet Drengen eller udtalt sig saaledes.

23. Juni kom Sagen atter til Behandling, og Chr. Pedersen, Soldemager i Bindslev, vidnede, at da han kom til Aaen, og de havde faaet den døde Dreng op, kom Chr. Paal ridende til dem og foretog Baareprøven som tidligere omvidnet, og da sagde Chr. Paal, at han den foregaaende Dag havde givet Drengen et Slag. Liget var ogsaa blodigt, da Chr. Pedersen kom til det, og før Chr. Paal kom, men det gav intet Tegn fra sig. Flere andre Vidner erklærede, at Chr. Paal havde sagt, at han havde givet Drengen et Slag, men Chr. Paal vedblev at hævde, at deres Udsagn var usandfærdigt. Sagens Udfald kendes ikke, men nævnte Chr. Paal i Egaas, der var en af Egnens mere fremragende Mænd, var iøvrigt en brutal og stridbar Mand, der oftere var tiltalt for Vold.

III.

Om en Baareprøve i *Skagen* 1628 henvises til »Jyske Samlinger«, 4. IV. 294.

Galgen og Hængning.

1629 stjal *Steffen Pedersen* i Tornby en Stud fra *Jens Sørensen* i Ørnby i Bjergby Sogn og slagtede den om Natten i »Tornby Høl« — en Sø nordvest for Sdr. Tornby¹⁾ — hvor Indvoldene tillige med den sammenbundne Hud blev fundet, og ved Ransgning hos *Steffen* fandtes Kødet i en nedgravet Tønde og i Brønden, og saa maatte han tilstaa Tyveriet, hvorefter han 26. Oktbr. paa *Horns Herreds Ting* af Herredsfogeden *Søren Jensen* i Tolne og 12 Meddomsmænd dømtes til Galge og Gren, og Dommen blev straks udført, og 9.

¹⁾ 17. April 1637 forbød Niels Lange til Rønnovsholm Fiskeri i Tornby Høl.

Novbr. s. A. stod Jens Sørensen i Ørnbøl paa Tinget og fik udmeldt 24 Dannemænd til at vedtage, hvad Herredsmændene skulde betale for *Tyve at forrette og Galgen at opføre*.

Det vedtoges, at for *Hængning* skulde betales 4 Skill. af en Gaard, 2 Skill. af et Bol og 1 Skill. af et Hus, og til *Galgen* at opsætte skulde betales 2 Skill. af en Gaard og 1 Skill. af et Bol eller Hus.

Paa Tinget 26. Oktbr. havde *Jesper Thomsen* i Nr. Krage m. fl. vidnet, at den fundne Hud var af den Stud, som Steffen Pedersen havde haft paa Græs for Jens Sørensen, og Huden var »*Guds og Jens Sørensens*«. Lignende Udtryk, f. Eks. »*Guds og Jens Pedersens Affødning*« om Folks Tillæg af Kreaturer forekommer ret ofte i Horns Herreds Tingbøger. Endvidere stod Christen (Terkildsen) Skriver¹⁾ i Brødland i Hammer Sogn 26. Oktbr. paa Horns Herreds Ting og lod vurdere et gammelt Øg til 2 Sldr., og »et lille Fyllie« til 5 Sldr., som var Steffen Pedersens i Tornby, som i Dag blev rettet ved Tinget for sin Misgerning.

1647 havde *Peder Nielsen i Starholm* i Raabjerg Sogn ladet en Tyv hænge ved Kjær Herreds Ting, og 12. April fremkom han paa *Horns Herreds Ting* og anmodede menige Herredsmænd om Hjælp til Udgifterne. De svarede, at de efter gammel Sædvane vilde give 2 Skill. af en Gaardmand og 1 Skill. af en Bolsmand, og en Dannemand i hvert Sogn maatte opkræve Bidragene.

Hermed kan jævnføres, at Herredsfogeden i Vennebjerg Herred, *Jens Eriksen i Bagterp*, Snapsmandag 1643 paa Vennebjerg Ting spurgte menige Herredsmænd om, hvor meget de vilde betale til den *Galge*, som sidste Sommer blev opsat af ny, da en Fange

¹⁾ Død 1630, gift Appelone Olufsdtr.

skulde hænges, eventuelt ønskede han, at der udnævntes 24 Mænd af Tinget til at paaligne Udgiften efter deres Tykke.

Der blev saa udmeldt 24 Mænd, der udgik af Tinget med hverandre saavel som med de øvrige Herredsmænd for at raadslaa, og da de kom ind paa Tinget igen, sagde de, at hver Gaardmand skulde betale 2 Skill. og hver Bolsmand 1 Skill. til den Mand, som havde bekostet Galgen opsat. Endvidere blev efter Henstilling fra *Lars Christensen i Hunderup i Skallerup Sogn* udmeldt 24 Mænd, som skulde overlægge med hverandre, om Herredsmændene skulde deltage i den Bekostning, som han havde haft paa at lade en Tyv hænge. De udmeldte Mænd udgik derefter af Tinget for at forhandle med de øvrige Folk, der den Dag søgte Tinget, og da de atter indkom paa Tinget, havde de vedtaget, at den *Sognemand* i Herredet, som lod nogen Tyv straffe til »Galge og Gren«, skulde af de øvrige *Sognemænd* have Hjælp til Udgiften, saa den fordeltes paa Sognet og ikke paa Herredet, »thi det kunde en fattig Mand paakomme, som ikke formaaede at lade saadanne udædiske Kroppe henrette«.

At saadant »paakom« til Skade for Retstilstanden synes ogsaa at fremgaa af, at Lensmanden paa Aastrup, Jørgen Orning til Skaarupgaard, 23. Oktbr. 1643 paa *Vennebjerg Herreds Ting* advarede alle Herredets Beboere om, »at hvem, som griber en Tyv og binder ham og leder ham fra en By til en anden og der opleder deres Koster, og naar de har faaet deres Koster igen, slaar de Tyven løs uden Tingsdom, — bliver nogen Mand overbevist herom, skal han bøde efter Lovens 2. Bog 91. Kap. 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Lensmanden.«

9. Marts 1668 blev paa *Horns Herreds Ting* indgaaet følgende Aftale: *Hans Pedersen* (Holst i Rugtved), Foged paa Asdal, paa Tornby, Horne, Asdal og Uggerby Sognes Tjenere til Asdals Vegne; *Peder Andersen*, Foged paa Elkær paa Elkær Tjeneres Vegne i Tversted; *Thomas Olufsen* (i Tversted) paa Landsdommer Jens Lassens Tjeneres Vegne i Tversted; *Jens Andersen* i Gødegaard paa Odden Tjeneres Vegne i Bjergby, Mygdal og Bindslev Sogne; *Peder Andersen*, Foged paa Lerbæk, paa hans Husbonds Tjeneres Vegne i Elling; *Christen Lauridsen*, Foged paa Baggessvogn, paa hans Husbonds Tjeneres Vegne i Sindal; *Rasmus Jørgensen* (i Dal i Tolne), Foged paa Eskær, paa Eskærs Tjeneres Vegne i Moshjerg, Bindslev og Hørmested Sogne; *Jens Sørensen* i Bindslev paa Landsdommer Jens Lassens Tjeneres Vegne i Bindslev indgaaer for Retten sammen med menige Herredsmænd, at hvis nogen i Horns Herred bliver bestjaalet, og han derfor kunde angribe Røveren og lade ham henrette enten til Galge, Sværd eller anden Henrettelse, da skal de nævnte Sogne- og Herredsmænd være forpligtet til at bekoste Henrettelsen efter rigtig Ligning, og enhver skal være forpligtet til at søge efter Tyven i sit Sogn og hjælpe til at angribe og fange ham.

En Hængning.

Paa Jerslev Herreds Snapsting 12. Jan. 1632 fremstillede *Jeppe Christensen* i Lundergaard i Hellum en Tyv *Peder Pedersen Smed* fra Buskene i Jerslev Sogn, og efter at have faaet ham dømt fra Livet, førte han ham fra Tinget til Retterstedet (Galgehøjen i Ø. Brønderslev) og lod ham hænge. Men 12. April s. A. rejste Fru *Margrete Rosenkrantz* til Ormholt m. m. Tiltale

mod Jeppe Christensen, fordi han ikke havde faaet en *Præst* til at ledsage hendes Bonde Peder Smed til Retterstedet og ej heller havde haft en saadan paa Retterstedet, »der kunde have trøstet den fattige Syn-der med Guds Ord paa hans Yderste«. Jeppe Christensen svarede hertil, at han skaffede Misdæderen *Præst* »den Tid, han efter Loven burde«, og efter at Misdæderen var dømt i Rettermandens Hænder, »mente han, at hannem intet yderligere tilkom«; men straks efter Hængningen kom dog *Præsten* og »vilde have gjort, det han burde«, hvilket jo nu var for sent.

»Komme til et Sværd i Stedet for til Galgen«.

I første Halvdel af 1600erne boede der i Bagterp i Sct. Hans Sogn en *Niels Pedersen Mørk* sammen med *Christen Mørk*, og en tredje Broder var *Søren Pedersen Mørk*, der var Smed og boede i V. Hedegaard i V. Brønderslev Sogn. *Niels Mørk* havde en Søn *Yde Nielsen Mørk*, der begik Forbrydelser og som derfor to Gange blev fængslet paa Aalborg Slot, men blev løsladt mod Faderens og Farbroderens Kaution for, at han skulde blive tilstede under Sagens Forfølgning, men han rømte imidlertid, og Lensmanden Otto Skeel paa Aalborghus krævede nu, at Kautionisterne i H. t. den af dem paa Aalborg Byting 28. Juni 1630 stillede Garanti skulde skaffe *Yde* tilstede eller lide Tiltale og Dom i hans Sted¹⁾.

Imidlertid blev *Yde* senere paagrebet og havde da i Mellemtiden ved Hørmested Kirke begaaet Tyveri af en Kappe fra *Oluf Nielsen* i Agdrup i Taars Sogn. 24. Septbr. 1633 vidnede velbyrdige *Iver Dyre* til Sørup i

¹⁾ Jerslev H. Tgb. 11. Febr. 1632. Vennebjerg Herreds Tgb. 6. Febr., 13. Febr., 27. Febr. 1632.

Taars paa *Børglum Herreds Ting*, at han 20. Marts havde været tilstede paa *Børglums Herreds Ting*, da Yde blev dømt til at hænges for Tyveri, men efter Faderen Niels Mørks Anmodning havde baade Iver Dyre og de andre tilstedeværende Herremænd gjort Anmodning om, at Yde maatte slippe for den vanærende Galge og »komme til et Sværd« (d: blive henrettet med Sværd) og komme i Jorden, og den bestjaalne Oluf Nielsen havde bevilget det forudsat, at hans Husbond Jørgen Kruse til *Kjærsgaard* samtykkede, idet *Søren Jensen* i *Nørgaard* i *Skibsby* og *Anders Christensen* i *Spangerhede* lovede at betale 4 gode Græsøksne for Benaadningen.

Senere vilde Niels Mørk give det Udseende af, at Øksnene skulde ydes for, at Yde maatte beholde Livet, og da Sagen kom for Landstinget, lod Landsdommerne tage Tingsvidner af en Mængde Personer, der havde hørt Aftalen.

Landstingsdommen gav antagelig Jørgen Kruse Medhold, thi 1634 klagede Niels Mørk til Kongen over, at han tiltaltes af Jørgen Kruse, fordi nogle af hans Venner havde lovet Jørgen Kruse nogle Øksne for at Niels Mørks Søn, der havde stjaalet en Kappe, maatte »komme til et Sværd og blive begravet i Jorden«, og Lensmanden paa *Aastrup*, Jørgen Orning til *Skaarupgaard*, fik i den Anledning 18. Marts 1634 kongelig Ordre til at forsvare Niels Mørk med Lov og Ret og ikke tilstede, at han forurettedes¹⁾.

Asdals og Oddens Folk.

Den 27. Juli 1651 kom *Staldmesteren paa Odden Rasmus Mikkelsen* og *Kældersvenden paa Odden Jør-*

¹⁾ Kancelliets Brb.

gen Andersen samt Simon Mouridsen, tjenende paa Odden, ridende til Asdal, og medens Simon red videre, satte de to andre deres Heste i Ridestalden og gik ad Vindebroen op i Borggaarden og ind i Skrivestuen sammen med Henrik Hansen, Skriver paa Asdal, og de drak noget Øl sammen. Kort efter kom ogsaa Simon tilbage, og de drak »en Gang eller to«. Saa sagde Simon til Rasmus Mikkelsen, at nu skulde de hjem, hvad Rasmus ikke vilde, men Simon hentede deres Heste op i Borggaarden, og de satte sig op paa dem og red en Tur rundt i Gaarden, hvorpaa de red ned over Vindebroen. Her tog Henrik Hansen i Rasmus' Hest og vilde trække den over Broen af Forsigtighedshensyn, men da de kom nedenfor Hundene, sprang Rasmus af Hesten og løb mellem begge Hundene tilbage over Broen og forlangte en Degen (☉: Kaarde) og kastede saa sin Kjole paa Vindebroen samt sin Køllert og Ærmer oppe i Borggaarden, hvorefter han løb ind i Køkkenet og tog en Saastang (☉: Stang til at bære en Vandsaa i), hvilken han dog atter lagde for at tage et Bradespid (☉: Stegespid), som han ligeledes lagde igen, og saa løb han atter ud. Her kom Henrik Hansen imod ham og sagde: »Hvad er her paa Færde, Rasmus Mikkelsen? I har ikke behov at drage af Eders Klæder her i Gaarden, her er ingen, som vil gøre Eder noget ondt, for vi er gode Venner med hverandre, jeg ikke andet ved; I tør ikke tænke paa at yppe Parlament (☉: Slagsmaal) her i Gaarden i vor gode Husbonds Fraværelse, som Oddens Folk plejer at gøre.« Men Rasmus skældte Henrik Hansen ud, kaldte ham Skælm og Tyv og bad ham følge med sig udenfor Oddens Port i Aften med en Degen, og han tog et Spanksrør og slog efter Henrik Hansens Hoved dermed, hvorpaa Henrik gik ind i Skrivestuen. Saa kom Simon løbende og fik Rasmus i

Klæderne igen og paa Hesten, hvorefter de red hjemad.

Noget derefter tog Henrik Hansen sin Hest og red gennem den østre Port ud ad Marken, og Ole Gregeresen, Ladegaardsfoged paa Asdal, red efter ham til *Stejlbjerg Gydeled*, hvor han gav Hesten til en Dreng og selv gik ad *Alvejen, som løber gennem Landet*, og da saa han, at Henrik Hansen kom ridende fra Øst, sønden om *Højtved*, ad den rette *Alvej*, og saa hurtigt, at han var ved at ride Hesten omkuld i *Vadet mellem Højtved og Stejlbjerg*, og han red langs Vejen til *Stejlbjerg Gydeled* forfulgt af Rasmus Mikkelsen, Jørgen Andersen og Simon Mouridsen, hver bevæbnet med en Degen, og Rasmus holdt sin blottede Degen i højre Haand. Imellem begge Ledene stødte han paa Henrik Hansen, der sprang af Hesten og værgede sig med en Bøsse, paa hvilken Rasmus slog sin Degen i Stykker. Han fik saa Jørgen Andersens Degen, og efter et større Slagsmaal endte det med, at han gav Henrik Hansen et dødeligt Stik i Brystet.

Der blev saa rejst Tiltale for Drab mod Rasmus og Jørgen, og der blev opkrævet Sandemænd (3: Nævnninger) til at sværge i Sagen ved Landstinget, men da Sagen kom for, var baade Rasmus og Jørgen rømt fra Odden, hvad der kom til at gaa ud over Christen Tygesen, Kusk paa Odden, og Mikkell Røgter paa Odden, der havde ialt 16 Sletdlr. tilgode hos Rasmus Mikkelsen.

(Horns Herreds Tingbog 4. og 11. Aug., 10. Novbr. 1651).

Bartskærere i Uggerby.

Borgmester *Jakob Christensen* tog 20. Juli 1640 paa *Horns Herreds Ting* som Fuldmægtig for *Maren Jakobsdtr.* i Hjørring et fuldt Stokkenævn af 24 Danne-

mænd, at det var dem fuldt vitterligt, at Maren Jakobsdtr. i Hjørring og *Bodil Pedersdatter*¹⁾, Borgmester i Vejle *Simon Munks*²⁾ salig Hustru, var født i Tolstrup By i Uggerby Sogn og havde begge samme Moder ved Navn *Karen Laursdatter*, som boede og døde i Tolstrup, og som var gift med *Jakob Nielsen Bartskær*, som ogsaa boede og døde i Tolstrup, og Maren Jakobsdtr. var *Bodil Pedersdatters* nærmeste nulevende Arving i Horns Herred.

I *Horns Herreds Tingbog* 5. Juni 1648 omtales *Søren Laursen Bartskær* i Tolstrup i Uggerby Sogn, som kurerede en Arm paa *Søren Jensen* i Sønder Bindsløv, som *Peder (Jensen) Paal* i Egaas havde lemlæstet og sønderslaaet over venstre Albue. *Bartskærløn* 9 Sldr. *Søren Bartskær* i Tolstrup nævnes ogsaa i Tingbogen 26. April 1652 som boende i Uggerby Sogn 1647.

Da Niels Harbou hvervede Soldater.

I Februar 1657 skulde de af Sognene lønnede Soldater møde til Mønstring i Viborg, og Fæsterne under Eskær, der tilhørte Chr. Skeel til Estrup, havde betalt en *Jens Christensen Hjulmand*, født i Vaaen i Mosbjerg Sogn, for at være deres Soldat, men *Jens Hjulmand*, der havde faaet sin Løn af Eskærfolkene, lod sig imidlertid hverve af velbyrdige Ritmester *Niels Harbou* til Skaarupgaard (gift med Kirsten, Datter af *Jørgen Orning* til Skaarupgaard), der havde forpligtet sig at skaffe 50 Soldater til *Mogens Krags Regiment*.³⁾ Da Fogeden og Forpagteren paa Eskær, *Ras-*

¹⁾ Begr. i Vejle Kirke 15. Juli 1640.

²⁾ Købmand, Hospitalsforstander og Borgmester *Simon Munk*, født i Wedel, begr. i Vejle Kirke 19. Maj 1641.

³⁾ Personalh. Tidsskr. 2. II. 223.

mus Jørgensen i Dal i Tolne, fik Nys herom, drog han 7. Febr. op til Skaarupgaard med 18 bevæbnede Mænd og spurgte Niels Harbou, om han havde hvervet en af Eskærs Soldater ved Navn Jens Hjulmand og givet ham Hvervepenge paa Haanden, og da Niels Harbou svarede ja, spurgte Rasmus Jørgensen, om Niels Harbou vilde ordne Sagen saaledes, at Eskærs Bønder fik deres udlagte Soldaterpenge igen. Niels Harbou bad saa Rasmus Jørgensen give lidt Tid, saa blev de nok enige, thi Jens Hjulmand havde sagt, at han havde tilbagebetalt Pengene til Eskærbønderne; dette nægtede Rasmus Jørgensen at være Tilfældet, men fik han Pengene straks, maatte Niels Harbou beholde Manden; og kunde han ikke faa Pengene nu, vilde han og hans Folk drage med paa Vejen, naar Afmarchen fandt Sted, og se, om de kunde faa fat paa Jens Hjulmand, om hvem det blev sagt, at han ikke nu var paa Skaarupgaard. Rasmus Jørgensen drog saa ad Skærum til for at finde Hjulmanden, men han var ikke der. Da de paa Tilbagevejen kom i Nærheden af Skaarupgaard, kom de af Niels Harbou hvervede Folk anført af *Christen Andersen Skram* i Lerbjergtet, og Jens Hjulmand var med, og da Rasmus Jørgensens Folk kom til de andre, løb Jens Hjulmand til med en »Jerntyv«, som han satte for Brystet af en af Eskærfolkene og stak og slog ham, og en anden af Niels Harbous Folk havde en »Bouttelier« (c: Pistol) i Haanden og afskød den mellem Benene paa en af Rasmus Jørgensens Karle og raabte til de andre om at komme an. Det udviklede sig til et regulært Slagsmaal, og »Kongens Soldater« fik Prygl, og det endte med, at Rasmus Jørgensens Folk tog Jens Hjulmand fra de andre. De afkrævede ham derefter de Penge, han havde faaet af Eskærs Bønder; betalte

han dem, kunde han faa Lov til at drage med Niels Harbous Folk, men han sagde, at han kun havde de 4 Mark, som han havde faaet i Haandpenge af Niels Harbou, og dem kastede han hen til den Soldat, der havde leveret dem til ham.

Rasmus Jørgensen spurgte derefter, om Anføreren Chr. Skram vilde tilbagebetale Bøndernes Penge, men han havde ingen Penge at udlægge. Imidlertid kom Niels Harbou selv kørende paa sin Vej til Viborg, og Rasmus Jørgensen red hen til ham og spurgte atter, om han vilde betale for Jens Hjulmand, hvortil han svarede nej og tog Rasmus Jørgensen i Armen, idet han sagde: »Kom hen med mig, jeg vil tale med jer.« Rasmus Jørgensen troede saa, at Niels Harbou nu vilde betale, men i Stedet for tog han en »Rapir« (∩: Kaarde) i sin Vogn og huggede og stak efter Rasmus Jørgensen med den, men da sidstnævntes Folk kom til Hjælp, fik han ingen Skade, hvorimod Niels Harbou fik mange blaa og blodige Slag og Spark og blev frarøvet sine Hvervepenge (efter hans eget Ud-sagn), og en Del af hans hvervede Karle løb deres Vej. Da Folkene havde fat paa Niels Harbou, var en af dem ogsaa kommet i saadan Krigsstemning, at han raabte til de andre: »Slaa ham ihjel den Skælm, Djævelen fare i ham,« og saa tærskede de løs paa Ritmesteren.

Slaget endte altsaa med Sejr for Rasmus Jørgensen og hans Folk, og da Niels Harbou kom til Viborg 11. Febr., lod han 4 Mænd syne sin Person i Borgmester *Søren Bøgs* Hus, og ligeledes blev en Soldat *Niels Sørensen Saltums* Saar synet. Niels Harbou havde 3 Slag i Hovedet og paa højre Arm, og Soldaten havde 7 Saar i Hovedet og paa Armen.

20. April havde Niels Harbou indstævnet Rasmus Jørgensen til *Horns Herreds Ting*, fordi han 7. Febr. i Tranget Skov i Tolne Sogn tilligemed en hel Hob bevæbnede Folk havde overfaldet Niels Harbou og »kgl. Majestæts Soldater« paa deres retfærdige Rejse til Viborg, hvor Rigsraadet havde givet Ordre til, at de skulde møde paa Mønstringspladsen. Niels Harbou krævede i H. t. Jyske Lov Rasmus Jørgensen og hans Medfølgere dømt som *Stimænd, der havde begaaet Overfald i Skjul og Skov*, og under Sagens Behandling i Retten blev saa det ovenfor anførte oplyst om Sagen, der opsattes 14 Dage. 4. Maj mødte Christen Skram paa Niels Harbous Vegne paa Tinget og begærede Dom, men da Rasmus Jørgensen den Dag havde lovligt Forfald, blev Domsafsigelsen opsat til 11. Maj, og Herredsfogeden henviste den da til Landstingets Kendelse, eftersom den angik Liv og Ære. Sandsynligvis er det i Forbindelse med denne Affære, at Kongen 29. Marts 1657 forbød nogen at paaføre Niels Harbou Trætte, medens han var fraværende i Kongens og Rigets Krigstjeneste¹⁾.

¹⁾ Jyske Tegnelse.

Børglum Kongsgaard.

Ved *C. Klitgaard.*

Der er ikke mange Bygninger i vort Land, der virker saa imponerende ved deres Beliggenhed som Komplexet Børglum Kloster.

Oppe paa en Bakkeø, der hæver sig til en Højde af 53 Meter over Havfladen, og som er omgivet af lavtliggende Sletteland, troner de gamle Klosterbygninger med den mægtige Domkirke for Vendelbo Stift og lyser i deres Hvidhed viden om, mindende om hin Tid, da Stedet var Landsdelens Kulturcentrum, og da »Røsten fra Børglum« var en Faktor, der i høj Grad maatte tages i Betragtning, naar Rigets Forhold skulde afgøres.

Og der er i Vendsyssel intet Stednavn, hvis Klang i ældre Tid er naaet saa viden om baade i Ind- og Udland som Børglum.

Men forud for denne Berømmelsens Tid, der begyndte i 1100erne, har Børglum haft en Historie, der vel ikke lader sig efterforske i Enkelthederne, men som vi dog skal forsøge at fremdrage et og andet om.

Vi vender os først til selve Navnet Børglum.

I Vendelbomaalet saavel i Nutiden som i tidligere Tid lyder Navnets Udtale Børrom, og i 16—1700erne skrives det ofte saaledes (Børum) af den hjemlige Befolkning, f. Eks. Tingskriverne i de forskellige vendsysselske Herreder. Man kunde heraf fristes til at

mene, at Børglum var et -um Navn, og en Jævnførelse med f. Eks. Byrum paa Læsø og Byrum (Bjørum) i Sulsted Sogn kunde friste, saaledes at ogsaa Børglums oprindelige Betydning skulde være »i Byen« el. l., men vore Stednavneforskere har dog ingen Tro paa Rigtigheden af en saadan Tydning. I Følge den engelske Kannik Ælnod, der var her i Landet (Odense) ved Aar 1100—1124, og som skrev Knud den Helliges Historie ca. 1120, hed Stedet »Burlina«¹⁾ og havde sit Navn efter en Dronning her, men denne Fortolkning kan vi sikkert forbigaa, selv om den er den ældste²⁾. I Kong Valdemars Jordebog fra 1231 kaldes Herredet Burlunhæreth, og selv om vi allerede 1330 træffer Formen Byrlum, er det vist mest sandsynligt, at Navnets ældste og rette Form er Burlund. Det sidste Led — Lund — anvendes jo endnu i vore Dage som Betegnelse for en Samling Træer, ligesom Skov og Krat findes i Nutidssproget, hvorimod Betegnelsen Holt vistnok er udgaaet af Sproget og kun findes i ældre Stednavne. Adskillelsen mellem Skov — Lund — Krat og Holt er næppe klarlagt, men dog betyder Skov nok noget større Træbevoksning end Lund, Krat, Holt og Ris m. fl.

Forledet Bur synes ofte knyttet til Skovbetegnelser, vi har saaledes Bur som Betegnelse for Gaard i Melholt, vi har Gaardnavnet Burholt i tidligere Skovegne i Ø. Brønderslev, Lendum og Torslev Sogne i Vendsyssel og som Skovfogedbolig i Astrup Sogn i Himmerland, endvidere Burlund i Idom Sogn i Ulfborg Herred, Burskov i Ugilt Sogn i Vendsyssel og i Nørre Sandager

1) Oversat af Hans Olrik i »Danske Helgeners Levned«.

2) Jfr. Præsteindberetning til Ole Worm 1638, hvor der siges, at Børglum Kloster har Navn efter en Jomfru Burgla, som grundlagde det.

Sogn paa Fyn, og de mange Burgaarde, der findes rundt om i Jylland, har maaske ogsaa Forbindelse med tidligere Skov.

Stiller vi dernæst Spørgsmaalet om Tydningen af Bur i disse Stednavne, kan der peges paa, at det kan være et ældgammelt, sakralt Navn, et Gudenavn, idet vi i norsk-islandsk Gudelære har en Person af Navnet Bur (Borr), Fader til Odin, og vistnok en Jordgud. Det var i Følge Vøluspá hans Sønner, der hævdede Jorden op igen, da den var faldet ned i Ginnungagab¹). Er det hans Navn, der indgaar som Forled i Skovnavnene, vilde det vel altsaa sige, at den paagældende Skov (Lund, Holt) var hans Helligdom. Men Bur kan formentlig ogsaa være Betegnelse for en Bygning eller Bolig af en vis Art; vi har jo endnu Ordet i Fadebur, Jomfrubur, Fuglebur, Fangebur — et Aflukke, vel oprindelig ligefrem et Kammer²) —, og tager vi her Ordet i denne Betydning, slipper vi for de mytiske »Vældganger« og bliver paa den faste Grund.

En Lund østen for Børglum Klosters Indmark nævnes endnu 1661³).

Det tør vel anses for givet, at Landets Inndeling i Herreder er ældre end Sysselinddelingen, der antages at stamme fra Harald Blaatands eller Knud den Stores Tid (ved Aar 1000), og at Herrederne her i Landet maa være en Oldtidsinddeling, som har sit Navn af Hær-Red, d: at udrede Hær, samt at et Herreds-Distrikt normalt var paa 126 Bol, der skulde stille 42 Krigere

1) Meddelt mig af Landsarkivar Svend Aakjær, jfr. Axel Olrik og Hans Ellekilde: Nordens Gudeverden. S. 409 og 411.

2) I middelalderlige Viser træffes ogsaa Ridderbur, og i vend-sysselske Tingbøger fra første Halvdel af 1600erne træffes Ordet »Burgang« i Raalingshusene = Forstue?

3) Jerslev H. Tgb. 8. Septb. 1670 Bl. 74 b.

eller et Ledingsskib med 42 Mand¹⁾). — Naar Børglum Herred har faaet Navn efter den vestligst i Herredet beliggende Lokalitet Burlund, maa Grunden antagelig søges i, at den østlige Del af Herredet i Oldtiden for Størstedelen var bevokset med Skov og uopdyrket, og da senere Skovrydningen tog Fart her, og Tingstedet, som vel oprindeligt laa i Børglum²⁾, kom til at ligge for ubekvemt for Østboerne, blev der da ogsaa for Skovsognene oprettet et »Mageting« eller, som vi nu vilde sige, et Bitingsted, Skovboting, der maaske laa i Torslev Sogn, og som bestod indtil Middelalderens Slutning, paa hvilket Tidspunkt Hovedtingstedet vist blev fluttet til Rønnebjerg i Vrejlev Sogn, hvor det kom til at ligge centralt i Herredet. 1682 laa det paa Høgsted Hede lidt vest for Rønnebjerg.

I Børglum (Burlund) har der antagelig allerede i Oldtiden været en **K o n g s g a a r d**, hvor den kongelige Ombudsmand, der skulde oppebære Bøndernes Ledingsafgifter og Gæsteriydelser m. v., har boet, og der synes i Børglum Sogn indtil nyere Tid at have været et Stednavn, der pegede hen paa denne Ombudsmand, olddansk árr, Aarmand. I en Afhandling om »Jarl, Aar og Lev-Mand« udtaler Landsarkivar Svend Aakjær den Mening³⁾, at Stednavnet **A a r s l e v**, som vi har 6 af her i Landet, peger tilbage til den kongelige Ombudsmand Aaren, og at Aarslev betyder det Jordegods, som var lagt til Aarens Embede, altsaa hans Em-

1) Svend Aakjær »Om det olddanske Herred og Sogn« i Festskrift til Kr. Erslev 1927.

2) Af Tingsvidne 1501 fremgaar, at det havde været Lov, Ret og lovlig Sædvane, at Beboerne der søgte Skovbo Ting kunde fordeles til Børglum Herredsting og gives Varsel derom ved Skovbo Ting til deres Brofjæl, »og er Børglum Kloster itz Ting«, hvilket vist vil sige, at Herredstinget laa ved Børglum Kloster.

(Æd. A. III. 196.)

3) Festskrift til Vilh. Andersen, 1934.

bedsjord. I Børglum Sogn, hvor vi véd, at der var en Kongsgaard i den ældre Middelalder, findes eller rettere fandtes endnu i 1700'erne en Aarslev Hede, der laa hvor nu Gaardene Christiansdal og Nielsminde blev anlagt i det 19. Aarh. paa nyopbrudt Jord.

Det er saa naturligt, at Navnet Aarslev er gaaet af Brug for Børglum Klosters Markjords Vedkommende, idet her jo brugtes Navne for de forskellige Fald, men ude paa Overdrevet, Heden, holdt Aar-Navnet sig. 26. Juni 1598 udgik kgl. Ordre om, at det Marked, der hidtil havde været holdt ved Børglum Kloster i Børglum By, og som var Bønderne meget ubelejligt i deres Høst, skulde flyttes til Aarslahøj paa Klosterets Mark¹⁾. Herefter blev det ogsaa flyttet, men det blev ikke afskaffet i H. t. aabent Brev af 12. Maj 1602 om de vendsysselske Landmarkeders Afskaffelse, og 1651 søgte Magistraten i Hjørring om, at det almindelige Marked, som paa en Alhede 2 smaa Mil derfra hidtil var holdt Sct. Bartholomæi Dag, og hvor der herskede stor Uskikkelighed med Sværmen, Drikkeri, Slagsmaal o. s. v., maatte blive flyttet til Hjørring, og dette blev bevilget²⁾. Det er utvivlsomt det Marked, der under Navn af »Jelstrup Marked« endnu holdes i Hjørring, idet Markedspladsen paa Aarslev Hede vel var blevet flyttet over paa den anden Side af Aaen til Jelstrup Sogn. Da Kansler Peder Reedtz 22. Juni 1669 fik Skøde af Kronen paa Børglum Kloster, nævnes blandt selve Hovedgaardens Tilliggende Aarslef Hede³⁾, og da Vejene mellem Vejby og Hjørring 1765 blev opmaalt, gik Granskningsmændene den ene Gang over Børglum

¹⁾ Kancelliets Brb.

²⁾ Jyske Reg. 19. Juni 1651.

³⁾ Den i Skødet nævnte Kolberrig (o: Kolborn) Skov laa i Ugilt Sogn, nu Klosterskoven.

Bys Enge »U s l e v H e d e« norden for Klosterets Fald til Østergaard i Vittrup¹⁾).

Hvor Børglum Kongsgaards Bygning har staaet, la-der sig sikkert ikke paavise; den kan jo have ligget, hvor Kloster-Komplekset senere fremstod, og den kan have været den Gaard, der senere blev Bisperesidens, naar Biskoppen opholdt sig her ved Klostret.

»Neden for Børglum Kloster vises endnu den Plads, »Bispegaarden«, hvor de katolske Bisper skal have haft deres Residens,« hedder det i Trap: Danmark²⁾, og dette Sted angives at være lidt nordøst for Klostret og øst for Vejen til Vittrup, hvor der er opgravet Mun-kesten og Rester af Hultegl³⁾, men det er Rester af et Teglværk.

Gaarden »Børglum Biskopgaard« nævnes 1469, da Væbneren Niels Pedersen, som boede der, var Synsmand sammen med fire andre Væbnere til velb. Svend Kalli Pallisens Gaard Knolde i Skallerup Sogn⁴⁾, men desværre haves ingen Oplysning om, hvor den laa, og der kan peges paa, at der syd for Klostrets Mark ligger en Gaard, som hedder Bisgaard (i Fristrup).

Det ligger vel nærmest at antage, at Kongsgaarden i Børglum er blevet skænket til Biskoppen over Ven-delbo Stift eller erhvervet af denne i Kong Erik Lams Tid (1137—46); de første af Stiftets Biskopper⁵⁾ synes at have boet i Vestervig, og om Biskop Kjeld, der 1134 deltog i Slaget ved Fodevig paa Kong Niels' Side, si-ger Knytlinga Saga, at han var fra Hjørring, ligesom ogsaa, at Bispestolen var »i den Stad, som hedder Hjør-

1) Vends. Aarbøger 1920. S. 307.

2) V Bd. S. 218.

3) Meddelt af Tandlæge Holger Friis efter Gaardejer Marigaard.

4) Vennebj. H. Tgb. 2. Okt. 1648, Bl. 211.

5) 1065 delte Svend Estridsen Jylland i 4 Stifter.

ring (Jorungr)«¹⁾, men 1139 kalder han sig af Børglum²⁾). Ved 1142 blev Tyge Biskop heroppe, befordret hertil af Erik Lam, der var hans personlige Ven, og han boede vist i Børglum. Forøvrigt var han Vendelbo, og af sit fædrene Gods, der laa paa Øland, oprettede han ca. 1160 Økloster. Det synes som om vi kan fastslaa, at Kongsgaarden Børglum ved Aar 1140 er kommet til Bispestolen, men derimod er det usikkert, om Børglum Kloster allerede da var oprettet, selv om det maa antages, at der ved Stiftskirken har været et Slags Præstekapitel. Det første sikre Vidnesbyrd om et Kloster i Børglum er fra 1205, men det er dog nok oprettet henimod Midten af 1100'erne.

Det er imidlertid ikke Klosters Historie, som her skal fremdrages, men derimod Børglum Kongsgaards.

Efter at Knud den Helliges paatænkte Ledingsfærd til England var mislykkedes i Sommeren 1085 finder vi i Sommeren 1086 Kongen paa Rejse i Jylland, og samtlige Kilder synes enige om, at han gik strengt til Værks baade med at gøre sine Gæsterrettigheder gældende og med Hensyn til at indkræve Bøder for det den forrige Sommer begaaede Ledingsbrud. Ganske vist tilbød han at give Afkald paa Bøderne, hvis Befolkningen i Stedet vilde erlægge Tiende til Gejstligheden i Fremtiden, hvad der dog mødte stærk Modstand, og tillige vakte Kongens Paabud om Fastedage, Helligeholdelse af de mange kirkelige Festedage, Frigivelse af Trællestanden m. m. stor Uvilje imod ham og social Uro.

Hertil kom, at de kongelige Ombudsmænd ofte var uærlige og udsugede Befolkningen, og søgte med Vold og Magt at kue ædelbaarne saavel som Menigmand.

1) Rafns Udgaven af Sagaen, 1829.

2) Olrik: Danske Helgener S. 64.

Ved disse Menneskers utaaelige Overgreb ophidsedes overmaade mange af de ældre, og alle opflammedes baade af Vrede og Had,« siger Ælnod, der ellers stadig roser Kongen og fordømmer Oprøret mod ham.

Medens Knytlinga Saga, der er skrevet ca. 1280, har en stærk og vistnok digterisk Udpensling af Tildragelserne i Vendsyssel under Kong Knuds Ophold heroppe og angiver Navnene paa de to kongelige Ombudsmænd Thord Skorri og Tolar Verpil, som satte sig i Spidsen for Opstanden i Hjarranda (Hjørring?) Syssel, har Ælnod, der skrev sin Beretning ca. 160 Aar tidligere, ikke mange Enkeltheder herom, men efter ham synes det, som om Kongen først havde holdt Retterting i Kjær og Jerslev Herreder og derefter er kommet til Kongsgaarden i Børglum for at holde Ret her i Herredet. Den mod ham ophidsede Befolkning stævnedes da i Hobetal til Tinge »med forgiftet Sind og væbnet Arm«, og Samlingsstedet kalder Ælnod paa sit Latin *pontus cornicus*, hvorfor der har været fremsat den Anskuelse, at det var ved Krage Strand i Tornby Sogn.

Der kan dog ikke være Tvivl om, at det var ved *pontus cornicus*, d. v. s. *K r a g e d a m*, nu Kragesig, der strækker sig øst og delvis syd om Aarslev Hede nord for Børglum Kloster, og i hvilken Fiskeriet 1638 laa til Klostret¹⁾; i vaade Aar staar her endnu meget Vand. At dømme efter Ælnods Beretning ser det ud til, at Herredstinget laa paa Aarslev Hede, og her holdt den ophidsede Befolkningen da Raadslagning baade Dag og Nat. Kongen og hans Mænd var en Dag tilstede, men da Situationen saa truende ud, trak Kongen sig i Hast tilbage til Kongsgaarden, og da han heller ikke ansaa sig for at være i Sikkerhed her, drog han efter at have truffet nogle faa Foranstaltninger til Vestlændingernes

¹⁾ Indberetning til Ole Worm. Jyske Saml. 4. 1. 98.

Omraade — Hvetbo Herred og Han Herred — og tog Ophold paa Kongsgaarden Agersborg, og her samlede han sine tro Folk, hvorefter han selv begav sig til Biskop Henrik, der da opholdt sig paa Bispedømmets Gaard Biskoptorp, nu Bejstrup, øst for Agersborg.

Saa snart det rygtedes i Forsamlingen ved Kragedam, at Kongen havde forladt Børglum, gik den angrebsvis til Værks, indtog Kongsgaarden, som blev udplyndret og alt derefter ødelagt. Da Kongen i Almindelighed kom paa Gæsteri hvert 3. Aar, og hvert Herreds Bønder skulde levere Forplejning til ham og hans store Følge i to Døgn, var der paa Kongsgaardene, blandt hvilke foruden Agersborg og Børglum 1231 var Plet i Vrejlev Sogn og Ulvholm i Hune Sogn, samlet en Mængde Fødevarer paa den Tid, Kong Knud var her, og Ælnod fortæller, at det, som de plyndrende Bønder ikke kunde fortære, nedtrampede de, »og som Svin rodede de op i alt«.

Beboerne fra det østlige Vendsyssel var nu ogsaa kommet til under Anførsel af Kongens Farbroder Asbjørn Jarl og en Eivind Biefra, siger Knytlinga Saga, og disse Mænd formodes at have hørt hjemme i Jerslev. Bondehæren optog Forfølgelsen af Kongen, men inden den kom til Agersborg, traf den paa Fredsmæglere, som var udsendt af Kong Knud. Ogsaa om disse Mæglingsforsøg beretter Knytlinga Saga indgaaende, medens Ælnod fortæller, at Biskop Henrik med nogle Mænd drog Hæren i Møde og forgæves formanede dem til Besindighed. Af Interesse er det, at Ælnod fortæller, at de ophidsede Bønder piskede Strandsandet op i Luftten med deres Spyd, thi det synes at vise, at Bondehæren har fulgt Stranden fra Fureby til Slette — den Vej, som indtil 1850'erne dannede den vigtigste Færdselslinje mellem Vendsyssel og Thy. Medens Agers-

borg blev udplyndret og ødelagt, flygtede Kong Knud videre ned gennem Jylland, og Dramaet endte jo med hans Drab i Sct. Albani Kirke i Odense 10. Juli 1086.

Senere hører vi intet til Kongsgaarden i Børglum, der altsaa i det følgende Aarhundrede gik over i Bispestolens Eje.

Georg Bruun: Kolding før 1700.

Forhenværende Rektor Georg Bruun har paa V. Schæffers Forlag, Kolding, udgivet en Bog om Kolding før Aar 1700; Forfatteren kalder den »en Hjemstavnsbog« og vil vel dermed sige, at han har bestræbt sig for at gøre Fremstillingen saa »folkelig«, at den kan blive Allemands Læsning, hvilket da ogsaa er lykkedes. Bogen, der er udgivet af »Det historisk-antikvariske Selskab for Kolding og Omegn«, er til-egnet Mindet om Koldings Historiker, Redaktør P. Eliassen. I Fylde naar den selvfølgelig ikke op paa Siden af Eliassens store Værk »Kolding fra Middelalder til Nutid«, men der er siden Eliassens Bog ud-kom 1910 foretaget talrige Jordbundsundersøgelser i og ved Kolding, og disse har bevirket, at Byens Ud-vikling fra Oldtid til Middelalderens Slutning kom-mer til at forme sig ikke saa lidt afvigende fra Elias-sens Skildring.

Medens Rektor Bruuns Bog kun i mindre Grad be-skæftiger sig med Koldinghus' Historie, findes der fyldige Bidrag til Raadhusets og Latinskolens Historie, og dernæst bringer den Biografier af to af de Mænd, der indenfor det givne Tidsrum har haft størst Be-tydning for Byens Udvikling, nemlig Lensmanden Caspar Markdaner (1533—1618) og Borgmester og Tolder Søren Kjær (ca. 1518—1582).

De foran omtalte Jordbundsundersøgelser viser, at

det Terræn, hvor Kolding nu ligger, oprindeligt har bestaaet af fem Banker, adskilt ved Smaasøer og Sumpe, men ved Udskylning af Skrænterne, Aflejring af Fyld m. v. er de oprindelige Lavninger i Løbet af Aarhundreder blevet udjævnet og højnet, saa de efterhaanden blev anvendelige til Bebyggelse, et Resultat, der dog først naaedes et godt Stykke hen i Middelalderen.

Som saa mange andre af vore Købstæder har Kolding haft en stærkt vekslende Skæbne; i Købstædernes Blomstringstid ved Aar 1600 antages Byen at have haft ca. 2500 Indbyggere; efter de tre fjendtlige Indfald i det 17. Aarh. var Tallet 1672 gaaet ned til 1094, og en Snes Aar senere var det kun 995, saa steg det paany langsomt og naaede ved Aar 1800 op til ca. 1400.

Bogen bringer nogle Billeder samt to Terrænkort; af Hensyn til ikke stedkendte Læsere vilde det have været ønskeligt, om der paa Kortene havde været indlagt nogle flere Stednavne, og ligeledes maa det beklages, at der ikke i Bogen er Register over de mange Personnavne, som nævnes i Teksten. Side 96 omtales Bytinget med Byfogeden som Retsleder og Raadstueretten, »i hvilken Raadet dømte sammen med Byfogeden«. Denne Karakteristik af Raadstuerettens Sammensætning er næppe holdbar. Raadstueretten bestod i de jyske og fynske Købstæder af Magistraten: Borgmestre og Raadmænd, og deltog Byfogeden i en Domsafsigelse her, skyldes det sikkert særlige Forhold, f. Eks. at Byfogeden tillige var Raadmand, hvilket der kendes flere Eksempler paa.

C. K.

Vandryseløse Stadier 1938.-

En Rejse gennem Vandrysel
1875

EN REJSE GENNEM VENDSYSSEL 1875.

Gengivet af ANTON JAKOBSEN †.

I Sommerferien 1875 foretog en Mand en Rejse i Nordjylland for, som han selv siger, at studere Folkelivet. Og en Skildring af sine Oplevelser og Iagttagelser lod han samme Aar offentliggøre i de to Blade »Aalborg Stiftstidende« for 8. og 9. Septbr. og i »Vendsyssel Tidende« fra 8. til 21. Oktober.

Hvem Forfatteren er vides ikke,¹⁾ da han ikke har navngivet sig, men det fremgaar af Artiklerne, at han var fra København, var født der og ventede ogsaa at dø der. Det var første Gang, han gæstede Jylland, og hans Kendskab til Livet, som det levedes i Provinserne, især da blandt Landbefolkningen, var ikke stort, men han var en god og forstaaende Iagttager.

Studierne begyndte søndenfjords, og hans Iagttagelser her, fra Skørping over Lindenborg til Aalborg, er fortalt i »Aalborg Stiftstidende«. Den øvrige Del af Rejsen gik over Nørresundby, Brønderslev, Vraa, Børglum, Vejby, Aastrup, Hjørring, Sindal, Hørmested, Lendum, Skærum til Frederikshavn og er skildret i »Vendsyssel Tidende« saaledes, som den gengives nedenfor.

1) Antagelig Topografen, Løjtnant Ludvig Fred. Both (1823-87), hvis »Natur og Folkeliv i Danmark« udkom 1875, efter at hans historisk-topografiske Danmarksbeskrivelse var udkommet 1871—72.

Som jeg havde overnattet i Aalborg efter en Fodtur gennem en Del af Aalborg Amt, besluttede jeg mig til at forblive Dagen over i Byen for næste Dag at gæste Vendelboerne.

De bugtede, tildels smalle Gader (i Aalborg) med en Mængde endnu snævrere Stræder og Sidegyder, ikke ulig Peder Madsens Gang og Pistolstrædet i sin Tid (i København), havde ikke noget Indtagende ved sig, særdeles da Flertallet af Bygningerne vare forældede, vindskæve, krumme, ludende ofte helt ud over Smalgaderne i deres forkrøblede Bindingsværks Skikkelser. Naar undtages de faa ældre Pragtbygninger, hvis ædle Stil er saa ofte beskreven, og af hvilke det gamle Apotek (Jens Bangs Stenhus), set fra Byens østlige Side, tager sig ud som Kongen i et Spil Kegler, og de to i den nyere Stil opførte Bankbygninger, blandt deres Omgivelser er at betragte som et Par rigt smykkede Dronninger, frembyder Byen intet mærkværdigt af Betydenhed.

Men dens nærmere Omgivelser har Natur og Kunst forskønnet. Mod Syd ombues Byen af herlige Plantager og Lystanlæg, hvor igennem Jernvejen bugter sig, og hvor en ret anselig Stationsbygning breder sig ærværdigt. Byens modsatte Side berøres af Limfjorden, der med sine let krusede Bølger, hvorpaa hist og her en Baad gynger, og hvor større og mindre Fartøjer med deres hvide, svulmende Sejl styrer efter Signalet paa Pontonbroen for at vinde Gennemgang, tager sig net ud.

Skuende ud over Broen, i det Øjeblik en Sejler glider gennem, mindes man den brogede Klump af sammenstimlende Mennesker om Scenerne ved Knipelsbroen, da den i sin Tid blev rullet op for Farten mellem København og Kristianshavn, men det gaar ulige lettere her, idet en ringe Kraft bringer et af

Broleddene til at gøre en rolig, men gratiøs Drejning til Siden, som naar man aabner Døren for en statelig Gæst med et: »Vær saa artig!«

Overhovedet er Pontonbroen et stolt Skue, men naar nu den faste Bro med sine buede Hvælvinger aabner sig for Jernvejsfarten, faar den en farlig Medbejler og bliver mere at betragte som en Stente for Fodgængere end en Kørebro. Gerne havde jeg betragtet Arbejderne ved Pillebygningen til det nye Broanlæg, men de sagdes mig at være utilgængelige og for uindviede saa lidet fattelige, at jeg end ikke forsøgte at erhverve mig Adgang hertil.

Gennem Byens Lystanlæg slentrede jeg op paa Højderne sydligt for Byen, hvor Udsigterne over By og Fjord er overordentlig dejlige, værdigere til at behandles af en Malers Pensel end meget andet, man før har set under Glas og Ramme.

Jeg vendte tilbage ind ad Byen just, som Landboerne kørte ud ad Byen hen ved Aftenstid og mærkede intet til den Stimen og Støjen, som min Fader saa ofte talte om var saa betegnende for den jyske Bonde, naar han havde gjort et godt Købmandsskab og faaet de tilbørlige halve Pægle foran Disken. Men, tænkte jeg saa, andre Tider, andre Sæder.

Uden personligt Bekendtskab i Byen saa jeg efter at finde mit Logis, som heldigvis var i en af Hovedgaderne, da jeg ellers let kunde være faret vild af samme. Her gik det henad Aftenen ikke saa roligt til, men Søvn overvældede mig, og paa bløde Bolstre eller rettere de spirale Metalfjedre styrkede jeg mig ved en rolig Søvn, indtil Opvarteren næste Morgen aabnede Døren med de Ord: »Toget gaar om en halv Time!«

Jeg klædte mig hurtigt paa, betalte min Regning og uden at nyde noget ilede jeg ud til Stationen, hvor

Lokomotivet stod forspændt, hvæsende mig i Møde. Næppe fik jeg løst Billet, før der ringedes ud og Lokomotivet pustede af Sted med et ringe Antal Vogne efter sig ned til Fjorden.

Paa Dampbaaden og over til Sundby var der kun et Øjeblikks Vending, saa jeg neppe levnedes Tid til at iagttage Byen, hvis Beliggenhed langs den høje Banke forekom mig noget fremmed. Det ubetydelige Rejsegods var straks pakket ind i det paa Fjordens Nordside ventende Tog, der efter et Par Minutters sagte Rullen gjorde Holdt ved Sundby Station. Her gjordes atter en Pavse paa en halv Snes Minutter, som jeg benyttede til at indtage en Kop Kaffe.

Ikke saa faa Rejsende strømmede til for at gaa Nord paa. Jeg stuede mig ind i en Vogn mellem et Par velnærede Mænd, der begge efter Udseende at dømme kunde være henved Halvtreds. Jeg havde lagt min Rejseplan og for at komme ned i Hjertet af Vendsyssel var jeg beredt paa ikke at standse, før jeg kom til Vraa Station. Herfra vilde jeg gøre en Fodtur til venstre i en Bue ad Hjøring til og efter et lille Ophold her gaa med Toget til Sindal for derfra til Fods, beskrivende en Bue til højre, at naa Frederikshavn.

Efter at Toget var rullet af Sted, begyndte jeg en Samtale med min Sidemand til venstre. Hans skindbeklædte Egestok over Haandtaget lod mig formode, han var Kvæg- eller Hestehandler, og jeg spurgte derfor om Kreaturpriserne, skønt jeg ikke selv havde ringeste Forstand herpaa eller Interesse herfor. Min Formodning slog meget rigtig til. Han fortalte mig en hel Del om, hvorledes der kunde »gro Penge paa Aaringer«, og at han Dagen forud havde købt en Ko, »der ikke var saa lidt Ko i, at den var god for Pengene«, at Studene var »gaaede over deres Nummer«,

at »Horskretterne aldrig kunde holde Pengene sammen« og saa fremdeles i et Væk en hel Del, som jeg ikke forstod meget af.

Jeg vendte mig derfor til min anden Sidemand, der ikke var fuldt saa meddelssom, men efter min Mening saa meget desto grundigere. Imidlertid fik jeg ingen videre Besked paa, hvad jeg spurgte om, før jeg havde fortalt ham, at jeg var en Københavner, Forretningsmand ved et Handelsetablisement, og at jeg nærmest rejste for at gøre mig bekendt med jyske Forhold. Til Gengæld betroede han mig, at han var Lærer og havde boet i Vendsyssel i en lang Række af Aar.

»Vil De lære Vendsyssel ret at kende«, sagde han, »skal De ikke rejse med Toget, men tage Stokken i Haanden og se ind til Godtfolk, hvor De kommer frem. Rigtignok er Vendelboen ikke altid saa let at blive klog paa, og han blotter ikke gerne sit Hjertes Inderste for den, han ikke ved et længere Samliv har lært nøjere at kende, men har De gode Øjne og Øren, vil De altid erfare noget, De ikke hidtil har kendt til, og som De maaske kan have godt af at vide. Det er ikke saa sjældent, at her rejser en eller anden Stormand eller Historieskriver for at studere Folkelivet; men de rejser bort herfra med de rav-galeste Forestillinger. Grunden er den, de bevæger sig ikke i det egentlige Folkeliv, de logerer sig ind paa en Herre- eller Præstegaard, hvor Selskabslivet gerne fører nogle Krøniker med sig, som ingen Hjemmel har, og har en Stuepige eller Forvalter opsnapet et eller andet eventyrligt eller tilfældigt, saa udsmykkes det med Tilsætninger af Vid og udgives for Folkemeninger og Ytringer af Folkekarakteren. Almindeligvis gaar det ud over Bønderne. Saaledes har en Skribent«, fortsatte han, »i mine yngre Aar fortalt,

at Vendelboernes mest yndede Middel mod Koldfeber var »tre Lus i en Pandekage«,¹⁾ og en nulevende Digter²⁾ har faaet ud af deres Fortrolighed med de fire Verdenshjørner og deres Uvanthed med Højre og Venstre, at en Patient fortalte Doktoren, at Sygdommen sad i det vestre Næsehul. Det kan ikke nægtes, at Vendelboerne, vedblev han, »er ømme over deres Heste og nænne neppe, selv om Vinter-tiden, da disse intet daglig Arbejde har, at spænde dem for Vogn uden højst nødvendigt. Men at Ømheden strækker sig saa vidt, som man læser i et for faa Aar siden udgivet Tidsskrift, at en Karl forlangte Dødsseddel hos Herredsfogden i Sæby til sin syge Fader for at spare en Rejse for »Øgene«, naar han virkelig døde, er en Fabel. Det kan nok være, at Vendelboerne ikke altid gaar lige til Sagen, men drejer ad Omveje mod det tilsigtede Maal, men derfor bør man ikke tro, hvad der fortælles, at naar Ungersvenden vil bejle til Datteren, spørger han altid, hvad Studen skal koste«.

»Maaske«, siger jeg, »at mange af de Historier og Fortællinger, der cirkulerer ovre i Hovedstaden om Vendelboerne, er fabelagtigt udsmykkede. Men der kommer sjældent Røg uden Brand, og derfor mener jeg, at noget usædvanligt maa der have klæbet ved Befolkningen heroppe«.

»Det er højst rimeligt«, ytrede han, »at i en længst forsvunden Tid, da Vendsyssel manglede Forbindelse med den øvrige Verden, at det da har staaet tilbage for de andre Provinser, og at dets Befolkning er ble-

1) Hertil kan bemærkes, at dette at indbage Lus i en Pandekage i hin Tid gjaldt for Raad mod visse Sygdomme, hvilket jeg fra min Barndom ofte mindes at have hørt. A. J.

2) M. A. Goldschmidt; Dagbog fra en Rejse paa Vestkysten af Vendsyssel og Thy, S. 200.

ven anset for at være overtroiske Taaber, men lur nu Vendelboerne. Det kan træffe sig, at der nu i selve København findes mere af det, vi kalder Overtro, end i Vendsyssel. Ialt Fald har vi for faa Aar siden haft en højstaaende Frue heroppe, født, opdraget og uddannet i København, der hørte Varsler hver Gang Katten jagede en Mus paa Loftet, og saa i Kaminildens forskelligfarvede Luer et ubedrageligt Billede paa den fraværende Mands Utroskab«.

Nu fløjtede Toget, og Prangeren, der under denne Samtale havde strakt sig over Bagklædningen ved Kupeen foran for at udvikle for en Kollega, hvorledes Svinehandelen gik for sig, og hvad han havde gjort ud af en Bede, som jeg mærkede, han henregnede til Hunkønnet, steg ud ved Sulsted Station for sandsynlig at gøre Forretninger i Omegnen. Jeg kan ikke nægte, jeg savnede slet ikke hans Selskab, men var endog vel tilmode ved i mere Mag og uforstyrret at kunne lytte til Læreren, som jeg heller ikke forsømte at »pumpe«, idet Toget tog Fart paany.

Jeg bemærkede da, siden det lod til, han interesserede sig mest for Bønderne, som rimeligvis udgjorde hans nærmeste Omgangskreds, »at disse nok var enige og mærkværdig sammenholdne, naar det gjaldt at værne om deres fælles Anliggender og Rettigheder, og at de ikke taalte Undertrykkelse af nogensomhelst Art«.

»Ja vist blæser det«, ytrede han ligesom noget spydigt. »Jeg kan mærke«, vedblev han, »at ogsaa De har læst noget i Fædrelandshistorien og mindes maaske Knud den Helliges og Kristoffer af Bajerens Dage. Men husk paa, det er fire til seks hundrede Aar siden, disse Mænd levede. Der er meget Vand løbet til Hav siden den Tid. De aller ældste nulevende vil vel mindes enkelte kraftige Træk af Selv-

stændighedsfølelsen og Frihedskærligheden, t. Eksempel, da Beboerne i et enkelt Sogn et Par Mil vest her for Banen jog Toldvæsenet bort fra dets Grændser med Forke og Leer for at sikre sig den efter deres Mening fordelagtige Brændevinslavning,¹⁾ ligesom

- 1) Sognet, der her hentydes til, er Vrensted Sogn. Og i »Nørresundby Historie« giver Petresch Christensen en Skildring af Sagen: Den 28. Oktober 1784 kom Toldkontrollør Lysholt fra Nørresundby tilligemed to Betjente og Politifuldmægtig Wormstrup fra Aalborg som Politimyndighedens Haandhæver fra Stenum ad Vrensted til; men Bønderne i Vrensted var sikkert af Stenumboerne bleven adviserede om »Fjenden« Komme, thi sligt var almindeligt Tilfældet, at den ene By underrettede andre truende Byer om, naar Toldvæsenet var paa Jagt efter Brændevinstøjer. Da nu Tolderne i to Vogne vilde køre ind i Vrensted By, blev den første Vogn, hvorpaa de tre Toldere sad, standset af en ubekendt Mandsperson, der greb fat i Vognen; da Tolderne truede ham med deres Stokke, gav han Slip, men saa snart de var inde i Byen, hvor det iøvrigt ikke var deres Hensigt at visitere, strømmede Bønderne sammen, unge og gamle, Mænd og Kvinder, og forsamlede sig omkring Wormstrups Vogn og efterfulgte den. Nogle af Mængden var bevæbnet med Spader, Grebe o. lign. De truede og raabte efter Tolderen og hans Følge og indtog i det hele en højst truende Holdning. Nu lod Wormstrup sin Vogn holde og begærede i hans kgl. Majestæts Navn, at de forsamlede vilde lade ham og det øvrige Følge fare i Fred, da der ikke skulde blive foretaget nogen Inkquisition der i Byen. Men herom indlod de vrede Vrenstedboere sig aldeles ikke i nogen Diskussion, men »uden at sige noget« gav de sig til med Sten at bombardere de uvelkomne Gæster, saa at disse i vild Flugt med Hænderne for Hovederne maatte køre ud af Byen, alt imens Stenene »i Hobetal« susede dem om Ørerne. Wormstrup blev ramt i Baghovedet og i venstre Side, Betjent Henrik Baggesen oven i Hovedet, bag paa Ryggen og paa Halsen, en af Kuskene i Skulderen o. s. v. Først da Ekspeditionen var kommen ud af Byen ophørte Bombardementet, og Turen fortsattes derefter til Løkken, hvor en Sten, som fandtes i en af Vognene, blev indpakket i Papir og forseglet med tre Segl, nemlig Lysholts, Wormstrups og Baggesens.

samme Beboere, bevæbnede paa deres Vis, drog til Sæby og af Arresten befriede deres Degn, som vilde forsvare dem mod Godsejervælden, og ikkun det fra Aalborg rekvirerede Kompagni Soldater af 3dje jyske Infanteriregiment formaaede at bringe de ophidsede Bønder i Ro,¹⁾ men det er ogsaa kun et enkeltstaaende Eksempel, der hvor lovløst og voldsomt det end har været, ligefuldt er en Levning af den Friheds- og Selvstændighedsaand, der rørte sig hos Vendelboerne i Almindelighed i Middelalderens Dage«. »Men nu«, saa forsikrede kan, »kan en enkelt Bys Beboere ikke blive enige om en fælles »Kølle« til at tørre deres Malt paa. Vil den ene til højre, saa vil den anden til venstre. Siger den ene, Væggen er hvid, mener den anden, den er sort. Grunden hertil er nærmest den, at Bønderne ikke længere have fælles

Dette »Slag« gaar der den Dag i Dag Sagn om i Vrensted, og naar en »Vejfarende« til Eksempel i »Vends. Tidende« for 30. September 1880 i en indsendt Klage raillerer over, at naar »man ved Nattetide eller i Særdeleshed om Lørdag og Søndag Aftener kommer gennem Vrensted By, vil man i Reglen træffe store Flokke af Karle og Piger, der støjende og skrigende drage frem og tilbage, og den vejfarende vil som oftest til Svar paa sit venlige Godaften erholde en mindre høvisk Tiltale, eller, som det for nogen Tid siden skal være hændet, en Sten i Nakken«, og slutter med at sige, at »Byens Befolkning naturligvis ej heller vil synes om, at det gamle Mundheld, »at det er lettere at komme gennem Helvede ubrændt end gennem Vrensted uskændt« atter kom til sin Ret«, — da er det maaske Hentydning til Slaget 28. Oktbr. 1784.

Iøvrigt skal korteligt anføres, at 3. December samme Aar stod der et noget lignende Slag ved Hjallerup Kro, hvor de samme Embedsmænd fik en endnu ublidere Behandling af Bønderne, hvilken affødte en kriminel Undersøgelse, hvilket ikke skønnes at have været Tilfældet med Vrensted-Affæren.

- 1) Omtalen af Degnen Martin Dietz, som han hed, og at Beboerne drog til Sæby og udfriede ham, passer ikke. Hans Historie kan læses i »Vendsysselske Aarbøger« II, Side 89. A. J.

Nød eller fælles Fjende. I deres egen Midte«, fortsatte han, »har udviklet sig en Kasteaand som Følge af, at flere har forstaaet at benytte de senere Aars gunstige Konjunkturer til deres Fordel, saaledes at de i Velstand og Ydre, men ingenlunde i Aandsdannelse og indre Vilkaar staar over deres jævnlige. Deres velnærede Skikkelser vidner om dagligt Velleved, deres Hus og Hjem er, hvad man kalder komfortable hvad Indretning og Møblement angaar, at sige i de ydre Gemakker, og deres Omgangskreds, naar Lejlighed tilbyder sig, er de saakaldte Messing- og Porcellæns-Herremænd, som man kalder Besiddere af Bøndergaarde, fødte udenfor Bondestanden. I Byerne har de sammensmeltede gerne deres eget Hotel, hvor de samles og overlægger Planer til fælles Bedste, og det er sjældent at finde en Bonde af første Rang blande sig mellem anden Klasses Bønder. Men kan han følge en Stormand af de egentlige Pengemata-dorer eller store Ejendomsbesiddere i Hælene eller nyde et Glas Vin eller Maaltid med ham i Byens første Klasses Hotel, da nyder han en Lykke, som kvæger hans Hjerte, og han skal ikke glemme at brovte af de varme Haandtryk, han her har modtaget, og den gode Suppe, han mulig har smagt paa«.

Jeg indvendte, at det dog ved Folketingsvalgene heroppe havde vist sig, at der var Enighed til Stede, siden Venstre, der hovedsagelig bestod af Bønder, kunde sætte Kandidater ind af deres egen Midte.

»Ja, se nu«, sagde han, »til Frederikshavnskredsen, hvad er her bleven udrettet, og hvad mon Resultatet bliver næste Gang? De almindelige Bønder er nok i Majoriteten, men her er opstaaet en ny Klasse af Venstrebønder, som søger at bekriige de ældre af samme Art og ved en saadan Tvedeling kiler Mellempartiet eller forblommede Højremænd sig

ind og vinder Sejren.¹⁾ Hjøring- og Sæbykredsene er heldigere stillede, da de nymodens Venstremænd her er til Stede i et ubetydeligt Mindretal, hvorimod Vrejlevkredsen huser begge Parter i rigelig Mængde.

Da jeg ikke ønskede at fordybe mig i den politiske Samtale, drejede jeg om til Vendsyssels Kommunikationsmidler og spurgte om, hvad Fremgang Jernbaneprojektet fra Thy gennem Hanherred til Vendsysselbanen havde.

»Dette Projekt«, sagde han, »som det ny Blad i Hjøring (Vendsyssel Tidende) for over Aar og Dag siden har henledet Opmærksomheden paa, er nu taget under Behandling af Stormænd, saavidt vides baade i Hjøring og Aalborg Amter. Men Planen skal nok være den, at Banen skal trækkes langs Limfjorden, for at den kan komme de større Ejendomsbesiddere til Gode, som bor ad Fjordbredden til. Intet synes naturligere, end at Sognene vest for Brønderslev og i det nordøstlige Hanherred rejste sig for at faa Banen draget saa langt mod Nord som muligt gennem Hjøring Amts frugtbareste Egne, men nej! Ikke en eneste tænker herover, langt mindre arbejder herfor, og Følgen bliver naturligvis den, at de gode Vendelboer faar Lov til at bidrage til en Bane, som finder sit Sammenknytningspunkt med Hovedbanen ved Sundby i Stedet for, det burde ske ved Brønderslev eller maaske helst ved Vraa, kort sagt bidrage til en Bane, de faa liden eller ingen Nytte af. Og«, føjede han til, »det værste er maaske dette, at Vendelboerne mangler en Vækker eller Foregangsmand, der kan rejse Kræfterne og samle dem. De

¹⁾ 14. Decbr. 1873 valgtes Højremanden Redaktør M. Vogelius, Frederikshavn, som Kredens Folketingsmand med 814 St. mod Kredens tidligere Folketingsmand Gaardejer C. J. Hauerslev, Skudsig, der fik 660 St.

hídtil benyttede er vragede paa Grund af Ælde, og de yngre og mere kraftige, som tilbyde sig, kunne de ikke blive enige om at modtage, skønt Lejligheden hertil sidste Foraar tilbød sig bekvemt.

Som vi netop saaledes talte, hørtes Lokomotivets Piben, og saa ivrige havde vi været inde i Samtalen, at vi ikke en Gang ænsede at have passeret Brønderslev og holdt nu ved V r a a.

Jeg var altsaa ved mit Bestemmelsessted, og min meddelsomme og behagelige Rejsefælle, der skulde gøre Turen til Hjøring, maatte jeg da tage Afsked med i en Fart, næppe levnende Tid til at notere hans ærede Navn i min Bog, som han var saa artig paa Forlangende at meddele mig, før Toget rullede videre.

Jeg stod nu her uden bekendte og uden anden Vejleder end mit Rejsekort. Jeg var, som man siger, skrupsulten, og da jeg saa, at enkelte udladte Rejsende tyede over til en smuktformet lille Gaard skraas overfor Stationsbygningen, fulgte jeg efter og mærkede, at det var en Gæstgivergaard med Købmandslejlighed. Her sad i Gæstestuen et Par Mænd, som med et Punscheglas for Næsen i de tidlige Formiddagstimer handlede om Køer, saavidt jeg kunde forstaa. Under kraftige Eder rejste den ene sig fra Stolen, og med sin flade højre Haand slog han et alvorligt Klask i den andens ditto, og dermed blev der mere Ro over de samtalende. Jeg rekvirerede Frokost og mente, at det forholdt sig her som i Byernes Gæstgivergaarde, at et Frokostbord stod dækket i en dertil indrettet Stue, men der overrakte mig i det Sted skaaret Smørrebrød paa en Tallerken i den Gæstestue, hvor jeg sad, og, tænkte jeg, det er vel ogsaa saaledes, det bør være for den, der ønsker at studere Folkelivet.

Efter at have betalt min Fortæring og heftet min Rejsetaske vel om Livet, gaar jeg ud til Vejen, hvor

jeg saa Overkørslen over Banen. Her træffer jeg paa en rigtig trivelig og firskaaren Bondemand, hvem jeg, idet jeg pegede til højre, spurgte om, hvad det var for Bygninger, vi kunde øjne paa de i lang Frastand værende Højder.

»Det er Børglum Kloster«, sagde han. »Hille Død«, mente jeg, »der maa du om ad for at se, hvad mærkeligt her er at finde; i alt Fald kan du vist fra den Højde nyde en behagelig Udsigt«. Og jeg benede af, vester paa mente jeg. Efter at have gaaet nogle hundrede Favne drejede Vejen for meget til højre, saa hvis jeg fortsatte i den Retning kom jeg ej til Børglum Kloster. En gammel Mand, som satte Neg sammen paa Marken, viste mig over Eng og Kær paa den rette Vej.

Just som jeg nærmede mig tre à fire store Bøndergaarde (O: Stenvad), hvor igennem Vejen drejede, naaede jeg et halvgammelt, velklædt Kvindemenneske, bærende et sammenrullet Stykke Tøj under Armen, omvundet med et Forklæde. Hun skottede op til mig, da jeg hilse, som tænkte hun, »hvad mon du er for en?«

Imidlertid gav vi os i Snak sammen, og jeg maatte op med Lektien om, hvor jeg hørte hjemme, hvor jeg vilde hen o. s. v. Nu blev hun mere snakksom og fortrolig, alt efter som vi vandrede frem ad Vejen sammen. Min Hensigt var at gaa ind et eller andet Sted for ved Samtale med Beboerne at samle Erfaring om Egnen og Folket. Men jeg tænkte, »det lykkes dig vel allerbedst, naar du benytter, hvad du har for dig«, og jeg vedblev at samtale med Konen, der agtede sig til en af Byerne paa den anden Side af Klosteret, som hun udtrykte sig.

Da jeg havde erfaret noget om Befolkningens religiøse Standpunkt og dets Syn i saa Henseende,

ledede jeg Samtalen hen paa Præsterne og deres Gerning.

»Vor Præst«, sagde hun, »er at se paa en grumme »træg« Mand, men han er »sløv« og tilmed saa meget »gemen«.¹)

Jeg studsede og spurgte: »Hvad siger De?«

Hun gentog da netop de samme Ord, saa jeg blev forvisset om ikke at have hørt fejl første Gang.

»Er deres Præst træg, sløv og gemen?« siger jeg, »saa har I vist ringe Nytte af ham, han er jo saa ligefrem til Forargelse, og Menigheden maatte ønske at blive ham kvit, jo før jo hellere«.

»Er der noget i den Sag, at Præsten er træg?«, fortsatte Konen, »han skal jo hverken meje eller slaa Hø eller foretage sig nogen legemlig Anstrængelse, og naar han sørger for at have en rummelig Stol i sit Studerekammer og saa forøvrigt kan komme op og ned af en Vogn, kan han være os til lige saa god Tjeneste som den tyndeste og »lækkreste« Præst. Og hvad hans Sløvhed angaar, er det da ikke godt, at han ved Raad for andet end det, der tynger Sindet. For nogle Aar siden fandtes en Præst her i Nærheden, der ydede mange fattige Mennesker Hjælp under livsfarlige Halssygdomme, og saaledes kan der være saa mange Tilfælde, hvor det er trøstende at have en sløv Præst i et Sogn, og at vor Præst er gemen, er noget vi alle sætter Pris paa. Vi kan komme til ham ved Midnat eller Hanegal, i Kjole eller uden den, altid er han lige mild og venlig, har altid et mildt Ord til enhver, han være ung eller gammel, rig eller fattig«.

¹) »Træg« udtales med en Selvlyd nærmest e, betyder i dette Tilfælde: Tyk, svær, men kan ogsaa, naar Tonefaldet føjes derefter, betyde: Lad, ugidelig. — »Sløv« betyder her klog. Ordet udtales med kort og haardt ø. — »Gemen« betyder her: Jævn og folkelig.

Jeg fattede nu Betydningen af Konens sælsomme Udtryksmaade og spurgte videre, om der egentlig var nogen flittig Kirkegang paa Egnen.

»Ja, det er saa som saa«, siger Konen. »I enkelte Sogne er den ved at gaa aldeles ud, og i det hele taget er den ikke saa stadig som i mine unge Dage. Hvis jeg maatte sige det«, vedblev hun, »synes jeg heller ikke Præsterne er saa gode som da. Men det har jeg rigtignok ikke fuld Forstand paa. Vist er det, der kommer ikke saa mange i Kirken til hver Søndags Brug, og Altergang, Barsler og Bryllupper er ved at gaa af Mode, men de døde bliver dog begravne«.

»Ja, det er jo en Nødvendighed«, svarede jeg, »men da Menneskeslægten er i stadig Tiltagen, og dermed rimeligvis ogsaa Giftermaalene, maa her jo gaa Barsel og Bryllup hyppigere end sædvanligt«.

»Kan vel være«, siger Konen, »men ingen bliver rigtig klog paa det; thi sligt foregaar gerne om Søndagene og med saa faa Mennesker som muligt«.

Jeg mente, at det var en god Skik.

»Det er F heller«, sagde Konen ivrigt, »Smaa-folk faar aldrig et Ben at gnave, og Præst og Degn, hvad siger De saa om dem?«

»Ja, de kommer nok ud af det«, ytrede jeg og vilde ikke gerne fordybe mig i den Materie eller saare Konens Følelser uden Nødvendighed, skønt hun langt fra var videre religiøst stemt. Jeg gik da over til Omtale af Skolen, efter at have ladet hende omtale sine Familieforhold, og hun forklarede mig da paa sin Vis og med en ikke ringe Vidtløftighed, at der gaves Skoler paa Egnen, hvor Børnene bogstaveligt hoppede til, klappende i Hænderne af lutter Glæde, men her lærte de ikke andet end Sang og

Fortællinger.¹⁾ Der var andre, som Børnene elskede mindre, men hvor de dog, efter hendes Mening lærte bedre, i det mindste at kende deres Kristendom og være rolige.

Jeg mærkede nok, hvor Konen var henne i sine Betragtninger af Skolen, og at det stod sig her, som i andre Egne, at det ny og det gamle skal have Tid til at udsone sig med hinanden. Vi var imidlertid naaede til en Hedestrækning (3: Skrolleshede) saa stenrig, at jeg mindedes stærkt om det bornholmske Højland kun med den Forskel, at Stenene her ved deres rundere Form bar Spor af i sin Tid at være behandlede af Havenes Bølgegang. Straks var vi ude af Heden. Ved dens Yderkant paa de flade Agermarker laa Børglum Præstegaard under triste Omgivelser, men Situationen forandrede sig snart. Vel var den nærliggende By træfattig og mindre venlig at se til, Gaarde og Huse temmelig spredte, og det var tydeligt at skønne, at Sporene af Fæstevæsenet ikke saa ganske var udslettede, men de tætte Kærverader paa Markerne vidnede om disses Frugtbarhed. Min Ledsagerske forlod mig i Byen, idet hun takkede mig for godt Følgeskab.

»Det tilkommer mig at takke for god Underretning«, svarede jeg og rakte hende en ny Sølvkrone, som hun betragtede nøje, men modtog meget taknemligt. Hun lagde sin Pakke fra sig, saa mig stivt i Øjnene, og idet jeg rakte hende Haanden til Afsked ønskede hun et »Gud være med Dem« med en Hjertets Inderlighed, som jeg ikke havde tiltroet hende. Hun tog derpaa sin Pakke og ilede ind i et Hus ved Vejen, mens jeg travede op ad den høje Klosterbakke.

¹⁾ Dette Prædikat fik i sin Tid mangan en grundtvigiansk Lærer, uforstaaet som hans Livssyn var af den store Del af Befolkningen.

Da jeg var vunden ovenpaa, vendte jeg mig om og saa ud over Slettelandet ad Hjøring til, der med sit høje Kirketaarn hævede sig majestætisk paa Højden i Baggrunden. Den Vrimmel af nethvidtede Gaarde og Huse viste sig for Øjet som en stor spredtliggende By paa flere Miles Omkreds. Hist og her dukkede en kullet Kirke beskedent frem, af og til en lille Herregaard, og talrige Vindmøller med hvide Sejl drejede Vingerne langsomt rundt under den svage, vestlige Luftning.

Børglum Kloster med Kirke, Ladegaard og Mejeribygninger laa tæt ved min højre Side paa Sydspidsen af den Højde, hvorpaa jeg stod. Gerne havde jeg ønsket at gøre Bekendtskab med Kirkens og Klosterets Indre, hvor der skal gemmes mærkelige Minder fra Katolicismens Dage, og hvor baade den ældre og yngre Bygningskunst skal være fortrinligt repræsenteret. Men just som jeg tabte mig i Beskuel- sen af de gamle Klosterbygningers Ydre, der ikke har noget tiltrækkende ved sig, kommer en Arbejder ud af Porten og fortæller mig, at Ejeren med Familie var fraværende, maaske i fremmede Lande, Forpagteren ligeledes bortrejst og Forvalteren langt ude i Marken ved Høstfolkene, saa der for Øjeblikket næppe var Anledning for mig til at se, hvad jeg for ham antydede, jeg ønskede at se. Mejerilejligheden stod aaben, sagde han, men da jeg ingen Sans har for de Dele, og Tiden ej tillod mig at vente, maatte jeg lade mig nøje med, hvad den omgivende Natur frembød af Seværdighed.

Mod Syd og Vest var Udsigten ikke saa indbydende og venlig som til de modsatte Sider. Vesterhavet med enkelte Smaasejlere viste sig i en Afstand af omtrent $\frac{3}{4}$ Mil bag Sandklitterne. Foran disse hævede sig en By med enkelte røde Tage og et Par

Bygninger, ikke ulig kullede Kirker.¹⁾ Kortet sagde mig, det maatte være L ø k k e n, som jeg senere fik Stadfæstelse paa. Havde Vejret været stormfuldt, kunde jeg ikke have modstaaet Fristelsen til at se Vesterhavet bruse, men da Vinden kun rørte sig sagte, formodede jeg Havblik og renoncerede paa Løkken, som dog var mig saa nær. Havde jeg ikke gemt en lille stegt Kylling og et Par sammenlagte Smørrebrød i min Rejsetaske fra Aalborg af, var jeg kommen lidt tilkørt med min Mave, thi mit Ur viste ét. Fodmarchen havde været anstrængende, og jeg havde kun nydt den lille Morgenbid i Vraa. Jeg lagde mig derfor ned paa Klosterhøjen, og nydende den herlige Udsigt til- ligemed min gemte Mad ønskede jeg: »Gid jeg blot havde haft min Kone og lille Peter ved min Side, da vilde de vist have følt sig mere lykkelige end i Fiolstræde, hvor Udsigten er snæver og Luften beklumret«.

Efter endt Maaltid vendte jeg tilbage ad Vejen, jeg var kommen ad, indtil en Dreng nede ved Byen viste mig til venstre ad Vejen, der førte til Hjøring. Høstfolk færdedes over alt paa Marken med forskellige Arbejder, og med Undtagelse af, at jeg af og til forespurgte, om jeg var paa rette Vej, gav jeg mig ikke Tid til at indlede en Samtale med dem. Først da jeg naaede en lille kullet Landsbykirke, som jeg i Frastand ansaa for noget ganske andet, da det mosbegrøede Tegltag strakte sig for dens Vestende næsten helt ned til Jorden, gik jeg ind et Sted i dens Nærhed, hvor Manden var alene hjemme. Jeg bad om en Drik Øl, som han velvilligt rakte mig efter at have hældt en Snaps i et Brændevinsglas. Skønt jeg ikke er nogen Ynder af Brændevin, saa tog jeg

¹⁾ Det var de store, i flere Stokværk høje Kornpakhuse fra Skudehandlens Glanstid og L ø k k e n s Stortid. A. J.

dog med Tak, hvad jeg blev budt, i den Tanke, at dette vel ogsaa hørte med til Folkelivet.¹⁾ For at udhvile mig lidt satte jeg mig paa Bænken ved Siden af Bordet, som stod foran en Indretning, Manden kaldte en Væv. Jeg gav mig i videre Samtale med ham, naturligvis først efter at have givet den sædvanlige Forklaring om min Hjemstavn, min Rejse Øjemed o. s. v., som han afæskede mig. Aldrig har jeg paa min Jyllandsrejse truffet paa en Bonde saa fortrolig og oprigtig som ham. I den Timestid, jeg dvælede hos ham og samtalede med ham, modtog jeg et Indtryk, der forhøjede min Agtelse for Bondestanden, hvad dens Begreber om Sandhed og Ret angaar.

Manden var af den gamle Skole, som han og tilsyneladende var om ved de tre Snese og tilmed svagelig. Hans Kundskaber og Kendskab uden for den lille Verden, hvori han levede, strakte sig ikke vidt, men han opfattede sit Kald som Husfader og Familieforsørger paa en Maade, der vidnede om et godt Hjerte. Han fremdrog flere Forhold, som just ikke var saa elskelige, men han fældede stedse en mild Dom om de paagældende Personer. Han fremviste for mig et fotografisk Billede af en Mand, hvis Navn ogsaa var mig bekendt, men han omtalte ham med saa megen Agtelse og Hengivenhed, at jeg blev greben deraf og maatte tilstaa for mig selv, at jeg var ført bag Lyset i den Mening, jeg ad Rygternes Vej havde dannet mig om Manden. Forøvrigt skal

1) Heri har Forfatteren skønnet rigtigt. Naar en fremmed traadte ind i en Bondes Stue i Vestvendsyssel i hin Tid, hilste han, om han var der fra Egnen: »Gudsfred!« og fik til Svar, enten han var Stodder eller Herremand: »Velkommen!« og derpaa blev han budt Snaps og Øl, som af Forfatteren skildret.

jeg ikke gengive videre af vor Samtale, men jeg har noteret den i min Hukommelse og glemmer den aldrig.

Jeg tog en hjertelig Afsked med Manden. Som jeg vandrede forbi Herresædet Sejlstrup og drejede af efter hans Anvisning ved Hjørnet af Laden, kommer en halvvoxen Dreng samtidig kørende i en Kassevogn oppe fra et Dalstrøg til højre. Han indrømmede mig Plads i Vognen, men uheldigvis var han af de mindre meddelssomme, og han gav mig kun Svar paa de Spørgsmaal, jeg stillede om Kirker, Byer og Steder i Vejens Nærhed. Jeg sprang derfor fra Vognen i nærmeste Landsby, gav Kusken en 25 Øre, og som han kørte ad Kirken til, drejede jeg af til højre forbi Skolen, som han gjorde mig opmærksom paa. Videre gik Vejen gennem en Dal forbi en Herregaard (Aastrup) og en Vandmølle, hvor nogle Fiskere medede i Dammen, og gennem nøgne Sandbanker naaede jeg Hjøring, just som den nedgaende Sols Straaler kastede et ejendommeligt Skær over Byen.

Hjøring er en lille By med lyse og snorlige Gader; man ser ikke her de høje, skumle, forvredne Bindingsværksbygninger som i Aalborg, om end af og til et ældre Hus med lave Mure stikker ligesom noget forknyt frem blandt yngre og mere statelige Byfæller. Byens frie og landlige Beliggenhed kan ikke andet end udøve sin gavnlige Indflydelse paa Sundhedstilstanden, og det forekommer mig ikke saa underligt, at flere i Kolera befængte Byer tyede eller agtede at ty hertil i sin Tid.¹⁾

I industriel Henseende udfolder Byen, som jeg erfarede, ingen ringe Virksomhed, skønt Byens Beliggenhed fjernt fra Havneplads gør det bekostligt

¹⁾ Om Koleraen 1853 se Artiklerne i disse Aarbøger 1920 og 1922.

at anskaffe Raamaterialier som Stenkul, der er absolut nødvendige for en Bedrift, der skal udvikle sig til nogen Betydenhed. Navnlig fortjener nok Brænderierne og Jernstøberierne at fremhæves, blandt hvilke sidste særdeles et skal beskæftige et meget stort Antal Arbejdere.¹⁾

En stor Del af Byens Borgere skal nedstamme i andet eller tredje Led fra Bønder i Omegnen, som har nedsat sig her og drevet Forretning enten som Handelsmænd eller Agerbrugere; thi der hviler et betydeligt Jordtilliggende under Byen, og man kan endnu træffe paa Bønder bag Disken og meget hyppigt som Værtshusholdere.

Ved min Ankomst til Byen saa jeg store Kobler af Køer trække ind ad Byen fra Marken af ligesom i en Landsby, noget som var mig paafaldende og mindede mig om Rønne paa Bornholm, hvor ogsaa Beboerne ligesom i Hjøring er dels Byborgere og dels Landmænd eller noget af begge Dele.

Jeg havde en god Ven bosiddende i Byen, hvem jeg tyede til, og uforberedt paa mit Komme overraskedes han ikke lidet ved at se mig træde ind af Døren med en Taske paa Siden, en Knortestav i Haand, svedet og støvet. I første Øjeblik kunde han næppe genkende sin gamle Ven og ugentlige Led-sager til Teatret paa Kongens Nytorv i det for os begge saa mindeværdige Aar 1860, men uagtet jeg forandrede Stemmen, da jeg hilste, læste han straks ud af Arret paa min Kind, hvem jeg var. Han blev glad, som der var ramme Alvor ved; thi vi havde ej set eller talt med hinanden de sidste ti Aar, og Kone og Børn maatte frem og hilse paa Fatters saa kære Gæst.

¹⁾ T. C. Nielsens Støberi i Nygade.

Jeg var selv ikke saa lidt grebet af Situationen, og jeg fornåm enkelte Glædestaarer, som stjal sig ned over min solbrændte Kind; thi der hviler i adskilte Venners Gensyn noget uforklarligt, hvorover Følelsen ikke er Herre, og som virker med saa meget større Kraft i Gensynets Øjeblik, da talrige Minder, som i et Nu dukker frem for Erindringen og samler sig til et større Aandsbillede. Min Ven var saaledes stillet, at han kunde følge sit Hjertes Ønske og give mig frit Ophold i sit Hus, saa længe jeg lystede, men mine Forhold tillod mig ikke at profitere af hans gæstevenlige Tilbud uden højst et Par Dage, og disse benyttede jeg saa godt som muligt til at berige min Erfaring om Livet uden for den Hovedstadskreds, hvor jeg er født, kaldet til at virke, og hvor jeg ogsaa ønsker, om Gud vil, at ende mine Dage.

Med Undtagelse af et Par Fodture i og omkring Byen og en Køretur til en af Proprietæerne paa Landet tilbragte jeg Tiden i min Vens Familie, hvor alt vidnede om et smukt og hjerteligt Forhold mellem yngre som ældre. Et op til Byen stødende Træanlæg (Plantage) i den træfattige Egn forskønner Byens aabne Omgivelser ikke saa lidt, og her forlyste ogsaa Byens og Omegnens Befolkning sig ved festlige Lejligheder, som det afgiver en behagelig Promenade daglig Dag for Byens Noblesse og andre, som sætter Pris paa Naturens Skønhed.

Her saa jeg opstillet paa en Granitfod et Brystbillede af Bronze af vor elskede Frederik den Syvende, og da jeg bemærkede til min ledsagende Ven, at jeg fandt Billedet mindre heldigt, ytrede han, at dette ogsaa var en almindelig Mening. Nogle havde ligefrem været saa haansyge, at de havde kaldt det for et Vrængbillede og af det unægteligt sørgmodige i Ansigtstudtrykket villet se en Satire af Kunstneren,

men den Mening kunde han dog aldeles ikke tiltræde. Vel røbede Øjnene og den hængende Ansigtform dyb Sorg, men at Kunstneren netop herved har villet antyde Kongens Sorg over sin tabte Frihedsgave, er at trække Sagen ved Haarene. Det staar snarere til at antage, mente han, at Kunstnerhaanden har været uøvet eller under Formningen været rystet af Uheld.¹⁾

Byen er beliggende paa Sydsiden af store Højder og kan derfor i Frastand iagttages nord fra. Fra Højdepunkterne nød jeg en Udsigt lig den ved Børglum Kloster, kun med den Forskel, at Nordkysten laa mig nærmere og kunde iagttages i en større Udstrækning. Min Ven foreslog mig en Tur til Hirtshals, men jeg var ikke lidet træt af den Rejse og ønskede helst at tilbringe det meste af det Par Dage, jeg havde tilovers, i Familielivets Ro, hvilket jeg kunde skønne behagede ham mest. Vi gik ind paa Byens Kirkegaard efter mit Forslag, da jeg vidste, han ingen havde, som hvilede her og som kunde vække vemodige Erindringer i hans Glæde. Jeg beundrede den Orden og Hygge, hvormed der frededes om de dødes Hvilesteder, og vilde jeg have gennemgaaet de mangfoldige Inskriptioner fra de oprejste eller nedlagte Gravstene og Kors, var jeg næppe bleven færdig dermed det Par Dage, der stod til min Raadighed, selv om jeg end ikke tog Vare paa andet. Imidlertid kastede jeg dog et flygtigt Blik paa flere Monumenter; thi Sagen var den, jeg vidste, at min forlængst afdøde Tante havde fundet sin Grav her.

¹⁾ Det omskrevne Anlæg er »Christiansgave«, omtrent 10 Tdr. Land stor, anlagt af Staten 1821 som Planteskole og skænket Byen 1843 af Kong Chr. 8., efter hvilken den er opkaldt. Broncebusten af Kong Fr. 7. er modelleret af A. Paulsen og afsløret 5. Juni 1866. Af de mange Mindesmærker her i Landet for Grundlovens Giver, Kong Fr. 7., er dette det først rejste.

Tilfældigvis fandt jeg, hvad jeg søgte, men Graven, hvori hun hvilede, og hvis simple Mærke til Dels var udslettet, savnede en Vennehaand, der kunde bortluge det voksende Ukrudt og plante Cypressen i dets Sted. Inden min Afrejse fra Byen traf jeg Foranstaltninger til at vedligeholde Graven, og min Ven, der nok mærkede, jeg dvælede usædvanligt længe herved, fortalte jeg, hvad den gemte, og hvad jeg skyldte den afdøde, lige fra den Dag, hun rakte mig Mælkepunsch i et Vinglas paa det lille Kammer hos Murmesterens, og til hun lukkede sine Øjne for stedse i min nærmere beslægtedes Hus. I Bortgaaende tænkte jeg paa, da jeg paa min Rejse havde tittet ind paa flere Landsby-Kirkegaarde, hvor liden Smag dog Landboerne havde for at pynte de afdødes Grave i Sammenligning med Byboerne, der ikke lader det bero ved Grønsværen alene.

Fra Kirkegaarden af vandrede vi gennem en af Byens Hovedgader ad Raadhustorvet til. Jeg ytrede min levende Forundring over den Mængde Værtshus-skilte, jeg traf paa i denne rigtignok mindre velbyggede Del af Byen. »De taler ikke til Fordel for Maadeholdenheds- og Afholdenhedsselskaber«, ytrede jeg.

»Ja«, sagde han, »det er vistnok ogsaa for mange, og man fortæller, at den ene Værtshusholder gaar til den anden for at unde ham Søgning. Saa vidt gaar det vel ikke, men du maa huske paa«, vedblev han, »vi har et stort Opland paa den nordre Side af Byen, der om det ej i Velstand og Velvære kan maale sig med Landet paa den modsatte Side, dog er folkerigt og i betydelig Opkomst og næsten udelukkende driver Handel direkte eller indirekte med Hjøring. Det er saa naturligt, at Landboerne, naar de har forrettet deres Ærinder, tog ind for at nyde Forfriskninger, hvor Lejligheden tilbyder sig, og derfor skal ogsaa

de fleste Værtshuse ligefuldt være vel besatte om Lørdagene og paa Markedsdagene; men vedkommende kan da neppe tjene saa meget, at de hermed kan ernære deres Familier de øvrige Dage om Ugen, og derfor henlever da ogsaa de fleste under smaa Kaar. Saaledes har vi ogsaa i andre Livsstillinger, fortsatte han, »ikke faa fattige Folk, skønt der nok gaar Ord af, at Byen er nærsom, og Arbejdsklassen og de mindre Haandværkere kan langtfra rose sig af gyldne Dage«.

Uden at spørge nærmere om Grunden hertil, bemærkede jeg, at jeg dog ikke saa nogen egentlig fremtrædende Luksus eller Pragt, der kunde vidne om Storborgervælde eller om, at »de rige«, som der staar i Visen, »æde arme op«.

»Nej«, ytrede min Ven, »Storborgerligheden træder ikke frem her i Byen som ovre i København. Her findes ingen Landsteder eller Lystgaarde, ingen firspændige Ekvipager, faa Slæb og ingen Tjenere; alle Borgere er jævne Folk i deres Levevis, om den højere Embedsstand skal ej tales, thi den udgør en Kaste for sig selv, men derfor kan Storborgeraanden gerne være til Stede her og skjule sig i en fyldt Pengekasse eller under rige Besiddelser«.

Under vor Samtale nikkede en graahærdet Mand til min Ven gennem et Vindue paa en Bygning, hvis malede Paaskrift sagde mig, at her var Gæstgiveri. »Nej, ikke i Dag«, sagde han sagte til sig selv, hvorefter jeg formodede, at han ogsaa til visse Tider gik i Byen, hvad jeg dog ikke havde troet, men jeg tav og gik videre med ham.

Ud for Raadstuens skrøbelige Trappe fortalte han mig en Begivenhed, som knyttede sig dertil, der efter min Formening ikke gjorde ham megen Ære eller vidnede om et godt Forhold mellem By og Land,

men jeg skal ikke meddele videre herom. Vi drejede nu forbi Provstegaarden og Cathrinekirken, hvor jeg kastede mit Øje til Taarnuret for at sammenligne dets Tidsvisning med mit Lommeur, som jeg Dagen forud havde reguleret efter Baneuret paa Vraa Station. Taarnuret viste $\frac{1}{2}$ Time sildigere end mit. »Det er en underlig Tidsregning, I har her i Byen«, ytrede jeg. »Taarnuret gaar, som Vinden blæser«, sagde han. »I ældre Dage skal Provstens Frue ogsaa efter Sagnet have haft Indflydelse paa dets Gang, idet Ringekonen paa hendes Ordre drejede Viseren efter- som Fruen kunde faa Maden færdig til«.

Vi gik nu hjem til Middagsmaden, som min Vens Kone holdt beredt til os til et angivet Klokkeslet, som vi rigtignok havde overskredet betydeligt, hvilket jeg gjorde en Undskyldning for, grundet paa det tilfældige Kirkegaardsbesøg. Det øvrige af Dagen tilbragte vi med at opfriske gamle Minder, indtil et Par Familier, der, saavidt jeg skønnede, i Anledning af min Nærværelse var indbudte, indfandt sig ved Aftensbordet, der bugnede af solide Retter. Vi tømte adskillige Skaaler ved Bordet paa gensidigt Velgaaende, efter at en yngre Mand havde holdt en Art Velkomsttale til mig.

Efter Bordet kom Talen paa Byens kommunale Forhold, og den ene af de indbudte Mænd, der var barnefødt i Byen og ved Driftighed i sit Fag stod i god Anseelse, hvad min Ven senere fortalte mig, dadlede flere Foretagender, maaske fordi han selv følte sig tilsidesat, om med eller uden Grund kendte jeg ikke. Han mente da, at Byen var paa Veje med at staa under et Familieherredømme.¹⁾ »Naturligvis«, sagde han, »var det Borgernes og da navnlig Smaaborgernes egen Skyld; thi de mødte aldrig, naar der

¹⁾ 2: Konsulfamilien Nielsen og Brænderifamilien Olesen. C. K.

skulde stemmes paa Tillidsmænd, og Enden paa den Slags Sager blev den, at de rige og Besidderne af de større Bedrifter blev alene om Valgene og stemte hverandre gensidigt ind. Familiebaandet knyttede gerne de valgte sammen; thi det gaar i By som paa Land, »at det Møgle skal til det Møgle«, og derfor har vi Slægtskab og Svogerskab i alt, hvad der formaar noget her i Byen, og derfor ser vi ganske unge Mænd træde op i Styrelsen uden at have andet Navn at støtte sig til end det, de have erhvervet sig ved Fødslen af formaaende Forældre eller ved et vist Giftermaal.

Jeg lyttede til det som saa meget andet, der blev mig sagt, men glemte ej, da jeg siden kom paa mit Værelse, at notere det vigtigste til Benyttelse ved given Lejlighed. Hen ad Aften serveredes der Kage og Punsch i saa rigelig Mængde, at jeg straks betakkede mig, medens de andre Herrer tog godt til sig af Varerne, saa jeg kunde skønne, at den Tilbøjelighed til spirituøse Nydelser, som min Ven havde fortalt mig var i sørgelig Tiltagen blandt de saakaldte lavere Klasser, ikke fornægtede sig selv hos de bedre-stillede.

Ved Midnatstid tog de indbudte Familier Afsked, og til næste Aften blev jeg inviteret til Selskab hos den ene med indstændig Anmodning af den anden om at forlænge mit Ophold i Byen for at komme til dem den næste Aften; men jeg takkede for Opmærksomheden med den Tilføjning, at hvor gerne jeg end kunde ønske at dvæle under de gæstmilde Hjøringensers Tag i flere Dage, saa gjorde dog mine Forretninger Krav paa mig i Hjemmet, som jeg ikke kunde modstaa, ligesom jeg ogsaa skyldte min ærede Ven at tilbringe min knapt tilmaalte Tid i hans Familie, hvilket jeg vidste, den satte Pris paa.

Næste Dags Formiddag stod jeg efter en urolig Nattesøvn sildigere op end sædvanligt, og jeg foretog da i Forening med min Vens Kone en Formiddags-tur i den modsatte Del af Byen, hvor jeg havde været Dagen forud. Byens Østergade er den netteste i Byen, men den skal have tabt meget af sit Værd for Næringsdrivende siden Jernbanen, hvorom der i sin Tid blev rejst megen Tvist, blev beliggende midt ud for Byen. Da vi vandrede ud af Byen, hvor det gamle Biskopstorp, det nuværende Bidstrup har ligget, kunde min Ledsagerske fortælle mig om alt det Historie, der knytter sig til dette Sted. Det gik nu strygende ud ad Landevejen omtrent en halv Fjerdingvej, og der blev da nævnt for mig Navne paa alle de Kirker og Herregaarde vi kunde øjne.

Paa Tilbagevejen drejede vi uden om Byen ad Jernbanestationen, der er smukt og bekvemt beliggende for Byen, hvortil der fører en paabegyndt Gade med nette Bygninger. For at forbigaa de mere huslige Familieforhold springer vi Tiden over indtil Efterm. Kl. 2, da der holdt en Vogn uden for min Vens Bopæl, som var bestemt til at køre os til en Proprietær omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil ude paa Landet.

Som vi ankom hertil, var Herren ikke hjemme, men den vævre Frue lod øjeblikkelig en Karl ride til den nærmeste Herregaard for at hente ham. Imidlertidig konverserede Fruen, der var en født Københavnerinde, os meget behageligt; thi det maa man lade de københavnske Damer, Munden bruger de livligt, og de kan lave Suppe paa en Pøsepind, om den ej heller altid er kraftig. Vi kom ind paa hendes Familieforhold derovre, som ikke var mig aldeles ubekendte, og dette gav Samtalen forøget Interesse for hende. Tilfældigvis kastede jeg Øjet gennem en Vinduesrude, ikke for at se efter den ventede Mand,

som jeg ej savnede i Øjeblikket, men efter noget, jeg ved ikke hvad, og da blev jeg til min Forundring vaer, at ikke mindre end tre Piger jog en Flok Høns over Gaarden, viftende med Forklæderne. Min Ven, som ogsaa havde bemærket denne Hønsjagt, hvi-skede til mig i et Øjeblik, Fruen havde forladt os: »Vi skal s'gu have Kyllingsteg i Aften! se du til«.

Proprietæren kom straks efter ind i Gaarden paa sin sveddryppende Hest, som han overlod til Karlen i Stalden, og trampede saa hurtigt, hans lange Vandstøvler vilde tillade det, ind ad Døren. Nu blev der hilset og genhilset, og som min Ven havde fremstillet mig for Fruen, saa fremstillede hun mig for Manden som Hr. Agent o. s. v.

Han bød os ud i Marken, i Staldene, uden at spørge om, hvorvidt i det mindste jeg, som i Grunden var den eneste fremmede, interesserede mig for de Dele. Jeg og min Ven fulgte efter, saa godt vi formaede, men inden vi saa os for, var han allerede en Snes Skridt forud og løftede Halen paa en af de Køer, der stod tøjrede uden for Gaarden, og raabte os i Møde: »Sikken et Spejl!« Jeg saa og saa, men fandt intet Spejl, i det mindste intet, som jeg kunde se mit Billede i. Min Ven, som var klogere, forklarede mig nu Betydningen af det for mig saa gaadefulde, og Proprietæren, som vistnok vilde drive lidt Spas med Agenten, lagde nogle Ord til, som rev det københavnske Bind fra mine Øjne.

Vi gik lidt om i Marken og gennem Staldene, men da Proprietæren mærkede, at jeg ingen Forstand havde paa, hvad jeg hørte eller saa, eller viste nogen Interesse herfor, var han saa galant at byde os ind i sin Have, hvor Fruen havde serveret koldt Bord i et Lysthus. Skønt jeg ikke havde Appetit, nød jeg dog en Del af de solide Sager, som blev ombudt,

men den 10 Graders Aquavit, som det blev mig sagt, at den firkantede hvide Stolpeflaske indeholdt, skøttede jeg ikke om, men holdt mig til de halve Bajere, som ogsaa var til Stede i rigeligt Antal. Efter Maaltidet spaserede vi i det smukke Vejr om i Haven en god Stund og talte om flere Forhold, men som det lakkede ad Aften, gik vi ind i Stuen, hvor et Spillebord stod udslaaet. Kort, Jettons, Blyant og øvrigt til Spillet hørende laa ordnet herpaa. »De spiller nok Kort, min Herre?« spurgte den gæstfrie Vært, henvendende Spørgsmaalet til mig.

Jeg sagde nej. »Da er det forunderligt«, sagde han, »vi Proprietærer her fra Egnen plejer gerne at forkorte Tiden, naar vi kommer sammen, med at vende Klør Knægt eller spille »Hyp« eller lignende, og træffer vi sammen i Hjøring og har de vigtigste Forretninger til Side, er det ikke saa sjældent, vi tager et godt Tag med hinanden, som deres gode Ven nok har været Vidne til og maaske deltaget i«, føjede han til.

»Men det er jo Hazard, De her taler om«, ytrede jeg.

»Ja, hvad er Hazard?«, spurgte han smilende. »Man skal jo friste Lykken en Gang imellem, naar den ikke vil komme af sig selv. Lotteriet er jo ogsaa Hazardspil, og det er jo privilegeret«.

Dermed var den Tale endt, og jeg mindede min Ven om, at Aftenen stod paa, vi havde 1½ Mil at køre, og næste Morgen kaldte Lokomotivets Piben mig til andre Steder.

»Da vil De vel ikke rejse nu?« spurgte vor Vært, ligesom noget heftigt. »Min Kone er i Færd med at berede os Aftensmad; thi jeg kan høre Panden snurre. Vær saa artig, bliv nu i Aften, det bliver ej mørkt, og Vejen er redelig«.

Jeg undskyldte mig, men der hjalp ingen Undskyldning. Fruen, der havde hørt vor Samtale, kom

farende ind og siger: »Nej, De faar saamænd ikke Lov til at rejse, før De har spist. De skal kunne sige til Søster Annette i Farvergade, naar De kommer hjem, at De har spist Kyllingsteg hos mig i Aften, ikke sandt, De lover nok af blive?«

Jeg samtykkede. En vældig Punschekande kom nu rygende frem paa Bordet. Forvalteren blev kaldt ind og fik sin Del med, men medens de andre Herre fortalte Historier for hinanden, lo og smaabandede imellem, fornyede jeg Samtalen med Fruen om københavnske Forhold. Efter et Par Timers Forløb blev vi budte ind i Spisestuen ved Siden af, hvor de ulykkelige Kyllinger, som Pigerne jagede, laa smukt brunstegte paa ovale Porcellænsfade i Rækker med Næbet under Vingerne. En Flaske Rødvin pr. Kuvert, Delikatesser og Kager i Overflødighed sluttede Maaltidet. Oprømt, som jeg var, tænkte jeg: »De jyske Herremænd forstaar at leve, men vi giver ogsaa i København 48 Skilling for hvert Pund af deres Smør«. eg mindede atter min Ven om Afrejsen, hvorvel jeg fandt det mindre passende at rejse straks efter Bordet. Jeg gjorde en Undskyldning herfor, og vor Vært gav nu Ordre til vor Kusk om at holde for Døren. Vi tog en hjertelig Afsked med den gæstfrie Familie, og jeg glædede mig ved ogsaa at have set Herremandslivet paa nært Hold.

Det blev over Midnat, inden vi naaede tilbage til Byen, men jeg var alligevel første Mand oppe i Huset næste Morgen. Efter at have nydt en Kop Kaffe og afgjort gammelt Mellemværende med min Ven, og efter at hans Kone havde nedlagt et Par lækre Stykker i min Taske, ledsagede de mig til Banegaarden, hvor jeg for sidste Gang tog Afsked med dem. Hvad vi gensidig følte herved, taler jeg ikke om; men idet Toget rullede bort, tilviftede de

hvide Lommetørklæder mig fra Perronen det sidste Farvel. Straks var Hjørings røde Tage forsvundne for mine Øjne, og det varede noget, inden jeg kunde fatte, at jeg rullede ad S i n d a l til.

Som jeg nu stod af ved Sindal Station, mente jeg at ville have paabegyndt min Fodtur uden videre Ophold, saaledes som min Ven i Hjøring havde foreslaaet mig, gennem den sydlige Del af Hørmested Sogn, Lendum Sogn, Skærum, Aasted til Frederikshavn. Ad denne Omvej mente han, at jeg kunde naa Frederikshavn til Aften og fik tillige Anledning til at kende Vendsyssels magreste og mindre kultiverede Egne, men da et Par Medrejsende tyede ind i den bag Stationen liggende Kro, fulgte jeg efter, saa meget hellere, som jeg var tørstig.

Just som jeg traadte ind i Gæstestuen, sad et Par Mænd ved Bordet i en heftig Trætte om Krig og Fred. Den ene, en lille, skaldet, middelaldrende Mand i en graa Frakke, lod til at være ivrigst, hvorimod den anden, noget højere med et kraftigt, brunt Skæg om Munden, tog Sagerne tilsyneladende med mere Ro. Ved min Indtrædelse blev der ligesom en Slags Vaabentilstand, i hvilken jeg udbad mig af Værten, der bevægede sig tavs og ligesom tankefuld omkring i Stuen, en halv Øl og et Par Cigarer. Den skæggede kastede en sagte Bemærkning hen til den skaldede, og øjeblikkelig foer denne op og lod Fingerknoklerne danse hen ad Bordet under det Udbrud: »Hvad siger du? Har jeg intet Fædrelandssind? Da du«, saa fortsatte han, »gik hjemme ved din Moder og drak sød Mælk og Fløde, stod jeg i Kugleregnet ved Isted og var Øjenvidne til Schleppegrells Fald. Jeg opfyldte min Pligt i Treaarskrigen saa godt som nogen, og ingen skal sige mig paa, at jeg svigtede, hvor det gjaldt at værne for Konge og Land. Jeg ved godt, du

i din Krigsiver beklager dig over, at du ej var med, men skønt saa mange andre stillede sig frivilligt i vore Rækker, blev du kønt hjemme og lod Bøssen hænge paa Væggen, uden en Gang imellem du tog den ned for at faa Spurvene jaget fra din Moders Ost, og da din Broder blev indskrevet, viste dit Fædrelandssind sig ogsaa i Glans; husker du, da du stillede Skrædderen for ham, eftersom ingen var at faa. Og medens du endnu den Dag i Dag prædiker for dine Sønner om »Kartovernes Brag« og om at »spænde Hanen«, om hvor lifligt det er at høre Hornet blæse til Avancer, noget som du forøvrigt ikke kender, og medens du endnu med dine ligesindede raaber Hurra i Krattet dernede paa Slagdagene, der bragte saa megen Sorg og Elendighed i saa mange Familier baade her og hist, er jeg lige saa overbevist om, som 2 og 2 er 4, at du lejede for dine Sønner, hvis du kunde. Nu kan du, som vel er, det ikke, og saa kan du sagtens gaa og fortælle for os, at det glæder dig, om de kunne blive Soldat«.

Striden drejede nu i et andet Spor og fik et mere politisk Sving, og den skaldede gav den skægede og hans Troesfæller Skylden for, at Venstre ej kunde sejre, hverken hjemme eller henne og henviste ham til et i Aar forefaldet Valg i Hjøring, som jeg dog ikke kunde fatte, da Folketinget ej blev ændret i Aar, hvor, efter hans Mening, de skulde have baaret sig saa forkert ad og vist et saadant Sindelag, at det var tydeligt at skønne, det ikke var Sagen, men Personen det gjaldt for dem.

Værten var gaet ud, inden Striden rejste sig til det højeste, og jeg havde ogsaa faaet nok af den Tønde. Jeg betalte min Fortæring til en Pige, tog min Hat og gik. Men jeg tænkte, at hvad jeg havde hørt, var i al sin Ubetydelighed dog en Forsmag paa,

hvorledes det kan gaa i det større, og skønt jeg er Politiker, kunde jeg dog godt begribe, at skal Venstrefolket (thi Venstremænd var de vist begge eller i al Fald henregnede de sig hertil efter enkelte Ytringer at dømme) saaledes strides, saa er deres Sag forloren. En Ytring af den skægede noterede jeg mig især i Hukommelsen, da den forekom mig noget besynderlig.

Den skaldede, skønt den mest iltre, vilde paa et Punkt dog have haft Striden afbrudt, maaske fordi han fandt det upassende at fare saa varmt afsted i fremmedes Nærværelse og spurgte den anden, om han saa kunde købe hans Køer.

»Nej«, svarede denne, »du vil købe dem for Fortjenestens Skyld, og efter den Behandling du giver mig, faar du dem hverken for lidt eller meget. Nu skal S. have dem«.

Heraf blev det mig klart, at ogsaa Politiken øver sin Indflydelse i Handelsverdenen, hvad jeg dog ikke havde troet, men, tænkte jeg, hvorledes kan det saa dog være, at vore Købmænd i Provinsbyerne, der lever af Bønderne, kan være højresindede, hvad de beskyldes for, det maa ej forholde sig saaledes, thi saa fik de ingen Handel.

Jeg blev, som jeg vendte mig fra Kroen, vist af en Mand, der gik hen imod den nærliggende Købmandslejlighed, hvor Hørmested Kirke laa, og Retningen jeg havde at gaa hertil, men som jeg kom et godt Stød ud af Vejen, stødte en dito til fra højre under en ret Vinkel. Hvad nu? Ved et lille firkantet Hus fik jeg fornøden Underretning. Som jeg nu gik videre fremad, græssede en Del Kvæghøveder paa Marken ved en større Gaard. Et af Kreaturerne tog paa at brumme og brøle frygteligt og skrabede stærke Støvskyer op med Forbenene. Jeg havde saa ofte

læst i Aviserne om gale Tyre, saa jeg straks tænkte: »Her er en af dem«. Forfærdet, som jeg var, kastede jeg mig ned i Vejgrøften og strakte mig ud i min fulde Længde for at det formentlig rasende Dyr ej skulde se noget af mig. En lille Hyrdedreng, som havde set mig dukke, listede sig saa sagte paa Tæerne hen for at se, hvad jeg var for et Spøgelse, men aldrig saa snart havde han set Læderet fra min Taske skinne i Solen, før han foer afsted fra mig med Lynets Hurtighed, maaske mere betuttet, end jeg var. Jeg holdt ud i Grøften et Kvarters Tid og tittede af og til over dens Kanter, indtil Drengen frejdig kommer anstigende med en ældre Mand, formodentlig Røgteren, der havde en vældig Prygl i Haanden. Hvem der kunde skue mine Tanker i dette Øjeblik vilde sande, at min Stilling ikke var misundelsesværdig, Jeg spekulerede paa, hvad der kunde være fornuftigst, enten at rejse mig og løbe, udsættende mig for Tyrens Angreb, eller forblive i Stillingen og tage, hvad der fulgte paa. Røgteren spurgte, idet jeg lettede mig, hvad jeg havde i Sinde.

»Intet«, svarede jeg hurtigt, »uden dette at komme fra den gale Tyr«.

»Gale Tyr«, sagde han, »vi har ingen gal Tyr her paa Gaarden, som er ude paa Marken. Den, som brummer der henne, er en Ko, som er bleven til en — Ræling«,¹⁾ syntes jeg han sagde, men sligt findes jo paa et Skib og ikke i en Kreaturflok. Jeg kunde nu ikke faa den Ide af Hovedet, at jeg kunde blive Genstand for det mest rasende Tyreanfald og vedblev at ytre min Bekymring for Manden.

»Kom dog selv med og se Dem for«, sagde han, »og De vil forvisses om, at det er Sandhed, jeg siger«.

¹⁾ Ordet udtales »Rejling« og skrives mest for »Brummer«, det er en Sygdom, der gør Koen ufrugtbar.

og idet jeg var kommen op at staa paa Benene, tog han mig ved Armen og vilde trække mig hen imod det endnu brummende Dyr. Jeg strittede af Ængstelse tilbage af alle Kræfter, og hvem der havde set Stillingen i det Øjeblik, Røgteren plukkede i Københavneren for at faa ham fremad, vilde have fundet den ganske kostelig. Som Modet rejste sig hos mig, lettedes Arbejdet for Røgteren, men jeg var ikke at formaa til at træde det brummende Dyr nærmere end en god Snes Skridt.

»Se nu! Er det ikke sandt, hvad jeg siger?« spurgte han. Jeg saa og saa, men kendte ikke de Tegn, der kunde give mig Vished i Sagen. Jeg indrømmede blot Sandheden af hans Tale, og da han viste mig, hvorledes han ved et Sving med sin Stok kunde skræmme Dyret, saa det løb ængstelig flere Skridt bort, da faldt der en Sten fra mit Hjerte. Det blev rigtig klart for mine Øjne, og jeg blev som genfødt. I min Glæde stak jeg en Seddel til Røgteren og en Sølvdaler til Drengen, men med den indstændige Formaning aldrig at fortælle Historien til nogen, med mindre de hørte den anden Steds fra. Nu er det ingen Hemmelighed længere.

Drengen viste mig nu videre paa Vej ad L e n d u m til og fulgte mig endog, efter den ældres Ordre, til et Sted, hvor jeg ikke let kunde fejle den rigtige Retning. Jeg saa helst efter de højeste Punkter og var saa heldig at træffe et paa denne Vej, hvorfra jeg talte ikke mindre end 18 Kirker i nærmere og fjernere Afstand. Havde du dog, tænkte jeg, været saa fornuftig at leje dig en Ledsager gennem denne tyndt befolkede og lyngbevoksede Egn, saa havde du dog haft nogen Underholdning, i al Fald haft Lejlighed til at faa Nyt at vide om Egnen og dens Befolkning. Men jeg tog mit Kort frem paa den høje

Lyngbakke, og med Hørmested Kirke som Udgangspunkt understregede jeg vistnok rigtigt paa Kortet de Kirker, jeg øjnede. Jeg fandt nu, at den Lækkerbidsken, min Vens Kone i Hjøring havde stukket i min Taske, kunde smage; thi jeg havde en velsignet Appetit efter Fodturen og ovenpaa det skrækkindjagende Rejseæventyr. Aldrig har jeg nydt et mere velsmagende Maaltid end netop her, og jeg tænkte paa den fattige Arbejder, den trætte Soldat, hvilken Nydelse det maa være for dem at række til Sulet og Rugbrødet efter endt Anstrængelse, skønt Vor Herre maa vide, det ikke var Suleføde eller Rugbrød, jeg aabnede min Taske for.

Efter godt en halv Times Hvil fortsatte jeg Marchen, men forlod straks Vejen og over Bakker og Dale, gennem Lyng, Sten og Kær og over høstede Marker styrede jeg efter Lendum Kirke, der af kullede Kirker at være er høj, bred og anselig, smukt beliggende paa Banken i et ovalformet Dalstrøg med lidt Ellekrat. Skønt lidt af min Vej, kunde jeg dog ikke gaa Kirkegaarden forbi. Da det led langt ud paa Dagen, og det et Par Steder, hvor jeg var inde og slukkede min Tørst med Mælk og Vand, sagdes mig, at jeg havde et Par Mil til Frederikshavn, gik jeg ikke ind i den nærliggende nette Skole af Frygt for at dvæle for længe. Jeg gik Kirkegaarden rundt og fandt den samme Nøgenhed her som paa de fleste øvrige Landsbykirkegaarde. En Gravsten med et lille Marmorkors tildrog sig dog min Opmærksomhed derved, at jeg læste Navnet Bjørnbak,¹⁾ som er saa bekendt. Hvad, tænkte jeg, mon ogsaa den Slægt

¹⁾ Niels Bjørnbak, der blev Fader til de to betydelige Mænd, Lars Bjørnbak og Thomas Bjørnbak, var Skolelærer og Kirkesanger i Lendum fra 1821 til sin Død 1858. Han blev begravet paa Lendum Kirkegaard.

stammer herfra, da har dens Vugge ikke haft nogen jævn Grund at staa paa, og næppe har den været omslynget af Roser.

Atter vandrede jeg over nøgne og stenede Banker, følgende Vejen øst paa; men næppe havde jeg gaaet en Fjerdingsvej, før jeg følte mig træt, og jeg besluttede at gaa ind til den første den bedste Bonde og leje ham til at køre mig til Staden; men nu vilde Tilfældet, at jeg ikke øjnede andet end Huse. Endelig naaede jeg til et lille Sted, hvor jeg saa en Vogn i Gaarden. Jeg gik ind, men hvor jeg kom i denne Egn sad mest en gammel Kone i Stuen eller gik og syslede i Huset; thi de arbejdsdygtige travlede med Høsten, saaledes ogsaa her. Hun sagde mig, saavidt jeg forstod, at her kunde ingen Befordring faas; thi de havde et »Føløg«,¹⁾ som jeg ikke vidste hvad var.

Det nærmeste Sted gik det mig ligervis. Endelig det tredje Sted lykkedes det mig at leje en yngre Mand, men inden han fik »rassellet op«, som han sagde, gik der omtrent halvanden Time, som var aldeles spildte for mig. Det kvindelige Personale skottede uafsladeligt til mig, men sagde ikke et Ord, og spurgte jeg om noget, saa svarede de mig kort og søgte at undvige. Vi kom da endelig ud at køre, men det gik sejt; thi Vejen var hæsliq stenet og bakket. Især forbavsedes jeg over Bakken ved Skærum Kirke; den var saa stejl, at jeg ved første Øjekast bad min Kusk holde stille, mens jeg sprang af Vognen.

»Det er godt at mærke, De er en lærd Mand«, sagde han, »thi alle de Præster, her har været, har ikke vovet at køre ned ad Bakken paa deres første Kirketur, men vil De nu blot tie stille og ikke skræmme Øgene hen med unyttig Støjen, saa skal De se, alt gaar vel«.

¹⁾ En Hoppe med Føl.

Jeg raabte »Holdt«, men han kørte til, og jeg sad som med Livet i min Haand, indtil vi meget vel landede ved den foranliggende Bro. Op og ned ad himmelhøje Bakker gik det, indtil vi nærmede os Frederikshavn, som vi ikke naaede før sildig Aften. Jeg stod af Vognen uden for Byen, og min Kusk, der foruden den akkorderede Betaling erholdt en lille ekstra Præmie, lod til at være særdeles tilfreds og bad mig, naar jeg kom igen, at se ind til ham, da han saa atter vilde køre for mig. Jeg takkede og tænkte, det sker vist aldrig mere i dette Liv, og i det andet have vi ingen Befordringsmidler nødvendig.
